Brieven. Deel 3

Willem Bilderdijk

bron
Willem Bilderdijk, *Brieven. Deel 3*. W. Messchert, Amsterdam 1837

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bild002brie03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

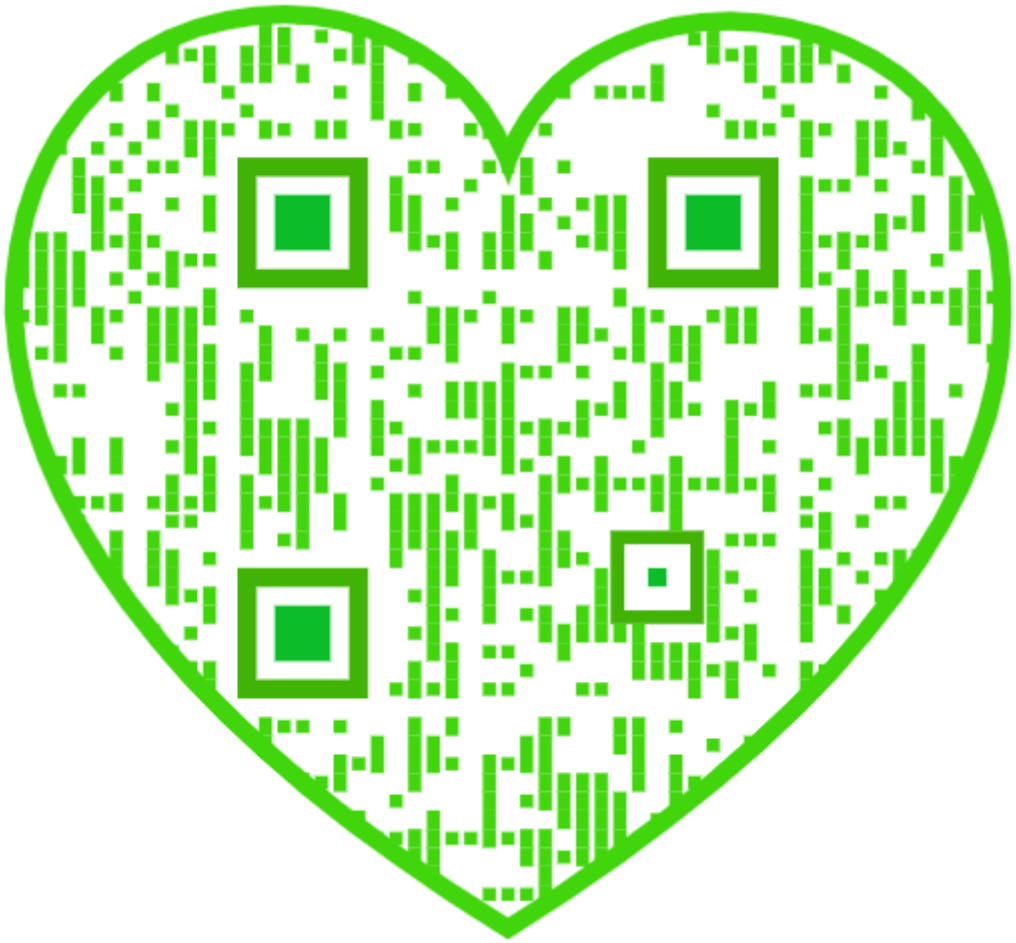

Voorbericht.

Bij de uitgave van het Derde deel dezer Verzameling heb ik in de eerste plaats mijn beleefden dank te betuigen aan de Heeren Mr. JERONIMO *en* Ds. ABRAHAM DE VRIES, *voor de medegedeelde, zoo belangrijke Brieven, die den inhoud van het Tweede deel uitmaken; en in het bijzonder aan den eerstgenoemden Heer, voor zijne hulp en medewerking in de redactie van dat Deel*.

Het bericht aan den Lezer, door zijne geachte hand daarvoor geschreven, heeft op eenige punten beklag en wederspraak ontmoet van de zijde des Heeren IZAAK BILDERDIJK, *broeder des Dichters; en hetgeen bij die gelegenheid over en weder geschreven is, geeft mij aanleiding om hier eenige bijzonderheden mede te deelen ter aanvulling van het vermelde door den Heer* DE VRIES, *en ter opheldering van zijne bedoeling; bijzonderheden die aan elk die in de geschiedenis van de jeugdige ontwikkeling van* BILDERDIJK *belang stelt, welkom zullen zijn*.

De oude Heer Dr. IZAAK BILDERDIJK *was van jongs af, groot voorstander van het huis van Oranje, doch had nooit deel genomen in de woelingen van* 1748[1]. *Bij de vermindering zijner praktijk als Medicine Doctor, bekwam hij in den jare* 1757 *van de Prinses Douairière de post van Opziender over de maniantie der Collective middelen en het daartoe behoorend zegel, over Amsterdam, Amstelland en het Gooiland. In het Godsdienstige was hij eer ruimdenkend dan streng orthodox*[2]. *Als Dichter en Treurspeldichter zag hij gaarne dat zijne kinderen zich vermaakten met het opzeggen van rollen en spelen van kleine tooneelstukjens. Reeds in* 1768 *en* 1769 *vervaardigde zijn zoon* WILLEM, *toen* 12 *of* 13 *jaar oud, van tijd tot tijd, kleine Comedièn, en voerde als Auteur daarvan den naam van* Willem Gracilis. *Hij speelde die, er zelf dikwijls meer dan eene rol in vervullende, met zijnen broeder* JOANNES *en zijne zuster* IZABELLA DOROTHEA. *Bij alle familieverjaardagen maakte de jeugdige Dichter versjens op bekende zangwijzen, en gaf tooneelvertooningen, waarin meestal een Luikenaar voorkwam, die door gebrekkig Hollandsch spreken, de toehoorders stof tot lachen gaf. De rollen uit den* Gijsbrecht van Aemstel *speelde de jonge* WILLEM BILDERDIJK *met zijn' broeder* JOANNES, *in papieren wapenrustingen*

(1) *Zie de* Mengelingen en Fragmenten, *nagelaten door* Mr. W. BILDERDIJK, *bl.* 1 *en veryolgens, waar ook verscheiden bijzonderheden van* BILDERDIJKS *jeugd voorkomen.*

(2) *Zie bladzijde* 149 *en* 176 *van dit Boekdeel.*

gedoscht, door hem-zelven vervaardigd. Veel werk maakte BILDERDIJK *in het ouderlijk huis van zijne jongere broeders en zuster. Zijn jongste broeder* IZAAK *was zeer aan hem gehecht. Toen deze naauwlijks zes jaar oud was, liet hij hem in den Schouwburg den* Gijsbrecht van Aemstel *zien, en overlaadde het kind dan met lekkernijen. Ook de luimige Brieven door* BILDERDIJK *aan zijne zuster in* 1778 *en* 1779 *geschreven en onder den titel van* Dichterlijke Uitspanning *in* 1835 *uitgegeven, getuigen van het opgeruimd verkeer en de hartelijke en ongedwongen betrekking tusschen de kinderen van* Dr. IZAAK BILDERDIJK. *In het bijzonder was* WILLEM BILDERDIJK *gehecht aan zijnen algemeenen geachten, doch vroeg gestorvenen broeder* JOANNES, *en met dezen gevoelde hij, wellicht meer dan met iemand anders van het ouderlijk gezin, samenstemming in het stuk van Godsdienst, blijkens zijn treffend Lijkgedicht in de Verspreide Gedichten, deel II, bladzijde* 109, *gedrukt*.

Schoon men nergens in de Gedichten van BILDERDIJK *zijne Moeder vermeld vindt, mocht hij* (*en dit was ook den Heer* DE VRIES *bekend*) *haar tot in* 1789 *behouden. Zij betoonde zich steeds zeer ingenomen met haren oudsten zoon, wiens bijzondere en zich zoo vroegtijdig ontwikkelende talenten haar roem waren. In* 1785 *bezocht zij haren zoon in de Haag, ten einde zijne Echtgenoote bij de bevalling van haar eerste kind bij te staan*.

Daar de oude Heer G. DE VRIES AZ. *zijne aanstelling tot Hoofdgaarder van 's Lands Impost op het*

Gemaal te Amsterdam, eerst na den jare 1782 *ontfing, toen* BILDERDIJK *reeds Practiseerend Advokaat in de Haag was, zal het niet als Ambtenaar, maar in den gezelligen omgang geweest zijn, dat hij met zijn' Vader de familie* DE VRIES *bezocht*.

De oude Heer BILDERDIJK *was, als Geneesheer, zeer gehecht aan het Boerhaviaansch systema; en dien ten gevolge meer dan andere Doctoren, die andere stelsels volgen, tot de genezing door aderlaten overhellende. De vermelding dat hij uit dien hoofde wel eens bloedvergieten genoemd werd, is door den Heer* DE VRIES *niet geschied, om den Man-zelven, of zijn op overtuiging aangenomen systema, in een ongunstig licht te stellen: maar alleen om eenigermate uit den voorgang des Vaders te verklaren dat ook de Zoon, zijn gantsche leven door, zoo vaak tot aderlating de toevlucht nam. Even min heeft de Heer* DE VRIES *door de schildering van den indruk dien het donker voorkomen van* Dr. BILDERDIJK *op hem als kind gemaakt had, iets beleedigends bedoeld, en hij verklaart gaarne* (*het is met zijne toestemming dat ik zulks vermelde*,) *dat hij den ouden Heer* Dr. IZAAK BILDERDIJK *steeds gehouden heeft en nog houdt voor een braaf en zeer achtingwaardig man*.

En nu ligt het Derde deel der Brieven *van* BILDERDIJK *afgedrukt voor mij. Het bevat een rijke verscheidenheid van onderwerpen. Gedeeltelijk behooren deze Brieven tot het tijdvak van* 1806 *tot* 1816, *toen* BILDERDIJK, *in Amsterdam woonachtig*,

als Lid en Secretaris der Tweede klasse van het Koninklijk Instituut werkzaam was, en getuigen van zijne ijverige bemoeiingen in die betrekking. Gedeeltelijk zijn zij van later dagteekening, en doen den Schrijver in volgende levensperioden kennen.

Het zij mij vergund, omtrent de onderscheidene Afdeelingen van dezen bundel, een en ander te berichten, gelijk ik in mijn Voorbericht voor het Eerste deel zulks over de Brieven daarin voorkomende, gedaan heb.

De Brief aan den Uitgever der Vaderlandsche Letteroefeningen, *welke dit deel opent, was vroeger geplaatst in het Mengelwerk van dat Tijdschrift voor* 1806, *bl.* 184. *De Verzamelaars der geschriften van* BILDERDIJK *zullen met mij den Heer* YNTEMA *dank weten voor zijne vriendelijke vergunning tot den herdruk van dit opstel*.

De Brieven onder II. *aan den geleerden* JERONIMO DE BOSCH, *ben ik aan de Heeren* DE VRIES *verplicht. Zij getuigen van* BILDERDIJKS *hoogachting en verknochtheid aan dien eerbiedwaardigen grijzaart, met wien hij* (*blijkens een brief die in het Vierde deel zal voorkomen*) *reeds voor zijne uitlandigheid in letterkundige betrekking stond*.

Van de voor Taal- en Oudheidkennis belangrijke Brieven aan Mr. HENDRIK VAN WIJN, *onder* III. *geplaatst, berust het handschrijft in de Koninklijke Bibliotheek in de Haag. De vriendelijke welwillendheid van den Heer Bibliothekaris* HOLTROP *heeft mij daartoe den toegang vergund. Ik ben den Heer*

Mr. GROEN VAN PRINSTERER *mijnen bijzonderen dank schuldig voor de hulp mij in de redactie van deze Afdeeling bewezen*.

Onder IV. *vindt men drie Brieven aan den Heer* W.A. OCKERSE, *reeds vroeger gedrukt in de Letter- en Geschiedkundige Mengelingen verzameld en uitgegeven door Professor* H.W. TYDEMAN. *De inhoud kwam mij belangrijk genoeg voor als bijdrage tot de kennis van* BILDERDIJKS *veelzijdigen letterarbeid, om ze, ingevolge de vergunning van den gezegden Hoogleeraar, met bijvoeging van een paar aanteekeningen van letterkundigen aart, in deze Verzameling op te nemen*.

Den vriendschappelijken Brief aan den Hoogleeraar SIEGENBEEK, *onder* V., *zal men voorzeker met belangstelling lezen: en niet minder de Brieven aan de Heeren* TOLLENS *en* VAN KAMPEN, *onder* VI. *en* IX. *geplaatst, die getuigen mogen van* BILDERDIJKS *bereidwilligheid om geachte Letteroefenaren, en door hen de Wetenschap waar hij kon, van dienst te zijn. Ik dank de genoemde drie Heeren voor de welwillende mededeeling dezer Brieven*.

De Fransche Brief onder VII. *voorkomende en gericht aan den Heer* BRISSEAU-MIRBEL, *in der tijd een der Secretarissen van Koning* LODEWIJK, *is mij door den Gendschen Hoogleeraar* KESTELOOT *verplichtend medegedeeld, en bevat onderscheidene wetenswaardige bijzonderheden uit den tijd van* BILDERDIJKS *verkeer aan het hof van dien Vorst*.

In velerlei opzichten zijn de Brieven onder VIII.

aan den Heer Mr. S.I.Z. WISELIUS *gericht, allerbelangrijkst, en getuigen, ook daar waar* BILDERDIJK, *bij verschil van inzichten, waarschuwend en als uit de hoogte spreekt, van de hartelijke vriendschap die hij voor dien Heer gevoelde. Aanvankelijk was de betrekking tusschen den Heer* WISELIUS *en* BILDERDIJK *van letterkundigen aart, en werd meer vertrouwlijk aangeknoopt in den omgang met beider gemeenzamen Vriend, den Heer* Mr. J. VALCKENAER. *Het vriendschappelijk verkeer werd voortgezet in een Gezelschap, te Amsterdam door den Heer* WISELIUS *opgericht, waar men zich met de behandeling van Godsdienstige onderwerpen bezig hield. Aan deze bijeenkomsten heeft het Publiek vele der hoogstbelangrijke Opstellen van* BILDERDIJK, *in dat vak, te danken. - Men vergelijke met het hier medegedeelde, het geen vroeger uit de Brieven van* BILDERDIJK *aan den Heer* WISELIUS *in de* Mengelingen en Fragmenten *geplaatst is en vulle het een aan met het ander. Lang heb ik geaarzeld of ik het gedrukte in de* Mengelingen en Fragmenten, *in deze Verzameling weder plaats zoude geven, doch heb niet kunnen besluiten om te herdrukken wat nog zoo kortlings uitgegeven was, en ik onderstellen moet in handen te zijn van alle de Verzamelaren van* BILDERDIJKS *werken. - Intusschen is de rijke brievenschat van den Heer* WISELIUS *door deze herhaalde mededeeling nog niet uitgeput. Ik dank hem voor de vriendelijke vergunning van al dat geen te hebben mogen plaatsen, wat* thands, *zonder onbescheidenheid je-*

gens nog levende personen, algemeen gemaakt mocht worden.

Van den Latijnschen Brief aan den Deenschen Conferentieraad VON MOLDENHAWER *in* 1812 *geschreven en het verzoek behelzende om als Hoogleeraar aan de nieuw opgerichte Universiteit te Konsberg geplaatst te worden, is het afschrift onder de papieren van* BILDERDIJK *gevonden. Het is onzeker of deze brief zijne bestemming heeft bereikt, en of er eenig antwoord op ontfangen is*.

De Brieven onder XI. *aan den Taalgeleerden* GRIMM, *Bibliothekaris te Kassel, door* BILDERDIJK, *in zijne betrekking van Secretaris der Tweede Klasse van het Hollandsch Instituut geschreven, zijn afgedrukt naar de afschriften bij gezegde Klasse berustende, die, op mijn verzoek, mij op de allerverplichtendste wijze, den toegang tot deze voor elken Taalbeoefenaar belangrijke stukken verleende. Ik breng haar mijnen verschuldigden dank toe voor deze gewichtige Bijdrage tot mijne Verzameling*.

Dat BILDERDIJK, *in het Fransch schrijvende over zaken van taalkennis, waarover hij gewoon was in het Hollandsch te denken, hier en daar een oneigen woord gebruikt, als b.v.* décrire *voor* overschrijven, hanter *voor* hanteeren, paucité *voor* gering getal; *zal niemand bevreemden. Ik vond geen vrijheid dergelijke woorden te veranderen, meenende dus ook het handschrift te moeten volgen, waar* (*bladzijde* 208), *na het aanhalen van eene hollandsche uitdrukking ten voorbeelde, de volzin in die taal wordt voortgezet*.

In de correctie van deze Brieven die uit hoofde der menigvuldige aanhalingen uit vreemde talen en oud-nederlandsche schriften groote moeilijkheid opleverde, heb ik vele verplichting aan den Heer D. GROEBE, *Onder-Bibliothecaris van het Instituut.*

Het fragment aan een Predikant *onder* XII. *geplaatst, is onder de nagelatene papieren van* BILDERDIJK *gevonden. Men leze het als aanhangsel of vervolg op den* Brief aan een Predikant, *in de Opstellen van Godgeleerden en Zedekundigen Inhoud, deel II, bladzijde* 65, *gedrukt.*

Den Brief aan den Heer Minister FALCK, *die on der* XIII. *voorkomt, ben ik aan den Heer* Mr. J. DE VRIES *verschuldigd.*

Met deelneming zal men lezen wat BILDERDIJK *aan zijn innig geliefden en diep betreurden Zoon* JULIUS WILLEM *schreef; en met mij zich aan den Heer* L.W. BILDERDIJK *verplicht achten, die mij vergunde deze Brieven aan zijnen Broeder gericht, onder* XIV., *te plaatsen.*

De volgende Brieven onder XV. *aan den Hooggeleerden Heer* A. TEN BROECKE HOEKSTRA, *ontfing ik, den eersten van den Hooggeleerden Heer* Mr. H.W. TYDEMAN, *den tweeden van den Heer* LUDEN, *en den laatsten van Jonkheer* Mr. F.A. VAN RAPPARD (*aan wiens verplichtende mededeeling ik ook de Brieven onder* XVI. *en* XX. *geplaatst, verschuldigd ben*). *Zij zijn belangrijk voor de Taalstudie; en de achting en genegenheid die* BILDERDIJK *den Heer* HOEKSTRA *toedroeg, stralen er ten ondubbelzinnigste in door.*

De Brief aan den Heer G. VAN LENNEP *onder* XVI. *voorkomende, strekke ter bevestiging van hetgeen de Heer* DE VRIES *schreef in de Voorrede voor het Tweede deel, dat* BILDERDIJK *niet veel ophad met* BILDERDIJK.

De eenvoudige maar hartelijke Brieven aan den Heer F. SCHLUYMER *onder* XVII. *zijn mij door de vriendelijkheid van den Heer* J.J. HOLTZMAN *medegedeeld.*

De Heer J. VAN WALRÉ *verplichtte mij ten hoogste door de mededeeling der Brieven onder* XVIII. *geplaatst, en tevens van hetgeen de aanvang was dezer Briefwisseling. Voornemens den overledenen Acteur* BINGLEY *in zijn Gedachtenis-offer zijne hulde toe te brengen, schreef de Dichter aan* BILDERDIJK: '*Ik wenschte zoo gaarne de uitmuntende* WATTIER *op haren voortreflijken leermeester iets waarlijk groots en schoons te laten voordragen, maar ik gevoel, dat ik niet zeggen kan, wat ik als* BILDERDIJK *zeggen zoude, vooral in de laatste aanspraak aan Koning, Dichters, Tooneelminnaars, enz. Zoo iets* (*om indruk te maken*) *zoudt gij alleen kunnen, Meester! Waag ik te veel, als ik uw Genie aanroepe tot de medewerking in dit doel? Als de vonk U treft zeker niet; is 't anders, vergeef aan mijn ijver de gewaagde poging van uwen leerling en, en allen gevalle, dien hem van uwen raad voor 't overige of het geheel.*' - *Hier op slaat het antwoord van* BILDERDIJK *in den eersten der medegedeelde Brieven. Een hartelijke vriend-*

schapsbetrekking, gedurende BILDERDIJKS *verblijf te Haarlem voortgezet, greep tusschen de beide Dichters plaats; en aandoenlijk was mij de belangstelling, waarmede nu nog de grijze* VAN WALRÉ *zijnen ouden Vriend* BILDERDIJK *gedenkt*.

Niet minder hartelijke vriendschap ademen de Brieven, onder XIX., *aan den Heer* H.H. KLIJN *geschreven. Zij mogen, even als die aan den Heer* Mr. J. DE VRIES, *in het Tweede deel, getuigen* (*het was de Heer* KLIJN *die mij deze opmerking maakte*), *hoe het gevoel van dankbaarheid voor ontfangene weldaden en vriendschapsblijken zich nimmer bij* BILDERDIJK *verlochende, en hem, waar dit plaats vond, verschil in meeningen en begrippen deed voorbijzien, ja vergeten. Ik betuig den Heer* KLIJN *mijnen oprechten dank voor de mededeeling van deze Brieven*.

Van geheel anderen inhoud zijn de Brieven onder XX. *geplaatst en aan* MICHIEL DE HAAS *gericht, en waarvan eenige opgenomen zijn geweest in het Tijdschrift voor Nederlandsche Letterkunde, voor April* 1835. *Hier wendt zich iemand, op grond van oude betrekkingen, tot* BILDERDIJK *om raad en hulp, en deze, zonder achterdenken, is terstond gereed om te doen wat hij vermag. Later, nader omtrent den man ingelicht, onttrekt hij zich niet, maar helpt, zoo veel hij kan; en, wat opmerking verdient, daar waar hij niets geven kan, schroomt hij niet zulks met zijne volle naamteekening te bevestigen, terwijl hij hulp verleenende, alleen met den naamletter teekent of den brief ongeteekend laat*.

Dit meende ik omtrent den inhoud van dit Derde deel te moeten berichten. Het Vierde dat bijna afgedrukt is, zal Brieven bevatten aan den Heer Mr. I. DA COSTA. *Daar deze met het jaar* 1816 *aanvangen, had ik, mij strikt aan de voorgestelde orde houdende, de vijf laatste Afdeelingen in dit Deel voorkomende, eerst later moeten plaatsen. Doch het verlangen om de Brieven aan de Heer* DA COSTA *bij elkander in één deel te geven, deed mij tot deze afwijking besluiten, die men mij, hoop ik, ten goede zal houden. Het Vierde deel wachte men alzoo binnen weinige maanden; het Vijfde en laatste hoop ik nog voor het einde dezes jaars te laten volgen, en daarbij een of meerdere Registers over het gantsche werk te voegen.*

W. MESSCHERT.

Amsterdam, Maart 1837.

I. Aan den uitgever der Vaderlandsche Letteroefeningen.

Mijn Heer!

Het Bericht van Mr. Egerton Smith wegens Baldwins middel ter bewaring van zijn gezicht, in het Tweede stukjen van uw geacht Mengelwerk[1] geplaatst, my gelegenheid gegeven hebbende, om de volgende waarnemingen op het papier te brengen, zoo neme ik de vrijheid, ze U toe te zenden, aan U-zelven overlatende of gy er eenig gebruik van oordeelt te kunnen maken.

Baldwin had opgemerkt, dat het oog zich dwingt naar de richting der lichtstralen die het ontfangt, ten einde hunn' samenloop op de *Retina* te doen t'huis komen. Hoe veel men over de mooglijkheid van de verandering der gedaante des oogs door zoodanig een poging, en van de wijze waarop zy geschieden mocht, getwist hebbe; thands is zy door de Ontleedkundige

(1) Zie Letteroefeningen voor 1806.

Waarnemingen van den Gottinger Professor Blumenbach en uitgemaakt en verklaard; en, lang voor deze waarnemingen, hadden honderden, nevens Baldwin haar in zich-zelven bespeurd. En, even als van alle aanhoudende poging en inspanning van spiervezelen, die heblijkheid en gemaklijkheid voortbrengen, verwachtte hy uit dien dwang die hy zijnen oogen oplag, eene byblijvende heblijkheid om het deel der Retina waar de stralen op vallen moeten (den grond van het oog) achter uit te zetten en dus voor de gewone vorm des oogs te diep samenkomende stralen juist in hun vereenigingspunt daar op te ontsangen: het geen by verplatting der Cornea en des Cristallijns met den ouderdom hem van nut moest zijn. Het uitwerksel kon niet missen. Het oog dat verwijderde voorwerpen gemaklijk zag, zag nu door het holle glas deze verwijderde voorwerpen niet dan met de inspanning die noodig was om den grond des oogbols achter uit te zetten. Deze achter uit zetting werd het eigen; en dus werd het bekwaam om zonder glas de nader by zijnde voorwerpen te zien, die het, by de verplatting des ouderdoms (niet gewoon zijnde de Retina zoo te rug te trekken) niet zou hebben kunnen zien, om dat het samentressen van derzelver naar 't oog geworpen lichtstralen nict in het oog zou hebben kunnen geschieden. Dit is zoo natuurlijk als eenvoudig; en er is niets in dat verwonderen moet.

Doch het geen misschien ruim zoo wonderlijk moet voorkomen, is, dat by onze Voorouders voor ruim honderd jaren, aan Byziende lieden geen *holle*, maar

by uitstek BOL geslepen glazen gegeven wierden. Zoo heb ik eene vrij talrijke en in verscheidenerlei opzichten aanmerklijke Verzameling van oogglazen en brillen bezeten, die een Overgrootvader van my (een man byziende in een' buitengewoon hoogen graad) in zijn jeugd, en vervolgens in de kracht zijner jaren, by afwisseling, gebruikt had. Niet een onder die allen was *hol*, maar allen (als ik zeg) ongemeen *bol* geslepen, zoodanig, dat er my de oogen van schemerden, en ik er de voorwerpen in het eerst geheel omgekeerd door aanschouwde. Men zou mogen denken, dat de Gezichtkundigen of Glasslijpers van dien tijd (die zich voor Gezichtkundigen uitgaven) dit met een gelijk inzicht deden als Baldwin in een tegenstrijdig geval. Maar zeker is, volgens de Berichten mijner Groot- en Overgrootmoeder, die ik, in mijne kindsheid (niets van zulke brillen voor een' *Myops* begrijpende) daaromtrent meer dan eens op 't zorgvuldigste uitvroeg, dat deze brillen niet opgezet en deze glazen niet gebruikt wierden om naby zijnde voorwerpen te zien, en dus het oog tot naar voren brenging der Retina of des bodems van zijnen bol te dwingen; maar, alleen, wanneer men verwijderde voorwerpen zien wilde. Ook is het intrekken des oogbodems naar voren misschien op lang na zoo licht niet als het terug zetten; indien ik ten minste mijn eigen gevoel mag vertrouwen. - Maar wat deden dan deze geweldig *bolle* glazen, die eer een soort van *Elliptoïden* dan *Lentes* waren? wat deden zy voor een reeds veel te bol kristallijn? wat, deze de stralen zoo

geweldig snel samenrukkende glazen, voor een kristallijn, dat ze reeds veel te snel samenrukte om op hare plaats waar zy 't voorwerp afschilderen moesten, in een te kunnen vallen?

De zaak is my begrijpbaar geworden, daar door, dat op mijne vraag, of mijn Overgrootvader daar de voorwerpen niet het onderst boven door zag, altijd geandwoord wierd: ‘Ja; *in 't begin* naamlijk, maar *naderhand gewende* hy daar aan en hy zag ze recht.’ En in de daad ging het my (in mijn kindsheid zeer byziende, alhoewel in veel minder mate dan hy het geweest was) even zoo. 't Kwam er zeer op aan, hoe na ik het glas aan het oog bracht. En dit punt getroffen, zag ik gemaklijk, maar in eene andere orde. Zoo lang, tot ik na vele proeven daar zoo aan gewende, dat ik de omkeering niet meer opmerkte, maar, zonder het te weten, in acht nam. De zaak is dus klaar. Het brandpunt der glazen viel tusschen het glas en het oog, en de daar uit voortgaande en nu divergeerende stralen werden in het oog ontfangen, waar zy door het zeer *bolle* kristallijn genoeg verbogen wierden, om op de *Retina* des bodems op nieuw samen te komen.

Ik weet niet, of dit gebruik van *bolle* glazen voor Byzienden bekend zij? Ik heb er sedert by ons meer, schoon weinige, spooren van ontdekt, en hou my overtuigd, dat het toen ter tijd algemeen was. - Hoe het zij, daar de zaak ten minste niet onder de algemeen bekende behoort, geloofde ik geenen ondienst te doen, met ze meê te deelen. Dat niet te

min deze praktijk het oog geweldig aangreep, en pijnlijk was, ja dikwijls ontstekingen voortbracht, is zoo natuurlijk, dat ik naauwlijks noodig acht, het hier uit den mond mijner zegsvrouwen op te teekenen. - Doch of ook niet de geduurzame staat van bedwang en onnatuurlijke inspanning, waarin Baldwins middel het oog der Verrezienden houdt, daar aan bloot stelle, vooral in bloedrijke en galachtige gestellen; dit geve ik in overweging.

V[AN] T[EISTERBANT], gen. B[ILDERDIJK].

Leyden, den 28 Maart 1806.

II. Aan Jeronimo de Bosch, te Amsterdam.

1.

WelEdele Gestrenge Heer, hoogstgeachte Vriend!

Uwe vaerzen, en in 't byzonder uwe Odes, goed over te brengen, is my zoo onmooglijk als, het die van Horatius te doen. Navolgingen en Paraphrasen is al wat ik daar in heb kunnen doen. Het Latijnsche idioma laat zich zoo wel in het Nederduitsch niet overgieten of vervangen als het Grieksche; en naar mate dit zuiverer in het oorspronklijk is, is de moeilijkheid grooter om het by te komen. Edoch, warm van de lezing van uw heerlijk dichtstuk, heb ik getracht daar eene afschaduwing van te maken, die ik de vrijheid neme, UWEg. hiernevens aan te bieden. Odes hebben deze zwarigheid boven alle andere Poëzy, dat onze Coupletten geene overgangen dulden; en van daar noodwendig uitbreidingen, en slotwendingen die deze vereischen. Het is dus uw Dichtstuk niet meer, Hedendaagsche Flaccus, maar alleen eene nabootzing daarvan; en het is hierom, dat ik my aan-

gematigd hebbe, het Besluit naar mijn hoofd te maken, en het Nageslacht tot de voortreflijkheid van Ran uit de voortreflijkheid van het vaers dat gy hem waardig acht, te doen besluiten. En dit dunkt my is de grootste lofspraak voor dien Heer, by ieder die U en uw Dichtvermogen recht kent[1].

Ziedaar wat ik met mijn zwak hoofd, opgewekt en aangedaan door uw meêsleepende Dichtkunst, maar te krank om al wat ik er by gevoelde, uit te drukken, op 't papier heb gebracht. Ik geef het (en wijd dit, bid ik mijne zwakte) zoo als het my uit de pen gestort is:

Nec tamen emendo, *labor hic quam scribere major*.

't Strekke UWEg. thands alleen ten blijk van mijn warm gevoel voor uwe Dichterlijke schoonheden, en van mijne innige hoogachting en verknochtheid; met voorbehouding, om op hetzelfde stuk nog eens nader te *werken*, wanneer eene meerdere kalmte my 't *werken* veroorlooft, want thands loopen de hersens my spelen, zonder zich aan recht geregeld denken te laten verbinden.

Ik teeken, na hartlijken groet, met de oprechtste gevoelens,
WelEdele Gestrenge Heer,
UWeleEdG. ootm. en Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, den 9 Juny 1806.

(1) Zie de Latijnsche Ode op de Redevoering van Prof. Rau, met de Vertaling, in de Letteroeseningen voor 1806, Mengelwerk, bl. 398. De Vertaling vindt men ook, Wit en Rood, II, 191.

2.

WelEdelgeboren Gestrenge Heer!

Binnen drie of vier dagen bekomen Heeren Curatoren de hun bestemde in Maroquin gebondene Exemplaren van mijn Dichtstuk(1). Maar Gy, mijn oude Vriend en Weldoener, zijt my meer dan Curator, en ik bid U uit dien hoofde dit eerste Exemplaar dat ik heden ontfange, schoon eenvoudig en sierloos, vooraf van mijne hand aan te nemen. Het werk moet uw verlicht en keurig oordeel schroomen, en ik moet aarzelen het onder uw oog te brengen; maar neen, ik verlang er naar, want uwe uitspraak er over (zij moge goed- of afkeurend zijn) heeft meer belang voor my dan de lofspraak van duizenden. Vergeef dit krabbelschrift: ik schrijf het op mijn ziekbedde, zwak, en troostloos van mijne bestemming te missen, doch nog altijd vol vuur voor de studie, en altijd doordrongen van dezelfde gevoelens van hoogachting en hartlijke verkleefdheid, waar mede ik steeds was en onveranderlijk blijve,

WelEdelgeboren Gestrenge Heer,
UWelEdelgeb. Gestr. ootm. en getr. Dienaar,
BILDERDIJK.

's Gravenhage, den 24^{e} Septr. 1807.

(1) De Ziekte der Geleerden.

III. Aan Mr. Hendrik van Wijn, te 's Gravenhage.

1.

WelEdele Gestrenge Heer!

Uwe geëerde begon met verschooningen wegens het niet dadelijk terugzenden van mijn Concept: wat zal UWEG. thans zeggen, na een ten minste vier of vijf maal zoo lang verwijl! Het eerste behoefde zeker geene verschooning; voor het laatste weet ik er geene. Gaarne wilde ik het in den term van *Repressaille* brengen, maar ik heb het Jus gentium tegen. Wat dan? Willen wy 't maar onder de onvervreembare rechten van den mensch stellen, nu en dan eens sloffen? daar heeft reeds zoo veel op moeten afstuiten, dat er dit nog wel by kan.....

Nog iets! 't Cachet van UWEG. geëerde, hield het stamwapen van de familie *de Bie*. Is dit het uwe? en uit welken hoofde? - By den Heer Brugmans zag ik hetzelfde wapen in verscheiden borden uit de

kerken genomen. Ik behoor mede aan die familie; zouden wy alle drie, verwanten zijn?.....

UWEDGestr. ootmoedige en onderdanige Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 13 Aug^{s}. 1806.

2.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Niet omdat ik het UWEG. aandacht waardig achte (want het behoort tot die prulleryen, waarvan Phaedrus: *dum nihil quod agamus majus est, calamo ludimus*) maar als bloot aandenken, blijk van hartelijkheid, en, ik wil het er by voegen, om u aan Witte van Haamstede te herinneren, dien ik zonder U niet getrouwd krijge, neem ik de vrijheid, UHEGeb. dit klein boekdeeltjen(1) aan te bieden. Gy zult zien, Heer Archivarius, dat ik nu en dan de Historie zoo wat om de ooren sla, en gy zult het my wederom geven. Doch het eerste is mijn recht als Poëet, en het laatste het uwe, als Historicus, en dus zal dit geen disput veroorzaken. Maar genoeg, zoo gy het de eer aandoet van het te lezen; en te veel reeds, zoo gy er die condescendance niet voor hebt. Ik weet wel, toen ik in vroeger dagen de handen en 't hoofd vol gewichtiger zaken had, dat

(1) Waarschijnlijk het Eerste deel der Tremspelen.

ik de goede Poëetjens die my een Toneelspel toezonden, bedankte, de schouders ophaalde, en het ongelezen wegzettede, en ik raad U van harte hetzelfde. Wat het complimentjen van *ik bedank u*, dat men zoo licht geeft, betreft, laat dit U geen tijd of papier kosten: welhaast zien wy elkander hoop ik, op het Institut. Dan zeg my dat ik een Aartsketter in de Historie ben, en wy zijn effen.

Ontfang inmiddels de oprechte betuiging mijner hoogachting en hartelijkheid en geloof my zonder reserve,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer,
UHEGG. ootmoedige en alzins Dienstvaardige Dienaar,
bilderdijk.
Leyden, den 7 Xber 1808.

3.

WelEdelGeboren Gestrenge Heer!

Al te veel vergoedt UWelEdGestr. my de traagheid van uw andwoord om er my in het allerminst over te beklagen. Dank, duizendvoudigen dank voor uwe goedheden, die U zoo veel moeite gekost hebben, en zulk een bevredigend en meer uitzichten openend resultat hebben voortgebracht. Intusschen duchtte ik uwe ongesteldheid, en met innig leedwezen verneem ik niet te vergeefs bekommerd te zijn geweest. God herstelle U spoedig en beware ons en

den vaderlandschen oudheden nog lang uwe kunde, doorzicht, en vlijt, en my uwe vriendschap en (waar ik eens zoo stout zijn mocht U nog iets te vergen) uwe voorlichting!

Geen dank zijt gy my schuldig, maar ik U, my te verschoonen. Ik bemerk uit uw geëerde letteren, dat niet dan het Eerste deel der Treurspelen tot UHEG. gekomen is. Wijt dit, bid ik, aan mijne afwezigheid uit Leyden, en 't besloten water. Ik zal het herstellen.

De plaats door den Heer van Spaan van Hardestein gesuppediteert, is *ad rem*, en laat geen twijfel over. Schoon is ook de opmerking over het email van het Heusdens rad in het schild van Haamstede. Maar hierover blijft by my veel duisters, veel zwarigheids. - Wie breekt zijn wapen door 't wapen zijner vrouw in te lassen? Of behoefde Haamstede niet te breken, als zijnde zoon van Holland van NB. echten bedde? Dit heeft men in onze familie wel gesustineert, en de Heer van Spaan schijnt in zijne Historie van Aemstel (zoo ik 't wel begrijp en my wel herinner) ook wel te neigen tot onderstelling van een reëel huwelijk. Dit huwelijk zou uit defecten of belangen van politieken aart verbroken en als nul gerekend geworden zijn, doch Haamstede altijd (schoon geen successierecht voorwendende) zijn recht op 't wapen gesoutineert hebben. Dit praatjen ging wel in onze Heusdensche coterie, schoon latere nakomelingen het als ambiticuse fantaisies considereerden en er om lachten. Maar zoo iets, zou toch de zaak

meer gerucht, meer historisch belang gegeven hebben en hebben doen behouden, dan zy ooit gehad schijnt te hebben. En dan nog, hoe stemmen de jaren van Floris wettige kinderen, die van Haamstede, en de tijd waar op Floris ongehuwd was, met de onderstellingen, die men om dit wel saam te zetten, moet aannemen? Was hy niet de oudste zoon, zoo moest hy toch breken.

't Is zoo, men ziet meestal Haamstedes wiel encoeur, geheel in zilver, maar ik heb toch ook gelezen: ‘Den liebaart met den wiele *van keel* (*of van kele*).’ Dit zegt niet veel: maar men zou mogen twijfelen, of er ook in het tijdverloop niet wel een nieuwe *brisure* door middel der kleuren, had kunnen geintroduceert worden? Onze oude papieren zeiden altijd, Holland met Heusden op de borst: nooit van der Sluis.

Vrouwe Agnese, vrouw van Haamstede, moet geen oudste kind geweest zijn. In de opnoeming der zusteren, gaan haar, drie anderen voor. Haamstede behuwlijkte dus met haar heur goederen en geslachtsbelangen niet. Waarom dan haar wapen ingelascht?

Nog meer. Stel Haamstede niet onmiddelijk uit Heusden, maar uit van der Sluis geboren, zoo zou alles beter aangaan; maar wat plooi dan aan deze relatie gegeven?(1) Ik zit hier zonder boeken en papieren en scherm dus in 't wild, maar vergeef my 't.

(1) V.d. Sluise behoorde tot het HUIS *van Heusden* in afkomst.
VAN WIJN.

Ik moest U met deze revelaryen niet ophouden en stap er as.

Ik woon werklijk in Amsterdam (ten welken einde Zijn Majesteit my een jaarlijksche indemniteit voor huishuur heeft toegelegd) en tevens in Utrecht, waar hy my een huis in eigendom geschonken heeft. Dan daar ik meestal in Amsterdam zijn zal, waar ik verbonden ben aan de waarneming van de vergaderingen des Instituts, en nu dubbel (Voorzitter voor deze zes maanden by onze klasse gemaakt zijnde), en ook niet te Utrecht noodig heb zoo Z.M. daar, of daar in den omtrek niet is, zoo gelieve UHoogEdelGeb. my regulier als in Amsterdam wonende aan te merken.

Nog iets. Waar 't by toekoomt weet ik niet; maar wy hebben altijd onder ons gemeend, dat Haamstede uit een zuster van Jan den VI van Heusden was. Misschien is 't nog anders, en was Haamstedes moeder verder in bloede van dezen. Uit Heusden gesprooten kan zy dan toch als Heusdensche Jonkvrouwe genoemd zijn, en deze relatie iets beter aangaan. Maar by nader gelegenheid nader[1].

Hartelijk wensch ik dat het aanstaand voorjaar UHEdelGeb. veroorlooft en aanmoedigt onze klasse welhaast eens met uw tegenwoordigheid te vereeren. Wy Amsterdamsche Leden werken hier nog al, maar

(1) Zie over het geschilpunt in dezen brief en in de volgende behandeld, (de echte of onechte geboorte van Witte van Haamstede) de Geschiedenis des Vaderlands, door bilderdijk, II, 183, benevens de aanteekeningen op dat deel en op het derde, en de geschriften daarin aangehaald.

't is alles tot nog, of voorbereidend werk, of raporten op aanvragen van Z. Majesteit.
Vergun dat ik my steeds met de volmaakste hoogachting en ware aanhankelijkheid moge noemen,

Hoog EdelGeboren Gestrenge Heer,

UHoogEdelGeb. Gestr. ootmoedige en verplichte dienaar,

bilderdijk.
Amsterd., 28 Febr. 1809.

4.

WelEdelGeboren Gestrenge Heer!

Uwe beide geëerde van 8 en 11 dezer hebben my alleraangenaamst verrast, en ik kan UWEGG. niet uitdrukken hoe zy my verkwikt en verheugd hebben. Heb dank, hartelijken dank, voor uwe hartelijkheid, en wees (dit alleen bidde ik U) innig overtuigd, dat ik haar innig en met al mijn hart beandwoorde.
UWelEdelGeb. ziet hoezeer goede wil by Zijne Majesteit op prijs staat; en zeker zulke bewijzen van weldadigheid als de Koning in my aan vervallen en dagelijks meer en meer te niet gaande vermogens (si fuerint olim) te koste legt, moeten een nog opkomend en een bloeiend geslacht krachtdadig aanmoedigen. God bekroone ze ook in dit opzichte, met de heerlijkste uitwerkselen tot 's Konings onsterfelijken

roem, en de uitgebreidste glorie van ons dierbaar vaderland.

Het is inderdaad ongelukkig, dat het gemis van genoegzame overblijfsels van diplomata ons de 13^{e} en 14^{e} eeuw zoo duister laten: en dat ook zelfs byzondere familienarichten zoo van tijd tot tijd verloren gaan, als wy 't zien. Mijne catastrophe heeft meê eenige niet te remplaceeren fragmenten van zeer oude aanteekeningen, genealogien &c. verwoest, en het ongelukkigste voor my, is, dat ik in mijn vroeger positie die materie weinig hebbende kunnen doorgronden, thands met mijn vervallen geheugen alles door één haspel, den eenen dag my vrij wat meen te herinneren, doch confundeerende wat ik voorheen in die fragmenten, en wat ik elders las; en den anderen dag, my (daartegens) niets van dat alles kan voorstellen. Zoodat er niets meer dan kwelling (eene nuttelooze kwelling) voor my overig is, in een vak waar ik by praeferentie aan geattacheert ben.

Groot is mijne verplichting aan den Heer van Hardenstein zoo wel als aan UWEG. Het gedeelte van zijn HoogWelGeb. schrijven over 't breken van wapens &c. in die dagen, heeft my ongemeen veel plaisir gedaan, en is hoogst leerzaam, en vruchtbaar in applicatien en nieuwe uitzichten. - Ik kan niet af, hier met een woord te kennen te geven, dat (juist conform aan de observatie van den Heer Baron) de afstamming van Heusden uit Kleve, by onze familie altijd véél ouder gesteld is dan de gedrukte genealogien die maken, en dat men altijd het wiel van

Heusden aangemerkt heeft als oorspronkelijk Kleef, en de Kleefsche scepters als jonger. Een mijner grootouderen wilde dat het *wiel* oorspronkelijk aan geen vast getal spaken verbonden was, en dat men er oudtijds zoowel 8 als 6 aangaf, en dat de leliepunten ('t fleur-de-lisé van de scepters) eenvoudig een beslag van de wielspaken waren; en hy dreef, dat het in zijn oorsprong een *S^{t}. Katherine rad* was: zijn zoon haalde er (op 't zelfde principe) een scheprad uit; waarom men altijd zeer gelachen heeft. In deze gissingen kon veellicht wel iets waars zijn, schoon men ook juist om geen Ste Katherina denke, en 't tegenwoordig scheprad zekerlijk jonger is. - Hoe 't zij, men heeft altijd by ons hooger oudheid gewild, en het onderscheid tusschen Kleve en Heusden alleen willen doen bestaan in de omzetting van kleur en metaal, zijnde er oude schetsjens in die papieren geweest (op pergament) waarin ook 't fleur-de-lisé voorkwam, nu eens buiten om den rand van het wiel, dan daar binnen als en . 't Fabeltjen van 't purpren wiel van de Heusdensche Bruid verwerpende, hield men echter vast aan de Ezelsooren, als ingevoerd ter gedachtenis van een Koning Ethelinus van Engeland, maar die Ethelinus moet ook ouder zijn, dan Robert, aan wien men 't aannemen van 't wiel gewoon is toe te schrijven. Meer byzonderheden die ik my in dit oogenblik niet (immers niet duidelijk genoeg) herinner, pleiten alle voor die hoogere oudheid. Maar mijn Vader had niets op met zulke gedenkstukken; zy bleven in een' hoek bewaard, of liever, verloren, tot

een toeval ze my in 1786 in handen deed vallen, los genoeg doorloopen, en wegsluiten tot het lot wilde, dat ik alles verliezen moest. - Mijn Elius was lang te voren geschreven, en zelfs reeds in 1785 (de Eerste druk zonder naam van uitgever, en met een zeer kleine letter 12° formaat) in de wareld, waarin de gewone opinie gevolgd is.

Oneindig interesseert my UWelEdGeb. Gestr. bericht van het lijkvers op onzen Graaf Willem IV[1], waarvan de geest en aanleg allermerkwaardigst is. Vergun my dat ik UWEG. zoo veel in my is opwekke tot uitvoering van uw *idée* om het by onze Klasse des Instituts met uwe (altijd hoogstleerrijke) aanmerkingen in te leveren! Laat het al wat bedorven zijn in de taal, het is een gedenkstuk van hooge waarde, en in zijne soorte volstrekt *eenig*.

Ik vlei my, dat wy binnen kort het genoegen zullen hebben UWEGG. op onze vergadering te zien. Wy hebben eergisteren van ons Raport over het Woordenboek gediend, en zullen 't den Leden rondzenden tevens met eene beschrijving tot eene buitengewone vergadering, ten einde de Commissien die daar uit moeten resulteeren, te fixeeren, en byzonder mede, VOOR 'T OVERIGE de nu geregelde werkzaamheden te verdeelen. - Hoe verheuge ik my dat een beter staat van gezondheid UWEGG. thands ver-

(1) Het hier bedoelde dichtstuk, getiteld: *Ein jammerliche Clage*, is een jammerklacht over het sneuvelen van Willem IV Grave van Henegouwen, Holland enz., te Stavoren in Vriesland ten jare 1345, en kort na dien tijd gemaakt. - Dit gedicht is ongedrukt gebleven.

blijden mag, en met nieuw genoegen aan Deszelfs onvermoeiden arbeid wedergeven! Voor my, hoe zeer deze brief in een aanval van zware koorts en hoofdpijn schrijvende, ik bevinde my echter ook onvergelijkelijk beter dan ik sedert nu twee jaren gedaan heb, ware mijn hoofd slechts minder zwak, en beter in staat mijn lust en yver te secondeeren!

In hoop van in onze tegenwoordige betrekking onze briefwisseling te zien aanwakkeren, besluit ik dezen, UWelEdGeb. Gestr. heuschelijk biddende de gulle en ongesmukte betuigingen aan te nemen der volmaakte hoogachting en hartelijke verkleefdheid, waarmede ik steeds de eer heb te zijn,

UWelEdelGeboren Gestrenge Heer,

UWelEdelGeb. Gestr. ootmoedige en zeer gehoorzame Dienaar,

BILDERDIJK.

Amst., den 12^{n} Apr. 1809.

5.

HoogEdelGeboren Heer, *hoogst geëerde Vriend!*

Duizendmaal dank voor uwen hartelijken, leerzamen, en vleienden brief! Allen gelijkelijk hadden wy ons een feest gemaakt van onzen grooten en waarden Koryféus te ontfangen, ik, in het byzonder, van hem te verwelkomen in eene Klasse des Instituts waarvan Hy den roem en luister uitmaakt, en hard was ons de teloorstelling; dubbel hard, de oorzaak daar-

van! - God sterke U, brave grijzaart, en behoude U aan de Letteren en 't Vaderland.

Ik had alles gedaan wat van my afhing om den Heer *van Hulthem* benoemd te krijgen, doch de Heer Directeur Genl. deed *de Bast* voor hem verkiezen. Uw schrijven daarover aan onzen Secr^{s}. deed *regrèt* ontstaan. Ik was al aanstonds by my zelven bedacht geweest om dien Heer by een tweede verkiezing te doen bovendrijven; en het was gedeeltelijk om ten aanzien van waardige sujets, die voorby mochten gegaan worden, een' slag om den arm te houden, dat ik zoo sterk drong op het openhouden van eenige plaatsen. Had Z.M. ons Associés toegestaan, zoo ware deze Heer daartoe by my voor anderen uitgeteekend; dit mislukkende, kwam mijne voorzorg te baat, en ik feliciteer ons, het opgehaald te hebben.

Zonder uwe voorlichting zijn wy in de oude Hollandsche Letterkunde niets. Ons Raport over 't Woordenboek draagt er de blijken van. Wy hebben geen lieden in dit vak, men gevoelt er (wat het ergst is) de behoefte zelfs niet genoegzaam van, en ik heb allen arbeid gehad om nu den Heer Clignet te krijgen. Onschatbaar is uwe vriendelijke aanwijzing van de vier oude Vocabulariën in uwen geëerden gemeld. Ik heb de vrijheid gebruikt, UHoogEdGeb. ten aanzien van dit punt met twee Commissiën te belasten. Durf ik 't zeggen? Een man van uwe jaren, werkzaamheid en verdiensten, en die boven de wet is, en ons genoeg geeft zoo hy den luister van zijnen naam ons meêdeelt en op ons laat asschijnen. - Immers zult gy U niet

onttrekken? 't Is 1°. ter formeering eener *opgave der onderscheiden schrijvers van vroegeren en lateren tijd;* en 2°. tot bepaling *wat wy van ieder onzer correspondenten byzonderlijk* ten nutte van de Taal en Historie des Vaderlands vorderen moeten, naar hun verscheidenerlei woonplaatsen, ampts- en andere betrekkingen, en persoonlijke kundigheden? de Notulen zullen UHEG. 't idée nader ontwikkelen.

Het is maar al te waar. In 't Genealogique zijn 't by ons *meroe tenebroe*. En geen wonder. Hoe laat eerst zijn er by ons Publicisten opgestaan! De oude familien vergenoegden zich met hunne overleveringen, grafplaatsen, en stichtingen, die al meer en meer duister wierden en te niet gingen, en schreven niet; en 't gemeen waaruit de schrijvende wezens bestonden, was ontbloot van iets anders dan wat volkgeruchten en hoofdelooze vertelsels opleverden, zonder toegang tot echte bescheiden, en verstoken van oordeel en grondkundigheden. - Ik heb er in mijne jeugd my wat meê willen afgeven, maar vond schier alles wat mijn oude papieren my te kennen gaven in contradictie met de Kronyken, en werd afgeschrikt. - Zonderling is het, dat de ontdekkingen van den Heer Spaan van Hardenstein zoo samenstemmen met die oude traditien in onze familie, waar mijne grootouders meê lachten: scilicet, wijs gemaakt zijnde door de Dousaas, de Scriveriussen &c., die zy begrepen dat het als lieden van geleerdheid met hunne oude Chronici en Historici beter moesten weten, dan onze ongeletterde voorvaders, die op 't goed geloof hunner

voorvaderen zoo wat voortrevelden. Onder de paradoxen dier papieren is mede, dat men de *Brederodes* als jonger familie en niet in paralel te brengen met de *Arkels* en *Egmonden* &c. of met de onze, aanmerkte, voor zoo veel de oudheid betrof; schoon anders hoogst aanzienelijk.

Ik wenschte wel eens een gezet onderhoud met UHEG. en den Heer Baron van Spaan te hebben over Witte van Haamsteê en zijne ware origine. Daar is en blijft my veel bedenkelijks; en dat zijne moeder uit het Huis van Heusden was schijnt wel klaar, maar niet, of zy wel onmiddelijke dochter van dat Huis was. - De aanmerking omtrent het Wiel van Haamstede heeft die oude reflectie by my weêr op doen komen.

Zoo mijne opwekking iets vermag, eilieve voer uw plan omtrent het bewuste oude Lijkvers toch uit. Maar zoo WEL ‘voor de Leden van 't Instituut,’ ALS ‘voor het publyk.’ Het is door zulke stukken van uwe hand, dat wy (er zijn er met my nog meer in hetzelfde geval) nog moeten leeren er ons van te passeeren.

Ik sukkel even als UHoogEdelGeb. - Zestien à zeventien jaar verschil in ouderdom schijnen iets uit te doen. Intusschen geheugen, oordeel, kracht van inspanning, en energie hebben my sints lang begeven, en 't verslimmert van dag tot dag. Alleen de lust blijft, maar wat is 't? *vanoe sine viribus iroe*. En wil ik iets, *telum imbelle sine ictu projicio*, in plaats van doel te treffen.

Ik verheug my hartelijk, UHoogEdelGeb. tegen 't laatst dezer maand by ons te mogen zien. 't Zal voor allen die prijs op kunde en braafheid stellen, een genoegen, vernieuwing van lust en arbeidzaamheid, en aanmoediging zijn.

Aanvaard, bid ik, de oprechte hulde mijner onbepaalde hoogachting, en vergun my steeds een plaats in uwe welwillendheid en vereerend aandenken, terwijl ik 't my steeds een byzonder voorrecht achte, my te mogen noemen,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer,
UHoogEdelGeb. ootmoedige en gehoorzame Dienaar,

BILDERDIJK.
Amst. den 1sten van Bloeimaand 1809.

6.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Ons Institut, en vooral onze Klasse, is inderdaad ongelukkig. By de velerlei slagen die het steeds treffen, tel ik mede het sukkelen van ons oudst, beroemdst en waardigst medelid, wien wy allen gelijkelijk eeren, waardeeren, en aankleven als onzer aller Voorlichter, Leermeester, en Vraagbaak. Dank echter voor uwe beterschap (want ik wil in den derden persoon niet voortgaan) zij den Hemel, en blijve zy duurzaam!

Voor my ik zit thands te Leyden, waar ik steeds

kwijnende, my voor eenige dagen heen begeven heb, met oogmerk om my van een gezwel my aan den hals opgekomen, te doen ontlasten door kunstbewerking. Met den aanvang der aannaderende week ben ik weder in Amsterdam.

Hoe zeer het ons tegenloopt, werken wy echter drok om ons in staat te stellen tot het houden van de openbare vergadering onzer Klasse. Ik twijfel niet of onze brave Secretaris zal UHEGG. van 't geen ten dezen en anderen opzichte by ons voorgevallen is wel verstendigd hebben, schoon dan ook de druk der Handelingen en besluiten schreeuwend traag in zijn werk gaat, en de verzendingen boven alle geduld ophoudt, waarover zich alle onze buitenleden met groot recht beklagen, en ik bovenal, die altijd voortvarend was, en nog by alle mijn zwakheid geen rust of laauwheid kan lijden.

Hartelijk verlang ik UHEGG. te zien en persoonelijk verzekering te geven van die ongeveinsde en volkomen hoogachting, die het hart gevoelen maar de taal niet uitdrukken kan, en die zich niet bevatten laat zonder een geestdrift als de onze voor Vaderland, Letteren, en Oudheid, maar, met deze by al wie U kent met my gedeeld wordt.

Ik wensch UHEGG., en ons allen geluk, met de gewichtige vondst van het Privilegie van 1301. Dank zij uwe onvermoeide nasporing ten nutte der Vaderlandsche Geschiedenis.

Ik weet niet of men UHEGGestr. bereids uit mijn naam ter hand heeft gesteld het Tweede deel mijner Na-

jaarsbladen, met nog een paar kleinigheden; zoo niet, zal het geschieden. Vergeef dat er geen brief by was; 't is geen uitwerksel van onachtzaamheid mijnerzijds, maar van een misverstand des Boekverkoopers, en deels van mijne afwezigheid uit Amsterdam.

Ik heb de eer met de oprechtste gevoelens te zijn,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer
UHoogEdelGeb. Gestr. ootmoedige en gehoorzame Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 1^{e} Juny 1809.

7.[(1)]

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Vergeef zoo ik UHEGeb. lastig valle. Het is niet om U de aandoeningen te verdubbelen, die wy zeker gelijkelijk gevoelen, en die het best is te verdoven wanneer zy onvruchtbaar zijn. Het is om uw gedachten in te nemen omtrent iets dat ons allen belangrijk is. Wy zien duidelijk, dat door de vereeniging met het Fransche Rijk, onze Hollandsche taal welhaast wijken moet uit de Rechtbanken, Gerechtshoven, en schier alles wat tot het algemeen Landsbestuur t' huis behoort. Wat is daarvan te wachten, vooral in een tijd waarin 't Hollandsch Karakter

(1) Men vergelijke met dezen Brief het Fransche Opstel in de Mengelingen en Fragmenten, bladz. 91.

door zoo veel verbasteringen en vooral door de toemenging van zoo oneindig veel vreemdelingen van allerlei Natien, gantsch versmoord ligt? Het Fransch wordt eerlang onze eigen landtaal, en onze schoone moederspraak gaat met geheel onze Nationale Letterkunde te niet.

Ik beschouw de zaak als onkeerbaar, wat de algemeene behoudenisse der taal door het gebruik betreft. Maar veellicht is er echter iets te doen ter verhindering dat zy niet ten eenemaal verloren ga. Zou het wel onvoeglijk zijn, indien door onze Tweede klasse des Instituuts hiertoe eenige stap gedaan wierd? - Ik heb daar reeds een geruime poos over gedacht, doch wilde geen voorstel daar over doen zonder vooraf met het gevoelen van UwHEGeb. bekend te zijn, en ik bid U, brave en verstandige voorganger van ons allen, op het pad der Vaderlandsche Letteren en Geschiedenis, my hieromtrent uw oordeel en voorlichting niet te willen onthouden. Immers is onze taal door zich zelve van het hoogste gewicht voor de Geschiedenis, voor de algemeene taalkennis; inzonderheid wat die der Noordlijke talen betreft; ja, ik durf zeggen, ook ten aanzien der Oostersche talen. Wat heeft alle de Fransche Etymologisten zoo deerlijk van den weg geholpen, dan de onkunde in onze taal? Wat doet de tegenwoordige uitgevers der Gedenkstukken van oud-duitsche poëzy in haar vaderland, zoo deerlijk mistasten, dan diezelfde onkunde? Zie b.v. Bruns van Helmstad, zie mijn' vriend Esschenburg (met wien ik my daarover zoo dikwijls onder-

hield), zie van der Hagen en anderen. En zoo ooit de Etymologie der talen eene grondige wetenschap worden zal, als men thands in Frankrijk beweert dat zy in der daad is, en zijn moet, wie zal haar op vaste grondslagen stellen of wie daar party van trekken, zoo de oudfte der Duitsche taaltakken, die tevens de grondlage en sleutel van 't Engelsch en 't Fransch is (voor zoo verre 't eerste geen overgenomen Fransch, en 't laatste geen overgenomen Latijn of Italiaansch, en eenige niet zeer talrijke wortels van 't eigenlijk Keltisch bevat), in ons Hollandsch, vergeten wordt? Behoorde men dit niet, of zou het niet van nut kunnen zijn dit, onder het oog van de regeering te brengen, die, zoo weinig zy zich dan ook aan onze Belles-Lettres (quâ tales) gelegen moog laten zijn, toch betoont de wetenschappen en nuttige kennissen te begunstigen en te willen bevorderen, en by wie steeds het oude vooroordeel heerscht, dat zoo licht te weêrleggen is, als ware onze taal slechts een nietig jargon, van 't ellendig hals-wendisch Hoogduitsch verbasterd? - Wat dunkt U? - Ik wil niets doen zonder het goedvinden van den eerbiedwaardigen Nestor onzer Klasse, voor wien niemand met oprechter hoogachting bezield kan zijn, dan die de eer heeft te teekenen:

Hoog EdelGeboren Gestrenge Heer

UHoogEdelGebGestr. ootm. en Gehoorz. Dienaar

BILDERDIJK.

Amsterdam, den 11^{e} van Herfstm^{d} 1810.

8.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Een brief van den Heer Grim, Bibliothecaris te Kassel, heeft my doen zien, hoe veel prijs men in Duitschland op uwe grondige Taal-, Geschieden Oudheidkunde en uitgebreide belezenheid stelt. 't Koomt my voor, dat de aandacht aldaar zich meer en meer op de Hollandsche taal richt, en dat men het belang van dezelve ook voor de grondige kennis van 't Hoogduitsch leert inzien. Zie daar een gewenschte hervorming. Wanneer ik in Duitschland kwam, vond ik niemand die daar besef van had, en men kende zelfs Huydecopers Melis Stoke niet.

Inzonderheid vleit zich de Heer Grim met eene uitgave van den *Fergunt*, van uwe hand. Ik stel te veel belang voor my zelven daarin; ik stel te veel belang in den vaderlandschen Letterroem, om niet aan UHEGG., de vergunning te vragen, van hem uit uwen naam en op uw gezag de hoop te mogen geven, dat uw arbeid aan dezen Roman zijnen voortgang heeft, en ten einde spoedt. Geeft UHEGG. my de vrijheid daartoe?

Onze Klasse heeft zich eenige moeite gegeven om nasporing te doen naar een uitmuntend Handschrift van Willeramus, dat, voorheen door Marquardus Gudius bezeten, in de Hertooglijke boekery te Wol-

fenbuttel plach te zijn, en daar wy onderstellen mogen dat het in de Bibliothèque Imperiale te Parijs beland zal zijn, ben ik deswegens in Correspondentie met den Heere van Praet getreden. Wy hebben nog eenige oudheden op 't spoor die wy meenen voor de oude taalkunde van belang te kunnen zijn, en ingevalle UHEGG. ons in deze soort van recherches van eenige dienst mocht kunnen zijn, die aan uwe gewichtiger bezigheden niets kostte, bevelen wy ons in uwe toegenegen hulpe en handreiking.

De verzekering van een alzins geschikt locaal, dat wy in weinige weken kunnen betrekken, vernieuwt hier den lang nedergeslagen en kwijnenden moed by de weinigen wien de lust tot den arbeid eigen is. Dan, ongelukkig is deze gift in onze dagen zoo heel algemeen niet, en hoe veel hebben wy met de verhuizingen die de nieuwe orde van zaken verwekt heeft, niet verloren! Onze Klasse heeft slechts zeven Leden, te Amsterdam wonende, overig; en van die zal men my binnen korte nog af moeten rekenen. Sed leve hoc damnum.

Onze tegenwoordige Voorzitter is zeer yverig. Ondanks zijne overhoopende bezigheden bevlijtigt hy zich ons vak ongemeen. Hy heeft een uitmuntend verslag over Nehalennia opgemaakt, hetgeen voor de leden gedrukt zal worden; maar wy wenschten wel te weten of hier en daar niet nog onbekende gedenkstukken schuilen, hiertoe betrekkelijk. Zou uw rijke voorraad van aanteekeningen en opzamelingen

niet wel eenige opheldering over dit onderwerp kunnen aan de hand geven, of iets mededeelen?.....

HoogEdelGeborenGestrenge Heer,

Uw HoogEdelGeboren Gestr. Ootm. Dienaar

BILDERDIJK.

Amsterd. den 20 Jany. 1812.

9.

HoogEdelGeborenGestrenge Heer!

Het deed my onuitsprekelijk leed, by uw' korten overstap in Amsterdam het geluk van UHEGG. onderhoud te hebben moeten ontbeeren door een samenloop van de zonderlingste teloorstellingen. Ik was dien geheelen morgen ter stads Secretarie in oude papieren ten nutte der Klasse bezig (iets zeer vreemds en zeldzaam!) en mocht, wat ik 's namiddags my onderwond, U niet aantreffen of oploopen.

Dubbel leed deed het my, dat ik U een vergeefschen weg naar mijnent gekost had. Intusschen dank ik U schriftelijk (daar het mondeling niet heeft kunnen zijn) voor dit blijk van genegen aandenken, zoo als ook by voorraad voor uwe nieuwe uitgewerkte Verhandeling over de Keur van Gui van Henegouwen[(1)], die ik heden over acht dagen ter tafel

(1) Te vinden in het Eerste deel der Verhandelingen der Tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut, enz., en in de Merkwaardigste Stukken uit de Oudsre Archieven van Amsterdam, enz. Amsterdam bij Pieper en Ipenbuur, 1821.

zal brengen. Ik heb middelerwijl dezelve met graagte verslonden, zou ik zeggen, zoo het woord wat deftiger was. Niemand, of hy moet zich met uwe aanmerkingen en gevolgtrekkingen vereenigen: en het is (hetgeen in zoodanig een stof iets hoogst merkwaardig en eene byzondere verdienste is) een meesterstuk van stijl en taal. Met volle recht zal het de eerste plaats in onze Gedenkschriften bekleeden.

Misschien doe ik UHEGG. geene ondienst met op te merken dat in den hier bewaarden oorspronkelijken brief van Graaf Floris van 1275 letterlijk staat *Homines manentes apud* AMESTELLEDAMME en evenzoo in deszelfs vernieuwing van 1291, en niet, gelijk de gedrukte copien medebrengen, AMSTELREDAMME; zoo als wy dit met eigen oogen gezien hebben. De zaak blijft dezelfde, maar zoo ik niet geheel mistaste, heest *Amestelledam* ook meer den stempel der vroege oudheid, en *Amstelredam* dien eens uitschrijvers van later tijd. De echtheid van 't Amsterdamsche stuk lijdt geen bedenken[1].

De Klasse zou wel genegen zijn deze twee oudste brieven met de zegels zoo zy er uit zien, (by wege van een *copie figuratief* zoo men plach te zeggen) in 't koper te doen brengen[2], en het zou ons

(1) Conf. Wagenaar: Amsterd. I. 1, 2, 6, 7. Stoke, 2. p. 14. v. 143 en 152 en 154. 10 D. p. 34, 35. - l. c. Zegel N° 6 over bl. 30 en bij Commelin, I. pag. 179. VAN WIJN.

(2) Zie het verslag van de Kommissie tot de zaken van de IJzeren kapel, in de Verhandelingen van de Tweede klasse van het Instituur, Tweede deel; en in de bovengenoemde Merk waardigste Stukken, enz.

derhalve interesseeren, tot de minste verscheidenheden toe, die zich in de afschriften ter Register en Leenkamer mochten opdoen, te kennen. Dat Wagenaar[1] *Amstelredamme* heeft uitgegeven, weet men, maar het is hier ter stede bekend, dat hy de oorspronkelijken niet heeft mogen gebruiken. Het zou eene nieuwe verplichting voor ons lichaam zijn, wilde UHEGG. deze twee kleine stukken, waarvan ik U ten dien einde zelf een afschrift zal maken, dat volstrekt getrouw is, met de door UHEGG. gebruikte of onder Haar berustende registers vergelijken[2].

Ik schrijf dit bloot uit my-zelven, en zonder qualificatie, maar by vooruitlooping van de gevoelens der Klasse, die ik weet dat den hoogsten prijs op deze uwe goedheid zal stellen. Zou het ook niet wel der moeite waardig zijn over de plaats van Beka, betreffende de during van Bisschop Willem van Mechelens gevangenhouding, de Fransche vertaling te Parijs te raadplegen? De Heer van Praet, als korrespondent van de Klasse, zou dit zeker niet weigeren. Niet dat uw stuk dit eenigzins noodig heeft, maar het zou eene zekere rondheid aan de zaak geven; indien men daarin, voor: *omtrent een jaar* eens: *een hals jaar* lezen mocht. - Zou daar ook veellicht een Latijnsche Codex van Beka zijn? - My dunkt dat het in dergelijke zaken is, dat een Klasse als de onze, de dienst harer korrespondenten vragen mag.

(1) Wagen. Voorn. p. 40 en 41, 73. VAN WIJN.
(2) Staet *Amstelland*, non Amstelteland. VAN WIJN.

Ik vergat boven, te melden dat in den Nederduitschen brief van tolvrijheid door Graaf Willem in 1342 verleend[1], duidelijk staat; *onze goede lude van Aemstelredamme*. De Taal verhardde zich toen alreeds. Zonderling is het, dat men die verharding in alle de moderne talen omtrent hetzelfde tijdperk opmerkt.

Men heeft my van wegens de Hollandsche Maatschappy van Kunsten en Wetenschappen, departement Amsterdam, aangezocht een Geschiedenis van de Hollandsche taal te schrijven. Veellicht besluit ik daartoe. 't Is een nieuw vak, en valt in mijne byzondere liefhebbery, maar daar behoorde inderdaad meer belezendheid en opleg toe dan het my in mijn werkzaam en wisselvallig leven gelukt is te mogen verkrijgen. Ik zie er echter de nuttigheid van in, en ook een eerste grondslag voor zoodanig een werk kan dienen om na my een bekwamer hand aan het werk te helpen. Wy zijn toch dwaas als wy meenen dat wy voor de eeuwigheid schrijven. Daar moet een tijd komen, dat men onze beste werken even zoo aanmerkt als wy thands een scholastique Physica of een Hebreeuwsche Grammatica van Reuchlin. En, bedriege ik my niet, het zal onze beste lof zijn, dat wy onze nakomelingen op den weg brachten om ons dus te mogen en te moeten aanmerken. - Doch, met de overige Wetenschappen mag het

(1) Ik denke men meent de keur van Willem IV, ubi sic etiam legitur. VAN WIJN.

dus zijn, Historie en Diplomatie moeten blijven, en stand houden by hetgeen waarheid en res facti gebleken is.

Vergeef my, bid ik, dit gekrabbel, en vergun my de betuigingen te vernieuwen der onbegrensde hoogachting, waarmede ik steeds de eer heb te zijn,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer

UHoogEdel. Gestr. Ootm. Dienaar,

BILDERDIJK.

Amsterdam, den 1^{en} April 1812.

10.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Het pourtrait van Radboud is zeker niet te onderstellen dat echt zij, maar het is altijd een precieus overblijfsel der Oudheid. - Vele van zulke stukken zijn somtijds ouder dan men meent, omdat zy dikwijls bygeholpen en opgesierd zijnde in later tijd, in een of ander bygevoegd ornament, of in een verw die men later eerst bezigde, deze later epoque zich onderscheidt. Zoo heeft men ook voorbeelden van een geheel overschilderen streek voor streek van oude verbleekte afbeeldsels in lijmverw; het geen zich dan wel eens op een enkel plekjen ontdekt, maar (ongelukkig!) niet af te nemen is. Ik heb echter zoo eens in Hamburg een stuk gezien van zeer hoogen ouderdom, waar een kroon en kraag allengs afbladerde en

een ouder huif en halssnoer voor den dag kwam. Wellicht is de kroon van uwen Radboud ook van dien aart.

Een man van aanzien te Hamburg, schoot eens geld (terwijl ik daar in 1795 was) op een afbeelding van den Zaligmaker; 't oorspronkelijk, zoo men hem wijs gemaakt had, op order van koning Abgarus geschilderd. Het stuk was echter vrij versch en vast geen twintig of vijfentwintig jaar oud, en het schelpgoud dat er in gebruikt was, nog zeer goed. Wat dunkt UHEGG. van zoodanig een bedrog? Ik zag ook een klein hoekjen waar de dekverw afgeschilferd was, en meende de nerf van 't papier te zien. Maar ik zweeg.

Ik dank UHEGG. recht hartlijk voor al het verplichtende ten mijnen opzichte by Deszelfs schrijven uitgedrukt; maar alles heeft altijd mijne studien gecontrarieert, en ik ben voor den tijd oud geworden, eer ik was, wat ik misschien had kunnen worden. Men heeft inderdaad veel indulgentie voor my, maar ik gevoel best hoe weinig ik ben en hoe nietig in dat zelfs, waar in men mijne sterkte stelt. Dan dit overgeslagen.

Uwe hand is my zeer leesbaar, en ik bid UHEGG. daar geene complimenten over te maken. Als wy er geen moeilijker in de oude Handschriften ontmoeteden, zouden er zoo velen niet zoo vitieus uitgegeven zijn (denk ik) als werkelijk het geval blijkt te zijn. - Verschoon, naar uwe toegevendheid, mijn gekrabbel, dat sedert een paar jaren, van vrij

goed schrift, tot ik weet niet wat geworden is. Certè haec gallina scripsit, zou Plautus zeggen, indien hy het zag.

Ik heb de eer met de oprechste gevoelens van hoogachting en hartlijke verknochtheid steeds te zijn,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer,

UHoogEd. Geb. Gest. Ootm. en Dv. Dienaar,

BILDERDIJK.

Amsterdam, den 17^{en} April 1812.

11.

WelEdelGeboren Gestrenge Heer!

Onze klasse heeft my verzocht, by de gedurige afwezigheid van haren Secretaris (de Heer Scheltema) UWEGG. haren verplichten dank te betuigen voor de aangename mededeeling, by uwen belangrijken van den 29^{n} ll. vervat, en het is met een byzonder genoegen dat ik my kwijt van eene my zoo aangename last. - Een voorwerp zoo gewichtig voor de oudheidkunde onzer gewesten, en in zoo naauw een verband staande met andere ontdekkingen in en naby ons Vaderland, moest voor onze Maatschappy van Hollandsche letter-, geschicht-, en Oudheidbeoefening noodwendig ten uiterste aanmerklijk zijn; en het was ook als zoodanig reeds onder haar aandacht gebracht. Doch het streelt haar niet weinig de vruchten van uw onderzoek, mijn Heer, met het geen haar van elders is voorgekomen, te mogen ver-

eenigen, en uwe gedachten en gevoelens daaromtrent te verstaan, waarop zy ten allen tijde den hoogsten prijs stelt. - Genoegzaam onmiddelijk na het voorval, en eer het gerucht van eene opdelving omstreeks Breda zich tot hier verspreidde, heeft de Klasse door haren Korrespondent in dat kwartier, den Heer Hoeufft (wiens yver en werkzaamheid zy in alle opzichten erkennen moet) een bericht van 't gebeurde en beschrijving van dit stuk van Oudheid bekomen; hetgeen sedert van nadere ophelderingen en byzonderheden gevolgd is, wanneer zijne poging om het Instituut meester van dit merkwaardig overblijfsel te maken, te loor gesteld was. Uwe uitvoerige, nette, en oordeelkundige opgave en uit één zetting van de omstandigheden der ontdekking bevestigen 't geen gemelde Korrespondent ons meldde, en worden wederkeerig door de zijne versterkt, waarby hy ons ook met eene afteekening van het gedenkstuk verrijkt heeft; op welke wy verzekerd worden te kunnen afgaan, alhoewel zy het (misschien zoo als 't veelal gaat) wat te net en te fraai voorstelt. - Intusschen, mijn Heer, vind ik my verplicht, U ten aanzien van het opschrift des steens, eene byzonderheid mede te deelen, die van het grootste belang is. Men heeft ons namelijk dat opschrift in den eersten aanvang even zoo opgegeven als aan UWEGG., maar de latere nasporing heeft doen opmerken, dat er niet *sandraulicoe* staat, maar *sandraudigoe*. De verzekeringen daaromtrent gegeven zijn allerstelligst en laten ons niet toe, meer te twijfelen, of, hetgeen men eerst voor

een L in dit woord heeft aangezien, is een D, welke door eene kleine afspatting van den steen (die wellicht aldaar met de spade getroffen is geworden) eenigzins aan de ronde zijde geleden heeft, maar zich echter by eene naauwkeurige beschouwing kennelijk genoeg onderscheiden laat. En even zoo is de C by herhaalde beschouwing voor een G erkend geworden. - De Heer Hoeufft dic den naam van *sandraulica* van *sander-lo* afleidde, en deze zijne verklaring met vele topographische kundigheden aandrong, staat in voor deze bevinding, en neemt uit dien hoofde zijne gissing te rug, als met de letter L, die men in het woord onderstelde, vervallende. Uwe uitlegging, mijn Heer, hangt van deze L niet af.

Zij het my niet te min vergund, U mijne gedachten, gelijk ik ze aan de Klasse, en uit naam van deze, aan den Heer Hoeufft, heb medegedeeld, bloot te leggen. - Dat het eerste lid van dezen zichtbaar saamgestelden naam uit *sand* (in het diepe Noord, *sandur*) bestaat, lijdt zekerlijk geenen twijfel. De terminatie of aanhang, *er* in *sander* moge zijn wat zy wil, zy is (als gy zeer wel aanmerkt) vrij gemeen by ons. Ik houde haar, in het algemeen genomen, voor een adjectivale terminatie, even als die in -*el*, en met deze door het verloop in de taal al steeds zeldzamer geworden, schoon in haren aard gegrond, doch dit doet tot de zaak niet; genoeg dat *sand*, *zand* is, en zoo de berichten meêbrengen, juist de soort van grond in die streek des lands kenteekent. Ook geloof ik niet dat iemand ons dit betwisten zal. Wat den uitgang

ica of *iga* betreft, deze is (even kennelijk) onze Nederlandsche adjectivale uitgang -*ig*, -*ige*, -*ik*, -*ike*, in 't Latijn -*icus*, *a*, *um*, in 't Grieksch -*ιχος*; en of er een C dan een G in sta, dat maakt zeker (om vele redenen, aan UWEGG. hier niet op te halen) geen verschil in de zaak. -

Maar het tweede woord in de samenstelling, wat blijft dit wanneer wy en het eerste en den uitgang wegnemen? Klaarblijklijk niets anders dan *raud* of *raude*, dat is, maar de oude volmondiger uitspraak en Gothsche schrijfwijze, *rode*. - Het adjectivale woord der inscriptie *sandraudiga* (dat op *dea* slaat en er het onderscheidend epitheton van is) is dus kennelijk *sandrodige*, en *dea sandraudica* is de GODES *van* SANDRODE. Deze naam nu *sand-rode* (of, wil men het *sander-rode*)[1] is eenvoudig, en brengt hare beteekenis met zich. Het woord *rode*, dat zeer gemeen is in Nederduitschland, beteekent niets anders dan *hoogte*, van het thema *ro*, en is volkomen synonymum van *terp* of *dorp*, waarom men 't in Duitschland ook telkenreize weder ontmoet, saamgesteld met een of ander woord dat den aart van den grond aanduidt, als *malmerode*, *macherode*, *sandrode*, *meerode* &c[2]. Zeer verkeerdlijk meent men hier in Holland, dat het een bosch zou beteekenen, omdat men hier *berkenrode*, *ijpenrode*, heeft, en zijne induc-

(1) Mij dunkt *Sander-ode* VAN WIJN.

(2) Er is geen dorp Sandrode mijns wetens bekend en in de Baronnie. Zou het dorp Zundert ook eenige betrekking tot den naam der Godin kunnen hebben? VAN WIJN.

tien uit te weinig namen heeft opgemaakt. Het woord verbindt zich met een woord dat den grond kenteekent, het zij bosch, zand, moerasch (masch), losse aarde (malm), weiland (of *mee*, in ons oude verbum *meien*, weiden, nog overig, waarvan *vermeiden*, en in 't oud Engelsch veelvuldig voorkomende, waarin het den oorsprong aan *meadow* gegeven heeft). Ik zwijg van de verwantschapping des woords, met het Engelsch *row* dat een opgehoogden weg (chaussée) uitdrukt. Ik zou derhalve vrij sterk overhellen om den naam voor gevormd van *sandrode* te houden, hetgeen, gelijk uwe voortreflijke aanmerkingen, mijn Heer, duidelijk bewijzen, en door de uitvoerige redeneering van den Heer Hoeufft alzins gestaafd wordt, volmaakt op de plaats der opdelving past.[1]

Ik onderwerp echter zeer gaarne mijne gedachten aan uwe doorknede kunde en doordringend oordeel, en zou my, zoo er niet iets tegen is in te brengen dat my op dit oogenblik niet voorkoomt, volkomen met uwe afleiding als *sanderouwe* vereenigen kunnen, waarvan de eenvoudigheid het sigillum veri schijnt te toonen. Immers de D kan hier niet in den weg zijn, daar het onderscheid tusschen *ode* en *ouwe* of *oue* als een bloot dialekt-verschil beschouwd kan worden. Hoe het zij, ofschoon er nog iets onzekers in den naam overblijve, de hoedanigheid van eene *Dea topica*, als uw oordeel

(1) 't Gehucht waarbij de Outaar gevonden is, heet nog *Stuivezand*. VAN WIJN.

haar erkent te zijn, schijnt er genoeg uit te blijken, om dit aan te nemen[1].....

WelEdelGeboren Gestrengen Heer

UWelEdelGeb. Gestr. ootm. Dienaar,

BILDERDIJK.

Amsterdam den 14^{n} van Sprokkelm^{d} 1813.

12.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

Vergun my, dat ik in plaats van den officieelen stijl, dien der vertrouwlijke vriendschap aanneme, waarin wy meermalen briefwisseling hielden, en my dus tevens van de my opgedragen last onzer Klasse kwijte, en het genoegen hebbe van in eigen gevoel en persoonlijke stemming te spreken, waarin wy elkander altijd zoo wel verstaan hebben, en die het my altijd zoo vereerend en aangenaam geweest is, waar de zaken het toelieten, bot te vieren. Sints lang gaf de staat onzes Instituuts hier geene gelegenheid toe: doch van nu af, zal zy zich op nieuw van tijd tot tijd opdoen, waarmede ik my-zelven en ons geheele lichaam geluk wensche.

De Heer Voorzitter van Lennep heeft ter Verga-

(1) Zie het Verslag over de Dea Sandraudiga, in de Verhandelingen van de Tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsche Instituut, Eerste deel; en de aanteekeningen op dit Rapport van den Heer J.J. Raepsaet, in het Tweede deel.

dering van gisteren ingebracht dat UHoogEdelGeb. Gestr. eenig uitzicht had om de Klasse in het bezit te stellen van het in zich zelven zoo belangrijk en door uwen letterarbeid nog zoo veel belangrijker en luisterrijker geworden gedenkstuk, den SINT PIE TERS STEEN(1). *Hoe veel prijs elk rechtschapen Hollandsch oudheidminnaar op de verkrijging van dit overblijfsel van eene eeuw*, *waarvan alles zoo onschatbaar is*, *stelle*, *en welk genoegen deze mededeeling van wegens den Nestor onzer Klasse* WIEN WIJ ALLEN ALS ONZEN LEERMEESTER EERBIEDIGEN, *by ons verwekken moest*, *zal ik niet afschetsen*, *maar alleenlijk vermelden*, *dat ik verzocht ben geworden*, *UHEGG. uit naam der Vergadering den gevoeligen dank te betuigen*, *waarvan zy doordrongen is wegens dit nieuw en allerminzaamst bewijs uwer toegenegen zucht voor onze Instelling en tevens U te bidden*, *van toch geene middelen onbeproefd te laten en geene poging te sparen*, *om ons middelpunt van Vaderlandsche lief hebberystudie met dit aanzienlijkste aller echt Hollandsche reliquien te verrijken*, het geen (mag dit voorrecht ons gebeuren) onze aangelegde en langzaam toenemende verzameling op de uitstekendste wijze verheffen zal, en inderdaad nergens beter of luisterrijker geplaatst zal kunnen worden, dan in het thands voor het Instituut

(1) Deze steen uit de Abtdy van Egmond, afgebeeld en beschreven in Van Wijn, Historische Avondstonden, en in bet Verslag aan de Openbare Vergadering der Tweede Klasse van het Instituut, 1822, staat thands in den tuin achter het gebouw des Instiruuts.

ingericht wordend gebouw, hetgeen wy aan de gunst Zijner Koninklijke Majesteit danken. Met de innigste deelneming kwijt ik my van dit verzoek zoo geheel in mijn ziel en denkwijze, UHEGG. (des vleie ik my) genoegzaam bekend voor onbestaanbaar met eenige laauwheid, waar het zoodanige voorwerpen geldt.

Ik moet hierby voegen, en dit is mijne tweede last, dat ter laatstgehouden Algemeene Vergadering eene Ministerieele missive is ingckomen, behelzende 's Konings oogmerk om aan het Instituut eene meerdere uitbreiding te geven, inzonderheid ten aanzien der nieuwelings met ons vereenigde gewesten, met wie wy tegenwoordig het Rijk der Nederlanden uitmaken, ten welken einde ook eene opgave of voordracht gevorderd is van zoodanige personen in de zuidelijke provintien als ons in de verschillende Klassen zouden mogen toegevoegd worden.

Door de Kommissie in wier handen de verschillende vorderingen van den Heer Minister (tot gezegde uitbreiding en eene nieuwe regeling des Instituuts betrekkelijk) gesteld zijn, verzocht zijnde geworden, dat hun zoo spoedig doenlijk van wege elke Klasse een naamlijst gegeven mocht worden, van die genen, welke men in gemelde zuidelijke gewesten, als geschikt zou mogen achten om respectivelijk tot Leden te worden voorgesteld, heeft onze Tweede Klasse (en ook de Derde heeft op gelijke wijze gehandeld) geoordeeld de gevoelens harer werkelijke Leden te moeten innemen, *maar wel in het byzonder zich tot UHEGG. te moeten wenden, wiens bc-*

kendheid met de Brabandsche (of liever Zuid-Nederlandsche) *geleerden in Historie- en Oudheidkennis* ons by de benoeming onzer Korrespondenten *zoo voortreflijk heeft voorgelicht*, *en van wien alleen de Klasse eene dergelijke opgave met berusting verwachten kan. Sta my toe*, *Hoog EdelGestr. Heer! ook dit verzoek by U*, *zoo veel van my afhangt aan te dringen*, *en U te doen opmerken, dat de toekomende luister der Klasse in dit geval en ten dezen opzichte als ware 't aan UHEG. verbleven wordt*, daar behalven onze werkelijke Korrespondenten, geene of genoegzaam geene zoodanige mannen by ons bekend zijn, en een onbepaald getal gevraagd zijnde, waaruit Zijne Majesteit zelve de keus schijnt te zullen doen, zonder dat wy weten ten welken getalle. Ik moet hierby voegen dat de Klasse verplicht is dit werk op de naastkomende Vergadering, zullende zijn op den 19^{n} dezer, geheel af te doen, weshalve zy U bidt voor dien dag, UHEG. andwoord en opgave ten aanzien van dit punt te mogen ontfangen.

Ik mag hier nog by doen, dat ik op gisteren de eer gehad heb (ook gelijk ik verneem, overeenkomstig de voordracht Uwer EdGeb.Gestr.) tot vasten Secretaris der Klasse te worden verkoren. Te wel gevoel ik hoe veel my ontbreke om aan de verwachting der groote meerderheid die my begeerd heeft te kunnen voldoen, maar het ware een belediging geweest te weigeren. Uw stem, in het byzonder, is my hoogst streelend, en ik zeg er U hartelijk dank voor. - In verwachting van de bekrachtigende goedkeuring by

voorraad belast met de waarneming dier post, welke dit jaar ook tevens het algemeen Secretariaat des geheelen Instituuts met zich brengt, is het my een byzonder genoegen, mijne eerste depeche te mogen doen afgaan aan den verdienstelijken Geleerde, wien mijne diepe hoogachting sedert zoo veele jaren gewijd is, en wien ik nooit genoegzaam bewijzen kan, hoe zeer ik my tot eer reken te zijn,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer,

UWHoogEdGeb. Gestr. ootmoedige Dienaar,

BILDERDIJK.
Amst., 6 October 1815.

13.

WelEdelGeboren Gestrenge Heer!

Ik schaam my, de hierbygaande boeken, voor welker mededeeling en gebruik ik de eer heb UWelEd. GebGestr. nogmaals op 't hartelijkst dank te zeggen, zoo lang onder my gehouden te hebben. Voorlang hoopte en wenschte ik my de eer te geven, die zelf en persoonlijk aan UWEGG. te overhandigen en U mondeling mijne hoogachting en hartelijkheid te vernieuwen. Dan, door tusschen invallende ongesteldheden is dit by mijne steeds toenemende verzwakking telkens verhinderd, en heb ik er alle uitzicht op laten varen. Traag en werkloos, ontglippen my de dagen, en in al wat tot het dagelijksch leven behoort, ben ik

als een achteloos en vergetel kind geworden, dat alle belangen, zelfs die van welvoeglijkheid (die by my altijd voor alle anderen gegaan zijn,) verzuimt en verwaarloost. Vergeef my dus mijne nalatigheid, ten aanzien van deze terugzending, zoo lang gepleegd, en geloof, dat ik dies ondanks met het beste hart altijd de eer heb innig te zijn.

WelEdelGeboren Gestrenge Heer,
UWelEdelGeb. Gestr. Ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.
Lcyden, 5 July 1822.

14.

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer!

In de volstrekte ontblootheid waarin ik my bevinde van alle Adminiculen van Bibliotheek of aanteekeningen, is het verval van mijn geheugen my des te smartelijker, daar het my, doorgaands dan juist meest te loor stelt wanneer ik het meest belang stelle om my iets distinct te herinneren.

Mijne verzwakking is in dit opzicht zoodanig, dat schoon ik dan nog *taliter qualiter*, een of ander ding het welk facti is wete of meen te weten, plaatsen, aucteuren, en verificatien my genoegzaam altijd ontslippen, en ik dikwijls met dagen arbeids my vruchteloos afmatten moet, om wat communis notitiae is, te constateeren. Dit is juist het geval omtrent de om-

gekeerde *N* ( ), waarvan ik er thands geen één bepaaldelijk voor mijn geest halen kan. Ik heb het bygebracht als zeer algemeen bekend, gelijk het my van jongs af te Amsterdam zijn moest waar ik in oude gevels van de 15e en 16e eeuw al zeer veel gewoon was te lezen en *VECHTER* en dergelijke, en ik heb altijd begrepen, dat het uit een verwarring van de tweederlei lettersoort (oud Duitsche en Romeinsche) ontstaan is, en N, en en S dus vermengende; zijnde voor 't overige **H** voor **H** niet veel vreemder dan H, en wordende in de slavoonsche letter de *ische* even zoo en gevormd. Ik vind ook onder eenige oude prulletjens een klein blaadtjen waar op ik vind eenige schrapjens in vroeger tijd door my gemaakt uit Ficoroni's looden penninkjens en daaronder eene kleine waarop *ABVDA TI* met byvoeging Pars II. tab. I. N°. 16, houdende de tegenzijde 2 Rom. Krijgslieden; hetgeen UHEGG. licht zal zijn te verifiëeren, zonder 't welk ik gaarne de teekening die geene waarde heeft, meê wil deelen. - Het doet my leed, UHEGG. niets meer voldoende te kunnen meêdeelen, maar van jongs af is die observatie by my zoo gewoon geweest dat ik nooit geloofd heb, dat er een voorbeeld van te pas kon komen. Gelukkig is UHEGG. in eenen zoo hoogen ouderdom, alle die vermogens van geest en lichaam dus te blijven genieten, die U steeds zoo nuttig en verdienstelijk gemaakt hebben! Dit gevoelt allerbest die zich van die voorrechten verstoken vindt, en niet voortleeft maar voortkwijnt. Doch

hoe zou het U kunnen benijden, die U steeds daar een zoo voortreffelijk gebruik van ziet maken! Vaar voort, HoogEdelGeboren Gestrenge Heer! en hou aan, onze taal en oudheden door uwe ontzachlijke nasporingen op te luisteren, en meer en meer aller verwondering tot U te trekken, en gelief steeds onder hen die uw oprechtste vrienden en toejuichers zijn, hem te tellen die de eer heeft met de welmeenendste gevoelens te teekenen,

HoogEdelGeboren Gestrenge Heer,
UwHoogEdelGeb. Gestr. Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, den 26 Septemb. 1822.

IV. Aan Willem Anthonij Ockerse, te Amsterdam.

1.

WelEdele Heer!

Mijne telkens vernieuwde instortingen, duizend beslommeringen van mijnen altijd zeer onaangenamen toestand, de weinige maar tijdroovende bezigheden, die ik by den Koning heb, en nu laatst het zoo deerlijk ongeval der stad *Leyden* overgekomen, en waar ik, niet veel te verliezen hebbende, wel weinig maar toch meê in gedeeld heb, doch hetgeen my aan ontzettende belemmeringen heeft onderworpen: zie daar zoo veel tytels van verschooning (zoo gy ze wilt aannemen) voor mijne nalatigheid in uwe geeerde laatste te beandwoorden. Ik beken echter, om openhartig te zijn, dat wellicht mijne zwakheid van hoofd, die my ieder oogenblik vergeten doet, wat ik 't oogenblik te voren besloot te doen, en waar alles by my blijken van draagt, de groote oorzaak zou

kunnen zijn van deze vertraging in een plicht, die van de meest naauwkeurig vervulde behoorde te zijn. Maar ook dit zal by U verschooning vinden, als 't vergrijp meer noodlottig dan schuldig makende. Doch ter zake.

Wanneer UWEd. my uitnoodigde, WelEdele Heer, om iets voor het bewuste Maandwerk[1] te schrijven, was ik zeer huiverig, en maakte onzen Vriend, den Heer V[alckenaer] vrij wat zwarigheid: en onder de redenen mijner difficulteering was meê, dat ik my zeer wel bewust was, niet den stijl of toon te te hebben, dien men thands hier begeert en in den smaak heeft gebracht; en dien ik, al waar mijn Proze niet zoo langwijlig en zwaarmoedig als waarvoor ik het hou (want waarom zou ik my meer illusie maken over mijn werk, dan over mijn hoofd- of maagkwaal?) toch niet vatten en zelfs niet verkiezen zou. Niet vatten, omdat mijn toestand noch character van geest my toelaten, zoo *legèr*, zoo luchtig, zoo *piquant* te denken; niet verkiezen, omdat ik dien smaak als 't verderf van alle waarachtige kennis, en als het cerste teeken van het verruilen der ware wetenschap en echte genie, voor Fransche *frivoliteit* en Engelsch *witticism*, beschouw. Ik heb het echter willen beproeven, op aandrang voornaamlijk van onzen vriend: maar wat is 't gevolg? Mijne recensie[2] smaakt

(1) Den Recensent, ook der Recensenten.
(2) Van de Proeve eener nieuwe Overzetting van den Eneas, door P. van Winter N.S.Z. Zie Recensent, ook der Recensenten, voor 1806, bladzijde 597 en 688.

niet, dit verneem ik van verscheiden kanten, en UwelEd. zelf geeft er my een kleinen en vriendelijken wenk van, ten minste naar ik het, overtuigd van den thands algemeen aangenomen smaak en mijn tegendruischen daartegen, opvatte. Wat rest my derhalve, anders dan U dank te zeggen voor de eer, die gy my in der daad aangedaan hebt met eene verwachting van my te vormen waar niet aan voldaan is? Dit doe ik dan ook, WelEdele Heer, en met hartlijkheid. Misduid dit niet, bid ik u; gy zoudt my verongelijken; dit mijn schrijven is noodwendig stroef en somber, omdat mijn geest overladen van verdrietelijkheden, noodwendig zich in den stijl dezes briefs moet doen gevoelen: maar doe my het recht van te gelooven, dat zoo ik b.v. gepiqueert ware over iets in uw brief of in uw gedrag te mywaart (men kon eens zoo zwak, zoo kleindenkend, zoo irritabel, zoo pruilziek zijn, als ik niet ben en niet geloof te kunnen zijn!) ik het openhartig zou zeggen. Oprechtheid is mijn character, en ik laat gaarne den grond van mijn hart zien; het moge dan wijs of dwaas, goed of kwaad heeten. In hetgeen gy my zegt, hebt gy, als Redacteur van het journaal, recht; en ik wijt het U dank, het is zoo. - Vergeef voor het overige dezen stijl! Het is hard, als men 't gene al onze wellust uitmaakt, moet opgeven; als men van 't gene waaraan men 't grootste deel zijns levens heeft opgeofferd, en dat men eindelijk op 't punt was van tot een soort van consistentie te brengen, moet afzien; als men de vrucht van zijn dertigjarig zwoegen, ar-

beiden, en nachtbraken, met zich in het graf moet nemen. En dit eindelijk is mijn geval. Maar 't is dubbeld en tiendubbeld hard, als men tot alle ander object onbekwaam is geworden: als men om een stuk brood te vinden, het onverdiend moet willen eeten en als doodeeter zich in 't veld gejaagd zien, dewijl men niet meer iets anders kan doen of willen, en voor niets anders gevoel of vermogen heeft overgehouden, dan voor dat eenige, dat ons niet uitvoerbaar gemaakt wordt. En zie daar mijn tegenwoordig lot. Verwonder U dus niet zoo ik naargeestig ben, en dit in mijn brief doorstraalt. Dan, geve de Hemel my slechts een spoedig einde, en geene volslagen verwoesting van verstand, als ik vreeze, ik zal getroost zijn. Vergees, bid ik, dezen zotten brief. Ik zou hem terughouden; maar wanneer schrijf ik U dan, en wanneer op gepaster wijze? -

Ik betuig met zeer veel achting te zijn,

WelEdele Heer!

UWelEd Dv. en ootm. Dienaar
BILDERDIJK.
's Gravenhage, den 13 January 1807.

2.

WelEdele Heer!

Daar ik den Heer van der Hey een pakjen terugzende, neem ik deze gelegenheid waar om den inliggenden tevens aan UWelEd. te bezorgen, dien ik U

voor geruimen tijd reeds door 't kanaal van onzen goeden en braven Vriend V. toebestemd had. 't Is my leed, uwe ongesteldheid te vernemen, die, schoon met den naam van ziekte bestempeld, (zoo ik hoop) echter van geenen ontrustenden aart of gevolgen moge zijn! Voorlang reeds had ik U geschreven, maar beducht voor het zwerven van een brief, wiens inhoud best tusschen ons bleef (van dit zwerven heb ik hier reeds een voorbeeld of drie) wist ik, onkundig zijnde van uwe woonplaats, geen raad dan hem aan den Heer V. te vertrouwen, en die lang gewacht miste my telkens. Ellendige zwakte van hoofd, die my niet eenmaal aan den Heer v.d. Hey denken liet! Zoo intusschen, ben ik; ja, somtijds aan een Vriend willende schrijven, kan ik my zijnen naam niet herinneren, hoe bekend ook met hem. Hou derhalve, bid ik, ten goede, dat die brief U zoo laat ter hand koomt. Ik zou er gaarne in dezen iets byvoegen, maar alles laat zich niet schrijven. Hartlijk aangenaam zal het my zijn, indien onze kennismaking by briefwisseling, hoe kort zy geduurd heeft, het uitwerksel mag hebben van eene nadere betrekking tusschen ons te weeg te brengen; betrekking die met persoonlijke vertrouwlijkheid en (zoo veel de afstand het toelaat) omgang gepaard moge gaan. Lang heb ik gewenscht, in *Amsterdam* eenige dagen te komen doorbrengen; waartoe my en oude en nieuwere betrekkingen uitnoodigden, maar *obstantibus fatis*. Thands lig ik hier met een boei aan het been (*Aan het been*, zeg ik, andere boeien is het niet mooglijk

my om te werpen:) maar ik kan des niet tegenstaande niet afzien van de hoop om U nader te leeren kennen. Betuigingen zeggen niets; maar zoo achting en vriendschap altijd wederkeerig is, kunt gy aan de mijne, die ik oprechtelijk voor U heb opgevat, geenen twijfel slaan! Ik zal U die van mijne zijde welmeenend continueeren, en *verzoeke* de uwe niet. Haar te *verdienen* zal de plicht en 't genoegen zijn van die de eer heeft zich te teekenen,

WelEdele Heer!
UWelEd. Dv. en ootm. Dienaar
BILDERDIJK.
's Gravenhage, den 23 February 1807.

3.

WelEdele Heer!

Recht aangenaam was my uw lieve vertrouwelijke brief, waarop ik my haaste te antwoorden.

Ik had eigenlijk het bewuste blaadtjen[1] UE. toegezonden, om te dienen niet als eene *annonce*, maar tot eene kleine handleiding of voorlichting voor den Recensent van het werk, wien ik achtede door mijne daarby gevoegde twee Noten in de beoordeeling te kunnen nuttig zijn, zoo hy by geval (als hier te

(1) Aankondiging wegens een Plantkundig werk van Mirbel, door den Heer Bilderdijk uitgegeven. (Uittreksel uit den Moniteur van 23 Maart 1808). Zie Recensent, ook der Recensenten, voor 1808, bladz. 356.

lande zeer licht zijn kon) de *Historia Litteraria* dezer wetenschap onzes tijds niet volkomen meester mocht zijn. - Maar hoe 't zij, had ik liever niet dat juist mijn naam onder die twee Aanteekeningen geplaatst wierd; om twee redenen:

1°. Als dit van den Recensent komt, is het *a*) gewichtiger voor het publiek, by ons: en *b*) maakt het beter siguur by de Buitenlanders, die gelooven dat wy van deze wetenschap niets weten; en die ik liever (om onze eer op te houden,) tien andere namen, als er van wetende, dan my-alleen voor zou werpen. Ik heb eigenlijk om hunne *vaniteit* te trotseeren, en te toonen dat wy er hier ook van wisten, my met deze zaak ingelaten, maar weinig zegt het, zoo zy meenen dat ik de eenige ben, die my met dat vak ophoude, of er over schrijven durf.

2°. Ik ben thands (straks vertel ik U, hoe?) lid van het Institut; dit kon (daar ik nog al meer veellicht dan een ander in *Frankrijk* bekend ben) meêbrengen dat een deel der correspondentie met het Institut van *Frankrijk* op my kwam te vallen. Nu zou het in dat geval, en zelfs buitendien over 't geheel voor de correspondentie en goede verstandhouding der twee Instituten (die toch geëtablisseert moet worden) niet zeer goed zijn, dunkt my, dat juist een Lid van ons Institut in die Aanteekeningen twee leden van 't Fransche Institut zoo onbewimpeld de waarheid zei, en van opossering der waarheid aan conveniëntiën beschuldigde. En zelfs kon het den Koning onaangenaam zijn.

Ik geef u deze punten in ernstige overweging!

De Koning heeft my dan in 't Institut gesteld en 't Decreet te huis doen zenden. Daar zat ik deerlijk meê in de mat. Ik heb de Vergadering in *Amsterdam* laten loopen (ik moest wel; want ik was buiten staat,) en toen Z.M. een ampelen brief geschreven: dat ik buiten staat was en geheel ongeschikt voor iets dergelijks, tot schande voor zijn Institut strekken zou,&c. Intusschen ik heb een brief weêrom gekregen, door hem-zelf gedicteert, en met het *Adieu* onderteekend; allervriendlijkst, doch - behelzende: ‘pour ma satissaction particulière ct pour la gloire de l'Institut (zoo verguldt men de pil) vous en serez membre.’ Zoo dat ik zit *vast*. - Reizen kan ik niet, en dus wat zal ik er in uitvoeren, ten ware misschien een deel der correspondentie op my kwame te vallen, waartoe ik echter in mijne tegenwoordige zwakte my zeer ongeschikt gevoele. Ik weet voorts nog niet wat wy doen moeten, en wacht op de Reglementen of Instructiën die voor ons in den maak zijn. Doch eigenlijk ziet gy duidelijk, dat ik by alles slechts een *non ens* (en zelfs niet eens *figurant*) zijn kan. - Gy zegt: ’de Klasse waar van ik aan 't hoofd ben.’ - Ik aan 't hoofd! - Dank zij 't Alphabeth, dat mijn naam den voorrang voor de andere namen gegeven heeft, ik sta boven aan; maar ben niets minder dan iemand die aan 't hoofd is, ik ben nog niet eens als aan de staart aan te merken.

Ik zag U (en dit is geen compliment) gaarne in 't Institut: maar wat gelegenheid ik hebben of bekomen

zal tot assumptiën of electiën; dit hangt nog af van ons Reglement en de wijze daarby te bepalen; en dan veellicht van mijne geschiktheid om de vergaderingen by te wonen. Dus dit blijft *in petto* tot zoo lang. - Valckenaer is ziek; doch als ik hem spreek, willen wy vast daar eens over handelen, en dan nader hier van!

Recensien zegt gy? Och niets is slimmer voor my. Want 1°, niets vermoeit my zoo zeer als het lezen; omdat ik dan eens anders leiding van gedachten moet volgen; 2°, vergeet ik al lezende wat ik lees. Doch zijn Young's Nachtgedachten door Schenk reeds by u gerecenseert?

'*Laat ons moed houden!*' - Maar wat is moed zonder vermogen? Zeg dit den doode in 't graf! zeg dit hem die zich-zelv' overleeft. Wat zal dit uitwerken, wanneer geheugen, oordeel en vatbaarheid ontbreken, en 't weeke werktuig zelve den klank van de stem desgenen die met ons spreekt, niet meer wederstaan kan? Ik durf geene Vergadering der *Maatschappy van Letterkunde* hier meer bywonen; de laatste reis beproefde ik 't om dat ik wist dat wy slechts met ons drieën zijn zouden. Wat was het? tot heden lig ik er van in 't bed, en de hersens koken my in 't hoofd; schoon niets kalmer zijn kan dan de gesprekken daar gehouden: mijn Medeleden (en dit zegt U duidelijk dat men mijn hoofd niet met overtollig praten gepijnigd heeft) waren Prof. Te Water en Tydeman. Tot zoo verr' ben ik verzwakt. Wat wil men dan met zoo'n mensch beginnen?

Ware 't dit niet, ik zette een poos alle studie uit het hoofd, kwam in *Amsterdam*, zocht U en anderen op, om my met een gezouten en niet vervelend gesprek te ontspannen; maar ik moet my voor mijne beste vrienden verbergen en opsluiten. - Nog eens, wat wilt ge met zoo iemand beginnen?

Geloof my met de oprechtste hartlijkheid, en staat makende op uwe weêrkeerige vriendschap,

den Uwe,

BILDERDIJK.

Leyden, den 11 Juny 1808.

V. Aan Prof^r^. Matthijs Siegenbeek, te Leyden.

1.

Hooggeachte Vriend!

Uw allervriendelijkste van den 15^n^ is my eerst gister' avond en niet door den Heer François (door koorts te rug gehouden) maar door den Heer Merkus, de Jurist, ter hand gekomen. Heb dank voor de *zinlijke* te rug gave van 't vers(1), dat vast! deze reis niet uit uwe handen geweest is, en meer nog voor uwe moeite en zorg daar aan by de voorlezing aangewend. - Het is als gy zegt, *Westerbron* is ook nog het rechte niet, maar men is met zulke dingen verlegen. In de warmte van opstellen is het niets: men heeft keur uit honderd, en duizend woorden en wendingen bieden zich op eens en van-zelven aan: maar laat men zich eens aan een aangenomen woord

(1) De Lijkzang op Rau. Zie daarvan de voorlaatste bladzijde.

of uitdrukking aan de hand leiden, zoo ons die naderhand mishaagt, zit men er toe, en het is hier dat men 't Ovidiaansche ondervindt:

Nec tamen emendo; labor hic quam scribere major.

Ik geloof haast dat ik *zilte bron* zal zeggen. Maar ik heb nog tijd van bedenken. Dat denkbeeld der Ouden van de *fontes Oceani* in 't Westen, den *ftuvius Oceani* voortbrengende, dien zy de aarde deden omringen en van de zee onderscheidden, zit er by my zoo wat in; en ik hink in die soort van zaken schier altijd op twee krukken. Van daar mijne belemmering. De Oudheid is toch ons speelpopjen, dat wy niet missen willen, maar somtijds eens, hoe goor ook verlept, met teêrheid in de armen drukken.

Ik voor uwe dankzegging van wege de Maatschappy van Letterkunde. Doch heeft zy het Vierde Deel der Poëzy wel?

Ik in Leyden komen! Waar was ik, toen ik icts dergelijks te kennen gaf! Ik kom van de eene kamer in de andere niet, en zie er uit om afschrik in te boezemen. Neen, ik kom nu niet weêr te recht.

Dank ook voor uwe bedenkingen omtrent Leydens ramp! In verre de meesten geef ik U volkomen gelijk, en misschien hebt gy 't in alles. Maar met mijn zwak hoofd kan ik, zoo ik al eens iets beters wenschte, my noch toevertrouwen, extemporale verbeteringen dat ware verbeteringen zijn, voort te brengen, noch er op zitten blokken. Wat ik nu geef zijn zoo wat half rijpe navruchten, deels groen, deels rot, van

den tak gevallen, ik heb niet anders: en dit hoop ik zal men wel willen begrijpen.

Wat *handtjen* betreft, ik zie niet hoe ik van *hande* anders dan door *handetjen* tot *handjen* kom en hou daarom de *t*, even als in *mantjen* voor *mannetjen*, *mandtjen* voor *mandetjen*, gelijk in *gy* en *hy wordt, vliedt* enz. Echter recht uit gezegd, tel ik daar niet zoo zeer op, doch het is eenmaal zoo in al mijn gedrukte stukken gespeld, en dan geeft het aanstoot, als men zich ongelijk is. Van alles (doch dit is juist niet veel) waar in ik afwijk van de nu meest aangenomene spelling, is mijn lastige onderscheiding van de *y* en *ij*, wel de moeilijkste, en die ik 't liefst varen liet, ware 't niet uit deze betrachting. - Was er echter niet iets te doen, om (want Staatsdecreten doen in de geleerde of letterwareld niet veel af en het gaat hier zoo als Boileau zegt: '*le Public révolté s'obstine* -') tot eenparigheid te komen? Onze onderscheiding tusschen de *e* en *ee; o* en *oo*; wint toch meer en meer veld; en dit is een groot punt. Meerman mag déraisonneeren zoo veel hy wil, de vokaalverdubbeling kan met wat dieper inzicht in de Taal, niet duren. Maar ten Kate staat onvast, omdat hy uit bloote vergelijking zonder grondige kennis van 't Gothisch en Angelsaxisch besloot, waar uit dan ook in dit punt vrij wat verwarring! - Dan hier van wel eens nader. *Gewaren* verzeker ik oud Neêrduitsch te zijn, en in 't Hoogduitsch zoo 't nu gebruikt wordt, zeer nieuw. Laten we ons goed vasthouden, en zoo licht niet overgeven.

Delgt was een eenvoudige schrijffeil voor *delft*. Maar wat *den strammen handen* betreft, immers zult gy den dativus pluralis ook in het vrouwelijk geslacht de *n* niet ontzeggen. 't Was voor 30 jaren zeer ingedrongen, *ter baren*, *ter golven uitstijgen*, *ter starren invaren* enz. als B. de Bosch dit bestreed. - Maar men kan veelal in zulke gevallen den accusativus voor den dativus gebruiken, en dit doe ik ook wel.

Zie daar my recht aan de praat, of den praat, zoo gy wilt. Laten nu slechts deze tegenredenen U niet weêrhouden om uwe bedenkingen verder meê te deelen, en niet doen denken, er is toch geen zalf aan hem te strijken. Ik zal ze altijd gaarne ontfangen en schat ze hoog.

Nu van iets anders. - Zou de Heer L'Ange my niet wel de lezing van zijne uitgesproken lofrede willen vergunnen? Het zou my zeer veel genoegen doen. Men spreekt er met buitengewone lof van, en zonder dat had ik reeds groote verwachtingen daarvan opgevat.

Ja, ik lij geweldig, en daaglijks of sterker of op een verergerende wijs! 't Is recht het Horatiaansche:

> *Nullum a dolore me reclinat otium*:
> *Urget diem nox, et dies noctem, neque est*
> *Levare tenta spiritu praecordia*. -
> *Ingrata misero vita ducenda est*, *in hoc*,
> *Novis ut usque suppetam doloribus*.

Doch het kan toch zoo niet zeer lang meer duren. - Ja, met een moedige borst kan iemand zich nog wel gewelddadig tegen de kwaal verzetten, en dat mocht

veellicht niet geheel zonder uitwerking zijn; want in deze ziekte is 't vooral waar:

Tu ne cede malis, *sed contra audentior ito;*

maar daartoe behoort de bewustheid dat ons leven zoo veel waardig is, en wy niet tot een nutlooze last der Maatschappy zijn geworden. - Men had my slechts weder terug en naar Kazan moeten laten gaan, daar had ik nog iets nuttigs gedaan en my 't leven getroost. Hier, zoo ik nog iets werk, kan men 't niet eens gedrukt krijgen, en, ô God! wat is van het Vaderland geworden! Mijne Vrouw intusschen lijdt mede van mijn kwaal en wordt als ik, en alles loopt samen om ons in den grond te boren. Daar zitten wy nu weêr in een doorvochtig, uitgewoond, en in allen opzichte onbewoonbaar gat van een huis, daar men zich nergens voor wind en kou bewaren kan. Maar de maat moet vol loopen.

Ik schrijf dit, wakende aan mijn Vrouws ziekbed: zoo lang de dag lichtte heeft zy 't by 't mijn gedaan. Zoo wisselen wy beurten, of 't zon en maan ware. En by wijlen is het ook wel eens Nieuwe maan, dat wy er alle beide te gelijk toe liggen. Dan er is een eind aan alles; en dit moet ook aan dezen brief zijn. Ontfang dus met Mevrouw Siegenbeek onze welmeenende groet en betuiging van hoogachting en vriendschap, terwijl ik oprechtlijk teeken,

T.T.
BILDERDIJK.
Katwijk, 19 Febr. 1808.

VI. Aan Hendrik Tollens Cz., te Rotterdam.

1.

WelEdele Heer!

Met hartlijken dank en een waar genoegen ontfang ik van uwe hand het Exemplaar uwer Gedichten[1], waarmeê Gy my wel hebt willen vereeren, en waaraan ik my voorstelle vele aangename oogenblikken verschuldigd te zullen worden. Het geen ik van UWelEd. gezien heb, heeft my van uw' smaak en Dichtgeest geen ander denkbeeld kunnen inboezemen, en ik vrees niet dat een nader bekend worden met uwe bevallige Zangster het logenstraffe. Ik dank UWelEd. tevens voor de vleiende letteren, by dat uw geschenk gevoegd. Echter vergeef my, indien ik U oprecht betuige, dat minder ophef ten mijnen opzichte my liever geweest ware. In mijn' stand en

(1) Gedichten van H. Tollens Cz. Eerste deel.

gezichtspunt op een woelig, onrustig, en lijdend leven te rug ziende, is het veellicht moeilijk over de afgeloopen baan en de wijze waarop men ze doorgesneld, doorgekropen, of doorgeworsteld moog zijn, innig te vreden te zijn: maar hoe 't zijn moge, voor my ten minste is de aanschouwing van 't geen ik onafgedaan moest laten liggen, en noch lust, noch moed, noch kracht had, om op te nemen, eene bitterheid, die my niets op aarde verzoeten kan; en goedwillige vriendenlof streelt my weinig by 't zelfgevoel van die kleine en nietige maat van verdienste, die ik my toeschrijven kan. Ik heb getracht, nuttig te zijn; 't geen ik voor het ware spoor hield, rustig in te slaan; en anderen daar in aan te moedigen of naar uit te lokken; maar wat deed ik met de onvermoeidste pogingen, en wat wrocht ik uit? Geve de Hemel, dat gy, en die weinigen die U gelijken, gelukkiger zijn moogt!

Ik verheug my, uwe bekendschap gemaakt te hebben; en, mag eene nieuwe betrekking[1] gelegenheid geven om die te vernaauwen en aan te wakkeren, het zal my zeer lief zijn. Doch laten wy (dit bidde ik U) alle woordenpraal en dien lofstijl daar, die zoo weinig aan 't hart zegt, en zijn wy in taal en gevoel Kunstvrienden! Gy ziet, hoe ik UWelEd. alle loftuiging spare; schrijf my even eenvoudig; het zal de achting verdubbelen die ik U oprecht toedrage, mag

(1) De benoeming van den Heer Tollens tot lid der Tweede Klasse van het Instituut.

ik in U de oprechtheid eens Vriends by den *Genie* eens voortreffelijken Dichters erkennen. Verschoon mijne rondborstigheid, verschoon dezen brief, dien ik op mijn ziekbed, en met moeite schrijve; aanvaard mijne gulle dienstaanbieding, zoo gering zy in waarde zij, en geloof my met ongeveinsde gevoelens,

WelEdele Heer,
UWEd. Dw. Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 28^{e} Oct. 1808.

2.

WelEdele Heer!

Ik heb het genoegen gehad het voortreffelijk Derde Deel uwer Gedichten te ontfangen, te lezen, te bewonderen, en by onze Klasse ter tafel te brengen. Zy gelast my, U voor het welkom geschenk van den haar toegedachten afdruk haren dank te betuigen; en behoef ik daarnevens den mijne wel uit te drukken? Dank, duizendmaal dank, voor de minzame onderscheiding waarmede gy my in deze uwe aangename gift vereert! Dank voor uwe schoone, uwe zuivere, uwe kiesche verzen! dank voor de edele en rechtschapen gevoelens die gy er in uitstort! Dank, niet alleenlijk van my, maar van geheel het Vaderland, van elk Nederlander, dank van heel het Nageslacht, koomt u toe, en zal U geworden! Ontfang dien, geniet dien, en neem er de hartlijke verzekering by

aan, zoo wel van den hoogen prijs waarop ik inzonderheid dezen uwen Dichterlijken arbeid waardeere, als van de ongeveinsde achting- en vriendschapgevoelens die ik U toedrage. Aanvaard tevens mijne gelukwensching met het Vaderlandsch Ridderteeken U door Zijne Koninklijke Majesteit toegekeurd, en geloof my steeds,

WelEdele Heer,
UWelEd. Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.
Amsterdam, 15 December 1815.

3.

WelEdele Heer, *hooggeachte Vriend!*

Aangenaam werd ik verrast door het vriendlijk geschenk uwer nieuwe en altijd voortreflijke Gedichten[1]. Ontfang er de betuiging van mijnen hartlijken dank voor, en volhard nog lang in de hooge standplaats op onzen Nederlandschen Zangberg, waar in gy U op zoo waardig eene wijze staande houdt! Dit geve de Algoedheid aan U en het Vaderland!

Gaarne voldoe ik aan uwe begeerte om mijn gevoelen te weten omtrent de uitdrukking: DEZEN *dag gevierd*, *en* HEM *geloofd die ons zegent!*[2] Het

(1) Nieuwe Gedichten van H. Tollens Cz., Eerste deel.
(2) Zie De Overwintering der Hollanders op Nova Zembla; in den genoemden Dichtbundel, bladzijde 119.

Maar eerst den dag gevierd en God den Heer geloosd!

voornaamwoord (en daarom neem ik dit voorbeeld als *model*) laat geene dubbelzinnigheid over. Maar niemand (vertrouw ik) zal hier HY zeggen: ten allen tijde sprak en schreef men HEM in dit geval; en dus houde ik dit voor Nederduitsch en voor oud; ja voor *taal* en geen *wantaal*.

Maar om dit te verklaren, vind ik my bezwaard, indien ik mijn toevlucht niet nemen mag tot bet Latijn, waar uit men (hoe verkeerd ook, het is eenmaal zoo) onze taal een Grammatica opgedrongen heeft, die er niet op past, maar haar als een stalen rijglijf in alle beweging belemmert; waarvan wy echter de roeden, bochten, en schroeven, in plaats van de deelen des lichaams-zelven dat men er in klemt, hebben leeren noemen, zoo dat wy elkander zonder die benamingen niet meer verstaan. Mag ik het hier kortlijk meê asdoen, zoo zeg ik: het is het OUDE *Gerundium* der Latijnen, maar zoo als men 't in die taal voor 2000 jaren gebruikte, en na Virgilius tijd, die het nog eens op de oude wijze te pas brengt, verouderen liet. Dit *Gerundium* is een participale passive form van 't werkwoord, maar in active kracht, en werkt dus den vierden naamval uit. Zoo zei men DISCENDI LITTERAS *gratia*, DISCENDO *litteras*, AD DISCENDUM *litteras*, en zoo zegt Virgilius ook naar den ouden trant, PACEM *Trojano abs rege* PETENDUM, waar *pacem* in den vierden naamval door *petendum* geregeerd wordt. - Dit is juist ons: HEM *geloofd!* En de volkomen uitdrukking is: *Hem zij geloofd*, waarin *zij geloofd* den vierden naamval regeert.

Om 't duidelijk te maken, moet ik 't hooger ophalen, en daardoor zelfs vrees ik 't nog duisterer te doen worden. - Behalven onze *werkende* en *lijdende* (*active* en *passive*) vormen der Werkwoorden, heeft onze taal als alle talen, schoon men 't alleen in de Grieksche aanneemt, nog een *derde* vorm, die voor 't uiterlijke, wat de woorden betreft, met het *lijdende* (*passive*) over één koomt, maar in beteekenis, en dus ook in hare beheersching (*regimen*), werkend (*actif*) is. Wy gebruiken ze daaglijks. *Daar* WORDT GEGETEN, *morgen zal er* GESPEELD WORDEN. Vraag nu op het eene en andere zeggen: WAT? het andwoord zal zijn: DEN STOKVISCH *van gisteren;* DEN PARIJSCHEN *moord*, enz. In die vraag kan men zeggen, dat een overgang van gedachten is; en indien er gevraagd werd: WAT *wordt er gegeten*, of WAT *zal er gespeeld worden*, zou de reden passis zijn, en 't antwoord DE *stokvisch*, DE *moord;* en dus zullen velen ook antwoorden, als of er zoo gevraagd ware. Doch dit neemt niet weg dat, het eerste zeggen: *daar wordt gespeeld of gegeten*, active gezegd is, en derhalve indien daar het onderwerp van 't eten of spelen by uitgedrukt wordt, dit in beheersching van 't active verbum moet staan.

Even zoo is het met, *zij geloofd!* absolutè uitgedrukt. 't Is een *daad*, geen resultaat van een daad, die men uitdrukken wil, en daarom: *Wien? Hem*, *die zegent. - Zij geloofd*, is *love men! Daar wordt gegeten* is *men eet*, enz. Nog eens, 't is eene active beteekenis in passive form, en dit noemt men een *verbum medium*.

Het is ook van daar, dat men zegt: *daar wordt* PALEN *geheid*, *daar wordt* HORENS *gebrand*. Onze zoogenoemde Taalgeleerden, die nooit eenige taal verstaan hebben, om dat zy hun verstand in de valsche beugels der domme Latijnsche Grammatica verwrongen hadden, schreven zoo nooit; maar de ongeleerde en wijzer Natie, die toen de taal harer Voorouders by overlevering sprak en nog met geen lezen leeren bedorven werd, sprak van ouds en nog in mijn tijd volstandig zoo; en waar zy van de Geleerden verschilde had zy altijd gelijk. Want dat al die geleerdheid door valsche brillen ziet en op valsche onderstellingen doordraaft, weet ieder die slechts moed heeft om 't valsch geslepen glas weg te smijten.

Alle de door U aangehaalde uitdrukkingen zijn dus in den *vierden* naamval goed, en behooren zoo; alhoewel men 't kan toegeven, zoo iemand er den *eersten* in aanneemt. - Doch oneindig verschilt de zin, en die ziel heest gevoelt het, of men zegge: *Eerst* HEM *geloofd van wien alle zegen afvloeit*, dan of men daarin HY zegge.

Doch daar is over het onderscheid tusschen *de* en *den* nog veel te zeggen. Die geheele zoogenaamde woordbuiging die men de taal heeft willen opdringen, is onzin. - Onze Taal weet van geen *zes naamvallen;* even weinig als van *zeven* of *veertien*, gelijk andere. Zy is Oostersch, en kent geen Latijnsche Declinatie. Zy onderscheidt een *rechten* en een *gebogen naamval* en meer niet, en zelfs is de *genitivus* eigenlijk geen naamval by ons, schoon wy dien

thands daarvoor houden. Hierin te treden, zou 't papier en uw geduld misbruiken en anders niets zijn. Maar mijne Spraakkunst zal dit bewijzen, indien het der Voorzienigheid behaagt my nog eenigen tijd levens op aard te vergunnen.

Intusschen is het te bejammeren, dat men zich door de geleerde Domkoppen zoo slingeren liet, om weg te werpen, wat onze taal inzonderheid boven alle andere eigen was; als, by voorbeeld, het *drukkende* of *uitdrukkelijke* 't geen een byzondere naamval is, dien men nu ook al uitgebannen heeft, om dat men dien in 't Latijn niet weet te onderkennen. Maar men verstaat geen Latijn om dat men geen Duitsch verstaat, en geen Duitsch om dat men zich inbeeldt Latijn te verstaan.

Doch ik hou U te lang op. Mijne verontwaardiging over de waanwijze domheid dezer eeuw kent geen maat, als zy eenmaal losbarst. - Ik vergat schier uw laatste vraag over de plaats op bladz. 148[(1)], en moet haar nog beandwoorden.

De *eerste naamval* is daar volmaakt goed, en de *vierde* zou er geen plaats kunnen vinden. Het onderscheid tusschen dit en de eerstgenoemde gevallen is, dat hier *de angst* gezegd wordt *geleden te* ZIJN; maar in de eerste gevallen wilt gy *dat God geloofd* WORDE, *de leeftocht eerst geborgen* WORDE, enz. In 't geval van bladz. 148 wordt het *voorledene* uitge-

(1) Weêr de knellende angst geleden,
Die door merg en nieren gaat, enz.

drukt, en gy verheugt U, dat het voorby is. Op bladz. 119 en 110, is geen voorledene, maar een *tegenwoordig*. In 't eene is de zaak *gedaan* en voorby; in 't ander geval *te doen!*

Dit onderscheid kan geen domme Latijnsche Spraakkunstenaar bevatten, maar hy verwart het. Doch ons Hollandsch gezond verstand, mits men die vervloekte vreemde banden verwerpe, - ons eigen zelfgevoel, waardoor wy spreken, en 't geen wy in 't spreken uitstorten, leert het ons.

Vergeef my de langwijligheid, duisterheid, en verwardheid, die in dezen brief heerschen moest. Uw vraag is eenvoudig, en 't andwoord eenvoudig; maar de nevel der aangenomen zoogezegde Spraakkunst verduistert de zaak, en kan ik die in een eenvoudigen brief wegvagen? Die fraaie zoogezegde Conjugatien en Declinatien zijn de vormen, waarin men heeft leeren denken, en die vormen zijn valsch; is 't wonder, dat men die moetende verlaten, vreemd opziet? - Maar zoo ging 't met alles. Een domme Griek, *Krates Mallotes* genaamd, maakte een grammatica voor 't Latijn dat hy niet verstond, en de Munniken eerst, de geleerden naderhand, drongen dat fraai stelsel aan onze taal op. Een party Heidensche Filozofen die in 't wilde rondtastten, maakten stelsels van Natuur-, Zede-, en Zielkunde; en dat zelfde domme Heidendom werd de Christenheid opgedrongen en heerscht overal, in allerlei vormen vermenigvuldigd. - En niemand vraagt God en zijn zelsgevoel wat taal of wat waarheid zij. - Van eeuw tot eeuw

meent men wijzer te worden, om dat men zich meer verkeerdheden en dwaasheden eigen maakt, en de waarheid en wijsheid voorby ziet die in ons ligt.

Aanvaard (bid ik) den welmeenenden groet mijner Wederhelft met den mijnen, en bied beide aan de Uwe. Ik ben met oprechtheid,

UWED. D.V. Dien. en Vriend,

BILDERDIJK.

Leyden, 1^{en} January 1822.

VII. A Charles François Brisseau Mirbel, A Paris.

Monsieur, *et très-honoré Ami*,

Voilà plus d'un an que je suis en défaut de vous écrire. Tout accablé de honte et de remords je ne sais comment faire, soit pour pallier une si coupable négligence, soit pour la réparer. Convaincu de mon tort, je me représente à vous, Monsieur, tout indigné d'un procédé aussi peu convenable aux sentimens que je vous porte qu'à tout ce que demande la reconnaissance pour tant de services signalés que vous m'avez rendus, et je crains de vous choquer par des protestations d'une amitié qui dans le fait semble montrer tant d'indolence. Ainsi me voilà réduit aux termes des vers connus d'Ausone: ’On n'écrit pas parce qu'on n'a pas écrit, et la faute se prolonge et se renouvelle sans cesse.’ J'en ai souffert dans l'âme, mais plongé dans une espèce de léthargie morale, ou plutôt intellectuelle, je n'avais pas la force de m'en relever. Il me fallut quelque secousse

salutaire et heureusement je la reçois dans l'exemplaire de votre nouvelle édition de l'Exposition de votre théorie des Végétaux[1]. J'y reconnais votre envoi, votre main, et je vois que vous ne m'avez ni oublié ni jugé indigne de vos attentions. Je vous l'avoue, mon cher Monsieur; le peu de mots que vous y daignez mettre m'attendrit et je ne résiste plus au désir que j'avais toujours de saisir la première opportunité qui me permettrait de vous écrire. Je l'avais fait effectivement dans le mois de mai de l'année passée, mais au milieu de l'été ma lettre m'a été renvoyée je ne sais d'où, par qui, ni comment; et les embarras de mes courses pénibles entre Leyden et Amsterdam, toujours sources de nouvelles maladies, m'ont empêché d'y faire des perquisitions. Maintenant Mr. Kesteloot se charge de cette dépêche, et j'espère qu'un petit mot de réponse me confirmera la continuation de votre entière bienveillance, qui depuis longtemps je désespérais de me reconcilier.

Tout le temps qui a suivi votre départ n'a été pour moi qu'une seule série de souffrances. Le printemps arrivé, je m'en suis trouvé plus mal que jamais. De Catwijk on m'a transporté à Leyden, ou d'abord je pensais respirer un peu. Sa Majesté a voulu que j'essayerais le climat de Soestdijk, ou Elle me sit préparer un logement pour moi et ma famille avec un jardin; mais le succès ne repondit guère à

(1) De Eerste druk van dit Werk (in den Haag 1808) is, gelijk men weet, door Bilderdijk bezorgd. Zie hierboven, bladzijde 54.

l'intention, et je revins à Leyden accablé d'un tel accès de ma maladie qu'on ne crut plus à la possibilité d'y échapper. En attendant le Roi m'avait nommé membre de l'Institut, et parce que le déplacement continuel me tuait, je me voyois obligé de m'établir à Amsterdam. En vain je tâchai de m'excuser de l'honneur de cette distinction; S.M. avait la bonté de m'écrire de sa propre main: 'pour la gloire de l'Institut, et pour ma propre satisfaction *vous en serez*'. Il n'y avait plus à répondre. De son propre mouvement Elle m'a donné un dédommagement annuel pour le loyer de maison (qui à Amsterdam est assez fort); et croyant toujours à la salubrité d'un terrain plus élevé, Elle m'a donné une maison à Utrecht pour que je tâcherais de m'y rétablir. Ensin comme je suis hors d'état d'en profiter, étant encloué à ma demeure, Elle vient de retirer ce don à ma sollicitation réïterée, et au lieu de cette propriété qui ne me convenait guères, Elle a trouvé bon de me gratifier d'un présent de ƒ 3000 d'Hollande, et de doubler ma pension en la portant à ƒ 6000 par an. - D'après ce court exposé, vous voyez, mon très respectable Ami, que je pourrais vivre heureux, si cela tînt à l'extérieur, et que je n'eusse abimé ma santé à un point dont on ne peut pas se faire d'idée. Mais si je ne le suis pas tout de bon, au moins ce n'est pas faute de générosité de Sa Majesté, qui par une magnanimité sans exemple ne cesse de me combler de bienfaits, en même temps qu'Elle pardonne aux effets de ma caducité, qui même quelquefois me fait man-

quer à ce qu'Elle avait droit de désirer et d'attendre de mon zèle et de ma reconnaissance.

Toujours souffrant, comme je viens de dire, et la plupart du temps enchaîné à mon lit, je m'occupe néanmoins assez régulièrement de l'organisation de l'Institut et des travaux qui y tiennent, lesquels, surtout depuis qu'on m'a fait président de ma Classe (littérature et histoire hollandaise, poésie et langue nationale &c.) m'empêchent de donner des moments à mes délassements ordinaires. Cependant, l'année passée qui fut moins remplie de ces occupations d'obligation que celle-ci, j'ai publié d'abord, une *Ode* sur la naissance du jeune prince que je vous avais adressée avec une traduction littérale, mais qui m'a été retournée sans vous parvenir. Puis deux tragédies hollandaises (outre le Florent V que vous connaissez, et originales comme lui) savoir *Guillaume de Hollande*, pris du XII siècle, dans lequel il y a des couplets qui s'approprient également au Roi et à celui qui fait le sujet de la pièce, et naissent naturellement du sujet même: et *Cormac*, qui n'est autre chose que le retour d'Ulysse, mais transporté dans d'autres temps et lieux. Puis un traité *sur la Tragédie*. Un *Callimaque* en vers hollandais. Un poëme élégiaque sur la catastrophe de Leyden: l'Essai *sur l'homme* de Pope en vers Hollandais, avec une discussion littéraire sur le genre et sur les mérites et les démérites poétiques de l'auteur et du poëme &c. Puis deux volumes de Mélanges poétiques (une partie en avait déjà été préparée à la Haye en 1807) sous le nom de *feuilles*

d'automne (*Najaarsbladen* en hollandais) faisant allusion au passage d'Horace:

> *Atidas frondes hyemis sodali*
> *dedicat Euro*.

Puis une Ode sur la paix du continent[1]. Une élégie sur le déces de Mr. Rau. Ma femme, pour sa part y a ajouté une tragédie originale du nom d'*Elfride*. Au reste il a paru depuis ce temps quelques nouvelles éditions de plusieurs de mes anciennes poésies qui ne valent pas la peine qu'on en parle, mais que les libraires ont cru de leur avantage de répéter.

Cette année-ci sera bien moins fertile par ma situation actuelle. Cependant je viens de célébrer l'anniversaire de l'avénement du Roi au thrône de Hollande, et l'on imprime des pièces fugitives. Ma femme cette fois-ci a chanté les malheurs de l'inondation de cet hiver et les bienfaits de sa Majesté dans un poëme de sa façon. Aussi sa Majesté m'avait demandé une nouvelle traduction en vers Hollandais du *Cinna*, qui sort de la presse et dont Elle a daigné encore agréer la dédicace. Ma femme, en conséquence du même désir de sa Majesté vient de terminer l'*Iphigénie* de Racine.

J'ai cru vous devoir, mon très-respectable et trèshonoré ami, celle espèce de compte d'une année qui d'ailleurs pour moi a été bien remplie de revers et de désagréments personnels.....Mais n'en parlons pas, et oublions tout, excepté nos

(1) Zegeseest. Ode.

amis. Je vous range à la tête de ceux, qui véritablement m'ont pris en amitié, qui ont embrassé mes intérêts, qui les ont soignés, poussés, avec autant d'assiduité et de ferveur que de bonté. Ensin personne ne peut être touché comme moi des services réels que vous m'avez bien voulu rendre par pure bonté de coeur. Et je vous oublierais? N'en croyez rien, quoiqu'il arrive; mais figurez vous un homme qui ne vit que dans les douleurs les plus aigues, et qui chargé d'infirmités, ne se reconnaissant plus soimême, ne fait que des extravagances, manquant à tous les devoirs de la politesse, n'ayant quelquefois pas la force d'écrire trois lignes d'une lettre, ou de dire trois mots à son srère et qui dans ce même moment ne peut s'empêcher de faire des vers à verse. C'est une imagination troublée ou trop vive, causée par l'affaiblissement de l'organe intellectuel; et à de telles gens il faut bien pardonner quelque chose. C'est le bon Roi qui l'a dit, et (ce qui plus est) le fait, et qui le sait avec toute la douceur et toute la délicatesse possible. ‘Les poëtes ont quelquefois certains travers n'est-ce pas?’ me disoit-il dernièrement en Hollandais; ‘mais continuez toujours à cultiver les belles lettres, et tout sera bien.’

C'est avec insiniment de satisfaction que j'apprends que vous êtes adjoint à Mr. Desfontaines. Je vous en félicite de tout mon coeur. Il me parait que c'est un triomphe pour vous, et qui doit inspirer du respect à vos adversaires allemands ou autres.

Ces messieurs les Allemands ne sont pas fort con-

tents de nous deux. Pour moi, allant au combat comme un nouveau Patrocle dans l'armure d'Achille, je vous avoue, que j'avais quelque peur d'être accablé sous les coups de ces Hectors, mais j'ai été traité avec moins de rigueur que je n'appréhendais. On trouve seulement qu'il n'était pas besoin de beaucoup de discernement quand une fois on s'était proposé de vous donner raison en tout et par-tout, et je n'avais eu d'autre but que cela.

Je vous suis bien redevable encore de la mention honorisique que vous daignez de nouveau faire de moi dans votre lettre à l'illustre Monsieur Desfontaines. Je souhaite de vous reconnaitre l'avantage précieux que vous m'avez donné, de voir en quelque manière mon nom associé au vôtre. Mais comment faire pour y réussir?

Je ne sais si vous savez qu'on traduit à Paris mon *Poëme sur la maladie des Savans*. Je n'en connais pas l'auteur, mais M. Schimmelpenninck, l'ancien grand pensionnaire de la feue république batave en avait reçu le MS. et m'a communiqué le premier chant. J'aurais tort de m'arroger le droit de juger la versification française et même la tournure des expressions, mais j'en ai été enchanté. Je ne décide point, fi c'étoit par le mérite de cette imitation, ou par l'amour propre d'un auteur qui se voit traduit: mais au moins je suis de bonne foi quand je dis, qu'il y a de très-beaux morceaux qui eux-mêmes m'auraient paru digner d'être traduits en hollandais s'ils n'en fussent pas pris.

Maintenant je dois vous demander pardon de jaser

comme ça sans fin ni mesure. Mais je ne me sens pas d'aise de vous écrire, et je me retrace les doux moments de nos entretiens de la Haye. Agréez mes respects, et tous ces sentiments que vous m'avez connus pour vous, qui (malgré ce long silence) ne sont ni changéo ni affaiblis par l'absence. Ma femme me prie de vous saluer de sa part avec la même cordialité. - Pardonnez au jargon, au mauvais français, au style barbare &c. du disciple que son maître a quitté. Mais sur-tout, qu'un mot de lettre de vous, me rassure que vous consentez que je m'honore encore du nom de

Votre très-humble et très obéissant Serviteur et Ami,
BILDERDIJK.
Amsterdam, ce 20 Juillet 1809.

VIII. Aan Mr. Samuel Iperuszoon Wiselius, te Amsterdam.

1.

WelEdelgeboren Heer!

Hoogstgevoelig voor het vereerend vertrouwen dat UWEG. wel in my gelieft te stellen, haast ik my om, zonder omwegen, door een spoedige en rechtstreeksche beandwoording, aan uwe voorgestelde vragen zoo veel in my is te voldoen. Veellicht echter zal dit wat kort afgebroken en stroes moeten zijn uit hoofde der drukte die my (ter voorbereiding van de Algemeene Vergadering des Instituuts en van de laatste mijns Voorzitterschaps by mijne Klasse, welke te samen waarschijnlijk deze geheele week voor my wegsleepen zullen) allen tijd ontneemt. Ik vraag daar vooraf verschooning voor en ga over ter zake.

Raad plegen met iemand is wat men in bastaardtaal zegt, *met iemand* DELIBEREEREN over iets: *iemand raadplegen* is, daartegen, CONSULERE *aliquem*. Intusschen kan het eerste ook wel voor het

laatste gebruikt worden, doch nooit het laatste in plaats van het eerste. Waarom is dit?

Men zal U zeggen, dat het een het ander insluiten kan, en dat dus de twee denkbeelden in elkaâr kunnen overloopen en zoo verwisseld worden in de uitdrukking. Het is zoo, men kan met iemand dien men raadpleegt, (dat is *zijn gevoelen vraagt*) over de zaak en dit zijn gevoelen, in *deliberatie* of raadpleging treden, maar toch is het een van het ander te verschillend om verward te worden. En echter goede schrijvers zeggen ook *met iemand raadplegen* in den zin van *iemand raadplegen* (*consuleeren*, gelijk men 't noemt).

De ware reden schuilt in de wankelende beteekenis van het woordjen *met*. In den gewonen en thands meest algemeen gebruiklijken zin (*unâ cum aliquo*), kan het in de uitdrukking van *met iemand raadplegen* geene andere beteekenis toelaten dan van *gezamenlijk raad te* PLEGEN, dat is raad te *oefenen*, te *handelen*, (tractare, agitare), en dus, van *delibereeren met iemand:* maar het woord *met* had van ouds uitgestrekter beteekenis, en in de verscheidenerlei toepassingen die men het gaf en nog geeft, behoort ook die van *by:* en dus beteekende, MET ZOO verstaan wordende, MET *iemand raadplegen* even zoo veel als BY *iemand raadplegen*, of te rade gaan. Dit vooraf, tot meer duidelijkheid van het geen volgen moet.

Raadplegen is een of twee woorden. *Ik* PLEEG *raad* MET *iemand*, even gelijk ik *met* iemand koophandel, overspel *pleeg*, of wat het zijn mag. UWEd.

ziet dat het hier twee geheel afgescheiden woorden zijn, en dus dat ik in dien zin even weinig kan zeggen *te raadplegen*, als *te overspelplegen*, maar noodwendig zeggen moet *met iemand raad te plegen*.

Maar als ik *iemand raadpleeg*, is het één woord. In dit geval moet zich de door UWEG. gedane vraag beslissen door eene andere: t.w. of dit verbum *raadplegen* een *compositum separabile* of *inseparabile* zij; even eens als 't geval is in de verba met praepositiën saamgesteld, waar over ik kortheidshalve UWEG. bidde mijne waarneming in de *Verhandeling over de Geslachten der Naamwoorden*[1] na te zien. Is het *inseparabile*, zoo moet ik zeggen: *ik raadpleeg iemand*, *ik heb iemand geraadpleegd*, en *om te raadplegen:* doch is het *separabile*, zoo moet ik in tegendeel zeggen: *ik pleeg iemand raad*, *ik heb raad gepleegd*, en *om raad te plegen*, het nomen asscheidende van het verbum waarmeê het is samengesteld.

Beide nu is niet ongebruiklijk, en zoo men 't ingeworteld gezag der voorbeelden zal raadplegen, is beide goed. Maar het is eene anomalie, tegen den aart der taal, dat men dan twee accusativen gebruikt: 't moet dan met een *dativus persoae* geconstrueert worden, en ik moet niet zeggen: *ik heb* HEN *raad gepleegd*, zoo veelal geschiedt, maar: *ik heb* HUN *raad gepleegd*, en dit geeft verwarring. Dan naamlijk lost die dativus zich op in het *by hen; ik heb* BY HEN

(1) Eerste druk, bladzijde 74 en 127. Tweede druk, bladzijde 102 en 295.

raad gepleegd en *ik heb* HUN *raad gepleegd*, of *ik heb* HEN *geraadpleegd* is hetzelfde.

Kortelijk! *Met iemand raadplegen* (delibereeren) heeft, OM *raad* TE *plegen*, nooit anders. *Iemand raadplegen* (consulere) heeft OM TE *raadplegen* (het geen best en verkiesbaar is; maar ook OM *raad* TE *plegen*. - Ik hoop dat dit duidelijk zijn zal.

Ik voeg hier nog eene aanmerking by die van eenig gewicht is. Dat is, dat men niet moet zeggen *met iemand raad plegen*, zoo dat de toon op *raad* valt, wanneer men *delibereeren* meent; maar *met iemand raad plegen*, den toon op het verbum doende uitsteken. Zegt men *met iemand raadplegen*, (met den sterken toon op *raad*,) zoo verkrijgt dit *raad plegen* al dadelijk de beteekenis van BY *iemand raad plegen* dat het zelfde is als *iemand consuleeren;* zoo als ik reeds opperde.

Moeilijker is het andwoord op UWEG. vraag omtrent eene goede Nederduitsche benaming voor de *parasitenplanten*. Ik bid UWEG. in aanmerking te nemen, wat het Raport by de Tweede Klasse des Instituuts over de Bastaardwoorden ingebracht omtrent de vertaling der Kunstwoorden van wetenschappen inhoudt. (De Heer van Kooten zal het UWEG. kunnen verstrekken.) Daar de Nederduitsche naam niet bestaat, moet ieder noodwendig zich van dien naam bedienen, die met zijn oogmerk best overeenstemt; en deze oogmerken verschillende, zoo moeten de namen ook verschillen, tot het gebruik allengskens een zekeren naam invoert. Aan vertalingen van

Kunstwoorden behoort men, naar mijn inzien, niet te denken, zoo men onze taal niet bederven wil; maar men moet de voorwerpen naar hun aart of naar vereisch van het systema waar in zy behooren, door een Hollandsche benaming uitdrukken. Men moet dus niet vragen (gelijk meest geschiedt; UWelEdg. doet beter) ‘hoe is die naam te vertalen?’ maar men kan ook *in vago* geene opgave van een' naam verlangen; dewijl er geen naam kan bestaan, die, naar de beteekenis die hy insluit, gepast kan zijn in alle betrekkingen, maar die betrekking alleen die in aanmerking komt derhalve den naam geven moet. Stel b.v. dat UWelEdg. de planten verdeelde in planten die in de *aarde*, in 't *water*, en op *andere planten* groeien; zoo zou *aardplanten*, *waterplanten*, en *plantplanten* zich zeer goed laten uitdrukken en doen verstaan. Maar wanneer men zonder zoodanige verdeeling te maken van *plantplanten* sprak, zou men onverstaanbaar en belachlijk worden. Stel daar tegen, dat men de planten verdeelde in *op zich zelfs bestaande*, en *die niet op zich zelfs staan maar anderen aankleven;* zoo zou *Hoofdplanten* en *byplanten* natuurlijk en verstaanbaar zijn. Een ander systema zou wederom eene andere benaming vorderen; maar in 't algemeen laat zich (mijns bedunkens) geen naam bedenken, die men kan zeggen, deze is in allen gevalle (en zelfs over het algemeen) gepast en in staat een reeds aangenomen Kunstnaam te vervangen. Eene vertaling toch van het woord van *parasitus* kan UWEG. noch noodig noch nuttig zijn. Maar ik

voor my zou zoo weinig zwarigheid maken in het Kunstwoord *paraziet* als dat van *insekt*, of in de Sterrekunst *pool* of *as*, over te nemen. Ik gedraag my op nieuw aan het bovengedacht Raport.

Ik schaam my te moeten bekennen, dat het herhaald verhuizen gepaard met de volhandigheid die my dezen winter en zomer zeer overkropte, my het aandenken aan UWelEdg. Dichtstukjens, en mijne belofte daaromtrent, geheel en al had doen ontschieten. Ik vraag er verschooning voor, en bid U dit niet dan aan de verregaande verzwakking van hoofd, waardoor ik zoo veel lijde, en die daaglijks aanwast, toe te schrijven. Ik hoop UWelEdGeb. ten spoedigste doenlijk ook ten dezen aanzien van mijn' goeden wil te overtuigen. - Vergeef intusschen de begane nalatigheid, zoo wel als de slordigheid van dezen brief en aanvaard de verzekering der hoogachting, met welke ik de eer heb te zijn,

WelEdelGeboren Heer,
UWelEdr. ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.
Amsterdam, 27 Aug. 1809.

2.

Hoog Edelgeboren Heer, *zeer geachte Vriend!*

Wat het woord *glans* betreft, het Thema is *lo*, vlam. Hiervan *ge-loën*, dat is contractè *gloeien; ge-*

loër, contractè *gloor* &c. &c. De *o* in deze woorden kenteekent het rosse van den gloed. Is deze gloed zachter en bleeker, zoo wordt de *o* tot *a*, en *geloën* wordt *gelåën* (scilicet met de zachte, niet scherpe A; de *a* als in *lachen*, niet als in *laten*). Dit *gelåën* is contractè *glan* en maakt weder een verbum *glannen*, waarvan *glan* als de wortelsylbe mannelijk is. Dit mannelijk woord neemt den vrouwelijken uitgang *se* aan, gelijk *meester*, *meesterse* (nu op zijn fransch *meesteresse* gezegd), en dus is het woord noodwendig vrouwelijk door zijne form. - Zoo is het met *dans* ook, als uit het fransche *la danse* blijkt. - Echter is *dans* en *glans* wel als mannelijk te gebruiken, omdat men daarvan gemaakt hebbende *dansen* en *glanzen*, nu deze woorden ook kan aanmerken als wortelsylben uit het werkwoord genomen. Maar het andere is juister, en lijdt geene uitzondering. Het is even zoo met *dood* vrouwelijk en *dood* mannelijk, enz.

Nog iets! Dat *lans* vrouwelijk is toonen beide latijn en fransch, *lancea* en *lance. Schans* desgelijks was altijd vrouwelijk; ook *krans*, - maar de Duitschers *glantz* en *krantz* schrijvende en zwaar uitsprekende, hebben al zulke woorden die in *vele* en *moeilijke* consonanten eindigden (naar hunne Hooge of bergdialect) vermanlijkt, en van daar is het in ons Nederduitsch bij verbastering al vrij vroeg begonnen in te vloeien; zoo dat MSS. van de 15^{e} eeuw reeds eenige van die woorden mannelijk vertoonen, waaraan men ze mede erkennen kan.

Kans, *la chance* in 't fransch. *Pans* (nu *pens*)

la pance. Trans, *tranche. Zwans* (Hoogd. *schwantz*) was ook vrouwelijk, toen het in gebruik was.

Leyden, den 25 May 1817.

3.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *zeer geachte Vriend!*

Een zeer goed boek is my gisteren voorgekomen, 't geen ik dadelijk doorlezen heb, en ieder weldenkend Christen moet aanbevelen. Het heet *Bibeldeutungen von J. Fr. von Meyer. Frankf. am Main*, 1812. Het schijnt nog weinig bekend te zijn. Waarom vertaalt men dat niet?

Ik vond daarin, onder anderen, een betoog dat God de wilde dieren niet verslindend, en ook geen horsels en ongedierte of gewurmte geschapen heeft, maar dat het ontstaan van dit alles een uitwerksel van den val is. Dit stukjen laat zich zeer wel rijmen met het grondgevoelen in mijn stukjen van de Dieren; schoon de schrijver de dieren (tegen dit gevoelen aan), als tot de eigenlijke oorspronklijke schepping behoorende aanmerkt. Ik heb het in 't Hollandsch gebracht, en aan iemand meêgedeeld om by gelegenheid in het Mengelwerk van het Letterkundig Magazijn te plaatsen[1].

(1) Dit stuk, in genoemd Maandwerk niet opgenomen, is gedrukt in de Opstellen van Godgeleerden en Zedekundigen Inhoud, I, 121.

Ik maak hiervan de melding niet, om het in betrekking of gebruik ten aanzien van mijn dichtstukjen *de Dieren* te brengen, maar als eene byzonderheid, die wederom my in het denkbeeld bevestigt, dat, als zekere waarheden den mensch noodig of recht nuttig worden, de Voorzienigheid die op verschillende plaatsen als uitstrooit: schoon de vijand toch ook altijd gereed blijft, om er daadlijk zoo veel onkruid nevens te zaaien, dat zy byna nooit zuiver en onvermengd geplukt worden. Ik heb dit, mijn geheele leven door, altijd waargenomen, en van daar zelss vele valsche stelsels, wier oorsprong in eene belangrijke waarheid ligt, die er in verstikt is geworden door den omhang dien men er byvoegde, en waarin zy misbruikt en misvormd werd.

Amsterdam, den Juny 1817.

4.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *zeer geachte Vriend!*

Op het cedeltjen uwer vragen heb ik de andwoorden gesteld. - Maar ik moet U herinneren, ten aanzien van het onderscheid tusschen *e* en *ee*, en *o* en *oo*, dat dit slechts een versijning van den beschaafden tijd onzer oude taal is, die sedert meestal door de taalkenners voor de eenvoudige spelling met enkele *e* en *o* verkoren is; en niet zonder gronden die my aanne-

melijk genoeg voorkomen; maar dat zoo men dieper gaat, deze gronden zeer veel verzwakken. Men moet, naar mijn inzien, een tijdperk kiezen waarmeê men zich best vereenigt: en dit tijdperk is dat, waar de taal zachtst en welluidendst en rijkst was. Tot dat tijdperk behoort deze spelling, waarover ik U verzoek het opgeteekende van Lelyveld in Huydecopers Proeve te willen lezen, waarin dit punt genoegzaam opgehelderd is. Doch die spelling aannemende, blijven er altijd woorden over, waar omtrent de keuze tusschen *e* en *ee* dobberen moet.

Hartelijk danken wy UHEGG. voor de Exemplaren van den Nieuwen druk van *Adel en Mathilde*. Ik heb nog geene gelegenheid gehad de twee drukken te vergelijken. Maar het spijt my dat men U tot verandering in de spelling des eersten naams[1] heeft bewogen. Die dit gedaan heeft verwart zeker onze *dh* als in *vijfdhalfM*, *zevendhalf*, *zesdhalf* met de Engelsche *th*. De oude Schultens zou dit niet gedaan hebben. Trouwens, ik hoor sints lang ook geen *zesdhalf* meer goed en recht Hollandsch noemen. Fransche en Engelsche uitspraak, daar legt men zich op toe, en Hollandsch wil men niet anders dan als een vreemdeling spreken. ô Tempora, ô Mores!.....

N. zal altijd meenen dat het met mijne gezondheid redelijk wel is. Zijn ziel drijft de spot met mijn lijden. God vergeve 't hem! - Maar wie is er, of hoevelen zijn er, die weten wat lijden is? En 't zelfde

(1) Adhel of Adel.

mag ik wel vragen ten aanzien van *genoegen*. Omdat ik de zielskwellingen niet dragen kan, die anderen met den naam van plaisir bestempelen, deuge ik niet. En dit is de eigenlijke grond van de vijandschap tegen my. Die duivel kan zijn of met duivelen meêdoen, kan vriendschap met hun houden. Met de zotten, is 't even zoo, en in alles.

Ondertusschen loopt alles te samen tot één punt van verwachting! En dit troost van alles!

Ontfang onzen hartlijken groet, en meld my, bid ik, uwe gedachten eens over mijne algemeene aanmerkingen [op uw Treurspel]. Dit zal my veel genoegen doen, schoon ik juist geen nood meer heb van op 't dramatisch ijs nog beenen te breken. Mijn eene koortsjen, dat 3½ stukken achter een leverde, was een soort van voorbygaande besmettingkoorts en die zeer diep vattede, maar mijn gestel is niet dramatiek. En misschien stel ik er te slaauw een belang in, om het op zijn waren prijs te stellen, of om er recht juist over te oordeelen.

.....Ik heb de eer my met de oprechtste hoogachting en vriendschappelijkste verknochtheid te teekenen,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer,
UHoogEdgeboren Gestr. Ootm. en Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, den 25 September 1817.

5.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

In hoop dat deze UHEGG. in volkomen herstel van de ongesteldheid waarin uwe laatste geschreven werd, toe zal komen, schrijve ik dezen, zelf even opgekomen uit eene ziekte van verscheidene dagen; waarschijnlijk het gevolg der vermoeiing en des gewoels van eene voorlezing by de Maatschappy van Letterkunde, waarin ik my wel moest laten opdringen deel te nemen. Mijn kleine heeft de mazelen gehad, en is er (Gode zij dank) gelukkig door. Mijne vrouw is en blijft ongesteld, en die ongesteldheid zal zeker van duur zijn; te meer daar zy zich zeer aantrekt in de dagbladen tijdingen van de aankomst en weêr afreis van *Hoop en Fortuin* te lezen, terwijl er nochtans geene tyding van Julius wordt ontfangen. Wat my betreft; ieder slag is den gene die op het rad gebonden ligt, zoo veel gewonnen, als het hem den laatste nader brengt; en dit was mijn staat reeds voor lang....

Thands iets op uwe vriendelijke vragen omtrent eenige byzonderheden.

Theodorus is zeer goed, *Willebrordus*, en al zulke quadrisyllaba. Waarom? Wy kunnen twee relativelijk toonlooze sylben voor den zwaren toon die de penultima treft, uitspreken. Maar wy kunnen 't er geen drie. *Heliodorus* wordt noodwendig by ons uitgesproken of 't ware, *Hēēliodórus*, (- voor een volle en voor een halven of naklank gesteld) of men spreekt

Hêeljodorus, als *Bourgondje* voor *Bourgondië*. Erger nog is 't als in de vijfsylbige de tweede van voren lang is, zoo als in *Acestodorus*, *Apollodorus*. Dan rammelt het; om dat de toon (de volle toon) by ons van voren as telt en niet verder dan de derde greep gaan kan. Men leest dus: Acētodórus, en het woord stuit, of 't verdeelt zich in tweën Acés-todé-rus, en dan rammelt het. Onze Neêrduitsche samenstelling brengt somwijlen somwijlen ook wel eens zulke monstertjens voor die in geen vers bruikbaar zijn. Zoo by voorb. maakt *Stádhouder*, *stádhouderschap* (en niet *stadhōūderschap*, dat volstrekt geen Neêrduitsch, maar Fransche kromspraak is). Dit *stádhŏudĕrschap*, waar in *schap* een halven toon of naklank krijgt en niets meer, maakt *Erfstadhouderschap*; dat volstrekt niet uit te spreken is. Onhollanders maken er van *Het érfstadhóuderscháp* met den klompslag, *pofpáf*, *pofpáf*, *pofpáf*, maar daar *hou* volstrekt toonloos is, en in alle samenstelling blijven moet, en *stad* ook toonloos zijn moet om dat het op den klemtoon volgt, en daar weêr achter *hou* een toonlooze (-*der*-) volgt, en er dus drie toonlooze tusschen den vollen toon en zijn naklank (*Erf* en *schap*) vallen, zoo is 't woord onuitspreekbaar (de daad is het ook maar daar is hier geen quaestie van), en die het uitspreken wil moet *Erf* ter zijde stellen, en lezen: *het Eíf*, *stádhouderschap*, als zeide hy het *Eíflijk stádhouderschap*.

- Gelief, waarde Vriend, deze principes van onze uitspraak in 't oog te houden: 1°, de toon telt van voren en kan niet meer achterwaarts dan op de derde van voren vallen. 2°, de toon

kan op geen korte, 't zij *naturâ* 't zij *positione* kort, vallen. 3°, na den toon valt in een woord dat nog twee of meer sylben heeft een halve toon of naklank, zoo die meerdere sylbe *per se* lang is, en niet *postione* voor kort te houden. 4°, *positione* wordt kort ieder lange sylbe, die op een vollen of halven toon volgt. - Deze geheele afwijking van de Grieksche en Latijnsche taal in de prosodie maakt het gebruiken van Grieksche namen in onze verzen een zeer hachlijk ding; en van daar dat men wel eens zulk een naam op zijn Hollandsch heeft verhaspeld, 't geen zeker niet goed, maar altijd nog beter is dan het Hollandsch vers daarom te bederven.

Van de *Hairlokken* nog dit! Men moet in der daad alles van het Tooneel houden wat klein is. Ik meen daar nog eens iets van gezegd te hebben. En wat kostuum betreft. De voorstelling daarvan als men die wil waarnemen, gelijk men thands tot een regel neemt, stuit kundige en onkundige. Den laatste, omdat hy er niets van begrijpt, den eerste omdat hy het altijd zoo deficieerende zal vinden, zoo onovereenstemmende met de decoratie, met de mimie, met de lichaamlijke figuur zelfs van den Acteur, &c. &c. dat hy niet te vreden kan zijn dan denkende aan de *bona voluntas*. Ik wenschte dat men het tooneel beschouwde als een wereld van conventie, en zich zoo met *Grieken*, *Romeinen*, *etc. van conventie* vergenoegde, als onze Dichters zelfs toch maar formeeren. De Historie met het Tooneel te willen vereenigen, is in de daad het verderf van beide. Niets is waar noch kan waar zijn

op het Tooneel, en zelfs de Tooneelmoraal is onwaar en moet het noodzakelijk zijn. Men mag haar schadeloos maken, maar nuttig zal zy nooit zijn, om dat zy altijd valsch blijven zal. Het Tooneel moet geheel iets anders zijn dan men 't hebben wil en nooit maken zal of kan. Waarvan wel eens nader.

Trinacris, Doris, Focis en alle die namen zijn Grieksch, even of men *Athenai*, *Korinthos* &c. zei. 't Hollandsch zegt Trinakrië, Dorië, Focië, en lijdt geene Land- of landschapnamen in *is*. - Ook is 't even zoo met *Hellas;* 't is Grieksch. Die Hollandsch wil spreken, moet of *Griekenland* zeggen, of 't land naar de gene benoemen waar 't naar heet, met de persoon-naam, *Hella;* gelijk men met *Europa* en eenige andere namen doet. In een Grieksch stuk is zulk een woord echter wel te dulden, mits men begrijpe dat het een *licentie* is, en tegen de taal; en hierom mijn gemaakte aanmerking, die meer voor den Dichter dan voor 't stuk was.

Voorwaart is, als andere samenstellingen met *waart*, wel Hollandsch, maar *voorwaart treden* niet. Men zegt *vooruit treden*, *voort treden*, en *naar voren treden*, voor hetgeen de Moffen *voorwaarts treden* noemen. Dit *waart* of *waarts* is sedert eenigen tijd in alle monden. In mijn tijd zou niemand het gebruikt hebben dan in Poëzy. En ik wenschte dat men 't daarby gelaten had. 't Herinnert my altijd aan de Exercitiën van 1784 &c. en is in der daad een terminus technicus by ons.

Ongelukkig is door de Engelsche en de Fransche

en Hoogduitsche stijl alles vol van allerlei kunsttermen gepropt, die inderdaad eene rede belachlijk maken. Scheepstermen zijn van ouds onze taal eigen, en onze geheele vorm van denken is daar naar geplooid. Maar al dat tuig van alle Wetenschappen dooréén, waar men thands mooi meê is, moet men tegen gaan. Of de geheele taal gaat verloren, die in *denken* bestaat, niet in *woorden samenvoegen*.

Een woord tusschen beide! Ik zie dat mijn brief, door het doordringen van de inkt vrij zwart en onleesbaar wordt. Ik vraag daar verschooning voor, en zal trachten minder te drukken; maar weet hier geen beter papier te krijgen. Het gewoon schrijfpapier is hier ook niet veel beter, en mijn voorraad van schrijfen postpapier uit Amsterdam meêgebracht, is verbruikt. Mijn zwaar schrijven intusschen neemt toe met mijn beven, en ik zal genoodzaakt zijn, papier uit Amsterdam te ontbieden.

Thands ga ik over tot uwe Voorrede[1]. Zy is schoon geschreven en met waardigheid. Het geen daarin gezegd wordt is juist; en ik heb er geene aanmerking op. 't Aangemerkte betaamt een man *comme il faut*, die zelf denkt. - Gy zegt zeer wel, dat de wetenschap van dag tot dag toeneemt, en dus spelling zoo wel als alles in ons van tijd tot tijd veranderen moet, voor die waarheid en wetenschap wil. *Non satis est decrevisse ut a proposito non recedas*, zegt Arrianus, met recht: *οὕτως οἱ μανιχοὶ*

(1) Voor het Eerste Deel der Mengel- en Tooneelpoëzy.

οὐχ᾽ ὑγιεινοὶ, II. c. 15. Zoo wilde Uylenbroek nooit. *vriend* schrijven, om dat hy 15 jaar oud zijnde eens *vrind* geschreven had. En bovendien, *nulla violenta mutatio bona*, zeggen de Medici, *sensim sensimque ad bonam frugem reducendi sunt homines. Nemo repentè malus aut bonus*; dit geldt in alles.

Maar, mijn waardige Vriend, hoe kunt gy my daar met die epitheta en glans van woorden omkleeden, die schaars iemand verdienen kan, en ik volstrekt niet. Ik erken er uw goed hart, uwe vriendschap in; maar geloof my, het is niet goed, en men zal het U ook niet wel afnemen. Ik spreek oprecht; anders zou ik er wat om heen praten; maar het deert my, daar op stil te staan.

Het zelfde merk ik aan, omtrent eene recht Poëtische en schoone tirade in uwe verbeteringen op *den Roem*. Gy denkt wèl (gunstig meen ik, en als vriend) over my, en dit is my dierbaar, doch laat my liever in de duisternis, waar men my gaarne in versmooren en vergeten wil (obliviscendus et ILLIS!) dan het osser voor hun slachtbijl meer op te sieren.....

Neemt UWHEG. nu dit gekrabbel en gebrabbel voor lief, het zal my aangenaam zijn. Geloof dat het alles uit goeder hart en warme vriendschap is voortgevloeid. - Mag ik by deze gelegenheid ook vragen, hoe het met mijnen *Ondergang der eerste Wareld* sta? Het is in uwe handen (zeer zeker is dit) veel beter bewaard dan in de mijne; doch ik wilde alleen weten of er eenige wezendlijke uitzichten

meê zijn, dan of wat de Hr. V. zich daarvan beloofde, vervalt? Ik onderstel wel het laatste.

Doch het geen my eindeloos meer interesseert, is het lot van mijn Zoon. Sedert Juny, dat wy op een gantsch ongewone wijze een brief van hem ontfingen uit Lissabon, vernemen wy niets, schoon er in de Kouranten (zegt mijne vrouw) tijdingen van staan, die zy meent dat brieven van den Kapitein onderstellen of te kennen geven. Dit heeft haar in de doodelijkste onrust gestort; van my-zelven spreek ik niet. Ik bid UHEG. wanneer er tijdingen zijn mochten - maar wat kan ik U daarin bidden, dat Gy niet, zonder dit, uit U-zelven verrichten zoudt?

Men heeft my uit Braband geschreven over een Boekhandelaar by of door wien men het benoodigde voor de Academie te Leuven (versta de Professorale Bibliotheek, die er moet zijn, en waarvoor 't Gouvernement 60 *m*. (hoe veel is dit?) ter beschikking van de Hoogeschool gesteld had) zou kunnen bekomen. Ik heb den Heer den Hengst opgegeven. Het zal my benieuwen, of ZijnEd. daar iets van verneemt. De lijst van de Nederlandsche Litteratuur en Geschiedenis zou door mijne handen gaan. Men moet zien. - Inmiddels heb ik er plans voor een systema van Hollandsche Taalkennis en van Nederlandsche historie, zoo als in de Zuidelijke Provintien en nut en gewild zou' zijn, naar toe gezonden. Maar wie zullen die uitvoeren? - Jammerlijk is het in der daad dat juist die genen, die het Volk daar Neêrduitsch en Neêrlandsche geschiedenis moeten leeren, niets dan

bloot Hollandsch verstaan, en noch de Taal, noch de begrippen, noch de geschichtschrijvers die men daar kent en leest en lief heeft, in het minst kennen? Hoe kan dit anders dan revolteeren?

Ik wensch dat mijn laatste opgave voor K....UWEG. van eenige dienst geweest zij, en iets helpe uitwerken, en heb wijders de eer, na vriendschappelijken groet met de oprechtste hoogachting te teekenen,

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer,
UHEGG. ootm. en D.V. Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 30^{e} November 1817.

6.

PS. Wat Vondel betreft. Men heeft wel geandwoord. *In stukken liggen*(1) is eenvoudig VERSTOORD, TE NIET *zijn*; eene uitdrukking in Vondels tijd zeer gebruiklijk, en van algemeene aanwending, schoon nu verouderd. Het *Marianum* is een stijf, triomfanten (zoo men die stof in mijn kindsheid noemde) overkleed zonder armen (by de Spanjaarts nog *armenlans* of *armenlosa*, zoo wel als by de Romeinen) van het Maria-beeld, dat by Hooge feesten opgehaald werd aan het gewelf, en dus boven het beeld hangen bleef; waarom men het dan, in zekeren zin, als een ver-

(1) Zie den Gijsbrecht van Aemstei.

hemelte zou kunnen beschouwen. Het bedekte het Kindtjen op den arm eenigermate, waarom het by feestelijke ontdekkingen van dit opgehaald worden moest, en dan ook naderhand door eigen zwaarte afhangende weêr neêr werd gelaten, altijd in zijn fatsoen blijvende, zoo zwaar was die stof. Ook was het met paarlen en gesteenten bezet. Zie daar wat ik op dit punt meê kan deelen!

Het vers op de landing der Engelschen in 1799, my toegeschreven, is van *Van der Dussen*, gewezen Amptman van Kuijk, toen in Brunswijk, wien de Fransche émigrés toen *Mr. le Baron de Kwik* noemden, en ik heb er geen deel aan, zelfs voor geen letter.

Komen, *zoden* is recht; maar ook *rozen* met ééne *o. Kommer* en *lommer* weet ik niet vrouwelijk gebruikt te hebben; echter wil het gebruik dit wel, en men zou ze als oorspronkelijke adjectiven kunnen beschouwen, en dus als vrouwlijk zoo als meer anderen in *er* en *el*. Want verbalia zijn zy niet, dan wanneer men de zaak zeer diep opvat; immers *kommen* en *lommen* kent niemand meer, en men zou 't moeilijk aanwijzen. '*Quod errore prius introductum mox consuetudine invaluit*, *non est producendum ad consequentias*' zegt het Jus Civile, maar is echter consuetudo, en als zoodanig Jus; en drie eeuwen laat ik als praescriptie in de taal gelden; want men moet wel ergens staan blijven.

Leyden, den 18^{e} January 1818.

7.

.....Of brengt niet her plan van dat volk, dat de menschen niet wijzer gemaakt hebben wil dan zy zijn, en de wetenschap of kunst niet verder gebracht dan zy reiken, deze twee zaken noodwendig en consequentelijk meê: 1°, te beletten, dat myn Theoretische stukken gedrukt worden; en 2°, dat mijn practische voorbeelden gelezen worden? - Het eerste heest hun intrigue nu reeds zeven jaar met het beste succès uitgewerkt. Het tweede moeten zy met hun maandwerkjens bereiken door de recensien. En bedenk dan de velerlei betrekkingen waar in zy my haten en vloeken: *α*) persoonlijk, *β*) als Bilderdijk heetende, *γ*) als ouden oranjeklant, *δ*) als voorstander der verdrukten (voor 1787 van de Prinsgezinden, na 1787 van de Patriotten), *ε*) als Monarchist, *ζ*) als voorstander van den rechtzinnigen godsdienstleer, *η*) als Antisilozoof, *ϑ*) als Antisiegenbekiaan in de spelling, *ι*) als - &c. &c. Want ik zou met de tytels van hun haat en afkeer die der boeken van de Ilias kunnen aftellen. Neen waarlijk ik gun dit recenseeren hun van harte; maar het beletten van 't drukken en uitgeven, dat doet my leed, en zeer leed, dat zy vermogen.

Waarlijk laat men my toestaan, dat ik 't voddewerk niet leze. Misschien zou het my weêr doen lachen; maar misschien ook den geest ontrusten. Mijn hoofd is zwak geworden, en het behoort toch meê tot onze

plichten, de kalmte van onze ziel te bewaren, zoo wel *abstinendo* als *patiendo*.
Leyden, 8 Maart 1818.

8.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Het is zoo, de uitwerksels van het voorjaar op mijn aandoenlijk gestel maken 't grootste gedeelte van mijn ongemak uit, en dit met een Athmosseer als de tegenwoordige gepaard gaande, welker gesteldheid ik zeggen durf dat nooit haar gelijk heest gehad, moet ik wel boven (of liever buiten) alle verbeelding lijden: want in der daad, oneindig heviger smarten dan de mijnen zijn er, maar het byzondere van mijne lichaams- en zielsgewaarwordingen is (waarschijnlijk) zonder voorbeeld, en boven alle mate afmattende.

Over den Druk van de *Verhandeling over de Geslachten* heeft de Heer Valckenaer my geschreven, doch niet over dien van de *Voorwareld*. - Wat het eerste betreft, ik heb dadelijk aan ZijnHEG. herhaald wat ik reeds de eer had op uwen vorigen te melden, daar ik 't volkomen aan hem liet. Ik ben dus volmaakt te vreden. Dat het hier onder mijn oog gedrukt moet worden, spreekt van zelfs, om de vreemde letters, waarvan 't zetten wel weder op my komen zal. - Wat de Voorwareld aangaat, het is MY onverschillig, waar het gedrukt wordt, mits net en zuiver; en zoo UHEG. de moeite zou willen nemen,

om my in 't nazien der proeven te verlichten, zoo dat ik met ééne Revisie te doorlezen volstaan kon, het zou my een ongemeen genoegen zijn. - Mag ik vragen op welken voet het ten aanzien der Voorwareld geschikt wordt?

Ik stel my in der daad niets voor van den opgang der Uitgave van het een en ander, en de Hn. Sepp zullen zich bedrogen vinden. Het groot getal der overig zijnde Exemplaren van *den Mensch* by Allart, van den Eersten druk der *Verhandeling over de Geslachten* by Doll, en van de *Nieuwe Mengelingen* by IJntema; toont genoeg dat men niets van my lezen wil, wat Godsdienst, waarheid of kennis betreft: ik zwijg van de kunstenaryen nu zeven jaar lang gepleegd, om den Tweeden druk, thands in quaestie, te weeren. Men spreekt van 250 Exemplaren, maar geen derde van dit getal zal verkocht worden, ten minste zoo lang ik leef. Jaren na mijn dood mochten 't doen veranderen. Het honorair derhalve is een bloot luchtspook; maar het is hier om geen honorair te doen, maar om onderrichting te verspreiden, en meer wensch ik niet.

Van de Voorwareld heb ik geen beter verwachting. Niets kan zoo koud en onvatbaar zijn voor Heldendicht als onze Natie, zoo zy thands gesteld is. Al de frivoliteit die de Franschen zoo onvatbaar voor deze Poëzy maakt, voegt zich tegenwoordig by haar met den kouden geest van *calcul* en logheid van temperament te famen; en zelss is sedert mijn dertigste jaar de gevoeligheid voor alle Dichterlijkheid ongeloof-

baar verminderd; waarvan de oorzaak in de opvoeding en valsche aesthetik zit, waarmeê men zich ophoudt. En wat dan kan zulken lieden een Heldendicht zijn? En vooral een Heldendicht dat hun in een andere wareld brengt? - Ja, ware 't een srivole toovergodinnenwareld, zoo ware 't iets anders; maar een wareld als de mijne! Ware 't derhalve niet beter, dit te laten tot na mijn dood? Deze kan toch niet verr' meer af zijn.

Dus verre schreef ik gisteren, wanneer de verergerende hoofdpijn het my onmogelijk maakte den brief te sluiten. Hoe zeer weinig beter, zal ik trachten voort te gaan.

De terminatie -*ig*, en -*ik* zijn de zelfde. 't Hoogduitsch -*ich* houdt het midden. *lijk*, 't geen onze ouden *lik* of *lek* schreven, en uitgesproken moet worden tusschen *lek* en *lik* in, gelijk de Engelschen nog de *e* uitspreken in *bid* dat zy *beg* schrijven (als *I* BEG *you pardon*, dat eveneens klinkt als ons: *Ik* BID *je pardon. lijk* (zeg ik) is geen terminatie, maar 't simple *ig*, en de *l* behoort tot het adjectivum, even als ik het in mijn Verhandeling geëxpliceert heb van de woorden in -*ling*. De adjectiven in *el* waren oudtijds zeer algemeen en ontallijk, en ieder adjectivum nam dit *el* aan overal waar de *εὐφςνία* het vorderde, welke geheel onze taal vervulde. Zoo zeggen wy nog *edel*, *vergetel*, *vermetel*, &c. voor *oed* (d.i. oud), *vergeet* (thema van 't verbum *vergeten*, tot adjectivum gemaakt) &c. En deze adjectiven nemen dan het -*ig* wederom aan, even als alle an-

dere (substantiva en adjectiva). *macht* maakt *machtig; machtel* maakt *machtelig* (nu *machtelijk*)*; schrik* maakt *schrikkig; schrikkel* (nog over in *schrikkeljaar* dat is verschuivend jaar) maakt even zoo *schrikkelig*, nu *schrikkelijk. Moed* maakt *moedig; moedel*, *moedelig* (*moedelijk*). Hierom is *grootmoedig* en *grootmoedelijk* handelen, beide goed. En zoo met al de overigen. Nu is het klaar, dat men regelmatig de zelsde terminatie in 't zelsde woord niet verdubbelen of herhalen kan. *Machtiglijk* is in essecte *machtigig;* en om *machtiglijk* te zeggen moet het woord *machtigel* worden, en de uitspraak zou dus ook zijn *machtigelijk*, tetrasyllabon. Even zoo *noodwendigelijk*. - Niet juist, dat zulke adjectiven van adjectiven niet zouden kunnen bestaan *quod ad sormam* en *quod ad significatum*, maar zy zijn niet uit te spreken om dat onze taal niet toelaat, dat, achter de wortelsylbe, drie toonlooze grepen volgen.

Men ziet hieruit tevens waarom men *adelijk* en niet *adellijk* schrijft. Het woord naamlijk is saamgesteld uit *adel* en *-ig*; niet uit *adel* en *-lijk*. 't Is de domheid onzer Malloten die gemeend heeft dat deze terminatie gemeenschap had met het werkwoord *gelijken*, waardoor men de valsche schrijfwijze *lijk* voor *lik* of *lek* heest ingevoerd, als of *kwâlijk* (kwadelijk) wilde zeggen *naar kwaad gelijkende* of *kwaad gelijk* (malo fimilis). Louter onverstand. De sylbe *-ig* maakt den uitgang, en deze is het thema van 't oude werkwoord *eigen*, dat is *hebben*; welk *hebben* ook de terminatie *heid* maakt. *Waarlijk* (warel-ig) is *ve-*

rum habens; niet *veri similis* of *vero conformis*, maar *veri tenax*. - Zoo de Siegenbekianen wisten wat zy deden, zy zouden *adellijk* schrijven even als zy *hemelling* doen: en ik weet niet waarom een *lijk van adel* niet zoo goed zou zijn als een *stokvisch van den hemel*[1]; het een is niet zotter dan 't ander.

Evenwel moet men het gezegde van de absurditeit van *machtiglijk*, en dergelijke, niet te verr' drijven. Wanneer eenmaal een woord op *ig* uitgaande door 't gebruik, van beteekenis in zoo verre veranderd is, dat het aan de adjectivale significatie niet meer herinnert, is er geen zwarigheid om er met de terminatie *lijk* een adjectief van te vormen. Zoo is 't in 't Hoogduitsch met *König*, waarvan zy *königlich* maken; en even zoo kunnen wy *waardiglijk*, om dat dit *waardig* daar een substantivum is, 't geen nu by ons tot *waardy* is: want ook onze substantiven in *y* zijn slechts variatiën van de terminatie *ig. Waard-i-je* is van *waardige* geworden, of liever, 't is er slechts eene andere uitspraak van, en hierom zeggen de Engelschen *worthy*, *mighty*, &c. voor ons *waardig*, *machtig*. 't Is de verwantschap van de *g* en *j* die dit doet.....

Ontfang onzen hartlijken groet, en verzekering van de hoogachting en vriendschap, waarmeê ik steeds ben

UHoogEdelgeb. Gestr. ootmoedige Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, den 26 Maart 1818.

(1) Hemel-ling.

9.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Het pak papieren aan den Heer Tydeman gericht, om door my, by zijn afzijn, te openen, bedroog my niet, als ik daar een brief van UHEG. in onderstelde, en deze was my dubbel aangenaam door de geruststellende tijding die hy behelsde omtrent uwen Heer Zoon, over wien sedert het laatste bericht mijn hart zeer ontrust was. Ik ben nog zeer zwak en aandoenlijk, als by het langzaam berstel uit mijn ziekte, in mijn lichaamstoestand en jaren niet vreemd is, en dit pijnigt my met bekommering over alles waar ik belang in neem, en nooit heb ik in mijn geheele leven zoo veel van ongerustheid geleden, als in deze dagen. Mijn angst over mijn Julius is thands onbeschrijslijk, en op gelijke wijze zweefde my dat onbestemde van *benadeeling der borst* na het in het water vallen, van uw kind, op het ontrustendste voor den geest. God geve dat mijne zorglijke ziels- of lichaamsaandoening voor beide jongelingen volstrekt ydel bevonden worde! Ik feliciteer U van harte met het nieuw ontfangen schrijven van den jongen Heer, en behoef er niet by te voegen, hoe zeer ik er in deel.

Met veel genoegen verneem ik (en van verschillende kanten) den goeden opgang van UHEGG. Dichtwerken. Met het oordeel, of liever de aanmerking van den Heer - ben ik 't niet eens. Men wil by ons den *gustus antiquitatis* (gelijk hy het noemt)

zeer wel, en ik ben er zelf mijne opkomst in de Dichterlijke wareld aan verschuldigd. Het is geen *obstakel* of *objectie* by ons publijk, maar hy moet gepaard gaan met elegantie van uitdrukking in den aart onzer taal, en dien warmen walm van oorspronklijk gevoel, die alles bezielen moet, en zonder welken men geen leven overstort, maar dorren huid en schil zonder smaak of sap opdischt. - Het *pro captu Lectoris* blijft echter altijd waar.....

Het laatste blad van den versbundel van my en mijne Vrouw, onder den tytel *Wit en Rood*, is thands afgedrukt, en hy zal dus eerstdaags uitkomen. Het drukken heeft door mijne ziekte moeten stilstaan; zoo als ook dat der *Verhandeling van de Geslachten*, waarvan 't eerste blad juist gezet was als ik in 't bed raakte. Niet voor deze loopende week heeft dit blad afgedrukt kunnen worden. Erger nogthands was het afbreken van mijn Kollegie door die ziekte, om dat het studeerjaar daar onder verliep, en zelfs eenige der Auditores de Akademie intusschen verlaten hebben....

Ik dank U, mijn geëerde Vriend, voor uwe deelneming in mijn herstel. Geloos echter niet dat het volkomen zij. Die ziekte heeft my verder uitgeput, en mijn verstandelijke vermogens zijn er inzonderheid door gekrenkt op een wijze die weinig uitzicht op betering overlaat. Ook is my de tegenwoordige hitte der lucht zeer tegen en niet dan geschikt om my nog meer te verzwakken.

Wat betreft het woord *blijk*, waarover UWEGG. my de eer doet mijne meening te vragen; als *Thema*

of *grondsylbe* van 't werkwoord *blijken* is het (als gy zeer te recht opmerkt) ontwijselbaar mannelijk, en die het dus gebruikt, doet wel en handelt consequent. Maar onze Ouden merkten het niet als zoodanig aan, maar beschouwden het als *origine prius* (gelijk het ook inderdaad is) dan het werkwoord. Het is in den grond een adjectivum, als in 't algemeen alle woorden op K uitgaande, welke terminatie uit den uitgang -*ig* ontstaan is. Dus is RIJK eigenlijk saamgetrokken uit *rij-ig* of *re-ig*, d.i. *nitgestrekt;* ZWAK eigenlijk *zwa-ig*, dat is *wankel, zwaaiende, onvast*; SCHRIK, *schre-ig* (van *schrede*, *schreê*), d.i. *verzettende* (opspringende), te rug schrijdende. STEK (waarvan *steken*, ik *steek*, ik *stok*, *gesteken* en *gestoken*, welks imperfectum *stok* maakt, dat wy nu kwalijk als mannelijk gebruiken, daar 't vrouwelijk is), is dus *ste-ig*, van *stede*, *steê*, plaats, 't geen van *sta-en*, *staân*, is, waarvan 't nomen *sta-el*, *stal*, en daarvan *stallen*, verbum neutrum, dat het verbum activum *stellen* maakt, dat is *doen staan*, even gelijk *zitten* (verb. neutr.) 't verb. activ. *zetten* vormt, d.i. *doen zitten;* en *drinken* den oorsprong geeft aan *drenken* d.i. *doen drinken*, *zinken* aan *zenken* d.i. *doen zinken*, *springen* aan *sprengen*, dat is, *doen springen*, *langen* aan *lengen*, dat is lang maken, &c. &c. *Blijk* is derhalve (primitivelijk) een adjectivum als alle woorden in *ig*, en het is dus natuurlijk, dat de Ouden het vrouwelijk gebruikten, gelijk het taaleigen toen medebracht, zoo als men 't nog by Vondel en zijn tijdgenooten ontmoet.

Maar uit een anderen hoofde is het woord ook onzijdig. - *Blijken* is *belijken*, dat is *belichamen*, als ware 't bewezendlijken. Het grondwortelwoord is *lo*, *lio*, *li*, het thema van *licht*, van *λεύσσω*, van 't Eng. *to look*, van *lux*, *lumen*, ons *luchter* (slambcau), ons *ge-lensteren* &c. ook van *lijk* (corpus), en *lichaam*, dat niet van *liggen* koomt, maar een bloot dialect-verschil is met *lijking*, het geen *zichtbaar*, *visui apparens* is; van *li-ig* (ĳk), en *lijken* dat het participium *lijking* (d.i. *lijkend*) maakt, en dus *in het oog lichtend*, dat is zichtbaar, moet aanduiden. - Maar is nu *blijk* in der daad *be-lijk*, zoo is het aangemerkt als een compositum met het voorzetsel *be*, even als *be-wijs*, *be-leg*, *bestel*, *begrip*, *bedrijf*, *bedrog* &c. naar die algemeene regel onzijdig, waardoor ook *ge-drag*, *gevecht*, *geloof* &c. *ver-stand*, *ver-lies*, *ver-loop* &c. onzijdig zijn.

Die derhalve *blijk* mannelijk neemt, heeft de analogie voor zich op den meest universelen grondregel steunende. Die *blijk* in het *vrouwelijke* zegt, heeft de Oudheid voor zich, en 't gebruik tot verr' over de helst der 17° eeuw heerschende. En die *het blijk* zegt, heeft tot steun het vrij algemeen gebruik van de 18^{e} eeuw.

Wil men nog een bewijs voor het mannelijk geslacht; men vindt het in *blik* (het geen het zelfde woord is) 't geen mede niet anders dan *gezicht* of *licht* en lichtschittring is, schoon men daarvan *blikken*, zien, en van daar weder *blik* voor *coup d'oeuil* genomen heeft. Van dit *blik* is *blikse* (in 't Hoogduitsch verbasterd tot *blitz*), en voorts *bliksing* dat

nu BLIKSEM is, gelijk *bloe-ing*, BLOEM, *arring*, ARM, *sla-ing*, STAM, *bo-ing*, BOOM, *kro-ing*, KROM geworden is. Men zei oudtijds *in een bliksem* d.i. *in een blik*. Dit *blik*, licht, maakt door verslaauwing van de uitspraak *bleek*, dat is verslaauwd licht, schemerende en niet recht zichtbare of kenbare kleur; en 't Engelsche *black*, dat zy voor zwart, dat is geheel duister (*blek* spreekt men 't uit) bezigen. *Blijand* is by onze Ouden en in 't Oud Hoogd. en oud fransch, *blinkende stos*. Ons *blij* (verheugd) is eigenlijk SCHITTEREND *van vreugd*, en 't Engelsch *glad*, dat ook by ons blinkend en ontplooid is.

Blik, dun geslagen ijzer, van 't *blikken*, (lichten, splendere) genoemd, waarvan *blikkeren* frequentativum, is onzijdig als stof, gelijk *goud*, *steen*, *klei* &c.

By uwen vorigen vind ik een vraag over *keest*. Het woord is, buiten kijf, vrouwelijk. Maar sommigen hebben 't in de afgeloopen eeuw met *geest* verward, en 't daarom, als dit, mannelijk genomen. *Geest* zelf is alleen door toepassing op *Engel* en als zoodanig, mannelijk, maar *per se* vrouwelijk; doch de verileidende vergelijking met het Latijnsche *spiritus*, en deels ook de zucht om het zelfde woord in zijn tweederlei beteekenis door 't geslacht te onderscheiden, waar men in de 17^{e} eeuw veel meê ophad, heeft het gebruik van *geest* in het mannelijke ingevoerd, 't geen nu het vrouwelijk geheel heeft verdrongen.

Het thema *cha* dat warmte uitdrukt door de sterke en verwarmende uitademing is ook aan de zachter uitademing *ga* verwant, en dus drukt deze wortel

ga den adem simpliciter uit zonder andere hoedanigheid dan die van het uitgaan. En zoo ontstaat *gast* (A - Sax.) by ons *geest*, in de beteekenis van *ademing* (anima) en van daar de toepassing op de ziel en andere onzichtbare wezens, die men zich als een blazing (een *rouach*) voorstelde. Ook op vluchtige fluida.

Van een anderen kant maakt dit *ga* 't verbum *gaën* (ons *gaan*), *procedere*. Van daar 't verbale *gaër*, unde *gaëren* (eigenlijk *ge-gaeren*) dat is samenloopen, onder een woelen, opzetten. Dit *garen* is 't Hoogduitsch *gähren* d.i. *gisten*. Even als *ga-er* maakt die wortel ook *ga-se* of *gas* ('t Chemische woord *gaz*); maar 't verbum *gaën* maakt onmiddelijk het verbale praeteriti *gast*, dat met wat hooger of lager uitspraak in 't A - Sax., in 't Fr - Duitsch, en het Neêrduitsch *gast*, *geist*, *geest*, *gest*, en *gist* is, fermentum. - Ons woord *gaar* (tot zachtheid gebracht door werking van 't vuur) is het zelfde *gaer* waarvan *gahren* of *gären*, gisten. - Ons *goor* (bedorven rickend) is wederom van 't zelfde *gaar* (als *gegist* en door de gisting *bedorven*), en dit door middel van de vokaalverandering, welke een der sleutels van de taal is, en die ik in mijn Grammatica hoop te verklaren en tot een compleet systema te brengen. *Goor* en *geur* hangt wederom aan malkander. Van *goor* is *goren*, riekend worden, riekend zijn, en van dit is *geur*, zijnde het thema *goor*, uit het verbum genomen, en dus mannelijk, terwijl 't eerste *goor* een vroeger adjectief is. Ik hoop dat ik my duidelijk genoeg uitdruk.

Keest is in der daad het zelfde woord met *geest*,

maar vroeger dan het verloop in dit laatste woord, onderscheiden, en dat over zulks in zijn geslacht is gebleven. - Doch het blad is vol, en daar is nog even plaats over om UWEGG. te verzekeren van de hartelijke gevoelens waarmede ik steeds ben,

UHEdgeb. Gestr. Ootm en DV. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, 20 July 1818.

10.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, hooggeachte Vriend!

Ik had acht Exemplaren bedongen, maar er slechts zes ontfangen. Op mijn aanschrijven bekoom ik er nog twee, en zou er dus nog een hebben kunnen aanbieden. Ik dank UHEG. hartelijk voor de gehouden beschikking over het gezondene. Oordeelt gy het echter noodig, zoo zal ik nu aan N. er een doen toekomen. Doch ik vrees, dat hy het reeds zal bezitten, en dan behaalt men geen dank met de overzending.

Wat U-zelven betreft, mijn hooggeschatte Vriend, na thands zoo lang met UHEG. op den voet van eene vertrouwlijke vriendschap en eenstemmigheid van ziel geweest te zijn als de onze, gevoelt gy licht, dat het my een innig genoegen is, U een Exemplaar van 't gene ik uitgeef te mogen aanbieden, waarin ik een teder belang stelle, en het is een vriendschapsbewijs voor my, dat gy 't aanneemt. Ik rep hier

niet eens van al wat ik aan U zoo wel als aan onzen goeden en uitmuntenden Valckenaer verschuldigd ben, waarvoor ik hoop dat niemand uwer aan mijn dankgevoel twijfelen zal.

't Zal my benieuwen, of uw oordeel over dezen nieuwen bondel mijn gevoel van afnemen in kracht van uitstrooming ('t geen men zich verhardt om my tegen te spreken) bevestige. Lyrisch is juist in deze twee deeltjens[1] niets, waar men 't het lichtst aan bemerkt; de *Zusterkunsten* in 't Tweede alleen trekt naar dat *genre*.....

Leyden, 26 Aug. 1818.

11.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, hooggeachte Vriend!

Wat de Pythia &c. betreft: Het is, dunkt my, buiten allen redelijken grond van twijfel, dat in den tempel van Apollo nevens het altaar een *lauwerboom* stond, waarvan de Priesteresse bladen plukte en kaauwde, die tot hare begeestering meêwerkten; en die ook by de invaring der Godheid stam en loof schudde. De *infula* schijnt my toe een breede band geweest te zijn veeleer als onze halsdassen dan als een sluier, en die voor het voorhoofd loshangend naar achterwaarts

(1) Wit en Rood.

gebonden of in zich zelfs (als onze dassen) geknoopt werd; maar zoo dat zy van voren de oogen beschaduwde als een voorhang, doch by opheffing van 't gelaat in den enthusiasmus de oogen wel degelijk zien liet. Ziedaar mijne opvatting! - Maar auctoriteiten? - Bedenk mijn zwakheid van hoofd, en of ik die kan aanvoeren!

Nu van de brug[1] iets! Ik lees geene Couranten, en weet dus ook van de advertentiën van onzen S. of van 't Instituut niets. Maar ik ben zeker, dat ten minste de Bisschop van Munster er geen deel in heeft. Die slechts weet, wat een leger is, weet zeer wel dat die hals, met zijn opgeraapten hoop, wien hy zelfs tot geen behoorlijk optrekken of waarnemen van wachten kon brengen, van zulke troepen, geen brug *van dien aart* kon doen leggen. Dat het Romeinsche arbeid zij, zou ik ook wel durven ontkennen. Maar 't leggen van zulke houten wegen was in de middeleeuwen niet vreemd; en 't verwondert my, dat er zoo veel moeite over genomen wordt. Tot den tijd van Karel van Egmont dit werk te brengen, geloof ik dat vrij wat postdateeren is. Dit a priori en by wege van bloot praejudicium! Gaarne wil ik de stukken zien, en dan twijfel ik niet of het zal wel zijn: *incertior quam dudum*.

Wees met de uwen en wat ons waard en lief is,

(1) De houten brug, gevonden in de moerassen tusschen Drenthe en Westerwolde. Zie het Tweede deel der Verhandelingen van de Tweede klasse van het Instituut.

hartlijk gegroet, en zij het geduchte jaar 1819, voor U en alle braven gezegend! Ik teeken met alle de hartlijkste gevoelens als steeds,

UHoog Edelgeb. Gestr. Ootm. Dr. en oprechte Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 23 Xber 1818.

12.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, hooggeachte Vriend!

UwHEGG. hartelijke deelneming en vurige uitdrukkingen hebben my zeer getroffen. Laten wy 't alles aan God overlaten in wiens hand onzer aller lot is; maar wist gy mijn daaglijks verval, uw brief zou van geen plichten meer spreken, die ik altijd zoo gaarne vervuld heb, maar meer vorderen dan my thands overgelaten is. Uiterlijk en innerlijk, lichaam en geest, bezwijken my. Mijne oogen begeven my zoo wel als mijn geheugen, en lezen of spreken valt my even bezwaarlijk als denken of schrijven. Wat blijft my overig? - En, wat wordt er binnen korten tijd van Staat, kerk, en samenleving? - Het eenige waardoor ik geschikt was nuttig te zijn is voorby, en de vervlogen dagen (gy weet of het door mijn schuld is dat zy weggevloeid zijn zonder rust!) keeren niet.

Wat onze Taalliefhebbery betreft. Gy oordeelt wel. *Drenkeling*, is die *gedrenkt* is, dat is *onder water gesmoord*, facto alterius vel suo. Maar ook als 't *suo facto*

proprio is, is hy als onderwerp van de daad, passief. - Doet hy het by toeval, 't is toch *suo facto vel alieno* dat hy in 't water gestort wordt. En dus zie ik dan ook geene wezendlijke zwarigheid in dit woord.

Voor drukfeilen ben ik thands de man niet meer om sterk in te staan: echter kan ik my niet verbeelden dat er my zoo vele ontslipt zouden zijn, alhoewel ik telkens by 't openslaan van 't boek wel een enkele ontmoet, als b.v. dezen morgen het woord *stukgelds* in één woord. Maar ik geef zekerlijk aan het gebruik vrij wat toe. Zoo gebruik ik *tijd* mannelijk, om dat het zoo veel eeuwen dus volstandig aangenomen is; en even zoo eenige woorden meer. Evenwel dit zegt niets afdoende in specialibus; doch uwe aanmerking is algemeen. Geef my, bid ik, pagina en woord op, zoo zal ik my verandwoorden, of ontschuldigen, of schuld bekennen, zonder bewimpeling en met genoegen.

Onze N.N. heeft gelijk dat hy mijn stukjen over het Natuurrecht Hobbesiaansch vindt. Iemand die geen *principes* heeft, en by wien *feiten* altijd het gedrag geregeld hebben, moet noodzakelijk (ter goeder of kwader trouw) *principium* en *factum* verwarren. En daar ik het *factum* dat Hobbes poseert en tot *principium* aanneemt, als *factum* erkenne, moet ik dan ook by hem Hobbesiaan zijn, al is mijn *principe* 't juist geopposeerde. De staat van oorlog is in den verdorven mensch gegrond, en te volkomener, naar mate zijn verband met de geestenwareld minder is: En die staat van oorlog is verwoestende voor het menschdom, en niet dan door een hooger principe,

dat naamlijk van eene geestelijke éénheid waar van het gevoel in ons hart gebleven, maar verduisterd is, weg te nemen. Dit gevoel, hersteld in zijn primitive zuiverheid, kracht, en levendigheid, zou de menschen tot eene Engelensocieteit maken, als waartoe zy antecedenter bestemd zijn; en 't is ook het wezendlijke en onveranderlijke van ons eigenlijk wezen, en dus het hoogste in ons, zonder 't welke alle zoogenaamd *recht* op een hypothesis of op egoïstische *politijke* steunt, welke laatste hoe langer hoe meer en in de Civile Legislatiën en in de zoogenoemde levenswijsheid eenig en alleen ten throon zit; en die Salomon-zelf (maar als een onderhoorig en gesubordineerd principe) in zijn Spreuken reeds aannam, *docendi causa*, doch niet als *primum mobile* van gedrag of grond van zedelijken plicht. - Het is ook hierin waar, dat een recht inzicht van 's menschen val en verderf, en dit alleen, (gelijk Pascal 't uitdrukt, en ik nooit aslaat mijn jonge lieden by alle gelegenheden te doen opmerken) alles klaar maakt; en niets, buiten dit inzicht, dan bloote verwarring en raadsel is. - Maar de polypus[1] ligt den man nog dwars en onverteerd in de maag; en den val en erfzonde, tegen alle zelfbewustheid aan, te ontkennen, behoort tot de.....filosofie van het Rijk DES BOZEN, waarvan niet ieder, VERLOS ONS bidt: en hierom moet het menschdom goed en onverdorven, en God

(1) Toespeling op de Verhandeling over de Erfzonde, in de Nieuwe Mengelingen, I, 261.

boos of onverschillig zijn by die Heeren; en de vervloekste combinatie van Stoïcismus en Epicurismus, theoreticè en practicè, is er het gevolg van.

Nog iets van de brug! Uit Azië en geheel ons Noorden, is met het trekken op wagens het bevloeren van weeke gronden door dwarsliggende boomtakken en geheele of gekloofde stammen, ter lengte van vier tot zes of zeven voet ingevoerd. Hiervan nog in Duitschlands moerassige landen het wegbeteren door 't dwarsleggen van rijs- en takken- en stroobosschen, waarop ik zoo dikwijls heb moeten wagen mijn paard de poten te zien breken. Geheel de streek, van Tartaryen (dit ingesloten) tot in ons land ('t geen ik ook niet uitsluit), toont daar nog overblijfsels van. Elders heeft dit, by verzakking, of by waterverhooging, veen gemaakt; elders is het hout door een spoedig en algeheel onder water raken eeuwen bewaard gebleven. Ik, voor my, vind dus in die brug, of liever vloer, niets dan een overblijfsel van een tijd toen er in die streken overvloed van zwaar staande hout was; en zie ook niet waarom de Landzatenzelven die niet gelegd mogen hebben, en het niet zoo wel konden doen als Hunnen en Tartaren, of Romeinen, die vast wel het minst in aanmerking komen. Doch ik wil op uw onderzoek niet voor uit loopen.

Het plan omtrent mijn portrait is my door den Heer Valckenaer meêgedeeld. Ik ken uwe vriendschap te wel om uwe uitdrukkingen daaromtrent niet volkomen oprecht en uit het hart vloeiende te gelooven, en daar niet den hoogsten prijs op te stellen. Ik heb

er ook niets tegen, en dit aan onzen braven en hartlijken Vriend oogenbliklijk gemeld, als beschouwende de zaak onder de *adiāphora*. Doch mijne vrouw, die zoo veel belang in dat portrait stelt, dat zy al dikwijls geld uitgespaard en by een gelegd heeft, om het in tijd en wijle te racheteeren, het geen tot dus verre (by onze bekrompenheid) telkens door onvoorziene toevallen verijdeld is, vindt daar een hardheid voor haar in, die ik haar moeilijk uit het hoofd prate, om dat het geen voorwerp van praal of zinlijk genoegen, maar van sentiment is. Even of, als in alles, de ijdelheid hier zich niet achter iets anders verschuilde, en haar rol speelde! - De Heer V. heeft toch hier iets op gevonden. Doch, mijn waarde Vriend, wat nut, wat goed, wat vermaak, zelfs voor U, kan het doen, dat ik daar naast of tegen over een -, een - &c. hange, en nijd en kwaadaartigheid opwekke. Laat men vragen, waarom B. niet? gelijk men 't my wel eens vraagt omtrent de Ridderorde. Dit is ook een eer, en voldoet my dubbeld en dwars.

Het stukjen uit de Mnemosyne heb ik voor de hand gelegd om by open water of eenige byzondere gelegenheid die zich op mocht doen over te zenden. Ik voeg er (of het UHEGG. plaisir mocht doen) een stukjen mijner Egâ by uit dat tijdschrift (*de Vrouwenbestemming*[1]); en daarvan een tweede Exemplaartjen door haar voor Mejuffrouw Keetjen, die zy hartlijk lief heeft gekregen, bestemd.

(1) Later geplaatst in de Poëzy van Vrouwe Bilderdijk, bl. 27.

Onder de schriften die ter gelegenheid van de Protestantsche Kerkvereeniging in Duitschland uitgekomen zijn, zijn my door de Jenaïsche Litt. Zeitung, als hoogst belangrijk voor de rechtzinnigheid bekend geworden de volgende drie kleine stukjens, welke ik UHEG. bidde by een of anderen Hoogduitschen Boekhandelaar voor my te willen bezorgen. 't Zijn kleinigheden in 't volume en in den prijs, maar waar ik een byzonder intrest in stelle, om vele redenen, t.w.

a. 95 *Theses van Cl. Harmsen*.
b. *Schreiben an Hn. Boysen*, *von Dr. N. Falck; te Kiel gedrukt*.
c. Zu und für Harms 95 *thesen*, *von H.W. Thiess*, *te Schleswig*.

Mag ik by deze onbescheidenheid nog die voegen, van UEHGG. te verzoeken den Heer O. (onder hartlijken groet) te willen melden, dat ik naar zijne Rekening Courant verlange, ten einde vroegtijdig een overslag te kunnen maken voor het nu begonnen jaar; vooral, daar mijn zware ziekte in het vorige de uitvoering der maatregelen, die ik my voorgesteld had, vrij wat verijdeld hebbende, ik beducht ben, van niet veel voorwaarts geraakt te zijn in het saldo? - Gelief voorts, bid ik, alle de Heeren van het Collegie zoo wel als UHEGG. familie op 't innigst van onze hoogachting en welmeenende gevoelens te verzekeren; en geloof my bestendig als steeds,

UHoogEdGeb. Gestr. ootm. dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 7^{e} January 1819.

13.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*!

Ik kan den Heer van 's Gravenweert niet weder naar Amsterdam laten vertrekken zonder de gelegenheid waar te nemen, van een letter schrifts aan UHEGG. te doen toekomen. Sedert de noodlottige tijding in January ll.[1] heb ik U niet geschreven: zelfs uw vriendelijken en deelnemenden brief niet beandwoord. Ik kon niet. En nog ben ik buiten staat iets te doen. Hoe mijne gevoelige Vrouw dit doorkome, weet ik niet, en vrees er alles van; en wat my betreft, ik ben als versteend, en mijn verstand geen meester; dof, werkeloos, en onaandoenlijk, terwijl ik den weekhartige benijde die schreïen kan.

Waarover zou ik U schrijven kunnen, daar ik niet weet of ik leve? - Ik tracht wel weder eenigzins my bezig te houden, maar er is geen samenhang of beloop in het gene ik op 't papier brenge. Ik had een Tweede stuk over het Avondmaal, een ander over de Offerande en haar samenhang met de menschelijke kleeding, een derde over den staat van Ismaël en zijn recht in Abrahams huis ontworpen; maar het is my niet mooglijk, dit een of ander (op de eenvoudigste wijze zelfs) uit te voeren, om U voor ons Gezelschap te zenden. Verscheiden Opstellen betreffende het Be-

(1) Het overlijden op zee van zijnen Zoon Julius Willem.

schreven recht heb ik moeten verscheuren. Mijn toestand is jammerlijk.

Ik heb het genoegen gehad, twee uwer kinderen by my te zien, en vernam de redelijke welvaart ten uwent. Den hemel zij des dank gezegd, en Hy beware U voor slagen als de mijne! Het wederzien van uwen Heer Zoon na zijne te rug komst uit zee, was hoogst aandoenlijk voor my. Ik wenschte hem meer te zien: de herinneringen die hy my verwekte, waren zoet bitter en hadden troost, ten minste verzachting, in.

Ik verlang zeer naar eenig schrijven van U, en wensch het door deze onbeteekenende regels uit te lokken. Ontfang er met de uwen en met onze Vrienden, ons-beider groet in, en wees verzekerd van de oprechte hoogachting en verknochtheid waarmede ik steeds blijve,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *veelgeëerde Vriend*,
UWHKGG. ootm. en dv dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, den 28 Maart 1819.

14.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Daar men my uit de Couranten bericht geeft van de Huwlijksvoltrekking uwer HoogEdelg. oudste Dochter, kan ik niet nalaten U de hartlijkste deelneming in het genoegen dezer voor eenen Vader alleraandoenlijkste gebeurtenis, en tevens de oprechste ge-

lukwensching daarmede, te betuigen. De Almachtige zegene deze Echt; en strekke zy UHEGG. tot een rijke bron van steeds nieuwe blijdschap en altijd voortdurende weldaden van omhoog! Voege zy U by de langvervulde belofte van v^{s}. 3 ook die van v^{s}. 6 des 128^{n} Psalms, met insluiting tevens van v^{s}. 5.

Ik heb te gelijk UwHEGG. dank te zeggen voor het Derde deel uwer Poëzy, waarby my wederom te veel eer is aangedaan door de vooringenomenheid uwer vriendschap voor een schaduw die voorby is gegaan. - Wy sukkelen deerlijk, en ik ben in de grootste ongerustheid over de gevolgen der doorgestane en nog steeds voortdurende aandoening mijner Egade. Beide zijn wy nu eenmaal voor goed gekraakt en geknakt, om het hoofd niet meer op te beuren. Doch de wil des Hemelschen Vaders geschiede! Dit alles gaat voorby, en Zijn Koninkrijk koomt - ja, nadert met kracht. Met dit zal ons alles hersteld zijn.

Te vergeefs had ik my eenigzins gevleid in de afgeloopen maand naar Amsterdam over te komen. Het heeft niet konnen zijn, en thands stel ik my ook geen uitgaan meer voor. - Ontfang de herhaling der welmeenendste hartelijkheid en hoogachting, tevens met onzen innigsten groet waar en aan wie het behoort, en geloof my steeds even hartelijk,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*,

UWEGGeb. Gestr. Ootmoedige Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, den 16 May 1819.

15.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *zeer geachte Vriend!*

Eindelijk dan eens weder een brief van U die iets meer behelst dan geen tijd tot schrijven te hebben! - Neem deze uitroep voor geen verwijt van te onvredenheid: ik weet al te wel hoe het daarmeê gaat, en gevoel inzonderheid hoe gy by den stand aller zaken te moede moet zijn, al kwamen er ook geen byzondere verlevendigingen van eene droefheid die nooit slijten kan, by. Ook in deze neem ik deel, en met aandoening las ik het daar omtrent gemelde. God sterke U verder! Meer kan ik dit oogenblik niet zeggen; vooral daar de toestand mijner Vrouw allerontrustendst is, by een zoo hevigen schok als wy nu wederom met het ontfangen van het goed onzes waarden overledenen ontfangen moesten, en ik dus my-zelven niet meester ben in de angsten die my harentwege benaauwen.

De beoordeeling uwer dichtwerken in de Letteroefeningen vind ik zot, pedant en zoo listig als kwaadaartig. Men bracht ze my juist op gisteren, en wel, om mijn gedachten over de daarby *geöbeliseerde* verzen te vernemen, waarover Gy-zelf my ook de eer doet my te vragen. De Aristarch heest het deerlijk mis, even zoo zeer als wanneer hy (in de beoordeeling van Westerman) lettergrepen met voeten verwart. En hoe kan het anders? Immers roemt hy het prul van.....H -, die de versisicatie even als 't Evan-

gelie mishandelde, en beveelt dat aan. Die daartoe in staat is, kan niet dan *á-tort et á travers* kritiseeren als hy verzen qua tales wil beoordeelen. En waarvan anders al de onhollandsche versknoeieryen die men nu fraai wil vinden, dan dat men valsche theorien ten grond legt. In 1770 (of daaromtrent) begon men daarmeê, en misschien had Huydecoper daar wel eenige aanleiding toe gegeven, wiens versificatie zeer ongelijk, somtijds voortreffelijk, somtijds zeer belemmerd en onhollandsch is, en 't laatste uit een opgevat denkbeeld, kwalijk uit het Latijn geput. Het zit in geen Latiniseerende voetmaat, maar in musicale cólons, dat een Hollandsch vers goed is, en hoe meer men scandeert, hoe verkeerder en prozaïscher 't vers wordt. - Het gebeurt zulken Lieden wel eens, dat zy een vers uitmonsteren, waar iets of aan hapert of beter in wezen kon; maar zy zoeken het toch altijd waar het niet in bestaat, en kunnen den waren misslag niet zien. Zoo er aan een of twee van die verzen iets te desidereeren mocht zijn (my is het niet in het oog geloopen en ik herinner ze my niet) het moet dan in een min zangerige verdeeling der kolons schuilen: maar veeleer denk ik dat het dezen vitteren om een of ander koppelwoord te doen is, waar zy vijandschap tegen gezworen hebben, om dat zy te weinig van de Hollandsche uitspraak weten (of liever, zich die met de Siegenbeeksche spelling en lezing te veel afgewend hebben) om een polysyllabum te lezen.

Ik heb heden eenige versjens van mijne Egâ en my op ons hartverscheurend verlies ter drukpers gegeven.

't Zal rijkelijk vijf vellen druks bedragen. Hebt ge ook misschien een enkel regeltjen van U daarby te doen? - Niet dat ik 't verg; maar somtijds ontvalt ons wel iets, en zoo dit het geval mocht geweest zijn, 't zou voor het publyk een blijk onzer voortdurende verknochtheid zijn kunnen. Ik vraag het niemand anders, of het moest da Costa zijn.

Met den Heer X hoop ik op beter tijding; maar het ontrust my voor hem, dat hy thands wederom ziek is. Mat hy zich niet te veel af? Zich te matigen in het geldwinnen is een groote en gezegende zaak; mocht hy dat ook! Het bevestigt den verkregen zegen aan onze kinderen.

Gelief de Heeren van ons gezelschap mijnentwege te groeten, den lijdenden beterschap, dien 't welgaat, voortduring van heil, allen deelneming te betuigen, en wees steeds van mijne hartelijke vriendschap, hoogachting, en verknochtheid verzekerd, gelijk ik my teeken,

Hoog EdelGeboren Gestrenge Heer, *veelgeachte Vriend*,

UHoogEdgeb Gestr. ootm. Dienaar en Vriend.
BILDERDIJK.
Leyden, 13 July 1819.

16.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Alleraangenaamst word ik door het allerliefst, aandoenlijk, en recht schoon stukjen verrast, waarmede

uwe vriendschap my wel heeft willen vereeren[1]. Wy hebben er beide verkwikkende tranen by gestort, als deelnemende vriendschap die 't hart des bedroefden roert, alleen storten doet, en waarlijk zoodanige behoefden wy en inzonderheid mijne Vrouw, die als versteend en verpletterd onder het gewicht harer smarte bezwijkt. Heb dank, heb hartelijk dank, en wel inzonderheid en by name van de teêrhartige moeder, zoo wel als van my, en wees verzekerd dat wy er gelijkelijk den hoogsten prijs op stellen. Ook van den kant der Poëzy beschouwd, is het voortreflijk. Vol gevoel, in den waren deelnemenden meêwarigen toon, zuiver en kiesch uitgedrukt, en een juweeltjen in versificatie zoo wel als dichttrant.

Ik verlang naar uw Vierde deel. Wat de geschiedenis van D. Carlos betreft, ik heb die altijd zoo poëtisch en Theatraal geacht, dat ik-zelf ondanks de menigte van Hollandsche, Fransche, Duitsche, Italiaansche en Deensche Treurspelen daarvan bestaande (waarvan by my dat van Alfieri 't beste is,) eens een stuk daarover begonnen heb. Maar ik zag er van af, om dat ik over de geschiedenis-zelve zoo niet denk als men gewoon is, en dus Filip (die genoeg tot zijn laste heeft) niet nog meer zwart wilde maken; want schoon de omkeering der schuld van Vader op Zoon wel iets treffends zou opleveren, 't is dan het rechte gevoel voor het Tooneel niet, en de

(1) Zie: Ter Nagedachtenis van Julius Willem Bilderdijk, bladzijde 87.

aanschouwer, te veel bekend met de historie zoo zy aangenomen is, zou natuurlijker wijze, den indruk te rug stoten en zeggen, *Quodcunque ostendis mihi sic*, *incredulus odi*. - Het geval-zelf behoort onder de mysterien der geschiedenis; en die er party van wil trekken als dichter, *famam sequatur necesse est*. - Dat UHEGG. op mijne hartelijkheid en dienstvaardigheid rekenen kunt, spreekt van zelfs. Ik herhaal die niet, maar hoop by UHoogEdGeb. te boek te staan voor

UHEGG. ootmoedigen Dienaar en welmeenenden Vriend,
BILDERDIJK.

Onzer beider hartlijke groet spreekt van zelfs!
Leyden, 20 July 1819.

17.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Uw geëerde van den 7 dezer gas my een recht aangename verademing in mijn nog bedenklijken toestand, die, ja, *vordert*, maar gelijk hy *vorderen* KAN in *mijn* lichaams-, en geestgestel; doch hem te beandwoorden moest ik wel uitstellen. Ik had U anders terstond gemeld, dat ik uw versjen op B. *by uitstek schoon* gevonden heb, en er geenerlei aanmerking op weet te maken.....

Iets te *werken* begin ik zachtkens, maar *lezen* kan ik volstrekt nog niet. Hierdoor heb ik uw laatste Treurspel nog niet leeren kennen, waar men zeer

meê te vreden schijnt. Het slimst echter dat my over kan komen, en my telkens boven verbeelding achter uit zet, ja (zoo ik 't niet vermijden kan) de dood moet doen is *spreken*. Het uitzetten van de borst om verstaanbaren klank te geven, ontsteekt my de borst dadelijk, en verwekt my ijlhoofdigheid tevens. Hier voorzie ik onder te zullen bezwijken, want het schijnt niet te ontgaan voor my. - Den Heer Sepp zal ik spreken, maar ik hoop op zijne bescheidenheid; doch het is den lieden niet te doen gelooven, vooral wanneer by de eerste verheffing van de pijn, mijn stem hooger begint te stijgen en mijn hersens ongeregeld vlug worden. Ja deze beginsels van eene doodstuip daar ik in blijven zal (zoo hy niet ontzien en voorgekomen wordt) houdt men NB. voor blijken van beterschap. - Heb ik duizende malen voor een enkel woord zes schellingen gehad, en dikwijls een of meer ducaten; thands kan men my in der daad met geen schat betalen, want het is mijn leven-zelf dat er aan hangt, en (ik voorzie het) dat het my dit eenmaal kosten zal.

Een andermaal meer! Laat my alleen onzen vriendelijken groet hierby voegen, en de verzekering der gevoelens vernieuwen die UHEGG. my kent. Vale!

T.T.

BILDERDIJK.

15 Maart 1820.

18.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Ik heb eenige dagen op de ontfangst mijner afgedrukte *Observationes et Emendationes* over het Jus Civile Rom. gewacht (waar ik langer meê opgehouden ben dan ik wachtte) om UHEGG. tevens mijn stukjen over 't Letterschrift aan te bieden, dat eerst om 't besloten water opgehouden, hier vervolgens in de hevigheid mijner ziekte, die my met volslagen bewustloosheid anders dan van 't pijngevoel aangreep, belandde en dus liggen bleef. Ik voeg er nog een derde by. Een stukjen(1) naamlijk, dat ik, in Maart van 1806 te Hamburg ziek liggende, vertaalde, en sedert geenen boekverkooper vinden kon die het uit wilde geven, dan nu onlangs. - De druk is buiten mijn oog geschied, en daar zullen zich by de lezing wel eenige blijken van opdoen, doch wat kan ik 't helpen?

Wat den *Mac-Benac*(2) betreft. Dit boekjen (toen klein) was door den braven Mennisten Predikant Molenaar ter vertaling aangenomen, en daar deze door de beslommeringen van zijn vertrek naar het Kleefsche daarin verhinderd werd, beloofde ik op zijn verzoek, het voor hem te doen. Ik begon, maar intusschen

(1) Betrachtingen bij het Ziekbed, uitgegeven te Haarlem bij Augustini, 1820.
(2) Mac-Benac, of het stellige der Vrijmetselarij.

kwam er een tweede en derde uitgave in 't licht waardoor 't geweldig uitzette en lastig werd. Ik volbracht het echter omdat ik 't beloofd had, en zoo is het dan in de wareld gekomen, en ik geloof het belangrijk genoeg, schoon my de *soort* van des schrijvers Mysticismus niet smaakt.

Wat de plaats van het Euangelie[1] betreft; het koomt my eenvoudig voor, mits men op 't getal als getal niet te zeer drukke. Twaalf stammen Israëls vorderen noodwendig twaalf thronen, en zoo veel Regenten. De Zaligmaker kon zich te dien aanzien niet anders uitdrukken. En wat de Apostelen betreft, Hy sprak tot en van hen als apostelen, en dus niet tot die afvallig zou worden en ten verderve gaan; doch dien hy niet woordelijk uitzonderen kon, eer het tijdstip zijns afvals daar was. Zelfs zou men twijfelen kunnen, of Judas, en zelfs of de overige elf daar allen by waren. - Wat de uitzending met de krachten van den Geest aangaat: ook andere onheiligen hebben, voor hun afval, die genoten, en in Jezus naam duivelen en krankten uit te werpen en te genezen, is in zich zelfs geen teeken van den uitverkorene. Men zie slechts wat Hy elders zegt: ‘Ik kenne u niet.’ Juist aan die genen die zich op deze krachtteekenen beroepen, by de beslissing van hun eeuwig lot[2]. Meer weet ik er dit oogenblik niet van te zeggen; want lezen kan ik nog niet.....

(1) Mattheus XIX, 28. Vergelijk Lucas XXII, 30.
(2) Mattheus VII, 23.

Ik teeken na onzen welmeenenden groet, op het hartelijkst,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*,
UHEGG. ootm. dienaar en verknochte Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, den 18 April 1820.

19.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Ingevolge mijne belofte gaat hier nevens een en ander opstel van Metaphysiquen aart. Het voornaamste is dat *Over het gebruik van het menschlijk verstand* (het welk, zoo ik vertrouw, vrij wat opheldert); ook ten aanzien van mijn stukjen over *Geestdrift en Dweepery* en tot tegengift voor het geraaskal van Borger ten aanzien van het Mysticismus, strekt; en zelfs van een algemeene applicatie is. - Daar nevens gaat iets over den *Oorsprong van 't kwaad*, als bestaande eigenlijk in den *wil*, en dus in de *zelfliefde*. - Voorts een kleine opmerking omtrent het *Newtonianismus*, de afgod sedert omtrent een eeuw, en bron van eindeloos kwaad, omdat het nevens het Lockianismus, aan 't materialismus hangt. - Eindelijk, een kleine *fabel*. -[1]
Ik verzoek deze stukken, na de lezing, te rug, om

(1) Zie de genoemde stukken in de Zielkundige Verhandelingen; dat over Geestdrift en Dweepery, in de Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, Deel I.

er nader gebruik van te maken. Want het hooge woord moet er eens uit. De tegenwoordige Filozofie moet vallen, *theoretisch* en *practisch*, en wat Christen is moet haar stempel van *voorhoofd* en *hand* afweeren. Het oogenblik is daar, dat men Christus erkennen moet, openlijk, onverhuld, en geheel. Hiertoe roept Hy ons, en welhaast moet de morgen aanbreken, waar al 't schepsel (in bewustheid of onbewustheid) naar hijgt. -

Ik teeken met alle hartlijkheid als steeds,
UwHoogEdgobGestr. ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, 22 Febr. 1821.

20

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *zeer geëerde Vriend!*

Wat den Heer da Costa betreft, hy is wel veer' van *askeer* voor 't Christendom te koesteren, en zelfs het zou gelukkig zijn zoo onze kerk geene Predikanten had, die daar niet schuldiger aan waren dan hy. Dat men zijn vers aan Israël[(1)] niet verstaat, en misduidt, begrijp ik licht, maar hy bedriegt zich zeer die er den minsten afkeer van waarheid, en dus ook van Christendom, in meent te vinden. Dit kan in geen Vriend of Leerling van my plaats hebben. -

(1) Poëzy van Mr. I. da Costa, I, 80.

Maar dat hy tegen den tegenwoordigen geest is, die om de Joden (quasi) te bekeeren hen tot Deïsten wil maken, dit heeft hy met my gemeen. De Jood moet volkomen Jood zijn, zal hy Christen worden, en wee hun, die ze een anderen weg heen leiden, dan hen in het oude vaderlijke geloof te versterken! - Hen met de Christenen, zoo zy thands heeten, samen te smelten, is....gelijk de Zaligmaker het uitdrukt van de Heidenbekeering der Jooden - de plaats is bekend. - Mondeling zou ik hier meer van zeggen; doch de algemeene verblindheid voert krijg tegen de waarheid en miskent ze, en het tegenwoordig Heidendom dat onder den naam van Christendom doorgaat is waarlijk Antichristendom, en verlochening van den Godmensch, in wien de *waarachtige Jood* gelooft, en wie hy bidt dat hem geopenbaard worde. Bidden wy dat mede voor deze ongelukkige Natie en ook voor de Naamchristenen die zich den zegen van hunnen doop in vloek verkeeren, terwijl zy door eigen wil zalig meenen te worden! Noch gene, noch deze, kennen Hem!

Wat de plaatsen van Matth. II, 23 en Luc. II, 4 betreft, ik zie daar geen duisterheid in. Jezus was in Bethlehem geboren, en de naam van Nazarëer moest op hem slaan, en dit heeft plaats, door dat zijn pleegvader, hem als lid van zijn huisgezin, mede te Nazareth brengt en wonen doet, door 't welk hy als Nazareër bekend en alom by zijn volk genoemd wordt. - Misschien vat ik het punt van twijfel niet.

Wat het geval met Jaïrus dochter betreft. Schutte heeft dit (naar mijn inzien) duidelijk opgehelderd in

zijn Heilige Jaarboeken, tweede Deel. - De zaak wordt klaar door een duidelijk denkbeeld van 's Heilands reis. - Jaïrus dochtertjen was krank en hy klaagt dit Jezus, toen op den oever der Galileesche zee aangeland. Toen de Vader afreisde, lag 't kind op 't uiterste; dit zegt hy Marc. V, 23, en Luc. VIII, 42. Onderweg koomt de tijding van haar sterven. V, 35 en VIII, 49. Nu is het natuurlijk dat de Vader Jezus te voet valt en een nieuw en dringender aanzoek doet, en dit is hetgeen Mattheus verhaalt, IX, 18. Deze verhaalt naamlijk ex proposito *de opwekking van het kind uit den dood*, en behoefde 't niet vroeger op te halen, dan by dit nieuw verzoek van den Vader, om toch spoedig te komen. Markus en Lucas daartegen verhalen de geheele reis van Jezus omstandig en dus, de zaak van het eerste aanzoek en aankomen van Jaïrus af. Het woord *ἐλθὼν* by Mattheus brengt niet noodwendig meê dat hy toen eerst kwam, en dat het kind reeds dood was toen hy van huis ging, en men kan het even zoo goed verklaren, *die gekomen was even te voren*, als die toen kwam. - Ik hoop dat deze kleine aanmerking voldoen zal.

Gevoelig neem ik deel in uwe ongesteldheid, en waarlijk, onder de last van eene zoo moeilijke als werkvolle post als de uwe, moet een gestel, anders sterk, wel lijden. Ik wensch er U by aanhoudendheid, al de eer en 't genoegen dat zy opleveren kan, hartelijk van toe, maar kunt gy het dus uithouden, zonder eenigzins te bezwijken? En is veellicht uw ziel, even als de mijne, niet somtijds al te vurig in

den arbeid om er het lichaam niets van te doen gevoelen?.....

Gelief onze vrienden te groeten en steeds overtuigd te zijn van de onveranderlijke gevoelens, waarmede ik in alle betrekkingen ben en blijve,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*,
UHEGG. ootm. en Dv. Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.

Leyden, den 3^{e} July 1821.

21.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Heden ontfang ik uwen geëerden van gisteren, waarop uw vorige my deed uitzien. Gelijktijdig zal UHEGG. den mijnen (die hem overkruist heeft) van onzen vriend da Costa ontfangen hebben. Ontfang thands mijn dank voor de te rug zending van 't HS. over het Magnetismus. Ook, voor het meêgedeelde wegens het boek van *V.D.M. Christianus*[1]. In vroeger dagen had men mogen vragen of de man zich dus *per antiphrasin* noemt, gelijk de oude Grammatici zeiden dat *bellum* (de oorlog) genoemd is *quia minimé bellum*. Maar thands weten wy, dat zy die onchristenen zijn zich by uitsluiting den naam van *Christenleeraar* toe eigenen en daarmede pronken. - Ik

(1) Onderzoek naar het leerstuk der Drieëenheid, door V.D.M. Christianus. Amsterdam, 1821.

zou hier ook welhaast uwe vraag op mogen toepassen ‘of men het borrelend en bobbelend schuim, dat overal wil bovendrijven, met rust moet laten?’ In allen gevalle is mijn andwoord: Ja; dewijl het uitgisten moet op dat de wijn eenmaal klaar en krachtig en duurzaam worde; mits echter het ons niet in 't aangezicht spat, of door den te sterken walm verstikken zou.

't Geen de man voortbrengt, mag nieuw opgesierd en gekleurd en gekruid zijn, maar 't koomt my voor niet veel nieuws te behelzen, maar de oude Sociniaansche huspot te wezen. En deze moet den weg banen het zij voor het volkomener Deïsmus, Pantheïsmus, Atheïsmus, Materialismus; het zij voor het (zoo mooglijk) nog gruwelijker Manicheïsmus dat over hand veld wint. Ik zal hier eenige consideratiën over dat boekjen of zijn inhoud, gelijk my die door UHEGG. wordt medegedeeld, achteraan, of los byvoegen, om dat het my voorkoomt dat het U van eenig belang schijnt.

Ten aanzien van het straks gemelde boekjen, geloof ik U ten aanzien van het gevoelen der Rabijnen over 't Leerstuk van de Godheid des Messias en de Drieëenheid wel naar onzen da Costa te mogen verwijzen, die thands daarin veel en diep inzicht gekregen heeft. - Ik twijfel niet, of hy zal voor U wel rond daarover uitkomen, schoon men nog gedurende den rouw over zijn Vader, hem niet door eenige voorbarigheid compromitteeren mag.

Voor 't overige my aan den mijnen van gisteren

gedragende, heb ik de eer met de oprechtste gevoelens, en onder hartelijken groet aan de Heeren van ons gezelschap, te zijn,

Hoog EdelGeboren Gestrenge Heer,
UwHoogEdelgeb. Gestr. ootmoedige
Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, den 10 May 1822.

Ik haast my de bygevoegde overwegingen op het papier te brengen, om dat de zaak nu warm in mijn hoofd ligt. Verschoon het tumultuaire van 't opstel.

Overwegingen.
(*als Bijlage tot den vorigen Brief.*)

Wanneer wy (gelijk ik dit in mijne Zielkundige Verhandelingen aangetoond meen te hebben,) aan het redeneeren en overwegen gaan, is ons eigenlijk voorwerp een afgetrokken denkbeeld, door ons naar onze denkwijze, uit beseffen of gewaarwordingen opgemaakt; en niet die zaak-zelve waarover wy meenen te denken. Van daar is alle onze wetenschap, als resultaat zijnde van ons verstandelijk vermogen, blootelijk *relatif* en nooit *absolut* waar of zeker, maar altijd bedrieglijk en aan contradictoire of zich onderling wedersprekende uitkomsten onderhevig. Dit is in het *physique* waar, omtrent alles; dit, in het *mathematische*, waar men zoo op zekerheid pocht, en dat

ondertusschen van de schrikkelijkste, ja belachlijkste illusiën vervuld is, en eigenlijk niet dan op een te samenstapeling van *parologismen* neêr koomt, die den menschelijken geest voor den indruk der hooger, der zedelijke, der wezendlijke wareld verstompt en onvatbaar maakt. Van de nieuwe Chemie spreek ik niet eens. - Alle waarheid is by ons bloote *allusie* of toespeling die haar grond in de eenstemmigheid van God en Zijn schepping heeft, en dus is het ten onzen aanzien toevallig, wanneer er een raport tusschen het wezendlijke en onze bestgevormde besluiten is. - Ik toon dit gewoonlijk in het mathematische apodicticé aan, tot verwondering der jonge lieden die dus geheel de *wiskunde* in *ongewisheid* verdwijnen zien. - Ten aanzien der kleuren zoo in 't Optische als Chemische zal ieder 't erkennen, maar het is in alles even tastbaar.

Zoo wanneer wy derhalve ons-zelven uit abstractien een God voorstellen, hoe is het mooglijk, dat dit ons denkbeeld anders dan onvolkomen, gebrekkig, onvoldoende om daaruit tot God-zelven te besluiten, zou kunnen zijn? Immers, gelijk wy menschen door onze gants uit één loopende vatbaarheden de éénheid van beweging en van zelfheid ontberen (gelijk wy dit ieder oogenblik zelfs gewaar worden), kunnen wy ons, zoo wy zelfs alle hoedanigheden van dat hooge Voorwerp kenden, nog niets dan een nietig oppervlakkig schijnbeeld daarvan vormen, dat niet vast te houden is, en in 't welk meer dan onze eigen samenstelling te zoeken, afgodery zou zijn.

Alle redeneering over God is derhalve voor ons

menschen gevaarlijk, en heeft altijd (ook kon het niet anders) tot de vreeslijkste dwalingen en verbijsteringen gevoerd. Men moet God gevoelen, niet denken. Gevoelen, zeg ik, door Zijne bekendmaking aan 't hart; door de innige openbaring Zijner werking, die ons ook in staat stelt Hem in alles te erkennen; door de uiterlijke Openbaring in Zijn Woord aan te nemen. Niet denken, want Hy is niet denkbaar, maar erkennen. God denken willen is niets anders dan Heidendom, en dit Heidendom heeft zich al vroeg in de Kerk ingedrongen, en moest haar verwoesten, gelijk het dan ook in onze dagen zich van alles meester gemaakt heeft, en geheel het Christendom voor erkende of meer bedekte Atheïstery, Deïsmus en Autolatrie plaats doen maken. - Dit zij vooraf aangemerkt.

Wat onze abstractiën zelve betreft. Gelijk zy bloote denkbeelden zijn uit gewaarwording ontsproten, en die aan deze gewaarwording, als ware 't, een lijf geven, zoo kennen we ze al mede niet genoegzaam, om er iets uit af te leiden. Onze denkvorm bedriegt ons tot zoo verre, dat wy geen *stellig* van een *ontkennend* denkbeeld onderscheiden kunnen, en dit is natuurlijk, want alle gewaarwording is in zich-zelve stellig. Zoo noemen wy b.v. *oneindigheid* iets ontkennends, hoewel het juist stellig is. *Eindigheid* is ontkennend. En zoo is het ook met het denkbeeld van *een* of *eenheid*. Men houdt het voor stellig en merkt het aan als het beginsel van de *meerderheid*. Het is zoo niet. Wy komen tot het denkbeeld van

één niet dan door afzondering, afscheiding, en het is loutere ontkenning van de meerderheid waar van het gevoel ons aankleeft, juist om dat er geen eenheid meer in ons is, om dat wy God verloren hebben.

Uit dit wanbegrip is de tegenstrijdigheid gesproten die men in 't woord en den leer der *Drie-ëenheid* gevonden heeft. ‘*Drie* kan niet *één* zijn!’ Leibnitz heeft dit heerlijk wederlegd en dit leerstuk gehandhaafd tegen *Wissowatius*. En alle filozofische argumenten tegen dit Dogma zijn voor die ware inzichten in den aart onzer bevattingen heeft, altijd zotte en belachlijke onzin.

Zoo veel van de zaak in het algemeen, en vooraf! - Het is in andwoord op het voorgestelde een *hors d'oeuvre*, maar ik breng het hier aan, als een praeparatoir dat misschien niet onnuttig is.

De Leer van den *V.D.M. Christianus* is, in allen nadruk van het woord, Turksch. De Mahometaan beschouwt en erkent Christus even zoo, ja nog iets meer: want hy wil dat geene vrouw Hem konde tot moeder zijn, of zy moest zeive vrij van de Erfzonde geboren zijn, 't geen Mahometh derhalve ook aan Maria toeschrijft. Wat my betreft, al ware alles twijfelachtig, twee duidelijke erkentenissen, gevolgd by de instelling des Doops door den Heiland-zelven, zouden by my alles afdoen: te weten, die van Thomas: ‘Mijn Heer en mijn God!’ en die van Petrus, welke Christus-zelf getuigt dat hem door geen vleesch en bloed ingegeven is. Want Hem als den MESSIAS te erkennen is Hem als GOD te erkennen. Profeeten,

Wetgeleerden, Rabbijnen hebben van alle tijden, voor Christus, in Christus tijd, en in de eerste eeuwen na Hem, den Messias altijd en volstandig als zoodanig erkend. - En (om het eens juridicq uit te drukken) die den Zaligmaker deze meer dan 4000 jarige *possessie* der Godheid betwist, moet wel afgewezen worden, en ten *petitoire* heel wat anders voor den dag brengen. - Deze uitdrukking heeft misschien het voorkomen van *badinage*, maar zy is zeer ernstig. Geloof my: Heeft God ons de genade gedaan van ons het geloof te geven, wy moeten dat niet ter zijde stellen om (als *extra partes positi*) de argumenten der Ongeloovigen te gaan wegen op de zoo bedrieglijke redenschaal. - Ik hoorde in mijn studententijd van C^{s} van Engelen: ‘men moet, de waarheid van het Christendom onderzoekende, even zoo goed Heiden als Christen zijn, om vrij te oordeelen.’ Deze fraaiklinkende grondregel, die my toen ontzettede, is in der daad van den booze, en verleidt wie haar aanneemt: om dat zy een ontrouw aan God en den Heiland wien wy in den doop geheiligd zijn, en wezendlijken afval bevat. - Neen, wy moeten met geheel onze ziel aan den Heiland hangen, de Genade die ons geroepen heeft waardeeren en met het hart vasthouden, en in Gods mogendheid, en niet onder de Redenvaan 't Ongeloof bestrijden. En dan, dan valt het ook niet moeilijk, de valschheid der voergewende tegenbewijzen in te zien. Zy stralen in 't oog, maar men moet zich niet laten verplaatsen in 't standpunt der genen, die uit hun standpunt het licht der

waarheid niet zien kunnen. Ik moet niet met den blindeman de oogen toedoen, om met hem te beredeneren of de zon schijne dan niet. Ik moet niet, als iemand my ontkent dat ik een goede bibliotheek of welvoorziene kelder heb, de kamer of kelder toesluiten, maar hem daar nevens my inbrengen, of (is hy te kreupel om met my de trappen op of af te gaan) hem laten praten, en mijn voorrecht in dankbaarheid jegens God die my de verkwikkingen voor ziel en lichaam geeft, genieten. - Kan ik den ongelukkigen tegenspreken, door mededeeling daar uit, overtuigen, des te beter; maar mijn bezit en bewustheid daarvan ter zijde te stellen, om zijne argumenten uit die argumenten-zelve te wederleggen, zou dwaasheid zijn.

Zegt men misschien, dat dit *petitio principii* is. Het zij zoo! Alle gevoel is *petitio principii* en kan door geen reden weêrlegd of betoogd worden. En zoo is 't met het Genadegevoel; dat is, met de Godsdienst. Zy is van God, zy is werking van Gods Geest in ons hart, en het verstand moet haar uit ons hart aannemen. Zonder dit, is verstandelijke Godsdienst eene bloote Historische of Filozofische aanschouwing, niets meer, en geen Christen- maar Heidendom, gelijk de tijd dien wy beleven, bewijst. Hongeren en dorsten naar de gerechtigheid in Christus en deze (in hoe geringe mate 't dan ook zij) genieten, dit is Godsdienst; maar het systema schoon uit één te zetten met een verstandelijk inzicht en verstandelijke overtuiging alleen is even zoo weinig Godsdienst of Christendom als het Physiologisch inzien van 't

spijsverzwelgen en verteeren, eten of gevoed worden is. - Wil men echter de valsche tegenspraak wederlegd hebben, dit is eene andere zaak, en die valt zoo geheel moeilijk niet.

Wanneer de man de benaming-zelve van 't *Woord* (die hy aan Christus toekent) wel doorgrondt, moet hy dan niet begrijpen dat dit Woord de kracht zelve is, en dus God? - 'Door dit *Woord* heeft God het scheppingswerk DOEN *verrichten*', zegt hy. Hy liegt. Door het Woord heeft God het VERRICHT. Dit leert de Openbaring, niet DOEN *verrichten*. 't Is de eigen daad der Godheid, geen daad buiten de Godheid.

Ik behoef dit zijn godloos sophisma voor U, mijn Vriend, niet nader te ontwikkelen. - Ik behoef er niet by te voegen, dat zoo God niet in de vleeschwording met de menschheid vereenigd is geworden, daar geene wezendlijke verzoening voor de menschheid, geen herstel voor den mensch uit heeft kunnen spruiten, wat men van *voorbeeld* ter navolging, of van *lijden ter herwinning van de Godlijke gunst* praten mag. Dit is louter spelen met woorden en kan geenen zin hebben, dan door de aanneming van de menschheid door de Godheid in Jezus.

Dat Jezus als *Albestuurder* God genoemd wordt is evenzeer logenachtig verdraaid. Zijne uitlegging (zoo het schelmachtig genoemd wordt) van die benaming is de domheid zelf. - Hy had met de Farizeeuwen of Wetgeleerden niet te twisten over de Godheid van den Messias; die was over en weder erkend. Maar zy betwistten Hem de Godlijkheid om dat zy

Hem als Messias lochenden. Wat zegt Hy derhalve? ‘Waarom bezwaart gy U over dien naam van God? Zoo ik de Messias niet ben, zoo moogt gy het opvatten als in den 82^{en} psalm. Cavilleert dus over het woord niet; of gy toont daardoor, dat gy wel weet in welken zin het van my te verstaan zij, en gy verraadt u-zelven, als, tegen uwe overtuiging aan, my verwerpende.’ Hy tast hen in 't hart, en verwijt hun dat zy hun overtuiging weêrspreken, en zoo doet Hy telkens; 't geen te weinig opgemerkt wordt, daar de tegenwoordige tijd, door het heerschend ongeloof besmet of ingevloeid, zich altijd genegen toont om die huichelaars te ontschuldigen, als gevoelende dat ieder voor zich in hun plaats even zoo zou gehandeld hebben. Ieder ga in zich-zelven, en zie rond! Ja, men vindt het natuurlijk dat die Heeren niet geloofden, en beschuldigt zelfs den Heiland van zich niet duidlijk genoeg bekend gemaakt te hebben; tot zoo verr' is 't gekomen! - Doch telkens verrieden zy zich-zelven, even als in Lucas XX, 16, met hun: *dat zij verre!*

Over het punt van aanbidding behoeven wy niet te spreken. Geene betrekking tot God, hoe naauw ook, kan aanbidding wettigen; of men zou ook graden van aanbidding moeten stellen, en dan mogen wy de Engelen ook aanbidden, &c. &c.

Als schepsel van God is hy *Gods Zoon* niet. Dat Adam Gods zoon wordt genaamd, is eene misvatting; Lucas III, 38 zegt dit niet, dan by interpolatie van de Overzetters. De genitivus *του*.....moet in

die geslachtlijst verstaan worden als of er stond: van God voortgebracht, zoo dat het op schepping en voortteling tevens kan slaan. - De uitdrukking van *Zonen Gods* voor Engelen of ongevallen menschen is louter in tegenstelling gezegd tegen andere van God afgevallen schepselen of in een oneigen en Hyperbolischen stijl als waarin het boek Job geschreven is; en niets dergelijks is op 't Evangelie toepasselijk.

Dat God door Hem de wareld zal oordeelen, leert ook de Turksche Godsdienst.

Wat de *toepassing Zijner verdiensten* op ons betreft: Wat is de *verdienste* van een schepsel (hoe hoog men het ook stellen mocht) jegens God? En zal die een wareld vol zonde en doemwaardige schennis van Gods Hoogheid opwegen? Waar haalt men dit toch van daan, of wat drijft men een spel met woorden tot verblinding van hart en verstand?

En waartoe zou ons dan de *geloovige aanneming van Hem* tot onze zaligheid noodig zijn? Is de schuld betaald of gecompenseerd, zoo valt er aan Gods zijde niet meer te vorderen, en ik kan gerust zijn al weet ik niet, wie betaalde, en al dank ik hem des niet eens. - Neen, wy hebben die geloovige aanneming noodig, om dat wy de herstelling in de vereeniging met de Godheid in Jezus Christus noodig hebben, die de wedergeboorte is. Laten wy zulke verfoeisels toch met afgrijzen wegwerpen, en de duivelen in hunne mogendheid wederstaan, en zy zullen beschaamd wegvlieden!

Dat de listige of ongelukkige schrijver bijbelplaatsen

kan aanhalen waarmeê hy iemand verschalken of verrassen kan; dit bevreemt my niet. Wy kennen het oude Latijnsche distichon, 't geen den Bijbel kenteekent als het boek waar ieder zijn gevoelens uit bewijzen kan. - Maar wat bewijst dit? - Dit, het geen niet te veel herinnerd kan worden, dat de Bijbel niet gelezen moet worden met de praesumptie des verstands, waarvoor hy een strik is, maar met een eenvoudig en naar waarheid dorstend hart, dat er zijne behoefte in vinden kan en wil, of (met andere woorden gezegd) met eene biddende gestemdheid ter hoogere verlichting, zonder eigenwijsheid of zelfdunk. - Ik ben verzekerd, dat alle die plaatsen niets tegen de eeuwige Godheid des Heilands bewijzen; en ik durf er gerust byvoegen, dat, zoo iemand, ik ten minste zóó *strikt* gereformeerd niet opgevoed ben, dat ik uit vooroordeel of gewoonte meer rechtzinnig- dan Sociniaansch-gezind zou kunnen zijn. Als kind en als jongeling was my 't Christendom altijd problematicq, en het is door geen Godgeleerde werken of gesprekken, maar door den Bijbel-alleen dat ik God danken mag het te hebben leeren kennen, zoo verre ik het dan kenne, 't geen ik gaarne belijde niet te zijn als ik wenschte, maar naar Gods vrije en onverdiende genade die alleen weet waarom Hy geest en onthoudt, en die ons vernedert tot onze behoudenis.

Ik heb hiervoor van het volstandig geloof en de onwankelbare erkentenis der Joodsche Kerk in de Godheid van den Messias gesproken. Dit is by my van groot gewicht. Het geen ten tijde des Zaligma-

kers algemeen als godlijke waarheid erkend was, hierop past het geen Hy eens zeide: ‘Ware 't zoo niet, ik zou 't U gezegd hebben.’ Schoon hy dit zegt ter gelegenheid van de onderscheiden woningen (staten, standen) in den hemel, het slaat op de geheele theologie by de rechtzinnige Joden toen aangenomen en bloeiende. Wat daarin verkeerd was, verbeterde Hy door Zijn heilig onderwijs, het overige liet Hy onaangeroerd, of daarvan wordt Zijne bevestiging by de Euangelisten die voor deze Joden schreven, niet gemeld, maar zou overtollig geweest zijn; Hy onderstelt dat slechts, en moest het noodwendig onderstellen. En daar Mozes die Godheid en 't geheele Leerstuk der Drieëenheid (dat daarvan afhangt) erkende en het door de Rabbijnen voor en na Christus by hem gevonden en uit hem bewezen werd, gelooft men dan niet dat in de Scholen der Profeeten die van Mozes tijd af bestaan hebben, een duidelijk en meer byzonder en duidelijker onderwijs in de eigenlijke Theologie of Godskennis en het geen daaraan hing, plaats had, dan in Mozes schriften, die voor het geheele volk waren, openlijk en met ronde woorden gezegd werd of gezegd kon worden? Dit leert, dunkt my, de aart der zaak; dit, het voortzetten van dit Profeten-instituut, en dit de al steeds meer en meer verspreide en meer en meer gedetailleerde kennis van God en Godsdienst onder 't volk. Dat ook Mozes aan zoodanige lieden meêgedeeld hebbe, het geen hy in zijne Wetgeving niet noodig en in zijne Geschiedenis niet voegzaam vond, is zeer

mogelijk. Doch ook onafhanklijk van Mozes waren er invloeden van Gods Geest onder sommigen van het volk: wellicht waren er ook schriften van voor Mozes leeftijd (gelijk Mozes-zelf wel eens eenig geschrift aanhaalt). Ook hadden deze Profeten of Wetgeleerden van Mozes tijd af, voor hun byzonder lichaam (corporatie) byzondere gebruiken van reinheid en naauwgezetheid die allengs tot het volk overgingen, en na de herbouwing van Jeruzalem, als vaderlijke inzettingen, van Mozes wet onderscheiden werden, en met deze byna eenerlei gezag hadden. Zoodanige inzettingen en overleveringen gaven gelegenheid dat de latere Joden, die alles tot Mozes te rug wilden brengen nevens de *geschrevene* wet ook eene *orale* wet stelden, als ook van Mozes afkomftig. De Zaligmaker veroordeelt het bygeloovig aanhangen aan zulke praktyken (die men in haren oorspronk veellicht als de instellingen van eene munnikorde in later tijd, aanmerken kan), maar Hy veroordeelt de kennis niet die van dien kant ten aanzien van zekere waarheden verfpreid en algemeen geworden was, ja zoo algemeen geworden moest zijn, eer Zijne komst in het vleesch plaats greep. Hy onderstelt deze als waarheden die Hy by zijne Natie erkend en beleden vond, en rectificeert er slechts het verkeerd begrepene van, het overige met der daad erkennende.

Doch dat Mozes die erkentenis had blijkt ten volle. Reeds Eva wist dat de Heiland uit het Vrouwenzaad beloofd, God zou zijn. Zy verstond de Paradijsbelofte ten volle gelijk de rechtzinnige kerk haar uitlegt

en altijd verklaard heeft; maar zy wachtte dien Heiland uit zich en dadelijk, zonder vertoeven, en deze hoop was voorijlig en bedroog haar. Hierom riep zy by de geboorte van haren Eersteling na den val in vervoering van vreugde uit: ‘Ik heb den *man Jehovah* (den man God) ontfangen! Men morsche hiermede zoo veel men wil en knoeie met vertalingen, het staat er, en duizenden hebben het opgemerkt. Hierom gaf zy dien zoon den naam van *hebben*, *bezitten*. Maar zy had tweelingen en ‘*voer voort te baren*’ en daar kwam een tweede zoon, en zy zag de ijdelheid van haar verheugende inbeelding, en noemde dien daarom *ijdelheid*. - Dit is de waarachtige zin van Genesis IV, 1, 2; en onze Overzetters hebben dit ook wel gevoeld maar dorsten zoo verr' van de toen alomme aangenomen vertalingen niet afwijken; en hielden zich aan hunne instructie van zich zoo na doenlijk aan dezen te binden, en dus vergenoegden zy zich met het geen zy in de Kantteekening zeggen. Ik zou hier meer van kunnen ophalen, maar dit zal genoeg zijn. Men vergelijke 't geen ik in mijn Ondergang der eerste Wareld daarvan geschreven heb.

Dat men voorts met Jezus Godheid ook het geheele leerstuk der Drieëenheid moet laten varen en dus ook Zijne instelling van den doop niet aannemen kan, blijkt van zelfs. Ook is Teller in Duitschland reeds zoo verr' gekomen van in plaats van deze instelling eene andere Doopformule voor te slaan. - Liever dan nog den geheelen Doop afgeschaft! Dit

mocht afval, maar het zou ten minste geen ontheiliging en Godslasterlijke aanmatiging zijn.

Plura habeo quae addam, sed haec sufficient!

22.

.....Doch ik moet afbreken. Konden wy eens weder eenige stichtelijke avonden hebben als eenmaal! - Maar ik geloof, ook HIER, in Gods hand eenig nut voor Jezus Rijk te doen, en dank daar voor; mocht ik slechts geen bloote trechter zijn, waar niet in aanhangt 't geen er doorgaat! - Doch dit zelf is zegen, en wat recht heb ik op grooter genade? Dank, eindeloos dank zij Hem, die alleen den Geest der waarheid bezit en Hem uitstort waar Hem behaagt! En wee al wie meer dan een *lijdelijk werktuig* in Zijn hand wezen wil!

Ik teeken met alle hoogachting en oprechte vriendschap als steeds,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *veel geëerde Vriend*,

UwHoogEdg. Gestr. ootmoedige Dienaar,

BILDERDIJK.

Leyden, 15 Aug. 1822.

23.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeëerde Vriend!*

De uwe van gisteren, vol tederhartige deelneming en bekommernis heeft my diep getroffen. Van de

oprechtheid en innigheid uwer vriendschap ben ik in den hoogsten graad overtuigd, zoo wel als van uwe warmte en ijver voor Waarheid en Godsdienst, en verknochtheid aan plicht en geweten. Dat ik den hoogsten prijs stel op die gevoelens die gy nooit geschroomd hebt my openlijk toe te dragen, zoo wel als op uw rond en rechtschapen karakter, hiervan bid ik UHWEG. in den striksten zin des woords overreed te zijn. Uwe waarschouwing, uw beschroomdheid voor my vloeit uit het beste en oprechtste hart, en ik dank er U voor, met al de volheid van aandoening waarvoor mijne ziel vatbaar is. Maar, mijn dierbare Vriend, zien wy de zaak eens uit mijn standpunt in, en dan, plegen wy als Christenen die de teekenen des tijds waar wy in staan, eenigzins kennen, met God en plichtbesef raad!

Hoe alles wat aan de oude Aristocratie vast was my altijd, als geheel mijn geslacht (om het niet te hoog op te halen) nu twee eeuwen lang, den hartlijksten haat en werkzaamste vijandschap toedroeg, was immer en blijft zoo; en dat dezen hun geest in de liberalen by ons, deden overgaan, was in den aart der zaak. Op dezen voet kwam ik weder in 't Vaderland, en moest my nieuwe vervolgingen voorstellen, vooral toen ik door Lodewijk op eene wijs onderscheiden werd die in 't oog stak. Zijn val moest my verpletteren; doch God hield my staande en waartoe? - Tot dat einde, waartoe Zijne aanbiddelijke Voorzienigheid geheel mijn leven van jongs aan op eene allerbyzonderste wijze bestierd had, waartoe Hy

my eenige bekwaamheden gegeven had, eenigen naam doen verkrijgen (dien ik nooit gezocht heb), door lijden en lotgevallen voorbereid, en buiten alle betrekkingen gesloten, die er my van af konden leiden. Ik heb (dank zij Zijne genade!) Zijne roeping blindeling en de oogen voor de gevolgen sluitende en deze aan Hem bevelende, gevolgd; en waarheid en recht, naar mate van 't licht dat Hy my gaf en de tijd er aanleiding toe gaf, zonder aanzien van menschen en zonder eenig uitzicht op 't geen er van voortkomen mocht, verbreid. Onnutte dienstknecht, maar geroepen, gebrekkig, maar uit plichtgevoel en in overtuiging van wel te doen, en als nietig maar gewillig werktuig ter voorbereiding van Jezus naderend Rijk, waar vorsten en volken zich tegen vereenigen in dienst van den geest des kwaads, die de vijfde Monarchie thands tracht op te richten, en gereed staat om (met den persoonlijken Antichrist op den throon te heffen,) zijns ondanks de profecyen te vervullen.

Kon of kan het nu anders, of, schoon ook eenige zaden die ik strooien mocht door Gods genade in enkele harten kiemen om eenmaal uit te schieten, die geheele wareld moet tegen my zijn, moet my haten, lasteren, vloeken? Ja, moet my vervolgen? - Men heeft dit altijd gedaan; en van mijne wederkomst af in dit land, begon men de apprêts daartoe te maken. Men heeft het (van vroeger spreek ik niet) buiten's Lands gedaan en hier geene moeite gespaard om dat aldaar aan te zetten. En deze vervolging had altijd vier oorzaken: Begrippen van Staat- en van Gods-

dienstleer; nijd, om eenigen verkregen naam; vrees, dat ik iemands belang zou mogen weêrstreven; mislukking van alle poging om my in eenige kabaal te trekken, waardoor men my altijd als tegenparty beschouwde, en zelfs zy die my wel wilden, 't moesten opgeven, om dat sedert de invoering van den genootschapsgeest, alles door factie bestaat.

Ik weet zeer wel en heb dit reeds eenige jaren geweten, dat men sterk samenspant om my 't Land weder uit te bonzen; Dat men te dien einde werkt om den Koning mijn penzioen te doen intrekken; Dat men, van een anderen kant, vreezende my hierdoor in beklag te brengen en te groot een opzien te maken, my uit Leyden tracht te drijven, door alles tegen my in te nemen, de academische jeugd, de professoren, etc. etc. tegen my op te zetten, te maken dat ik er geen woning vinden kan &c. Dat men nog een derde, voor my allersmadelijkst ontwerp koestert, om my tusschen vier muren te plakken, enz. enz. Dit alles (gelijk ik zeg) weet ik, en wacht er den uitslag onverschrokken van af. Dit alles hangt ook te samen met geheel de denkwijze die thands heerscht in 't belang van dien aanhang. - 't Geen nog eenigzins wederhoudt in het onbezuisder doorzetten dier maatregelen is mijne zwakheid en ouderdom, waardoor ieder zich nog al voorstelt dat het niet lang meer met my duren zal. Echter durf ik niet zeggen, dat men mijne natuurlijke dood niet voorkomen zal: ten minste dat daar wel op gedacht wordt, is zeker.

Hoe het zij, die iets schroomt, heeft geen God of

geen innig plichtbesef; en die dit heeft, belacht *ex tuto* de stormen van den wervelwind dezer dagen, waartoe de Almachtige my steeds de kracht van Zijn Geest verleene! Ook nu moeten er bloedgetuigen zijn, en wien Zijne Genade daartoe verkiest, dien geeft Hy den moed en de volharding.

Maar mijne dierbare Egade en lief kind? - Is dat niet in Gods bescherming, wat Zijne Voorzienigheid van mijne schuts en zorge berooft? Hoe zou' ik, zonder dit innig te gevoelen, des avonds het hoofd gerust nederleggen, by de onzekerheid of ik 's morgens weêr op zal mogen staan? Heeft God niet meer dan zy noodig hebben?

Dat nu deze woede tegen my, sedert kort allergeweldigst versterkt is en meer losbarst, is natuurlijk. 't Is de bekeering van da Costa en Capadose tot het echte Christendom, die dit zoodanigerwijze aanzet. Want aan my wordt dit toegeschreven. Dit bewijst mede de volstrekste kwaadwilligheid tegen den Heiland en Zijnen zoenleer. Waren zy van Jood Heiden geworden als thands in den smaak is, om onder den misbruikten naam van Christen, Sokrates voor Jezus Christus te eeren, en met verlating van profecyen, val, erfzonde, en verdorvenheid, in eigen gerechtigheid die halzen van Apostelen te bespotten, die nog door geene moderne Filozosie verlicht waren, zy zouden even zeer welkom geweest zijn als.....

Wat nu - betrest; och laat den man zijnen rol spelen. Hy weet niet wat hy doet.....

Wat ik voor - heb kunnen doen was weinig, en

't gevolg daarvan ten zijnen nutte is meestal verijdeld. Met dat alles heeft hy zich by my altijd door warme vriendschap, en meer, onderscheiden, en ik ben hem dank schuldig. Ik kan of mag hem in dit werk niet verwikkelen. Hy moet en zal zekerlijk zich daarin gedragen naar zijn hart; doch, als gezegd is, mijn hartlijk geliefde en hooggeachte Vriend! de Volken woelen en de Vorsten zijn vermetel saamgekomen tegen Gods Gezalfde; verwarren wy, aardwormen, ons belang niet met dat van Jezus rijk! 't lijden van een martelaar is (zoo Hy het duldt of bestemt) vordering van Zijne erkentenis. Ik ben niet vermetel genoeg om my daartoe te verheffen, maar hoop, in toevoorzicht op Hem en in de Goddelijke Genade, te volbarden en mijn geweten te kwijten, en wat de Hoogste Wijsheid over my besloten heeft, gelaten te ondergaan. Zoo moge 't zijn!

Heb intusschen dank voor uwe hartlijke bezorgdheid, die ik op al haren prijs stelle en uit grond van mijn hart erkenne. Maar geloof my, ons menschlijk lot is niet te keeren; al 't onderscheid is wanneer de bijl over ons opgeheven is, met laffe tegensporteling of moedig den slag af te wachten. Intusschen werken de tegenstanders der Waarheid altijd tegen zich-zelven, en dit blijkt my ook hier in velerlei opzichten. Hun woelen verbreidt mijne schristen, en de ongevoelige werking die zy hebben kunnen, en eerst naderhand zichtbaar zal worden.

Mijne gezondheid is met deze koude vrij redelijk, doch mijne Ega lijdt veel en gedurig, schoon de wen-

ding der zake, dus verre zich niet anders dan hoogstwenschelijk voordoet. God zij met U en de uwen! Volhard in uwe vriendschap voor my, en heb in uw huis en familie troost voor de uiterlijke bitterheden, waar wy aan bloot staan; en die wy, ja, met de zachte hand nu en dan kunnen afwijzen, maar met geene geweldiger poging kunnen of mogen weeren. Ik teeken met alle hartelijkheid en zielegroet, ook aan alle vrienden en welmeenenden, volstandig en onbepaald,

De Uwe,
BILDERDIJK.
Leyden, den 18 January 1823.

24.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Wat *feest lijden* betreft, die uitdrukking is nog vrij jong. In mijn jongen tijd nog zei men *feest houden* per antiphrasin voor *lelijk ter haring varen*. Allengs is dit door lieden die 't piquante van de antiphrasis niet vatteden, als geen *vreugde* maar een *lijden* moetende te kennen geven, veranderd; en 't heugt my, dat ik als kind om het contradictoire in *feest lijden*, wanneer dit opkwam, altijd lachen moest.

Men zei anders ook, *te feest gaan*; of ook, *aanloopen*. Het gemeen heeft ingevoerd *vissen* voor *visten* 't geen men met *feesten* verwarde, doch dit *vissen* be-

teekent in den *klem* zitten of in de *fuik*. - Vele uitdrukkingen heeft men zoo, met ze te willen verbeteren, bedorven en tot onzin gemaakt. Dus b.v. *schadeloos binnenloopen* voor *schaalloos*, *een doctor Snel* voor *een snel*, *flambozen* voor *braambozen*, *kort-jan* voor *kortjen*, enz.

Ik hoor hier *van alle kanten* zeer veel goeds van den Amsterdamschen Ds. *Kakebeen*. Van tijd tot tijd doen zich ook meer lieden op, die uit de borst beginnen te spreken. Dit moet ons verheugen, maar ik beschouw het slechts als een voorschemering. Eer de dageraad aanbreekt zal 't nog eerst recht duister worden. Bidden en waken is de dierste plicht, want moed en standvastigheid zal nu eerst recht te pas komen, en wie heeft die dan van God!

Met alle hartlijke gevoelens van hoogachting en vriendschap teeken ik,
Uw HoogEdelgeb. ootm. Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 15 Febr. 1823.

25.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Ter geleide van dit IIIe Deel mijner Krekelzangen, kan ik niet nalaten ofschoon niets byzonders te schrijven hebbende, eenige regels te voegen. Onze briefwisseling verslapt, en waarlijk ook mijn schrijflust, doch ik twijsel niet of het kanaal van onzen braven

da Costa houdt niet te min onze *communicatie* levendig. Immers ieder brief die van my naar Amsterdam gaat, houdt mijnen hartlijken groet aan UHEG. tacitè ingesloten. Thands gaat hy uitdrukkelijk en zoo warm als oprecht in dit paksken over, en het is my een genoegen hem U aan te bieden.

Ik voeg hier nog een paar stukjens by, die U als verzamelaar van mijne werken wellicht ter completeering niet onaangenaam zijn zullen, en waar van 't eene een gedenkstukjen van mijne Fransche Oratorie (pitoyabler gedachtenisse) is, sedert dien tijd als meer overleden, en schoon zy my in mijne uitlandigheid nog wel eens te stade kwam, uit gebrek aan voedsel gestorven. - Wat Koning Lodewijk er uitgeschrapt heeft, kan uit vergelijking met de toen openbaar gemaakte Rede blijken, en is nog al curieus. Gelief er by te bedenken dat ik voor het opstel, waar van my noch inhoud noch stof opgegeven werd, slechts vier en twintig uren tijd had[1].

Na betuiging der onveranderlijkste gevoelens van hoogachting en vriendschap, teeken ik als steeds,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*,
UwHoogEdGebGestr. Ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, 23 Aug. 1823.

(1) Zie het Tweede deel dezer Brieven, bladzijde 224 en 314. en de aanteekening aldaar.

26.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Hoe weinig ik gevoelig voor lof en blaam ben geworden, is UwHEGG. oordeel over mijn Dichtbondel[1] my alleraandoenlijkst. Niet dat ik het my toeeigen, maar ik vind er stof tot dank aan den Almachtige in, en bevestiging van (hetgeen ik vreesde dat wellicht eene begocheling der eigenliefde zijn mocht,) dat de intensiteit van mijn innig gevoel voor waarheid en schoonheid eene soort van nieuwe uitschicting neemt, wier strekking mijne ziel verheft. Mocht die strekking gezegend en vruchtbaar zijn!

UHEGG. doet my de eer aan, my over het woord *schepen* te raadplegen. 't Is niet anders dan het oud Saxische participium passivum van *scheppen*, in de nedertak dier dialekt van het algemeene Duitsch *ge-schepen*, met het augment; by ons, *geschapen*. Dit *scheppen* is *haurire*, *creare*, *formare*, en zoo by modisicatie van toepassing, *eligere*, *qualificare*, als wy zeggen, enz. *Schepen* is dus *qualificatus* (scilicet ad judicandum), en niets anders. In Vlaanderen was *Voorschepen*, *primarius qualificatus ad administrationem politicam*. - Het bastaart-Latijnsche *Scabinus* is van *schepen* uit de by de Anglen in Duitschland algemeene verwarring van *a* met *e*, en *e* met *i* ontstaan; en het zotte *schass-hin* der Moffen is naar den

(1) Het Derde deel der Krekelzangen.

geest der tijden, die ieder woord als compositum wilde aanmerken, en ieder terminatie tot een byzonder woord maken, waaruit allerlei zotheden ontstaan zijn, en waarover ik my in mijne Verhandeling over de Geslachten uitgelaten heb. Een dwaasheid die oud is, en 't Hebreeuwsch meê zoo verduisterd heeft! - Zie daar mijne eenvoudige verklaring.

Wat het stukjen van onzen da Costa betreft[1]: ik zou het eer te gematigd dan te stout achten. Dit zal veellicht paradox klinken; doch bedenk, bid ik, het volgende, en maak dan het besluit op. - Waar de waarheid zich met een schroomvallige houding vertoont, wordt zy uitgelachen; en met recht; want haar recht en plicht is stout te spreken; en haar zwakke toon maakt de logen, laster, en 't ongeloof, te onbeschaamder, te stouter, en moediger. Die den toon te hard vindt, meent zeker hetzelfde zachter te kunnen zeggen, of acht dat men 't zwijgen moet. Die het eerste meent, bedriegt zich, of omdat hy voor de zaak der waarheid geen recht deelnemend hart heeft, of haar niet recht inziet. Die meent dat men 't zwijgen moet, is onverschillig of tegen de waarheid, met of zonder zijn weten van den geest der Eeuw besmet, en vergat de geheele wapenrusting Gods aan te doen, waarvan Paulus spreekt, van welk de *ijver* een deel is, ja de grond der Liefde en haar uitwerksel tevens. - En wat de afvalligen van Christus betreft, deze zijn niet te winnen, maar te be-

(1) Bezwaren tegen den geest der Eeuw.

strijden; niet te overtuigen want God verstokte hun hart als dat van Faraö, en Zijn Geest alleen kan hen verlichten, waar om wy bidden moeten; maar wat wij kunnen en wat onze plicht jegens hen is, is hen te *schokken*, door hun den spiegel zonder verbloeming voor te houden, en hen dus voor zich-zelven te doen schrikken. En dit vooral, daar hun onbeschaamdheid en Godslastering ten top is geklommen en overal ingedrongen, en het plicht is geworden, alle gemeenschap met hun af te snijden, die Belial met Christus vermengen, zoo wel als met hun die dien God des heils, den gezegenden Godmensch moedwillig miskennen. Geene zaken of consideratiën komen hierby in aanmerking, en zeer wel weet ik-zelf wat my persoonlijk deswegens op nieuw over 't hoofd hangt; maar wien God geroepen heeft, die volhardt. De gruwel van 't Socinianismus, van den leer van eigen gerechtigheid, Heidenendeugd, vrijen wil en al die duivelbedriegeryen, waarvan 't een het ander noodwendig meêsleept, ging nooit zoo verr' als thands, en wee hem die tegen dezen smet niet waarschouwt, waar God hem er toe oproept, en de zielen die hy veellicht door moed en ijver had kunnen behouden, zich op het geweten laadt! Da Costa moet, is verplicht, is geroepen, zijn geloof, zijn zuiver geloof in Jezus Christus, openbaar te betoonen; en dit moet hy doen in die termen, die hem van alle Deïsmus, Socinianismus, Arrianismus, Pelagianismus en Arminianismus vrijstellen, en als waarachtig rechtzinnig Christen doen kennen. Hy moet in deze dagen een

Paulus zijn, die met de wilde beesten strijdt, welke op hem los gaan en op al wie waarlijk Christen is en geen Onchristendom huichlen wil. - Bedenk dit wel, mijn waarde Vriend, en Gy zult het inzien. Ik weet dat Gy 't inziet; maar de schriften der laatste veertig jaren hebben by zoo velen 't rechte inzicht in 't belang der waarheden verduisterd; en het is ook noodig, den zulken een schok te geven, die hen recht opmerkzaam maakt. Vrede, vrede roepen, waar Gode de krijg aangekondigd wordt, is God verlochenen, en Zijne Genade behoede ons hier voor!

Wat betreft de Ode aan Napoleon. Deze is werklijk de vrucht van eene uitdaging en UHEG. zult het bevestigd vinden in het Voorwerk daarvan[1]. Maar het vers op zekeren avond op Meerenbosch[2] gemaakt, en dat uit verontwaardiging over een latijnsch vers van Marron, opkwam om te toonen hoe zulk een vers dichterlijk kon en moest behandeld worden, is later gemaakt, en getyteld *Zegefeest*. 't Welke door UHEG. met de Ode aan N. schijnt verward te zijn.

Met alle hartlijke gevoelens van hoogachting en vriendschap, en onder onzen gedienstigen vriendengroet, heb ik de eer my als steeds te teekenen,

HoogEdelgeborenGestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

UHoogEdgebGest. ootmoedige Dienaar en Vriend,

BILDERDIJK.

Leyden, den 28 Aug. 1823.

(1) Zie de aanteekening op het Tweede deel dezer Brieven, bl. 132.

(2) Het Buitengoed van den Heer Valckenaer.

27.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Ik betuig UHEGestr. mijn hartelijken dank voor de aangewende moeite en bericht wegens het bewuste portrait, en schrijf dienvolgende heden aan Mevr. Valckenaer.

Ons verschillend inzicht omtrent het stuk van *Nil volentibus arduum*(1) is natuurlijk. Ik heb mijn resultaat uit het Treurspel-zelf opgemaakt; UHEG. uit berichten, waaraan ik gaarne 't volkomenste geloof geve, zonder de minste twijfeling. Maar van welk een datum is dat Treurspel, en van welken tijd dat bericht, en hoe kan zulk een Genootschap sedert in wijze van denken en in gevoelens veranderd zijn! Hiervan zou ik vele faiten kunnen bybrengen.

Van meer belang is onze dissensie over 't werkjen van da Costa. Dat er de groote menigte tegen raast is natuurlijk, en het is een zegen. Dat men er tegen schrijft, is natuurlijk, en ook dit is een zegen. Dit zijn blijken dat het indruk maakt, dat het schokt, en die schudding is heilzaam in de tot zoo verr' verstokte gemoederen, in al wie by de losbranding van den Godlijken toorn, insluimeren. Dat zy die in de wareld leven, waar men niet in kan leven en ruimen omgang hebben of genoegens der dagelijksche ver-

(1) Tyranny van Eigenbaat. Zie Bilderdijks Bijdragen tot de Tooneelpoëzy.

keering genieten zonder zich te plooien, waarvan de hebbelijkheid ons allen eigen wordt; zonder door de gedurige wrijving onderling, in zijn eigen wijze van zijn al gedurig meer en meer afgesleten en afgestompt te worden, en eindelijk zeer draaglijk en zelfs fraai te vinden, 't geen ons, aan ons-zelven overgelaten, op 't allergeweldigst tegen de borst gestoten zou hebben, en moest stuiten; dat men ook met het vertroostend schouderophalen en daarby gevoegd: *het is niet anders*, en *ik kan het niet keeren*, of *ik ben er niet toe geroepen*, alles aan kan zien met het oog half gesloten; en wat van dergelijke meer is; dit is mede even natuurlijk, en van dagelijksche praktyk. En op deze wijze wordt men ongevoelig meêgesleept, en in de zucht voor vrede en rust kan men zelfs eenen askeer opvatten voor die de vrijmoedige stem van waarheid en plicht opheft en God en Christus verkondigt. Zoo was het t' allen tijde, en hoe meer *coterien* en *gezelschappen* en *societeiten*, hoe onbeschaamder en stouter de kreet tegen dezen *roepende in de woestijne* wezen moet. Alle gif is besmettelijk en dat van het Ongeloof en de Neologie en de fraaie egoïstische instellingen boven al, die louter godslasterlijk zijn. En zoo is het thands (ik moet het zeggen, en mag het niet verzwijgen) alles, men moge het zien of niet, geworden. De vloek van God rust op alle de tegenwoordige instellingen hoegenaamd, en wee hem die 't (geroepen zijnde om de waarheid getuigenis te geven) verbloemt!

Het tegenschrijven tegen da Costa is nuttig, want

het vermeerdert de vestiging der algemeene aandacht op de door hem geroerde punten, en doet de overtuiging inwendig, en ondanks de verblinding van 't verstand die 't zoekt te weeg te brengen, en ongemerkt ontwaken en aangroeien. En ik dank God voor den weg dien Hy houdt om de groote scheiding tusschen Christus en Belial, die men (ô gruwel!) overal vermengt, uit te werken. - En Gy-zelf, mijn waarde vriend, zult ten eenigen dage als 't voorhangsel der ongerechtigheid recht verscheurd zal zijn, met my danken voor de roeping die dezer dagen uitgaat, en zegenen wie haar gehoor heeft gegeven.

Geloof my, ik schrijf dit niet in den blinde; ik weet wat het lot is, aan getrouwheid verknocht en te wachten, in een tijd van afval en vervolging als deze, en voorzie 't geen ik niet mag te kennen geven. Maar ik, en elk gemoedlijk Christen neemt zijn kruis op en aarzelt niet op de roepstem des Evangeliums, Hem te volgen die voor ons meer dan al wat wy beseffen kunnen, in ziel en lichaam geleden heeft, en Hy zal kracht geven.

Juist valt my hier een quatrain van onzen Huygens in 't oog, terwijl ik het boek met mijne voleindigde Aanteekeningen aan den Boekverkooper zend:

‘Kiest of deelt.

Wy waren graâg *neutraal* gelijk 't de wareld noemt,
Maar dat is slechts de zaak verbloemd.
Daar helpt geen wispelturig praten;
Men moet GOD OF DE WARELD haten.’

‘*Jacobus* IV, 4.’

XXIV Boek, N°. 14.

Dit is een theoreticè niet schaars aangenomen waarheid, maar zy is eigenlijk een practisch voorschrift, waarvan geen Christen zich ontslaan kan of mag. En zalig die om hare betrachting vervloekt worden en lijden!

Schoon incognito in Amsterdam zijnde had ik hooglijk gewenscht de Heeren van ons gezelschap (ten minste de Heeren Oijens en Ouwerkerk de Vries) eenige oogenblikken te zien, maar ik ben er zoo onophoudelijk geobsedeerd geweest met vrienden en andere (alle oprechte en ijverige Christenen, die my daar zochten) dat ik geen minuut aan my-zelven gehad heb, en zelfs van de bezigheid die ik daar had, en waarom ik eigenlijk overgekomen was, volstrekt niets heb kunnen doen, maar die geheel moeten opgeven.

Van het versjen op den 3^{n} October zal ik by de eerste gelegenheid UHoogEdgebGestr. een of twee afdrukken zenden. Intusschen zal onze vriend da Costa U 't zijne ('t geen hy heeft) wel willen meêdeelen.

Nog iets! - Zoo dra men eenigzins *laxeert* aan den rechtzinnigen leer, ligt alles in duigen, en 't Christendom valt, ja om consequent te zijn, moet men Deïst of Ongodist zijn. En geen der leerstukken strijdt tegen reden of ondervinding (als aan uwe pen in uw laatste ontsnapt is). Maar men verderft zijn verstand door Heidensche inmengsels en door laf ontzag voor namen die men verhemeld heeft, en ten hoon van Christus bewierookt, en tevens door misbruik van termen, waar men geene vaste beteekenis aan geeft.

Men wil wijs zijn door zijn jammerlijk verstand, 't geen een bloot intellectueel aanschouwend werktuig is, even als onze lichaamlijke vijf zintuigen, en even als dezen niets dan phaenomena toont, terwijl men het hart, de zetel van alle gevoel, voor de waarheid, die alleen uit God is, moedwillig en uit trotschheid en wrevel tegen God toesluit. - Heeft de Geest der Waarheid daar toegang toe, dan en dan eerst wordt het verstand een werktuig van dien Geest, en dan ziet het eerst. Van daar dat door geen verstand iemand tot Christus gebracht worden kan: en de verwaarloozing van dit grondpunt aller waarheid, heeft onze Theologie tot een Theosofismus doen vervallen, die gruwelijk is. Van daar dat alles wat thands bestaat van instellingen en inrichtingen, na tot het uiterste der autolatrie gedreven te zijn (en wy zijn aan het punt) door God omgeworpen wordt, en Staat en Kerk gelijkelijk met kunsten en wetenschappen, gelijk zy thands geworden zijn, uitgeroeid en verdelgd staan te worden, om na het doorstaan der loutering van de vromen in de klimmende en tot razerny gedreven dwinglandy der reeds heerschende Hel, het herstel door den gezegenden Heiland, uit de diepe nacht te zien doorbreken. - Geloos my, hooggeschatte Vriend, de Openbaring [van Joannes] is geen gesloten boek meer als in onze kindschheid of jongelingschap. Daar rest ons alleen, met hart en mond uit te roepen: Ja kom, Heere Jezus, kom haastelijk!

Doch dit blad is vol. - Mijne Ega verzoekt my U van hare hoogachting te verzekeren en haar groet

aan de uwen, inzonderheid aan Juffrouw Keetjen, aan te bieden. - Hierna wel eens nader! Geloof my intusschen als steeds,

UHoogEdelgeb. Gestr. ootmoed. Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 10 Oct. 1823.

28.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *veelgeachte Vriend!*

Ik heb het genoegen UWHEGG. hierby een Exemplaartjen toe te doen komen van een stukjen(1), dat ik plichtig geacht heb in deze woelingen te schrijven ter gelegenheid van al dat geschreeuw tegen da Costaas bezwaren. Schoon ik my niet vleien durf dat het U zeer van gevoelen zal doen veranderen, zal UWHEGG. het echter wel met het ook daarby gevoegde *Leyden ontzet - versjen* ter compleethouding van mijne uitgegeven schriften, en als vriendschapsblijk, willen aannemen. Wy spoeden ongetwijfeld naar de aanbraak des dags, dat er geen mogelijkheid van verschil over de waarheid meer zijn zal, maar intusschen moeten wy toebrengen wat wy geroepen worden ten voorstand van dat gene waar alles aan hangt, en ieder doe dat, na zijne inzichten, in oprechtheid,

(1) De Bezwaren tegen den Geest der Eeuw, van Mr. I. da Costa, toegelicht.

en uit het ware beginsel, en dan....1 Cor. III, 12, en wy zullen eenstemmig Hem loven, die alleen Waarheid is. - Ontfang hierby met de uwen onzen hartlijken groet, en de vernieuwde betuiging der oprechte vriendschapsverknochtheid, waar meê ik steeds ben,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *veelgeachte Vriend*,
Uw HoogEdelgeb. Gestr. ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, 2 Novr. 1823.

29.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Op UHEGG. laatsten zal ik niet andwoorden, want het zou moeilijk iets uitwerken; doch ik wenschte dat wy er een mondeling onderhoud over hebben konden; in 't welk ik zeker ben U en wie oprecht is, als ik de eer heb UHEGG. te kennen, volmaakt te overtuigen. Ik beklaag hem die in deze Eeuw door eenen algemeenen omgang in de wareld leven moetende, *zich niet onbesmet van die wareld* kan houden, en weet hoe veel dit in heeft ten aanzien van Godsdienst-*begrippen* nog veel meer dan van *zeden*. En wat zeg ik, godsdienstbegrippen? Ten aanzien van alle zuivere verstandelijkheid, in al 't welke alle *en vogue* zijnde denkbeelden valsch en vervalscht zijn, en ieder noodwendig schroomen moet zich-zelven te

onderzoeken, om niet te sidderen van het volkomenste Atheïsmus of Pantheïsmus, dat in zijn hart gezaaid is en gedurig aan opschiet. Ik zeg het U, en ben het van onzer vriendschap wege, die my dierbaar is, ja van Gods wege, verplicht U te zeggen, dat, alles aan het ééne punt hangt: dat (naamlijk) der *vrije* en *volstrekte genade* in Jezus Christus als God en mensch. En uit dit inzicht alle zuiver inzicht in alles, zelfs Physique zaken, voortvloeit. Ja dat de tegenwoordige algemeene domheid (want sedert het jaar 500 voor onze tijdrekening was er geene eeuw, waarin 't menschelijk verstand zoo vervallen en zoo ongenaakbaar voor waarheid was) die noodwendig met praesumptie van verlichting gepaard moet gaan, uit de kunstige en gewelddadige onderdrukking of uitroeiing van dit innige licht des Christendoms, en niets anders, voortspruit. Onze eeuw is thands wijs als de *Margites* van Homerus, die alles verkeerd wist; en zoo dom, dat zy zelfs geene der zichtbaarste teekenen van een ijslijk aanstaande dat aanspoedt, en waarvan zy daaglijks nieuwe waarschouwing ontfangt, op kan merken, en haar kenmerk is openbare of ingewikkelde Godverlochening. En dit te ontkennen is den Godlijken Heiland-zelf onbeschaamdlijk heeten liegen. - Zie daar wat mijn geweten my afperst onbewimpeld te zeggen. Spotte men dan met den waarschouwenden welmeenende, als de Eerste wareld met Noach; het lot dezer tegenwoordige zal nog jammerlijker zijn; en (nogmaals!) het spoedt aan.

Wee derhalve het Remonstrantismus dat in der daad

Jezuïtismus is, en dit, vervallen, als het reeds spoedig in de 17e eeuw deed! Wee die het voortplanten en in het hart koesteren! En bidden wy met den Heiland aan 't kruishout: ‘Vader, vergeef hun: want zy weten niet wat zy doen!’ -

Voor 't overige beve hy, die in de troubles van 1617 seqq. de party der Remonstranten neemt! Of hy is een dwaas of een eerlooze. 't Is niet mooglijk, met een rechtschapen hart de zaak wel onderzocht te hebben en te dobberen, en die zonder zulk onderzoek oordeelt, is (hy moge nog zoo veel bekwaamheden van geest of verstand hebben) een dwaas. Laat U derhalve niet meêsleepen van zulk het zij geboefte, het zij spotterenras. Ik bezweer U des in den naam van onzen Goddelijken Zaligmaker, die ter Zijner tijd deze gruweleeuw richten en Zijne waarheid wreken zal!

Hou my deze hartlijke uitboezeming ten goede: ik ben geroepen om der waarheid gestand te doen, en de Voorzienigheid doe my deze roeping onveranderlijk getrouw blijven! Ik teeken voorts met alle oprechte gevoelens van hoogachting en vriendschap,

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend*,
UWHEGG. ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, 7 Xber 1823.

P.S. Conf. 1 Cor. III, 19. 2 Cor. IV, 3-6.
1 Petr. IV, 4. 5.

30[1]**.**

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Heb dank voor het my medegedeeld andwoord van de Heeren Sepp.....Ik schrijf hun zelf over hunnen sustenu omtrent de Geslachtlijst, waarin ik in geenen deele berusten kan.

Doch zeer heeft uw ten mijnen opzichte zoo vriendlijk ingerichte brief my bedroefd, en ik mag als Vriend, Christen, en Hollander, daar niet op stil zwijgen. Laat het my vergund zijn, U te zeggen, mijn dierbare Vriend, ‘Gy weet niet door welken geest gy gedreven wordt.’ Te allen tijde hebt gy gedobberd tusschen 't Euangelie en den tijdgeest, en gy kent ('t zij U in 's Heeren vreeze en Christelijke liefde gezegd!) geen van beide. Van daar uw eindeloos waggelen en weggesleept, immers omgedreven te worden met elken nieuwen wind van leering. Van daar bedwelmen U de belachlijke argumenten, nu weêr tegen de Drieëenheid zoo laf en walgelijk opgewarmd; van daar staat gy niet vast in eenig punt van den echten Christenleer, en wordt door het nietige zand van Neologie (philosophische of enthusiastische, *non refert*), van Arminianery, die zonder

(1) De Heer Wiselius heeft uitdrukkelijk verlangd, dat ook deze bries wereldkundig zou worden gemaakt, als, naar zijn oordeel, zeer geschikt, om velen aanleiding te geven tot een ernstig nadenken over deze en gene hoogstbelangrijke onderwerpen en over hunnen eigenen inwendigen gemoedstoestand.

Socinianery niet bestaan kan, en dergelijke verblind, en tot een mengeling van Deïsmus en Naturalismus met Duitsch Christendom, zoo men het daar noemt, gebracht, die uwe ziel geene rust geeft. Ik gevoel deze uwe innige gesteldheid volkomen en neem er een hartelijk broederlijk deel in. Waart gy eene zes weken bestendig met my, ik vermeet my niet te veel als ik zegge, dat gy gewonnen waart, want gy hebt de waarheid lief en zy werkt in uw hart, schoon uw, door den tijdgeest en geheel uwen levensloop verwende verstand zijnen kreuk vasthoudt. 't Is uw aanleg niet, maar uwe opvoeding en de invloed van alles om U, die U zulke plooien gegeven heeft. 't Zou met my even zoo zijn, had ik geene innerlijke opvoeding gehad die de uiterlijke volstrekt omstiet. In groote denkbeelden van menschendeugd, van verstandelijke godsdienst (gelijk het heeten moest) van vrijheid, *αὐτάρχεια*, en zuivere zedelijkheid in ons, onbepaalde goedheid (naar onze wijze beschouwd) in God, my al vroeg ingeboezemd, beschouwde ik al wat daarboven was als mystieke geestdrijvery, en maakte my een theoretisch practisch Stoïcismus eigen, gematigd door eene onbepaalde weldadigheid die my achten en lieven deed. Maar God had my een hart voor hooger wareld gegeven. Ik verfoeide weldra mijn hoogmoed, die ik by onderzoek van my-zelven my bevond te beheerschen en erkende den duivel, die zich in alle maskers vermomt; ja ik benijdde den asschuwelijksten booswicht, die aan zijns Verlossers voeten schreien mag. - Gods Genade redde my uit

den Helschen toestand van waanheiligheid, die 't toppunt van gruwel is. - Ook U zal zy redden, maar druisch niet met een ingebeelde menschenwijsheid (die schijn is) tegen Haar aan, en heb moed om tusschen Christus en Belial te kiezen, met vaste en onwrikbare keus en besluit. En laat U door het Godgevloekte gespuis (ja Godgevloekt!) niet verleiden. Nooit was deze waarschouwing gepaster, nooit noodiger dan thands; de verschrikkelijkste oogenblikken der Godswraak naderen, en dit moet ieder zien die de ontzachlijke profecyen van 't Oude en Nieuwe Testament durft eerbiedigen. Zijn wy Christenen, en gelooven wy 't niet te zijn, zoo wy aan heul of gunst in deze jammerlijke wareld hangen blijven!

Het geschrift van da Costa[1] is waarheid, waarheid die ik ter eere van onzen Godlijken Heiland met al mijn bloed bevestigen wil. Die tegen 't geen daarin geleerd wordt, leert, kent geen Christendom, maar is in het net der verleiding verstrikt. Gy spreekt in uwen brief van den Antichrist, maar kent gy hem? ô Bid dat God hem U openbare, en gy zult sidderen ter behoudenisse.

Het is van de Filozoofsche verblinding omtrent Godsdienst en menschheid dat ook die verschriklijke onkunde niet slechts in de Geschiedenis van ons land, maar in geheel de Geschiedenis, waar in men aan alles een scheef aanzien gegeven heeft, oorsprong heest. Van daar moet Barnevelt en Jan de Witt, even

(1) De Sadduceën.

als de twee booswichten die den naam van Brutus voeren (de Kinder- en Vadermoorder) geroemd en tegen alle gezond verstand aan, vergood en verhemeld worden. ô Moge God door Zijn Geest U van alle deze benevelingen verlossen!

Men geloove niet, dat Geschiedenis, dat Natuurkunde, een ding is onderscheiden van Godsdienst, dat is (want andere Godsdienst is er niet) van Christendom, rechtzinnig Christendom! Daar is slechts eene kennis en die is van God, en die haar buiten God zoekt, is verdoold. Maar daar is geene andere God, dan die zich in Christus door den Heiligen Geest openbaart, en geene Waarheid dan in Hem.

Jammerlijk is het met alle wetenschappen gesteld; ik geloof na zestig jaren oefening, het recht te hebben om daarover een woord meê te spreken. 't Is alles (ik spreek letterlijk) duisternis en wanbegrip, uit miskenning van God gesproten.

Zie daar mijn hart voor U uitgestort, ter kwijting van den heiligen vrienden-en Christen-en broederplicht. Zegene de Almachtige het op Zijnen tijd! ik heb my als onnutte dienstknecht maar in oprechtheid gekweten.

Gy spreekt van dankbaarheid jegens my. Neen gy zijt er my geene verschuldigd. Ik wenschte (zegt Paulus) eene vervloeking voor mijne broederen te zijn. Dit zegt hy in vervoering van liefde; ik zal deze woorden niet gebruiken, maar God weet, wat in mijn hart omgaat wanneer ik dezulken tot wie my eenige vriendschapsbetrekking aantrekt, van de eenige belangrijke waarheid zie afgetrokken.

Doch deze brief is meer dan lang genoeg. Alleen voeg ik er nog by, dat ik Witsen Geysbeeks prullery niet gelezen heb. - Waar moet het met onze Letterkunde heen? vraagt gy. - Ja, waar met alle waarheid. Daar is voor de tegenwoordige eeuw geene waarheid, en zy kan er niet zijn, omdat er geen Heiland, en dus geen God voor haar is. En hierom is 't de eenige hoogste plicht, in deze jammervolle dagen, die eene algemeene slooping van alles wat menschelijk gewrocht en vrucht van menschelijke wijsheid is, voorbereiden, pal te staan, met het oog tot Hem geheven, aan Wien-alleen alle macht, eer, en geheel ons vertrouwen behoort! - Neem dit aan als uit den mond van een stervende!

Ik betuig met de hartelijkste gevoelens steeds en onveranderlijk te zijn,

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer,
UHoogEdelgeb. Gestr. ootmoedige dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, den 24 April 1824.

31.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *veelgeëerde Vriend!*

Hoe zeer my by mijne tegenwoordige verzwakking van hoofd en leden, het schrijven buitengewoon moeilijk valt, vat ik echter met het hoogste genoegen de my reeds byna vreemd wordende pen op om UWEGG.

mijn innigen dank te betuigen voor UWEd. voortreflijk en uwer recht waardig Letterwerk[1], waarmede ik my door uwe byzondere goedheid, in dezen mijnen vervallen en van dag tot dag meer en meer afnemenden toestand vereerd vinde. Ik verheug my recht innig, en in deze zeer belangrijke brochure, en in de bloeiende kracht uwes leeftijds, waarin het UWEG. nog gegeven is, een wezendlijk nut en licht te verspreiden in eene zoo algemeene overschemering van de oprechte historische waarheden. - Vergeef, indien ik van mijne zijde, aan UWEGG. vriendlijkheden zoo kwalijk beandwoordde. Buiten staat om eenige directie te oefenen, en volstrekt geheugenloos zoo dat ik my zeer zeldzaam personen of zaken (welke my zelfs het naast aangaan) herinneren kan, weet ik zelf niet wat er van my uitgegeven wordt, en vivoteer ik in een zeer lagen graad van hetgeen men *kindsheid* gewoon is te noemen, doch wat eigenlijk ongevoel en onvatbaarheid voor indrukken is. Mijn verblijf in deze luchtstreek van Haarlem is, trouwens, voor ons allen zeer nadeelig, en ik voed weinig uitzicht om den eerstkomenden verhuistijd te bereiken, over welken ik zeker hier niet zou vertoeven. Want in mijn werklijke gesteltenis is ook aan geene verandering van woonplaats te denken.

(1) Geschied- en Regtskundig Onderzoek rakende het eigenmagtig en afzonderlijk afdanken van Krijgsvolk bij de Staten van Holland in den jare 1650, enz. enz., uitgegeven naar een gevonden Handschrift en met voorrede enz. voorzien en vermeerderd, door Mr. S. Iz. Wiselius.

Hoe het zij, ik bidde UWelEdggestr. de oprechte verzekering mijner steeds voortdurende hoogachting en vriendschappelijke gevoelens wel te willen aannemen, en overreed te zijn van de hartelijke gevoelens waarmede ik (onder eerbiedigen groet ook van de mijnen) my teekene,

WelEdelgeboren Gestrenge Heer,
UWelEd. Geb. Gestr. ootmoedige en verplichte Dienaar,
BILDERDIJK.
Haarlem, 29 Xber 1828.

32.

HoogEdelgeboren Gestrenge Heer, *hooggeachte Vriend!*

Geene *verschooning* (bid ik) voor een verzoek dat my zoo vereerend is als het uwe! 't Is integendeel aan mijne zijde dat die te vragen is wegens het niet dadelijk en uit eigen beweging voldoen aan het gene waarop UWEG. my altijd verplichtende vriendschap een volkomen aanspraak en recht heeft. - Met het grootste zielsgenoegen geve ik my de eer by dezen de kleinigheid in quaestie ter aanvulling by de verzameling van mijne veeltallige poëtica aan uwe goedwilligheid aan te bieden, waarby ik nu weldra eene proeve van Ovidiaansche navolging en wat er nog werklijk sub praelo is, hoop te voegen, indien naamlijk mijne daaglijksche verzwakking dit uitzicht niet onderschept door een onverzetlijk *Hûc usque!*

Mijne toestand is inderdaad zeer bedenklijk; en niet van dien aart, dat iets buiten volstrekte noodzakelijkheid my zou kunnen overhalen tot wat het ook zijn mocht dat met eenig gewoel verbonden is. Natuurlijk derhalve is 't, dat ik, eenmaal hier zijnde, hier liever blijf (zoo het zijn kan) dan naar elders weer op te kramen; doch daar de woning waarin ik thands ben, my onderhuurd is, zal 't er op aankomen of ik hier eene andere vinden kan: want Haarlem is thands overkropt met inwoneren.

Met het leedwezen der hartlijkste deelneming verneme ik de treurige stemming die tot uwent plaats heeft; en inzonderheid mede ten aanzien van Mejuffrouw uwe Dochter aan wie wy beide steeds met byzondere hartlijkheid denken, en die van ons innig gegroet zij! - Dat wy gemoedelijk en oprechtlijk deelen in 't gene en UWHoogEdgeb. en de uwen treft, behoeve ik zekerlijk niet te melden, aan wien onze lotgevallen bekend zijn, en die ons gevoelig hart niet mistrouwen.

Ik teeken niet zonder aandoening van wellicht de pen hierby voor altijd neêr te leggen, als steeds *dum spiritus hos regit artus*,

UwHoogEdelgeb. Gestr. Ootmoedige Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.

Haarlem, den 6^{n} Maart 1829.

33.
Fragmenten.

.....Omtrent *Koekeloer*[1] hebt Gy volkomen recht, het onder de prulleryen te tellen. Ik doe dit zelf ook. Maar de vodden, zegt men my, moeten voor de goede stukken tot paspoort strekken: en de keuze der stukken is door - gedaan.

Leyden, den 23 Aug^{5}. 1817.

De Heer Valckenaer bezocht my ll. Saturdag onverwacht. Hy was zeer opgetogen met mijn vaers *aan de Moedermaagd*[2], waarvan hy het geheel volmaakt doordrongen had en verstond. De *Dieren* waren hem niet zoo bevatbaar in plan en doel, naar het scheen. Ik geloof dat zeer weinigen niet in dit geval zijn: en onze Vriend is met geen *poëzy van detail* te paaien; hy eischt meer, en heeft gelijk.

Mijn hoofd is zeer zwak, en ik kan met geen mooglijkheid het woelige van deze woning uitstaan. Nooit komt er een dag, dat ik niet meer dan de vorige naar de rust van het gras smachte en hijge. Wat duivels zijn de menschen toch, dat zy zich 't leven zoo verwoesten. 't Is of men onder Franschen leeft.

Leyden, den 2 Septr. 1817.

In dolle hoofdpijn, uitgeput door de angst voor

(1) Zie Nieuwe Uitspruitsels, bladz. 147.
(2) Idem, bladz. 25.

mijn kleine die sedert drie dagen zeer ziek ligt in eene allerontrustendste beklemming van keel en borst, schrijf ik dezen, om geen oogenblik te verliezen, dat voor iemands redding van belang kan zijn: want God weet, of ik er morgen in staat toe ben.....

Vergeef dit gekrabbel, 't geen ik zelf niet nalezen kan of het behoorlijken zin heeft, zoo pijnlijk zijn my de oogen. Ik breek af enz.

Leyden, 11 Nov. 1817.

Kan ik UHEGG. in het nazien der proeven van uwe Voorrede van dienst zijn, gaarne zal ik ze nazien. *While I yet live*, *let me not live in vain*, zegt Cato by Addison, en dit is meer Christlijk dan Stoïsch.

Mijn Kollegie is tot het jaar 1550 gevorderd. Dat ik het veel verder breng, geloof ik niet. - Maar à propos, ik heb een bries van UHEGG. als Secretaris ontsangen, om een onderwerp voor een Historische prijsvraag. Ik weet geen belangrijker dan eene: *getrouwe geschiedenis van de Conspiratie der Hollandsche Magistraten*, *van* 1572 *tot op den huidigen dag*, *tegen de Natie en haar wettig bestuur en welvaart*.

Leyden, den 18 Maart 1818.

Heb dank voor uwe kiesch-uitgedrukte gelukwensching *in petto* met een dag, die my sedert mijn vroegste herinnering altijd de treurigste van de 365¼ in zijn kring is geweest. - Spreek niet, mijn waarde Vriend, van het laten schijnen van een licht, dat geheel uitgedoofd is; van een toekomst op aarde, die

zich aan mijne verbeelding, als op één hooping van jammeren voordoet, waar geene menschlijke macht den mensch door kan redden; van een Maatschappy die geen banden meer heeft, die haar samenhouden; van geen hulp en ondersteuning eens uitgeputten bezwijkenden, die zich-zelven niet meer steunen of helpen kan in de dagelijksche en algemeene zaken van 't leven: spreken wy slechts van den plicht om te lijden, en te blijven lijden zoo lang God het ons oplegt, en bidden wy den lijdende lijdzaamheid toe!

Leyden, 27 Sept. 1819.

Het doet my veel genoegen, dat mijn stukjen over het Letterschrift UHEGG. zoo wel behaagt. Taal en schrift zijn, in mijn gevoelen, van 't allergewichtigste voor de kennis van 't menschelijk hart en verstand, en zy-alleen kunnen ons op den weg helpen tot het inzicht der Korrespondentiën (gelijk Zwedenborg het noemt) van de zichtbare met de geestelijke wareld.

Leyden, 28 April 1820.

Een duister dat vlamt versta ik zoo min als UHEG. Maar de plaats[1] naslaande, zie ik dat het is het *vlammend licht* dat den throon der Almacht omringt, maar by de uitschittering der Godheid *duister* is. Ik wil gelooven dat de uitdrukking duister is, maar in de warmte van het opstellen was zy my klaar. Ik

(1) Ondergang der Eerste Wareld. Eerste druk, bl. 145. Tweede druk, bl. 91.

zou zeggen: ‘*omringd met vlammend licht*, maar neen, het is hier geen licht, maar duisterheid.’ Dus, zoo ik de tijd had om de denkbeelden te *rangeeren*; maar die tijd is er niet; het gevoel brengt onmiddelijk tot het *resultaat* (DUISTER); en, 't verstand mag het, zoo het kan, nahinken, 't gevoel vliegt den stroom over, en laat de brug liggen. Zie daar mijne verklaring.

Leyden, den 24 Nov. 1820.

Spreek (bid ik) van geene scherpzinnigheid: ik bezit die niet, maar ik stel alles, wat men zegt of denkt van een zaak, altijd ter zijde, en tracht ze zonder vooringenomenheid te beschouwen, en dus de brillen die men ons op den neus zet wegwerpende, zie ik wel eens anders, dan die niet dan daardoor heen zien. Zie daar alles!

Leyden, 31 Jany 1821.

Hartlijk verheug ik my over het geen UHoogEd. Gebg. my meldt ten aanzien van onzen (ik had daar byna gezegd *mijnen*) braven da Costa. - God verhoorde my toen ik, liem ten tweedenmale tot mijnent ziende, met gevoel van zijn hart hem de hand op het hoofd lei, en zegende. - Hem (onzen God en Heiland!) zij eer en dank!

Leyden, den 5 April 1822.

IX. Aan Nicolaas Godfried van Kampen. te Leyden.

WelEdele Heer!

Ik ben UWelEd. mijn dank schuldig en betuig U dien hartlijk, voor het aangenaam geschenk der **Geschichte der schönen Redekünste**(1) over Denemarken, Zweden, en Holland. Ik wensch U geluk, mijn Heer, met dezen uwen volwrochten arbeid, welke in stijl, schrijftrant, en grondigheid (zoo veel ik met mijne geringe kennis van de Noordsche letterkunde mag oordeelen) zich zeer voordeelig boven dien uwer twee ongenoemde medearbeiders in dit Deel, onderscheidt. Duitschland heeft er U groote verplichting voor, en ons Vaderland, dat er zich door gehandhaasd ziet tegen 't buitenlandsche vooroordeel, zal (zoo ik ten minste vertrouwen durf) het U altijd erkennen.

(1) Uitgegeven door Prosessor Eichhorn te Göttingen. De geschiedenis der Hollandsche Letterkunde in dit werk, is van de hand van den Hooggeleerden Heer van Kampen.

Ik zal niet nalaten het werk aan den Heer J. de Vries, volgens uw verzoek mede te deelen; en ik durf U verzekeren, dat Zijn Ed. prijs zal stellen op deze uwe oplettendheid jegens hem, en niet verlangen zal, dat gy U van den eenigen asdruk die U overig is, zoudt berooven. Ik ben te gevoelig voor de genegenheid die UWEd. my daarmeê bewijst, om er afstand van te doen, maar ik wil het gaarne als een geschenk, aan ons beide in 't gemeen gedaan, aanmerken.

Ik heb het werk nog niet meer dan vrij oppervlakkig doorloopen (Gy begrijpt licht dat het voor my geen lectuur is om in vier en twintig uren naar eisch af te doen), doch, had ik het in MS. mogen zien, ik hou my verzekerd dat ik U eenige kleine onnaauwkeurigheden omtrent mijne tijdgenooten had kunnen aanwijzen, die het U niets gekost had te berichtigen. De veelvuldige drukfeilen zijn (zeer zeker!) ook aan U niet te wijten. Maar wat men U wijten kan, is wat al te groote uitbundigheid in my op te hemelen, zelss waar ik my zeer onverdienstelijk gevoel, en ik ben overtuigd, dat UWelEd. zelf t' eenigen dage in dit gevoelen zult instemmen. - Veellicht zal tien of twintig jaar tijdsverloop vrij wat verschil maken in de wijze van denken over ons werk, en het is altijd gevaarlijk, het nageslacht te willen voorschrijven, hoe het ons en onze tijdgenooten waardeeren moet. Vergeef my de aanmerking! Zy koomt uit een oprecht hart voort. - Ik weet wel, dat uw vak ook onzen leeftijd omvatte, en dat gy er wel in

vallen moest, om te oordeelen. Maar is er niet hier en daar wat enthusiasmus omtrent weinige personen, waar van ik er een ben?

Ik zal met den Heer Scheltema spreken over de bouwstoffe tot uw ander werk[1]. - Zoo wy eens een opzetlijk gesprek by monde konden hebben over dien arbeid, en ik uw plan zien en wat met U bepraten mocht, zouden wy misschien te samen ter vervulling van het vereischte iets doen en verder raad schaffen kunnen. -

Intusschen raad ik UWelEd. zich by den Heer Dr Kesteloot in de Haag (Genees- en Natuurkundige, maar universeel in de Historie der Wetenschappen) te vervoegen, die, vooral omtrent de laatste jaren, U zou kunnen verschaffen berichten, die my door mijne uitlandigheid, zieklijkheid, enz. noodwendig moeten ontbreken; en, ik vlei my des, ook ten aanzien van den aanéengeschakelden gang dezer wetenschappen een volledige *series* meêdeelen, 't geen mijn verzwakt hoofd geenzins toelaat. - Wy zouden ook dan veellicht over de Rechtsgeleerdheid en hare verscheiden vakken een middel kunnen vinden, om U voor te lichten in het geen U noodwendig duister moet zijn, en waarin het voor een' niet grondigen rechtsgeleerden van beroep zelven niet mooglijk is, niet te dwalen of mis te tasten. Intusschen zoudt gy over dit vak ook wel met Prosessor Tydeman (een der geleerdste en universeelste mannen van zijn' tijd,

(1) De hoosdstukken Holland betreffende, in de Geschichte der Literatur, van Prosessor J.G. Eichhorn.

en die ik weet dat U uit uw werken heeft leeren achten) kunnen raadplegen. Het Historische der Wetenschappen is dezen Heer zoo bekend, als de Wetenschappen-zelven, en zijn hart is altijd open, om dienst te doen, en kennis en waarheid uit te breiden.

Ik heb de eer met achting te zijn,

WelEdele Heer,
Uw WelEd. Dv. Dienaar,
BILDERDIJK.
Amst. den 24 van Herfstmd. 1810.

P.S. Op gisteren ontsing ik uw brief en geschenk. Ik merk dit op omdat ik den uwen met den 20^{n} gedagteekerd zie. Het zou slordig van my zijn, eerst na zes dagen te andwoorden, en hiervan achtte ik my te meeten zuiveren, opdat gy mijne gevoelens niet verdenken zoudt. Vale!

X. Viro spectatissimo, clarissimo, reverendissimo, A Moldenhawer, Dannebrogici ordinis equiti, s.s. theologiae doctori ac professori, &c. &c. *S.P.D.* Gulielmus a Teisterbant, dictus Bilderdijk, jur. utr. doctor, instituti Hollandici socius &c.

Quae publicè innotuit Regiae Universitatis in regno Norvegiae erectio, sicut omnibus litterarum cultoribus atque amicis acceptissima non esse non potuit, ita et in hac omnium rerum perturbatione hos excitavit, quos, antiquis Musarum sedibus eversis, ad summas redegit angustias inopina mutatio, quae et alibi et in Batavis contigit. Haud itaque defuturos existimo eruditos viros, qui inopiâ pressi, Laribusque ejecti, ad Potentissimi Regis Daniae benignitatem recurrant, cujus sub auspiciis, iisdem quibus insenuere sacris restituti, et victum sibi parent et laudem, quodque superest vitae docto labore sustentent. Quos inter si et ego nomen prositear, Vir spectatissime, clarissime, ac reverendissime, ne (quaeso) me credas ex animi levitate, praesentis sortis pertaesum, inanive studio-

rum fiduciâ adductum, in haec extrema descendere, ut provectiori aetate et domum et patriam linquam novumque ac inconsuetum mihi vitae cursum arripiam. In ultimâ quippe necessitate constitutus et ipse, spes meas in id unum reclusas video, ut, amissis omnibus, apud exteros id solatii quaeram, quod si mihi natale solum porrigeret, ad alia vota non properarem. Cum verò sic fata jubeant ut in tristissimo fortunarum naufragio portum circumspiciam, ad Te confugio, cujus latè celebratur humanitas ac benevolentia.

Commendatitiis apud Te litteris, quas vocant, non utor, quarum quam sublesta sit sides nemo est qui nesciat; neque eam in vitâ stationem tenui ut ad dissita regna famâ afserri contigerit; qua si quis ambitiosè se extollat huic primas sacile cedo et lubens. Ast si vera Disciplinae quam quis prositetur scientia, si modica eruditio, cum docendi usu conjuncta suo stet pretio, has mihi partes asserere nullus dubito. Caeterum, et gentilitio nomine et sati quo utor injuriis minimè ignobilis, emendicatis amicorum sussragiis eo magis carere posse videbar, quo facilius certa de me haberi possint judicia.

Post varios enim casus quibus me objccere annorum 1780-1795 in Belgio nostro discordiae, Politico (quod ajunt) decreto et patriâ et bonis exutum, Rex Ludovicus tandem restituit, honoribus auxit, ac in novâ quam instituit Academiâ (Institutum vocant regium Hollandiae) Secundae Classis praeesse voluit, additoque justo stipendio vitam exinde securè agere jussit. Biennium, et quod excurrit, hanc Spartam

ornaveram, cum, subitaneâ regis fugâ, haec ipsa benesicia in perniciem mihi verterentur. Sed his immorari nil attinet. Sufficiat, gravissima quaevis perpesso, jam aliam sedem esse quaerendam, ni caput ruinae subdere sanctissimaque quaevis officia deserere malim.

Sed et ante docendi munere functus fui, dum Brunovici degens, per integrum decennium vario disciplinarum genere vitam toleravi. Quin et plus semel in hâc ipsâ patriâ, cathedra Academica mihi in Jure, cum publico, tum privato, oblata fuit, quam tamen tunc temporis recusabam, Justitiae me potius quam Jurisscientiae antistitem praebens, cum per XV annos in supremis Hollandiae Curiis causarum patrocinium gererem.

Nec scribendo aut Jurisprudentiae aut elegantioribus litteris defui. In his quid praestiterim, hujus loci non est. De Jure Civili Romano, quod mihi semper dulcissimum studium fuit, *Observationum librum unum* conscripsi, anno 1805 Brunovici editum; festinanti tunc quidem calamo et in summâ librorum penuriâ, sed cujus adhucdum non poenitet. Cui et alterum addere cogitabam, sed repentinus in patriam reditus intercessit. Hoc qualecunque scriptum ne omnino nihil pro me attulisse videar, huic epistolae adjungere liceat.

At quid potissimum expetam nondum exposui. - Haud planè hospes in caeteris disciplinis, in Juris tamen prudentiâ semper mihi sedem constitui. Hanc ergo docendi munus in Konsberganâ Academiâ si mihi exopto, haud vereor, Vir spectatissime, ne nimis

superbè aut arroganter de me sentiam, Te scilicet precibus annuente; id quod pro eâ quâ es comitate, summo cum studio, eâque quâ par est observantiâ, rogo atque peto; sit modo aequa conditio. Honesta paupertas mihi divitiis potior est; at paupertatem dico, non mendicitatis abjectae statum, qui ingenio cuivis pudorem incutiat. Unicuique regioni suus vivendi mos est, suus in necessitatibus modus, cui ut sese accommodet extraneus homo, necessc est, nec mihi quicquam praecipuum posco. Quod si autem studiis unicè ac per totum vacare non licet, (hoc enim et alicubi usu venire didici;) si agricolam agere oportet, si olitorem, si opilionem, quo samilia liberaliter exhiberi possit; si ager, si hortus, stipendii loco est, si hospitium praestandum est adolescentulis, si convictus, si paedagogica cura, non meum id puto. Sunt enim in his quae me terrent vestigia, nec ullis rebus immisceri vellem, quarum mihi nec usus, nec scientia suppetit. Ne itaque aegrè feras, Vir optime, si de conditionibus aut stipendio quaeritem. Plura sunt quapropter Daniae regnum caeteris praeferam, quae hic persequi verbis, otiosi esset. Istic itaque si considere possim, si dies transigere vitae, est quod gaudeam; sed praeter litteras jurisque studium nibil affero, ne minimas quidem oeconomicae rei notiones.

Haec quod familiariter ad te scripsi, Vir spectatissime, si quid inconsiderantius admisi, Tuum erit ignoscere homini Batavo, Vestrorum morum ignarissimo, qui in summâ benignitate Tuâ hanc siduciam

posuit. Non equiti hoc; non consiliario regio, sed erudito meritisque gravissimo Viro deberi putabam, ut ei fortunas meas committere non vererer: quod nec injucundum Tibi fore nec mihi inutile, sponsorem se praestitit Nobiliss. Dull, Mercaturae Danicae in hac urbe Curator, vir integerrimus. Vale!

Dabam Amstelaedami, X Kal. Februarii Anni CIↃDCCCXII.
BILDERDIJK.

XI. A Mr. Jacob Grimm, A Cassel.

1.

Amsterdam, ce 27 Mai 1812.
Monsieur!

Je n'ai eu rien de plus empressé que de communiquer à la Classe[1] l'honneur de votre obligeante lettre du 15 Avril; je me trouve chargé de vous témoigner la satisfaction particulière de l'avantage que vous lui accordez, Monsieur, de vous compter parmi ses Membres correspondans. Venillez en agréer l'assurance la plus positive, conjointement avec celle de mon estime personnelle; excusez le retard involontaire de ma réponse, et permettez que sans d'autres préambules j'entre en matière sur les points principaux, dont vous eûtes la bonté de me parler.

Les démarches que vous venez de faire, Monsieur,

(1) De Tweede Klasse van het Hollandsch Instituut enz.

par rapport aux MSS. de Comburg, vous donnent un droit réel à notre reconnaissance, et je n'ai pas besoin de vous exciter à les poursuivre. Sensible comme Elle doit l'être à votre empressement à l'obliger, la Classe s'en repose parfaitement sur vous. En attendant, j'accepte en son nom l'offre gracieuse que vous venez de nous faire. Soyez persuadé, Monsieur, que de notre côté nous agirons avec la même cordialité, et qu'il nous sera bien doux de vous réciproquer nos services en tout ce qui dépendra de nous.

Les *Beytragen* de Mr. *Wekherlin* dont vous me parlez ne peuvent que nous intéresser, et nous serons bien aise de recevoir ce livre. Pour le présent, je n'ai pas de voye à vous indiquer, mais je crois que dans une résidence (comme Cassel) les moyens ne manqueront point à nous les transmettre avec sûreté et à peu de fraix. En cas du contraire, je vous proposerais le canal de la Librairie. Les Sieurs *Muller et Comp.* d'Amsterdam ont leurs correspondans à Cassel, qui s'en chargeront volontiers.

Quant au *Reintjen de Vos*, on nous a prévenus, et il n'y a pas de doute que Mr. Gräter ne s'acquitte parfaitement bien de son entreprise. Au reste peu importe, par qui, pourvû que la chose se fasse; mais nous serions bien fâchés de n'avoir aucune part dans un travail littéraire qui par son objet nous regarde de si près. Nos rapports avec Maerlant et, si j'ose le dire, nos droits sur lui (en cas que l'on puisse admettre un *jus proeventionis* dans cette matière) me semblent justifier nos désirs de donner au public tout ce qu'on

a de cet écrivain, peu connu jusqu'ici. Pour son *Wapen Martyn &c.*, ces petits ouvrages devront suivre ou accompagner le *Bestiaire*. Mais en tout cas, il nous intéresse de comparer et les divers ouvrages de cet auteur et les MSS. divers, ne fût-ce que pour celui-ci.

Vous me mandez, Mr., que le MS. de cet ouvrage qu'on gardait à Wolfenbuttel, s'y trouve encore. Une lettre de Mr. Langer, que je reçus il y a quelques mois sur un tout autre objet, me fit supposer le contraire. Vous nous obligerez, Mr., de nous procurer ce MS., et j'ose implorer vos bons offices à cet esset. Mr. Langer est correspondant de la Classe, mais j'ai lieu de croire que sa qualité de Bibliothécaire pourrait bien ne pas lui permettre de se dessaisir des livres, sans y être autorisé préalablement, etje ne doute pas que vous ne soyez à même d'applanir toute difficulté à ce sujet.

J'en conviens parfaitement, Monsieur, il nous intéresse bcaucoup de sixer l'état de la science relativement à l'histoire naturelle du moien âge, et j'ai fait là-dessus quelques observations que la Classe a paru adopter. L'utilité de ce point se repand par toute la littérature, mais il n'est pas encore décidé, jusqu'où l'on s'étendra dans ces recherches. Le premier point pour nous, c'est sans doutc, l'illustration de la langue, mais la connoissance des anciennes opinions y tient sous bien de rapports, et tous les jours on se trouve dans le cas d'en faire l'expérience.

L'ouvrage de Maerlant est tiré, comme il l'annonce

lui-même, du Latin de

> broeder Alebrechte
> Van Coelne, die men wel met rechte
> Heeten mach bloeme der clergiën.

mais il y fait mention d'un Bestiaire de Willem Utenhove, *een priester van goeden loue*, van *Aerdenburch*, dont l'ouvrage fut tiré du Français. Au moins c'est ainsi que j'entends ses paroles:

> 'Want hine uten valschen dichte.'

où *valsche* ne peut s'expliquer que par *Walsche*.

Il serait curieux, si l'on pût déterrer un jour ce travail d'*Utenhove*, qui pourrait bien se trouver n'être que l'ouvrage français de Philippe de Than: car comme Maerlant a dédié son ouvrage au Tuteur de Florent V, il parait probable qu'il l'aura écrit vers le milieu du 13e siècle. L'ouvrage d'Utenhove exista donc et fut connu dans ce tems-là, et je doute fort que celui de Guillaume de Normandie puisse atteindre cet âge. Mais vous en jugerez mieux que moi.

Maerlant n'a pas fait usage de ses dévanciers français. Par l'article de la *tourterelle* que je joindrai à ma lettre, vous verrez, Monsieur, qu'il n'y a pas le moindre contact entre Guillaume de Normandie et lui. Mais cela n'empêche pas qu'ils écrivent peu s'en faut dans le même goût. Même manière de s'énoncer, même douceur d'âme, se rencontre chez l'un et l'autre, et surtout la même pente d'esprit pour les applications mystiques et édifiantes. Chez Maerlant par exemple, le fénix est l'emblême de Jésus-Christ.

A l'occasion de la vipère il s'adresse ainsi aux maris qui maltraitent leurs femmes:

> ‘Luttel serpente vint men, so fel;
> Nochtan nes *sochter*, men weet wel,
> Jeghen die *suwe* (la semelle) gheene *hie* (le male)
> Dit weder seit, sente baselis mie.
> Want soe es als over enige side,
> Hi wispelt na hare en es blide.
> Als hise bevoelt bi hem sijn,
> Dan spuwet hi ute sijn venijn,
> En ontfaet met groter minne
> Sine lieve veinootinne.
> Onsaligh dorper grimjaert,
> Scaemdi dat tu heves onwaert
> Sonder redene dijn wijf!
> Lere an dit selle dier keytijf
> Dat sijn venijn van hem spuwet
> Alst sijn ghenoet vernuwet!
> Laet varen dine felheit quaet,
> En les sonder beraet
> Hoveschelicke met bliden sinne,
> En dele haer weder dine minne!

Je n'ai rien changé dans ce passage que le mot *sochter* (il y a *sochte*) et la ponctuation.

Vous m'écrirez en telle langue qu'il vous plaira. Il n'y a aucune raison de vous gêner sur ce point. Cependant vous avez tort de faire des excuses par rapport au Français. Vous y réussissez parfaitement bien, et je serais bien aise d'en faire autant. Mais si vous m'écrivez en Allemand, veuillez consentir que je vous réponde soit en Français, soit en Hollandais. Je n'ai jamais été habitué à écrire l'Allemand, et

j'exprimerais bien mieux le langage de votre Wolfram von Esschenbach que celui de vos bons Auteurs d'àprésent. Si le Hollandais vous coûte quelque peine, je me servirai du Français.

Ce que je possède de MSS. Allemands se réduit à très peu de chose, et ne vaut pas la peine d'en parler. Mais il y a quelque tems que parmi les Archives de l'État à la Haye, il a été trouvé un Monument remarquable du 14e Siècle, qui consiste dans un poëme en bas-Allemand sur la mort du Comte Guillaume de Hollande et de Hainaut, surnommé *le bon*. C'est un ouvrage allégorique tout à fait dans le goût de ce temslà et qui a son mérite même du côté poétique. L'original reste toujours sous la garde de Mr. l'Archivaire *van Wijn*, mais il a eu la politesse d'en donner une Copie exacte à la seconde Classe de l'Institut, et je ne doute pas, que si la pièce vous intéresse à ce point, Elle ne consente à vous la communiquer. Ce sont quelques centaines de vers, mais je les décrirai de ma main. J'avais proposé d'en donner une espèce d'apperçu philologique dans les Mémoires de notre Classe. Mais cela n'empêche pas, que l'on ne saisisse cette opportunité à vous prouver notre empressement à vous obliger.

Vous vous êtes beaucoup occupé, Monsieur, des traditions fabuleuses du moyen age concernant l'histoire naturelle; pourriez-vous m'indiquer la première source où est puisée celle du *thériaque*, qu'on apporta jadis du Levant sous le nom de *tyricon* et qui fut considéré comme chair d'un serpent, qu'on avait suspendu à la croix de Jésus-Christ? Ce n'est sans

doute qu'une tradition orale dont cette fable a pris naissance, mais il s'agit de savoir le premier auteur qui en ait parlé. - Mais il ne saut pas que cela vous cause le moindre embarras.

Permettez, Monsieur, que je vous prie d'être persuadé de la haute considération avec laquelle j'ai l'honneur d'être; &c. &c.

BILDERDIJK.

2.

Amsterdam, ce 10 Juin 1812.

Monsieur!

L'obligeante lettre dont vous m'honoriez en date du 25 Mai m'est arrivé le 8e, et comme elle me parait avoir croisé la mienne du 15, je m'inquiète un peu sur le sort de cette dernière. Je m'empresse donc d'autant plus, Monsieur, de vous répondre, que cela me donne l'opportunité de vous l'annoncer, afin que vous soyiez à même de saire les perquisitions nécessaires. Je ne vous écris donc cette fois-ci que de mon propre chef; les séances de la seconde Classe étant suspendues pour quinze jours, ce qui m'a ôté l'avantage d'y communiquer la vôtre.

Je ne concois pas, Monsieur, quelle espèce de jalousie s'en puisse mêler pour nous enlever l'avantage d'examiner les MSS. de notre Maerlant. Que Mrs. Gräter ou Wekherlin en donnent les premières annonces, et même (s'ils trouvent qu'ils en savent

plus que ses compatriotes) qu'ils le publient. J'y consens volontiers, et j'ose vous affirmer franchement, que ce n'est pas la vaine gloriole d'en procurer l'édition qui touche la Classe. Nous n'aspirons qu'à l'utilité commune, et peu importe par qui la chose se fasse, pourvu qu'elle soit faite et bien faite. Mais nous refuser une communication qui dans la république des lettres est considérée comme un droit coutumier, je vous avoue, Monsieur, que cela m'étonnc, surtout d'après les procédés qu'on tient dans la Bibliothèque Impériale à Paris et dans celle de Leyde. Mais quoiqu'il en soit, nous vous avons d'autant plus d'obligation de vos efforts dans cette affaire, et je vous prie au nom de la Classe, de la poursuivre de la manière que vous trouverez à propos. En attendant veuillez assurer Mr. le Géneral Girard, combien nous sommes sensibles à la bonté qu'il a eue, d'y mettre l'intérêt qui parait.

Si cependant Mrs. Gräter ou Wekherlin s'imaginent, que pour donner une édition de Maerlant, nous dépendions entièrement d'eux, ils se trompent. Il y a dans ce païs deux MSS. de la *Heimelicheid der Eimelichede*, qui sont à la portée de tout amateur qui s'en voudrait occuper. Peut-être que ces Mess^{s} l'ignorent, mais la chose est connue et il en est parlé dans la préface de Mrs. Clignett et Steenwinkel qui se trouve en tête de leur édition du *Spieghel Historiael*.

Je suis hors d'état, Monsieur, de vous marquer une voye commode, pour nous saire arriver des li-

vres sans des fraix démésurés, à moins que la Librairie de Cassel n'y intervienne en quelque manière. Mais peut-être que Mr. le Baron Bigot de la Vilandrie, Chambellan de sa Majesté le Roi de Westfalie, vous pourrait ouvrir quelque moyen plus commode. Ses divers rapports en Hollande et ceux de Madame la Baronne me font supposer qu'ils se seront conservé quelque autre communication avec ce païs, hors celle de la poste; et je suis sûr, qu'ils ne demanderont pas mieux que d'obliger les belles lettres par un tel service, en cas qu'il dépende d'eux. Je vous prie de vouloir bien vous en informer et de présenter mes respects et mon attachement à ces aimables personnes, qui m'ont toujours comblé d'amitiés.

Si néanmoins nulle occasion s'en offre, il faudra bien avoir recours au seul moyen qui nous reste, quoique coûteux. Dans ce cas-là je vous prie, Monsieur, d'adresser les paquets à la deuxième Classe de l'Institut Hollandais à Amsterdam, au lieu d'y mettre mon nom ou celui du Sécrétaire. Cela pourrait bien faire quelque différence à l'égard des fraix et de leur remboursement.

En attendant nous vous sommes bien obligés, Monsieur, de l'extrait que vous vouliez bien nous faire du livre de Wekherlin, qui à la vérité m'a paru peu attentif à ce qui intéresse le plus dans ces MSS. Il en faut excepter peut-être ce qui regarde le *Reintjen de Vos*; mais le reste est bien maigre et n'annonce pas une connaissance intime des ouvrages dont il s'agit.

Pour le *Roman de la Rose* Hollandais; j'ai d'abord

observé à notre Classe qu'il n'y a pas grande apparence que ce soit une traduction de l'Anglais de Chaucer. L'imitation de Chaucer ne contient tout au plus que 7920 vers*. Le Hollandais quoiqu'étant beaucoup moins diffus que l'Anglais doit en avoir 14200. Mais quoiqu'il en soit, il n'y a qu'à comparer le commencement des deux traductions pour se convaincre que l'une n'a pas été faite sur l'autre. Notre compatriote est bien plus serré que Chaucer, qui s'échappe à tout moment en longueurs inutiles, et qui finit avec le 13104 vers du Français. Ce vers répondant au 7920 de Chaucer, on en pourrait conclure qu'il est plus concis: mais il faut savoir qu'il a sauté quelquefois des centaines de vers du Français, comme (par exemple) au vers 9366 de l'original jusques au 11253e, en mettant simplement 6 vers de sa facon pour remplir le vuide des 1907 qu'il passe.

La fin de ce Roman en Hollandais m'a frappé! Est ce que notre Poëte aurait retranché les 460 derniers vers à cause de leur saleté? C'est assez dans le caractère national; mais la chose mérite d'être éclaircie. Il se pourrait qu'il y eût d'autres retranchemens de même nature. Cependant, comme le Hollandais est plus court que le Français à peu près de ⅜, on n'a pas besoin de cette supposition pour expliquer qu'il y ait une différence de 7500 vers sur le total. Car des 22734 il faut ôter les 460 vers de la fin du Roman,

* N.B. L'édition de Londres a 60 pages de deux colonnes, chacune de 66 lignes.

et les 400 qu'on y a insérés pour expliquer les sujets en forme d'épigraphes.

L'ouvrage de *Van Haken* ne peut non plus que nous intéresser vivement. C'est une découverte très importante, que celle d'un ancien poëte Flamand inconnu jusqu'ici. Comment a-t-on pu s'empêcher d'en donner au moins un échantillon?

Vos remarques sur les vers Flamands de *Maerlant* et du Roman *van de Rose*, me sont une preuve, Monsieur, de votre parfaite connaissance de notre langue. Si l'on s'y appliquait mieux, ce serait sans doute un bien véritable pour les auteurs Allemands qu'on nous donne, qui sont quelquefois assez mal expliqués par leurs Éditeurs. Je ne citerai que Mr. Bruns d'Helmstad dans ses *Romantische und andere Gedichte*, que je compare à nos *Alkemade*, nos *Le Long*, et tant d'autres, qui n'entendirent pas les textes qu'ils tâchaient d'expliquer. Car il faut avouer, qu'avant *Huydecoper*, on n'avait point de justes idées de notre ancienne langue; qu'il faut connaître non pas par les Glossaires, les Dictionnaires et autres supports, mais par la lecture des anciens auteurs. Aussi me fait-il de la peine, lorsque je vois alléguer de tels écrits, qui ont été faits dans un tems où l'on était encore bien loin d'avoir une connoissance suffisante des idiômes Teudesques. Il s'y est glissé des erreurs, qu'on propage et qu'on multiplie, quand on ne sait la langue que par ces ouvrages, qui ne devraient être sormés que lorsque la science sera portée à sa perfection.

Quant à l'orthographie, il est clair, qu'elle a varié

de tems en tems; et aucun des MSS. que j'ai hantés (je ne parle pas de diplômes, mais d'ouvrages comme ceux de *Maerlant*, de *Melis Stoke* etc.) n'y observe une methode constante (je veux dire, *quoe sibi ipsa constat*). Au contraire, les MSS. n'étant pas du même tems que l'auteur de l'ouvrage, on y trouve ordinairement un mélange de l'orthographie de celui qui l'a décrit avec celle de son auteur, et l'inégalité se manifeste partout. Il cst même bien rare de trouver une parfaite ressemblance ou conformité d'orthographie, entre deux MSS. d'un même ouvrage. Il me semble donc qu'on ferait toujours bien de restituer l'orthographie qui eut lieu dans le tems de l'auteur. Mais en tout cas, il faut rendre compte de la diversité de lecon, dont (comme vous observez parfaitement bien, Monsieur,) rien n'est à négliger.

Comme nous tombons insensiblement sur cette matiére, voudriez-vous bien me permettre, mon très respectable Correspondant, de remarquer que le mot de *verchiert* ne s'écrit pas dans *de Rose* au lieu de *versiert;* mais que jusques dans le 17e siècle on l'a toujours écrit par *ch*, et avec raison. Le mot vient de *chier* (en Francais *chère*), visage. On dit encore *goede cier maken* (faire bonne chère), c'est proprement *faire bon visage*, et particulièrement cela se dit autrefois du maître de la maison qui régalait ses conviés: *sijnen gasten goede cier maken*. C'est la même chose que: *een goed gelaat toonen*, *vriendelijk en blijmoedig ontfangen. - Versieren* ou *vercieren* (proprement *verchieren*) c'est *een gelaat aan iets geven;*

autrement *een oog aan iets geven*, *iets een aanzien geven*, en het is dus *aanzienlijk*, *ooglijk*, *fraai maken*. - Le *ch* appartient donc au môt, et n'est ni archaïsme ni dialecte de Flandre. - Il est très sûr cependant qu'anciennement le *s* et le *ch* se confondirent quelquefois. Aussi l'on trouve dans l'Allemand den 12e au 14e siècle *gebrist* pro *gebricht* ou *gebrecht*. Aussi *bresse*, Francais et Hollandais, vient de *brechen*, *breken* chez nous. Il y a même bien de l'apparence, que nos prétérits imparfaits en *cht* et en *st*, avec les noms qui en dérivent, n'appartiennent originairement qu'à une même forme; et j'en ai dit quelque chose dans la nouvelle édition que je prépare de mon traité Hollandais *sur le genre des noms*, que vous connaîtrez peut-être par les journaux Allemands.

Quoiqu'il en soit, c'est un fait certain, que les mots de *chier* et ses dérivés *verchieren*, *chieraet* &c. n'ont pris l'*s* que lorsque le *ch* fut uniquement employé pour exprimer le *x* grec. Et, comme d'ailleurs on eut coutume d'exprimer le *ch* des Francais par *ts*; le *s*, le *z* et le *c* s'en sont emparés, selon qu'on prononcait ces trois consonnes dans les différentes parties de notre Patrie.

Pour le *ch* Francais, vous savez, Monsieur, que tantôt on l'a employé (comme en Italien) pour *k*, tantôt pour le *c* Italien; et que c'est absolument la même chose du *c* des Francais. Il ne faut donc pas s'étonner que ces deux caractères divers ont été confondus en France, et qu'on ait écrit *princhе* pour *prince*, et *brance* pour *branche*. Il est curieux de

voir comme cette diversité de prononciation en Francais a influé sur notre Hollandais. Le mot *rok* (fels) est originairement Hollandais et masculin. Le Francais, l'ayant adopté, en a fait un nom féminin par l'adjection de l'*e* doux. On écrit done *roche*, qui est la prononciation de *roque*. Mais ensuite la prononciation se changeant, on a dit *roche*, comme à-présent, et ce *roche* a été repris par nos Hollandais en l'écrivant *rotse*, nom féminin. C'est la même chose de *brek* (ancien mor masculin), dont les Francais firent *brêche* que nous avons adopté en l'écrivant *bresse*; de *plek* ou *plak* (endroit), dont le Francais fit *plache* ou *place*, et qui a rentré chez nous en s'écrivant *plaatse*. Il y a une foule presqu'innombrable de ces mots Flamands et Hollandais, qui en passant par le Français ont changé le *k* en *tse*, et, avec leur terminaison, leur genre. J'explique cela tout au long dans mes leçons de grammaire Hollandaise; mais j'aurais grand tort d'abuser de votre patience en épluchant tout cela. Seulement, je vous prie d'être averti qu'il n'existe aucune grammaire de notre langue qui puisse la faire connaître.

Quant à *soe* (*illa*), c'est du 12e et 13e siècle, et dans Maerlant on le retrouve à tout moment. Mais ce *soe* s'écrit *suwe* pour signifier la fémelle d'un animal. Il est alors opposé à *hye. Die hye*, *die suwe;* c'est *le mâle* et *la femelle*. (‘*die hye-ridet*, *die suwenoot*.’) C'est tout comme en Anglais *the he-cat*, *the she-cat*. C'est la même chose de *haen* et *hen* que l'on dit des oiseaux: ‘*die patrijs is een* HAEN, *die andere een* HEN.’ C'est le pronom scandinave *han*

et *hun* qui subsiste encore en Danois. *Haan* n'est pas *gallus*, ni *hen*, *gallina;* ce n'est que *hy* et zy (*ille* et *illa*); mais le nom de l'espèce est *hon* (maintenant *hoen*), qui signifie *taché* (*gespikkeld*), parce que les poules de ce païs sont ordinairement tachées.

Le mot de *rote* dans l'endroit cité est sans doute *troupe*. C'est ce qu'il signifie toujours chez nos anciens auteurs. L'instrument de musique de ce nom qu'on trouve dans le *Wigamur* &c. ne se rencontre pas en Flamand, que je sache.

Vous me demandez, Monsieur, s'il importe de distinguer l'*ij* de l'*y* dans l'ancien Hollandais ou Flamand? Je ne puis que répondre affirmativement. Les MSS. d'un âge un peu reculé ne les confondent jamais; mais *y* s'y emploie maintesfois pour l'*i* long non doublé et quelquefois pour l'*j* consonne.

Der reinre maghet est contracté pour *der reinere*. Ainsi *sire*, *ere*, etc., sont *sinere*, *enere;* tous datifs féminins d'adjectifs. Au reste, l'ancienne langue confondit le génitis avec le datif et l'accusatis, et la plûpart des verbes actifs regîrent le datif, beaucoup d'autres le génitif. C'est de quoi l'on ne doit pas s'étonner, si l'on considère que ces formes différentes n'étaient pas originairement des cas qui répondaient à ceux du Grec et du Latin, mais des différences de sorme d'un cas, distingué du *casus absolutus*, quc les Missionnaires Romains ont adapté comme ils purent à la déclinaison de la Grammaire Latine qu'ils avaient apprise. La langue Tudesque qui embrasse l'ancien Hollandais et l'ancien Allemand montre partout des for-

mes orientales qui en prouvent l'origine; et en l'assujettissant à la Grammaire Latine on lui a fait violence. L'Allemand parait avoir été un peu plus souple, mais le Hollandais a toujours été fort rebelle à ce joug, et même encore il retient son ancien caractère, quoiqu'à dire le vrai, tous nos Grammairiens l'ont méconnu, et que depuis deux siècles bien des personnes n'ont écrit que du Latin en mots Hollandais. Toutes les Grammaires qu'on a faites de notre langue sont illusoires et souvent ridicules, en substituant un langage de convenance du 18me siècle, à la véritable langue nationale.

Le mot de *gome* (*cura*, acht, achtung) et le verbe *gomen* est très fréquent dans notre ancienne langue, et on l'emploie encore en Braband.

Vroet c'est *sapiens*. Nous en avons notre *vroetvrouw* (sage femme) et nos *vroetschap* des villes, qu'on appellât aussi *wijsheid* et *wijsdom* (sagesse).

Ne waer c'est *maar*, tant dans le sens de *sed* que de *nisi*. *Maer* n'est qu'une corruption de *ne waer*.

Vous expliquez fort bien, Monsieur, le vers: '*Die droeme vor truffen ne hilt*.' De même *gheweghen*, qui doit être *ghesweghen* (en allemand geschwiegen) *alleweghe*, *menigherande*, *ioye*, *harde groot*, *ontspranc*, *oghe* pour *hoghe*, *dor* pour *propter* comme durch en ancien Allemand etc. etc. Mais permettez que je vous indique dans l'extrait de Maerlant une méprise du Libraire:

> 'Want dat men ghevet dats dat men vint,
> Ende dat men hout wort niet .I. twint.'

(car ce qu'on donne c'est ce qu'on trouve, et ce

qu'on garde devient ne *γϱὺ* quidem.) Je ne doute point, qu'on ne doive lire *dat men wint* (c'est ce qu'on gagne); et, *dat men hout vroomt niet een twint; vromen* c'est *baten*, *verheugen*, *nut zijn*. Ce qu'on garde n'a ni plaisir ni utilité pour nous.

Puis la 5e ligne de cet extrait *Noyt* NU, doit être *noyt* MI (jamais donner ne me déplût). *Helpt mi* (7e ligne) c'est une contraction de *helptet mi;* (s. *helpt het mi*.)

Vindire (l. 19) n'est pas *findet ihr*, *vindt gy;* mais c'est une contraction de *vindes du er. Vindire iets onnuttes inne*, y trouves-tu quelque chose de blâmable. Ces contractions de plusieurs mots *enclytiques* sont très communes dans l'ancienne langue; par exemple: *Ic houdens onsculdich*. (Je l'en tiens innocent) c'est *ic houde hem des onsculdich*. C'est la même contraction dans *de Rose:* '*In houde drome niet overspot*.' *In* c'est *ic en*, ou *ic ne*.

Le mot de *tijhet* (l. 22) n'est pas *verzeihet* (vergeest), ce qui n'est qu'Allemand tout pur, mais *tijghet* (montre, accuse) troisième personne: 'ce qu'il y a de blâmable, montre mon esprit borné.

Votre conjecture de *woet* pour *weet* dans le 3me Chapitre du *Roman van der Rose* ne me paraît pás tout à fait juste. La rime nous annonce la terminaison en *eet;* et *weet* y donne un sens excellent. C'est *habit*, *ajustement*, Anglais *wede*. Mais sans doute le vers est corrompu. J'aimerais mieux:

'Soe achte nu wel lettel goet
DAT *harde* felle winter-weet,
Ne waer pareerde hare gereet &c.

(Elle méprisa alors (ne se contenta plus de) ce dur et affreux habit d'hyver, mais fit bientot sa toilette.) Le Français a

> ‘Et oublie la poverté
> Ou elle a tout l'iver esté.
> Lors devient la terre *si gobe*
> Qu'elle veut avolt *neufve robe*.

Chaucer l'a traduit *ad verbum* presque:

> ‘And the poor estate forget
> In which that winter had it set,
> And then become the ground *so proude*
> That it woll have *a new shroude*.’

Le Hollandais au contraire a négligé les deux premières lignes, et a rendu les deux dernières avec plus de vivacité.

Voici, Monsieur, des opinions dont vous jugerez vous même et que (malgré l'énonciation positive que je vous prie de me pardonner) je ne donne que comme telles. Je serai toujours charmé de m'entretenir sur notre langue commune, (car en vérité ce n'en est qu'une, et plus on avance dans le lointain du passé, plus on s'on convainct) avec un savant de vos lumières, et je suis sûr que j'en prositerai beaucoup. Mais vous me faites trop d'honneur en me supposant des connaissances au-delà de ce que vous trouveriez chez tout Hollandais, qui fait cas de sa langue et qui ne l'a point oublié dans le chaos des dissentions politiques, qui ont perdu tout ce qu'il y avait de bon chez nous.

J'ai remis votre lettre à Mr. Tydeman.

Les *Eddische Lieder* avec la collection de Romances Espagnoles, que vous nous annoncez, Monsieur, nous seront bien agréables a tous, particulièrement à moi. Il est vrai, comme vous le dites, qu'il y a peu de ressources dont on puisse se prévaloir dans un ouvrage comme le premier, mais le véritable génie se suffit à soi-même, et j'attends quelque chose de très excellent d'une main comme la vôtre.

J'ai l'honneur d'être avec la plus profonde considération,
Monsieur!

Votre très humble et très obéissant Serviteur. Dans l'absence du Sécrétaire perpétuel,
BILDERDIJK.

3.

Amsierdam, ce 28 Septb. 1812.

Monsieur et très honoré Correspondant,

En répondant à la fois à l'honneur de vos deux lettres du 22 Aout et du 3 Courant, je crains fort que vous ne m'accusiez d'une négligence impardonnable, d'avoir retardé jusqu'ici un devoir qui me devait être d'autant plus précieux, qu'il me donne l'occasion de m'entretenir avec un savant de vos lumières sur un objet qui nous intéresse également tous les deux. Cependant il n'y a que quinze jours tout au plus qu'il faut mettre sur mon compte, et ces quinze jours

m'ont été absorbés par un travail très pressé auquel je n'ai pû me soustraire. Je ne m'excuse pas, mais je vous prie de ne pas me soupconner de froideur, les apparences étant contre moi.

Je commence par votre dernière. La Classe ne doute point, Monsieur, que vous n'ayiez rempli tout ce qu'on peut souhaiter de vous. Vos efforts ont été inutiles; mais *careat successibus opto*, *quisquis ab eventu &c*. Nous ne vous en avons pas moins d'obligation que si la Classe eût eu un parfait succès, et je vous prie d'agréer les remercimens de notre Corps. - Il est vrai, que le motif allegué est bien drôle. 'Tout ouvrage une fois copié ou imprimé ne pourrait que perdre beaucoup de son prix.' - La considération est d'autant plus frivole qu'il s'agit ici principalement d'un ouvrage dont il y a plus d'un manuscript chez nous. Mais supposons qu'il soit question d'un manuscript unique; comment done permettre que *Reintjen de Vos* soit publié? - En vérité, ces Messieurs de Wurtemberg feront une belle figure dans notre histoire littéraire.

Quoiqu'il en soit, nous comptons, Monsieur, sur vos nouveaux détails concernant la Chronique Hollandaise, le poëme d'Alexandre le Grand, de van Haken &c. Et si vous pourriez nous procurer les variantes der *Heimelicheit* &c. nous ne perdrons pas grand-chose à ce qu'on vient de nous refuser si illibéralement.

A propos de ce sujet, je ne puis me défendre de vous communiquer que la Classe se trouve actuelle-

ment en possession d'un MS. unique de Maerlant; savoir celui du *Spieghel Historiael* dont la première partie a été publiée en 1784 et 1785 par Messieurs Clignett et Steenwinckel. C'est un ouvrage de 104000 à 105000 vers et d'un interêt sans égal pour la richesse de la langue et le grand nombre de mots inconnus ou obscurs qui s'y trouvent éclaircis et expliqués par le sens qui les amène. C'est un véritable trésor pour notre littérature ancienne.

Je vous suis bien obligé, Monsieur, de la peine que vous vous êtes donnée par rapport à la fable (*die alte saghe*) du serpent. J'ajoute à vos remarques que le peuple Hollandais a toujours dit *Driakel* pour *thériaque*, ce qui convient au *triacle* des Francais et au *treacle* Anglais. Mais cela ne prouve pas que *tyricon* soit de *θηριακὸς*.

Quant à l'origine de notre *chier*, mot qui en Hollandais de tout temps s'est écrit par *ch:* sa dérivation du francais *chère*, tiré du Grec *χαρα*, ne doit pas étonner. Nous l'emploions encore en *goede* SIER *maken*, *faire bonne* CHÈRE, ce qui n'est proprement que montrer un bon visage à ses convives. Ce mot Grec se retrouve en vieux Francais toujours dans l'acception synonyme avec le Latin *vultus*. On connait les *carauldes*, les *carathemens* et les *envoultemens*. Au reste, *een* AANZICHT, *een* OOG *aan iets geven*, AFZICHTLIJK, *een goed* AANZIEN *hebben* &c. &c. se rapporte toujours à l'embellissement; et c'est ainsi qu'on a dit VERCHIEREN, OPCHIEREN etc., mots qui se réduisent dans leur signification primitive à

veraangesichten, *opaangezichten. Schoon* même n'est proprement que *scho-eng* (c'est à dire *schouwing*) de *scho-en*, regarder, et ce môt de *scho* ou *schouw* fe trouve aussi pour *visage*, *vultus*. - Je ne doute point que l'Allemand **zier**, **zierlich**, n'y appartienne en quelque facon, quoique, à dire la vérité, j'aimerais mieux le dériver de *tier*, soit dans le sens de *bloei* (*vaag*, *florescentia*), soit dans celui de *trahere*, *tirer*, dont l'autre *tier* lui-même dérive. Pour l'Island. *scior*, que vous m'alléguez, je le considère comme appartenant au thême SKI, en tant que racine de *schieten stralen*, (A-S. **r**ceoтan) appliqué aux rayons de la lumière, et puis étendu à tout ce qui luit. Comme en *scyr* Isl., pellucidus, SKЄINΛN, **r**cinan, *schijnen*, *to shine* &c. J'avoue qu'il y a une proximité entre les idées d'*embellissement* et d'*attrait*, mais quoique cela justifie l'application d'un mot originairement pris dans l'une de ces significations à l'autre de ces idées, il ne décide rien pour la signification primaire et primitive. - *χορέω* tient sans doute à *χορή*, (puella) et en même tems à *decorus*, mais je serais bien éloigné d'y trouver une étroite liaison avec CIEREN. Le co de ces mots se range immédiatement sous le thême co, originairement *chaleur*, et puis appliqué au luifant, à la vivacité des *couleurs* etc. (J'en parle au long dans mon traité du genre des noms) mais je n'y compterais ni *χαρα*, ni *caput*, ni notre *kop*, **kopf**, *kap*, *chappe* etc.

Pour le môt de *plaats* dérivé immédiatement de *place*, et médiatement de *plak* ou *plek*, j'en appelle

au grand nombre de mots pareils qui ont ainsi passé par les deux langues. Je ne vous en fatiguerai pas, mais jettons un regard sur ROK, *roc*, *roche*, ROTSE; BREK (racine de *breken*, casser), *breche*, BRESSE; TOK (racine de *tokken*, dont *tokkelen*), *touche*, TOETS; PL UK OU PLUIK (racine de *plukken*, *pluiken*, vellere), *plucher*, *pluche*, PLUIS; KLEKKEN, *clecher*, KLETSEN; NIK (buiging) NIKKEN (buigen) *niche*, NISSE; POK; (Isl. *poke*. A-S. pocca) *poche*, POTSE, nom qui ne nous reste que dans le verbe IETS WEG POTSEN, i.e. *wegzakken*, et en POTS (gochelspel, propriè *zakspel*, comme en Allemand **taschenspiel**); RAKKEN, REKKEN, RUKKEN, *arracher*, REITSEN, RITSEN; VLEGGE, *flêche*, FLETS, FLITS &c. - Au reste le *ch* du francais est *ts* chez nous, qui écrivîmes anciennement *tjasteljoen*, *tsaerters*, *tsalons* pour Chastillon, Chartres, Chalons: quoique dans les terminaisons ce *ts* s'adoucit souvent dans le double *s*.

Mais cela n'empêche pas que même chez nous le *k* ne se change quelquefois en *st* ou *ts*, comme vous l'observez très bien, Monsieur. C'est par l'intermédiaire du *ch* ou *x*, qui remplacant le *k*, se prononca quelquefois comme les Francais le font à-présent. C'est ainsi que les anciens écrits Allemands ont par exemple: *geprast* ou *gebrast* pour *gebrach* et *geprist* pour *gebricht*, comme on le trouve en Wigamur, St. George, &c. ct chez notre Maerlant, lorsqu'il dit:

> ‘Die veel goets heest sonderlinghe,
> Hem *gebersten* vele dinghe.’

Multa possidenti multa desunt. Et ailleurs: ‘die broeders hebben *clederen* BERSTE, s. *gebrek*.

Que le Français *place*, l'Italien *piazza* &c. est bien postérieur au Hollandais *plek*, *plak*, je n'en ai aucun doute. Mais il saut bien s'entendre sur l'acception des termes. Le Hollandais ne doit pas se prendre comme une langue qui n'aurait existé que depuis que ce nom fut connu. Il existe dans l'ancienne langue de l'Allemagne; et c'est la même chose du Francais en tant que langue Germanique, qui depuis l'établissement des Francs dans les Gaules s'est mêlé avec le Latin et le Grec qu'on y parla de pair avec le Gaulois du païs. L'une et l'autre en fait une branche, et ce n'est qu'un dialecte différent d'avec les autres idiômes Allemands; et c'est ainsi que peut-être nous sommes plus d'accord qu'il n'a paru d'abord. Ce n'est que depuis quelques années que nous appellons notre langue du nom de Hollandais. Nous l'appellâmes toujours DUITSCH, comme étant le véritable Allemand, dont au moins c'est une branche très ancienne, et j'ose dire, qui s'est écarté le moins du vrai génie de l'ancien idiôme. - Cependant je n'ai pas besoin de remonter si haut pour dériver l'Italien *piazza* de *plek*, qui véritablement et essentiellement tient à *locus*, le *p* n'y étant qu'un préfixe ou préposition.

Mais il n'y a rien de surprenant que quelquefois l'on diffère sur les Étymologies. Celles qui sont les plus contradictoires peuvent aller ensemble: car dans la paucité des racines (que l'insuffisance de l'écriture à exprimer les differences insinies des sons a fait di-

minuer encore, en confondant ce qui sovent était fort différent dans la prononciation) il se rencontre souvent qu'un même mot dérive réellement de plus d'une source. Il en est ainsi par exemple (car je ne veux d'autre exemple ici que ce qui saute aux yeux) du mot francais d'*ecuyer*, qui en tant qu'il est pris pour *stabularius*, vient d'*equus*, et en tant que signifiant *armiger* vient de *scutum*, *écu*. Ainsi *étiquette* est tantôt un mot tiré du Grec, tantôt corrompu du Latin. Il y a quantité de mots dans toutes les langues qui sont dans ce cas; et quelquefois cette observation échappe d'autant plus aisément que les deux racines différentes ont quelque affinité de signification. Le ciseau d'un sculpteur s'appelle *beitel* chez nous, et *bijtel*, et l'on confond ces deux mots. Dans l'une de ces orthographies, c'est *instrument sur lequel on frappe*, dans l'autre c'est *instrument d'incision*. On a disputé lequel des deux noms fut le véritable; on eut tort; l'un et l'autre nom est également juste. Mais je n'entrerai pas dans cette matière pour le présent.

D'ailleurs, Monsieur, j'ai trouvé qu'il ne faut pas disputer sur les Étymologies, puisque la science en est encore à former. C'est l'analyse universelle et particulière des langues dont il faut tirer la méthode d'étymologiser; c'est à dire, remonter d'un mot donné à sa racine première, en la désenveloppant par une suite de réductions qui le ramènent de changement en changement jusques à sa forme originaire et primitive. Et cettè analyse n'a jamais été traitée elle-même avec méthode. Jusqu'ici on n'entend presque rien à l'in-

trinsèque des formes grammaticales. L'on compare les mots de plusieurs langues qui se ressemblent, et l'on en conclut à une dérivation de ces mots l'un de l'autre. Rien de plus incertain. Mille fois même il arrive qu'un mot plus primitif qui se trouve dans une langue plus récente, est dérivé mal à propos d'un mot plus éloigné de la racine. C'est ce qui se pratique tous les jours, par rapport aux langues boréales comparées avec les modernes qui sont d'origine Tudesque. - Il fallait établir une bonne et constante manière de réduire chaque mot dans son idiôme à son primitif, et puis suivre les filiations particulières qu'on déduirait du même thême dans les autres langues, en les comparant. Il n'y a que cela (ce me semble) qui puisse mener à la véritable intelligence des langues, dont (si je ne me trompe) on est encore fort éloigné. Et il n'y a que cela, qui nous puisse détromper sur les fausses dérivations, comme de *regel*, de *venster*, de *tafel*, &c. lorsqu'on les déduit de *regula*, *fenestra*, et *tabula;* dont l'apparence séduit.

Mais en même tems il faut considérer la communication perpétuelle des peuples qui s'avoisinent et qui se trouvent dans des rapports intimes, par lesquels les langues se mêlent et se consondent en quelque manière. Et voilà ce qui a été plus ou moins le cas de presque tous les peuples de l'Europe dans le tems des Croisades et ce qui se manifeste surtout lorsqu'on compare notre langue aux autres. - Il ne suffit pas d'entendre ces langues; il faut avoir devant les yeux

l'histoire de chaque mot dans l'ordre du temps, et (pour la comparaison des langues) il faut la posséder synchroniquement. - Sans doute ce n'est pas dans une lettre, ou même dans un petit Traité qu'on puisse s'y prendre de la bonne manière. Les fondemens n'ont pas encore été posés; tout flotte dans l'air, à moins qu'on ne parte de quelques points, qu'on ne peut pas trouver isolément, et qui pour cela même n'ont d'autre valeur que des suppositions. Si on les rejette, tout est fini, je ne les soutiendrai jamais.

Vous me demandiez quelque mot d'explication sur notre *hoen* qui n'est que le même mot avec *hoon*. Le mot de *hoon*, très ancien dans notre langue y a eu bien d'applications. On le trouve anciennement employé dans l'acception de *bedrog*, de *list;* mais ce n'est pas sa signification primaire. Depuis trois siècles il a vieilli dans ce sens, et on l'a pris pour *deshonneur*, *insulte*, quelquefois pour *calomnie* en tant que deshonorante. Mais sa significationprimitive c'est *tache* (*vlek*, *spat*, *lak*) *macula*, *éclaboussure*, *dropping*.

Le thême *ho*, qui signifie élevation en *hoog* (contracté de *ho-ig*) *hoot* (contracté de *ho-et*, *ge-ho-ed*) &c., combiné avec l'*n*, signifie *opwerping*; et c'est ainsi que *hoon* dans notre idiôme dénote la même chose que *lak*, *spat*, &c.

Honig et *Honing* (*miel*) c'est proprement *spattig* et *spatting;* et ne vient pas de hipe comme Mr. Lelyvelt l'a voulu, ni d'*οἰνοχέω*, comme Wachter l'a prétendu, ni d'*ὄνημι*, comme Junius l'a paru établir; mais c'est un mot, qui dérive tout simplement de

hoon, et de *honen. Honig* étant l'adjectif fait de *hoon*, comme *machtig* de *macht;* et *honing* étant le verbale de *honen*, comme *druiping* de *druipen*. Het zijn *spatjens*, *spatsels*.

Hone, *hoen* et *hoon*, c'est donc *tache*, *spat. Honen* et *hoenen*, c'est *tacheter*, *vlekken*, *bevlekken*, *bespatten*, *besprenkelen*.

Maerlant dans son Spieghel Historiael, III partie, 4 boek, kapittel 25, zegt dus: GEHOONT *en* BEGAEN, c'est à dire: *gevlekt* en *bemorst. Begaden* ou *bega-en* c'est un obsoletum, mais qui fût en vogue jusqu'au commencement du dernier siècle: il signifie proprement *crotté*.

> 'Desen* gheviel binne siere ouden
> Dat hi een deel bi sinen scouden
> Van den valschen Pelagiaen
> *Ghehonet* was ende *begaen*.'

La combinaisondes deux participes déterminele sens de l'expression. Il était infecté de quelque TACHE de Pelagianisme; *bespat* en *bemorst met pelagianery*.

Cette signification de *werpen*, *opwerpen*, se manifeste évidemment dans le composé *geho-en*, maintenant *gojen*, *gooien*, par contraction, tout comme *ge-lo-en* a été contracté en *glojen*, *gloeien; ge-onnen* en *gonnen* &c. Ce *gooien* n'a d'autre signification que *werpen*, *jeter*.

C'est tout de même qu'*opwerping* chez nous signifie des petits pustules ou taches de la peau.

C'est en conséquence de cette signification qu'on

* Scavoir Sulpitius Severus.

appelle *honigdaauw*, les taches noires sur les fruits et les feuilles des arbres, qu'on attribue à la rosée.

Et c'est ainsi que *hon* ou *hoen* est devenu l'appellatif de la poule tachetée. En quoi il faut remarquer que de tels noms supposent le nom générique de l'animal. Ainsi *een mol*, *een konijn*, een *eikhoorn* et mille autres n'expriment pas l'animal auquel ils s'appliquent que subintelligendo *dier* ou *beest. - Mol*, c'est *terre.;* konijn, c'est *creux* (*hol*)*; eikhorn*, c'est *eikkorn* (gland de chêne); et les noms complets sont *moldier*, *konijndier*, *eikkorndier*. De même *hoen* est *hoenvogel*.

J'ajoute, que l'action d'*opwerpen* se prend aussi pour *charger*. De-là le mot de *hoon* pris dans le sens de *charge*, d'*accablement*. Les mots francais de *hony*, de *honte* ctc. en sont faits dans ce sens-là. Aussi c'est dans cette acception qu'on l'a employé pour *bedriegen*, *decipere*. C'est comme on dit en Latin *imponere alicui*, en *imposer* à quelqu'un.

Je pourrais y rapporter le mot Latin *onus;* le Grec *ὄνος*, appliqué à l'ane, qu'on appelle chez nous *ezel*, d'un nom qui vient de *hesen*, *hysen*) charger ou élèver quelque fardeau); *honor*, *honestus*, pris d'abord pour richesse, puis pour distinction, tout comme le *rico hombre* en Espagnol. Puis *ὀνόω* (vitupero) et *ὄναμαι* dont vient *ὄνομα*, comme *imposition* d'un signe vocal qu'on fait aux choses. - Le mot de *smaad*, synonime de *hoon*, n'est aussi que *smet*, *tache*, et dérivé de *smeten*, *smijten*, jeter.

Tout cela devient plus clair lorsqu'on s'est fait une idée exacte des formes; qu'on sache par exemple que

hony (français) est exactement le *honig* (ou *hoon-ig*) du Hollandais; que *honte* est le *hoonte* Hollandais, formé comme *langte*, *zwaarte* &c.; qu'*onus* et *honor* sont le HONER Hollandais; *honestus* notre *hoonste*, formé comme *winst*, *konst*, *troost*, *list;* qu'*honestas* est HOONSTHEID, &c. Car toutes les langues n'en font qu'une seule, tant pour la forme que pour le fonds; et leur séparation n'empêche pas qu'elles ne se répondent parfaitement quant à la formation des dérivés. C'est à quoi l'on ne fait pas assez de réflexion, mais vous m'entendez, Monsieur, *dictum sapienti sat est*.- La famille d'un mot se répand par toutes les langues, quoique ces langues ne se soient point communiquées.

Vos observations sur les noms appliqués à la poule sont très curieuses. Il n'y a rien là-dedans qui ne porte au bût. - Quant à l'Anglais *speckled*, c'est notre *gespikkeld*, de *spik*, contracté de *spi-ig*, de *spi-en* (autrement *spuwen* et *spijgen* (*cracher*), onomatopoioumenon.

Mais nous avons aussi un autre verbe *spiën*, dont les dérivés sont *spiet*, *speet* (*brocht*), *spies* (*lance*), *spits* (*pointe*), *spijk* et *spijker* (clou) &c. De celui-ci le véritable thême est *pi*, l'*s* n'étant qu'un préfixe confortatif: et c'est de ce *spiën*, que vient le mot Hollandais *spek* pris pour *lard*, mot assez récent dans notre langue, et qui a tiré son origine de la cuisine. L'ancien nom Hollandais est *baken*.

Pour le mot de *spiën*, *voir* (obsoletum, mais dont il nous reste quantité de dérivés, et qu'on retrouve dans Hérodote), il appartient sans doute au dernier.

Vous avez raison, Monsieur, de ranger *sau* (sus) sous les diversités du pronom féminin *soe*. C'est la même chose de *zog*, *seuge* (sus) et de *suwe*. Mais vous observerez que ce pronom *soe* tient au mot de *zogen*, *zuigen*, allaiter, *sucer*. Cela se montre dans toutes les appellations de femelle. *Soë*, *suwe*, *teve*, *voedster*, *wijf*, &c. s'y rapportent tous.

J'ai honte, Monsieur, de vous écrire comme cela ma pensée tout franchement, mais j'espère que vous voudrez bien considérer que je me soumets volontiers à vos lumières, et que si je parle quelquefois d'un ton décisif, c'est pour ménager le papier, en m'exprimant tout court. Vous me demandez mon opinion sur *mais* en Francais? La voilà ouvertement. - J'y trouve deux *mais* différens: l'un dérivé de *magis;* l'autre du *maar* Hollandais; et il me semble que Mr. Pougens de l'Institut de France, à qui je l'ai communiqué, ait adopté cette idée. L'*aber* de l'Allemand se retrouve chez nous dans notre *aver* (maintenant *over*), qui tantôt signisie *d'avantage*, tantôt *puis*, *postea*, *tum*. Ou bien d'un autre *aver*, formé d'*aaf*, qui signifie *contraire*, à *l'inverse*, et dont il nous reste encore l'adjectif *aafsch*. L'un et l'autrc *aver* dérive du même *af*, qui n'est que la préposition *van* de l'ablatif, en postposition. Je dis de l'un ou de l'autre de ces deux *aver* différens, selon que le *mais* est adversatis ou simplement transitif.

Mais la matière des particules nous menerait trop loin, et il faut finir cette longue lettre: réservons la pour une autre fois. Peut-être que vous connaitrez

le traité Anglais de Horne Toke sur les particules, publié sous le titre d'*ἔπεα πτερόεντα*. Je dis *peutêtre*, parcequ'il est peu répandu. Il contient d'excellentes choses.

Vous me faites trop d'honneur, mon cher Monsieur, en me supposant quelques connaissances au-delà du commun. Les moyens de m'instruire m'ont toujours manqué. Je n'ai que la bonne volonté, l'amour de l'étude, et celui du vrai. Pardonnez donc à l'insignifiance de mes lettres, croiez que vos corrections me seront toujours très précieuses, et souffrez qu'en me recommandant à votre bienveillance, je signe tout court, mais avec une véritable estime

Tout à vous
BILDERDIJK.

4.

Amsterdam ce 25 Fevrier 1813.

Monsieur et très estimable Ami,

L'indisposition perpétuelle qui m'afflige depuis le désastre de Leyde, m'a ôté l'avantage de répondre comme je l'aurais souhaité, à l'aimable lettre dont vous m'honoriez en date du - Décembre dernier. J'ai trop de confiance dans vos bontés pour m'en prévaloir par manière d'excuse et vous me pardonneriez un retard moins justisiable, mais je serais au désespoir de vous faire soupconner qu'il y aurait la moindre froideur de mon côté dans une correspondance

où je mets tant de prix, et qui ne peut tourner qu'à mon profit.

Nous languissons après le paquet que vous m'annoncez. Vos dépêches pour Messieurs Tydeman et Van Wijn seront soignées en toute diligence.

Je ne sais si je vous ai déja parlé de votre *Recension* de la Grammaire Islandaise; je l'ai lue avec le plus grand plaisir du monde, et j'y ai admiré à la fois votre érudition et la sagacité de votre esprit à pénétrer dans les sources des phénomènes que les langues nous offrent. Ce que vous observez de la *forme passive* des verbes, m'a frappé particulièrement. Nous nous y sommes rencontrés. Je n'ai pas été moins content du jugement que vous portez du travail de *Bussching* dans le journal de Heidelberg.

Je suis parfaitement de votre avis, Monsieur; il saut conserver l'idiotisme particulier d'un auteur qu'on imprime; et cet idiotisme n'est souvent que le mélange de plus d'un dialecte. Rien de plus commun dans nos vieux Chroniqueurs et Romanciers que d'y trouver dans la même page *heten* et *eten*, *starc* et *sterc* etc. Il y a là-dedans sans doute des erreurs de Copistes qui par inadvertance ont mêlé leur manière d'orthographier à celle de l'auteur; mais l'auteur luimême s'est servi souvent d'une prononciation et d'une orthographie différente, parceque de son tems cette diversité étoit d'usage, et même pour des raisons qui nous échappent, mais qu'une application assidue pourra pénétrer à la fin. J'ai observé par exemple que dans quelques MSS. du 14mo siècle l'*h* s'emploie

pour remedier aux *hiatus* des voyelles; par exemple dans deux MSS. de *Broeder Gheraert*, et du Bestiaire de Maerlant, on lit régulièrement *ic ete*, *sal eten*, *moet eten*, *ic at*, *die niet at*, *goet tetene &c*. mais en même tems on y trouve *dan moeti heten*, *sulti heten*, *hi hat*. Il est vrai que cela ne se retrouve pas dans les autres MSS. des mêmes ouvrages, et qu'il m'a paru que ce soit une *diligentia*, une *netheid* (comme on dit en Hollandais) du copiste, plutôt que des auteurs eux-mêmes. Je consens même que cette *netheid* peut-être lui ait été particulière, arbitraire même, si l'on le veut, et sans fondement; mais sans doute il y a de telles distinctions dans les diversités d'orthographie, qui méritent d'être remarqués.

Je ne fais que répéter à tout instant qu'il nous reste encore beaucoup à apprendre dans cette partie, et qu'il ne faut pas se hâter de s'ériger en maître pour corriger ce que nous n'entendons pas au fonds. Tous les jours je trouve qu'il faut revenir de bien des suppositions qu'on a pris pour des vérités. Bien des mots qu'on a cru corrompus par les copistes, ont été justifiés par une lecture assidue, et bien de significations se découvrent encore dont on n'avait pas la moindre idée. Examinons donc les MSS.; comparons les les uns avec les autres, mésions nous de nos connoissances, évitons le *jurare in verba magistri*, et gardons nous de corriger les anciens selon un systême adopté, erroné quelquefois, et souvent hypothétique.

Vous nous obligerez insinement, Monsieur, de presser

un peu l'expédition de Wolsenbuttel: - mais ne pourriez vous pas me procurer un extrait un peu ample (par exemple de 3 à 4 cens lignes) du MS. de la *Rose?*

Vous avez parfaitement raison, Monsieur; lorsqu'un mot a plus d'une racine, il y a presque toujours une certaine affinité entre ces racines, qui est quelquefois comme imperceptible aux yeux de l'esprit, qui tâche à la demêler, mais qui se reconnait par ce sentiment secret et intime qui dirige l'esprit sans qu'on s'en doute. Les principes psychologiques de la logique ont besoin d'un développement particulier pour éclaircir ce fait qui est d'autant plus remarquable qu'il a été négligé jusqu'ici.

Quant au mot de *χηρα*, comme primitif de *chere*, *chier*, *sier*, zier, je ne sais comment j'ai pu négliger le mot cspagnol de *cara* (visage) qui y est extrêmement familier.

Il est vrai qu'on n'a pas besoin d'avoir recours au Français comme intermédiaire, pour expliquer la transition de *k* en *ts* dans les langues Teutoniques. L'Islandais même nous montre ce phénomène, et notre ancien Frison fourmille d'exemples de ce changement ou plutôt de cet échange. Mais si l'on suit les différentes époques de notre langue, (savoir, du Hollandais ou Flamand) et les changemens d'orthographie de certains mots dans cette langue, qui se conforme aux changemens de l'usage et de la prononciation du *ch* en Français, on y voit clairement un rapport très frappant.

Puis le changement de genre (qui dans notre langue ne s'opère pas par une prononciation plus ou moins

moëlleuse de terminaison, mais qui est inhérente à l'intrinsèque de la formation des noms) y prouve une influence tout à fait étrangère et qui se retrouve en Francais. J'ajoute que dès l'origine du nom Hollandais la communication des deux nations et l'emprunt réciproque des mots ne se pent contester.

Au reste il y a bien des observations à faire sur la mobilité de ces consonnes sinales, que j'aime à nommer consonnes de transition (*konsonanten van overgang*), en mettant à l'écart les mots purement et pleinement onomatopoioumènes qui rarement se soutiennent dans cette qualité. Il est clair que le mot primitif ne consiste que dans la consonne radicale avec sa voyelle, et que le reste n'est qu'une suite des opérations techniques, par lesquelles l'esprit varie ces primitifs pour les appliquer différemment. Je m'expliquerai par un exemple. Soit *lo* le thême, qui par un mouvement de la langue imitatif de la flamme signisie *vlammen*, *branden*. Il s'en fait le verbe *lo-en;* le nom *lo-e;* le participe *lo-end* (contractè *lont*); le participe *lo-ing* (contractè long); le participe *ge-lo-ed* (contractè *gloed*); l'adjectif *lo-ig* (contractè *loog*); *lo-ic* (contractè *look*); puis le verbe *lo-er* (contractè *loor*); *lo-el* (contractè *lol*). Vous remarquerez, Monsieur, que toutes ces formations se soutiennent en Hollandais et ne sont point tombées; tous ces mots étant restés en usage. Mais ce *lo-en* et *lo-e* assume une consonne de transition, qui noue les deux voyelles qui se choquent: au lieu de *lo-e* on dit *lohe*, *loje*, *loge*, *lowe*, *lode*, sans que cet *h*, ce *j*, *g*, *w*, *d*, &c. signifie rien, et sim-

plement pour amollir. Et même (comme j'ai cru le prouver dans mon Traité des genres) les terminaisons adjectivales ont lcur origine dans ces transitions et ne furent d'abord que des prolongemens ou redoublemens de la voyelle finale *e*. Quoiqu'il en soit, les mots de *riten* ou *rijten* et *reken* ou *rekken*, dont vous me parlez, ne sont originairement que *re-en* ou *ri-en* (progression, rupture). Le *t* est participal; le *k* est adjectival; l'un de *re-et* (*ge-re-et*) préterit passif; l'autre de *re-ig; ig* c'est *achtig*, -haft, et appartient à la racine de *eigen*, ᚪᛁᚷᚪᚾ, avoir; et les deux mots *ret* et *rek*, par l'affinité de signification se sont insensiblement confondus. Je n'ai pas besoin de remarquer que ces participialia et adjectivalia et adjectivalia font de nouveaux verbes, *rijt*, *rijten*, et *rek*, *rekken*, tout comme ils font de nouveaux adjectifs.

Pour le *tz* ou *ts*, ce n'est souvent qu'une prononciation ou plus forte ou plus douce du *t* ou du *d*, qui dégenère en *th*, ϑ ou þ Anglosaxon; en ζ Crec et ß ou **fs** Allemand, et en *se* ou *ste* Hollandais. Ce qui est la source de l'infinité de nos imparsaits en *st*; idiotisme particulier, qui contient la raison de tous les mots Teutoniques en *st*, comme *list*, *dienst* &c.

Il est donc très sur que le *k* et le *tz* (*ss*, *sz*) se remplacent dans toutes les langues Teutoniques, mais il ne s'en suit pas pour cela que c'est un changement dans les mots. C'est plutôt que les mots diffèrent par leur formation originaire, mais que se ressemblant beaucoup tant par le son que par la signification et par l'application que l'usage en a faite, ils ont été

confondus; et que dans l'un des dialectes, l'un a été conservé préférablement à l'autre, tandis que dans l'autre dialecte le contraire a eu lieu.

Il est sûr qu'une infinité de mots se sont perdus dans toutes les langues, et que c'est cette perte, qui pour dériver un mot de l'autre, a fait recourir continuellement à ces changemens de lettre, qu'on aurait tort de nier, puisque (sans doute) ils ont été causés quelquefois par l'inconstance de la prononciation, mais qu'on suppose souvent sans raison suffisante, vu que l'analyse de la langue nous fait découvrir une source moins équivoque du phénomène à expliquer.

Je souhaiterais bien de m'entretenir sur ceci avec vous, Monsieur, d'une manière plus précise et plus satisfaisante, mais les bornes d'une lettre sont trop étroites pour un sujet qui mène si loin. D'ailleurs *sapienti dictum*.

A vos observations concernant *potse*, *poche*, *pok*, *pocquet*, j'ajoute encore le Hollandais *poen*, mot trivial mais significatis, qui dénote *argent*; on dit par proverbe, *alles is om de* POEN, tout se fait pour l'argent; puis le vieux et obsolet, *pong* (bourse), *penning*, denier.

Pour *lupus* et *λύχος*, vous me permettrez d'alleguer l'affinité du *p* avec le *k*, qui est très marquée en Hollandais. Quantité de mots Flamands en *p* se résoudent par analyse dans le guttural, le *ch* se changeant en *f*, et celui-ci en *p*. C'est ainsi que l'on dit autrefois *gichte* et *gifte; vichte* et *vijfde*, *bruilocht* et *bruiloft*, *lucht* et *luft*. Je ne parle pas de *cracht* et *craft*, *gracht*

et *graft*, *wetenschap* et wissenschaft. Ainsi *schaap* vient de *schaven*, c'est *scheren; lap* convient avec *laken; hoop* (tas) avec *hoog*, *hoïg*, *ophooging* &c.

Je suis ravi que mon explication de *ho* etc. vous ait donné quelque satisfaction. J'en suis fermement persuadé; cependant je ne veux pas dissimuler que l'on pourrait donner quelque autre explication au passage de Maerlant. Les vers cités sont tirés (à ce qu'il parait) de *Gennadius* qui s'énonce en ces termes: ‘Hic in senectute suâ a Pelagianis *deceptus* et *agnoscens* loquacitatis culpam, silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum quod loquendo contraxerat tacendo penitus emendaret.’

Ce que *Sigebertus Gemblacensis* a transcrit comme suit: ‘qui in senectâ a Pelagianis *seductus*, silentium usque ad mortem tenuit, tacendo corrigens quod loquendo peccavit.’

Vous voyez, Monsieur, que le *deceptus* de Gennadius, que Sigebertus rend par *seductus*, y répond au *gehoond* de Macrlant. Mais cela ne sait rien au fond de la chose ni à la signisication primitive du mot. - Il est remarquable que la transition de signisication de *tacher*, *salir*, dans celle de *tromper*, est universelle. Il en est ainsi de *guile*, *beguile*, *gile* en Français, Anglais et Hollandais. - *Conchier* s'est dit en vieux Francais pour *souiller*, et en même tems pour *tromper*. (Voyez le Roman de la Rose). C'est proprement *couvrir d'ordures*, de *chier* (cacare). Tout comme chez nous le menu peuple dit *beschijten* pour *bedriegen*. Et ce *bedriegen* lui même est de *drigen*,

drijen, d'où vient le mot de *drek*, *drit*, *drijt*, *dritten*, *drijten*.

Cette observation me ramène à votre explication de *Dame partlet*. Il est clair que le thème *par* s'applique au tacheté, par exemple *parus*, *pardus*, *pardocamelus* (chameau à taches) etc. Il m'a toujours paru que notre *hond* (chien) n'est autre chose que *hoënd*, *vlakkend*, *vlakkig*, *gevlakt*. C'est proprement et primitivement le nom d'une espèce ou race particulière, et non du genre, mais il s'est étendu par l'usage. L'Espagnol *perro* y repond.

Votre recueil des noms de coqs etc. m'est très précieux, surtout étant fait avec tant d'ordre et de précision, et il y a d'excellentes vues. A l'occasion de *Chanteclin* et du vers: 'L'un ocil clos et l'autre ouvert,' vous me permettrez, Monsieur, de vous rappeler le passage de Chaucer (Nonnes priest's tale) qui est bien pittoresque:

> 'This chaunreclere stood high upon his toos,
> Stretching his necke, and *held his eyen cloos*,
> And gan to crowen loud.' -

et ce que Russel le renard y dit du père:

> 'Certes it was of heart, all that he song;
> And sor to make his voice the more strong,
> He would so paine him, that *whit both his eyen*
> He must *winke*, so loud he must eryen. &c.

Il y a une vieille chanson Hollandaise dont le refrein est: '*Prijs* heet mijn hennetjen.' Elle commence par '*Koekeloery* heet mijn haan;' nom tiré du cri. Mais je ne crois pas que ce *prijs* ait le moin-

dre rapport avec les noms génériques. Je le prends pour *prisonnière*, *prijs* (autrefois *prijnse*), c'est *captura*. Le refrein y prête: c'est:

> ‘*Prijs* heet mijn hennetjen
> 's Avonds in een vogelkooi,
> 's Morgens in een bennetjen’

Au reste il ne parait pas, que cette chanson soit de fort ancienne date.

Pour le *gaglhien* (*voluspa*); il vous souvriendra du verbe *gaggelen*, qui exprime la voix des oyes, dont même le nom primitif vient de ce verbe. *Ga-en* fait *gaender*, *gander;* et en féminin *gandse*, *ganse*.

Il est remarquable que ce *gaën* n'est pas le même mot que le *gaën* dont vient *gallus* et *nachtegaal* (noctucinium). Ce dernier a l'*a* fort et sonore, le premier l'*a* doux et fade comme dans *ach*, *mag*, *zag:* mais l'un et l'autre est également onomatopoioumenon, et l'un s'est fait indépendamment de l'autre. - Le cri de la poule qui pond s'appelle chez nous *kakelen*, mot qui s'approche de bien près de ce *gaggelen*, mais qui cependant s'en distingue notablement. C'est encore l'onomatopée.

Pour *cobbe* ou *coppe*. La galline porta chez nous le nom *de cobbe*, *cob*, qui a passé. Dans une vieille chanson d'ensant ce mot a été changé en *kok*, ce qui la rend inintelligible. ‘*Eykokkery! de kok zal leggen*.’ C'est *eikobbery*, *de kob*. - Le mot d'*eykobbery* est comme le *suovetaurilia* du Latin, composé d'*ei* (oeuf) et de *kob*, avec une terminaison commune.

Sur *pietel*, *pietuch*, etc. (dont cependant le rap-

port avec *poule* est visible) j'observe que dans le langage des nourrices (qui mérite d'être remarqué pour le nombre de vieux mots très-simples qui s'y trouvait encore dans mon enfance) *piet*, *pietjen*, est le nom général des oifeaux. Que *vink*, *fink* (*finch* en Anglais) doivent se rapporter à *pinta*, a bien de la vraisemblance. Mais est-il bien sûr qu'il vienne de *pingere?* Peut-être que ce n'est qu'une variation du *piet* des nourrices, onomatopée sans doute par laquelle on a voulu exprimer le cri des petits oiseaux. *Pinc* n'en est pas fort éloigné ce me semble.

Pour le mot de *bont* il m'a toujours paru (j'en ai parlé dans mes notes sur le Fingal d'Ossian) que ce n'est autre chose que *be-hont*, c'est à dire *bevlekt*, *taché*, *vair;* tant dans le sens Hollandais que dans celui qu'on lui donne en Allemagne.

Blond en Hollandais est *jaune.* Huydecoper l'a prouvé par l'usage, mais sans expliquer le mot. C'est une contraction de *be-lo-end*, c'est à dire *be-vlamd;* tout comme *lowe* (présentement *leeuw*) lion, est *jaune*, proprement *flamme*. Ce thême *lo* a plusieurs centaines de dérivés dans notre langue, qui se rapportent toutes à *flamme*, et il n'en a pas moins dans ses autres significations.

Quant au mot de *broek* appliqué aux oiseaux, je vous donne en considération, Monsieur, qu'il se dit en plus d'une signification, et que l'application en varie. Je ne parlerai que de notre Hollandais.

Broek se dit d'abord pour *marais* (palus), c'est ainsi qu'on dit een *broeksnip*, *poelsnip*, etc.

Puis *broek* se dit pour *chausse*, et cela en Héraldie comme ailleurs. Mais dans ce sens-ci on l'emploie, 1°, de ces espèces de culotte qu'on fit autresois aux oiseaux de chasse, saucons, éperviers etc. 2°, des tégumens naturels des jambes de certains oiseaux, et cela encore dans deux sens. Car *α*) il se dit d'un arrangement de plumes à l'entour des cuisses; ce dont vouz parlez; et *β*) encore particulièrement de la peau bleuâtre qui couvre la partie inférieure des jambes des poules.

Pour ce qui regarde le mot de *blind* ou *blend*, je ne crois pas qu'on doive le dériver de *blenden*, mais que ce verbe en dérive. - Sans doute c'est l'un des deux, ou *be-lind*, ou *vle-end*, *vli-end*. Dans le premier cas *b* servant de préposition, il faudra trouver le thème en *le* (longueur), d'où vient *leen*, *li-en*, *lier*, *ligare*, *liënd*, *lind* ou *lint;* et *blind* sera *gebonden* ou *omwonden*. - Dans l'autre cas, *b* n'étant qu'une aspiration labiale qui se confond avec *v* (comme en *blouwen* par exemple *vlouwen*, *blazen*, *slare*), *bliend* (contractè *blind*) sera *alert* et synonyme de *blijde*, ce qui répugne à la signification. - Je m'imagine donc qu'on ne puisse hésiter à préférer le premier.

Mais le mot de *blind* étant reçu pour *aveugle* ou *non voyant* s'est appliqué, comme tant d'autres au passif, pour signifier ce qui *n'est pas vu*. C'est ainsi qu'on dit *blinde lijnen*, (des lignes pointées qu'il ne faut pas voir, des sausses lignes;) *blinde klippen*, des écueils ou des pointes de rocher cachées sous l'eau etc. -

Puis la signification de *niet ziende* s'étant confondu

de la sorte avec *niet zichtbaar*, on l'a appliquée aux choses opaques en opposition de transparent ou de diaphane. Ainsi on a dit blindes Glas, etc. Et comme en troublant l'eau on la rend opaque, on a dit *blenden* pour troubler. - D'ailleurs il est visible que *blenden* n'est point du tout primitif. - Les Verbes qui portent le *nd* sont tous faits de participes ou de noms qui en dérivent.

Voici, Monsieur, quelques petites observations tumultuaires (comme on dit), et sans ordre ou liaison, que je prends la liberté de soumettre à vos lumières. Vous en jugerez mieux que tout autre. Insensiblement je me suis étendu plus que je ne croyais; mais vous me pardonnerez un excès qui vous convaincra du plaisir que je prends à m'entretenir avec vous.

J'espère que vos lettres continueront de me procurer souvent cet avantage, et je vous prie d'agréer les sentimens avec lesquels j'ai l'honneur d'être,

Monsieur et très respectable Ami,

Votre très humble Serviteur,
BILDERDIJK.

5.

Amsterdam, ce 31 Mars 1813.

Monsieur et très respectable Ami,

Le paquet que vous m'annonciez par votre dernière du 9 Decb. nous est arrivé. Les dépêches pour

Messieurs van Wyn et Tydeman ont été expédiées tout de suite. L'*Odina und Theutona* de Mr. Gräter vient d'être remise à la Classe, qui me charge de vous en témoigner sa reconnoissance; et je m'en acquitte en y joignant l'expression de la mienne pour l'exemplaire que vous aviez la bonté de me destiner de votre docte dissertation sur le *Lied van Hildebrand* et le *Wessobrunner Gebet*, ouvrage qui m'est précieux sous tous les rapports.

Tout s'est trouvé en règle, excepté que par le frottement du transport les deux feuilles de l'*Odina* pag. 248 et 249 se sont usées, de manière que l'exemplaire en est devenu incomplet. On les avait appuyés contre la couverture de l'un des in 4to. L'accident est fâcheux pour nous, mais qu'y faire!

Il faut l'avouer, Monfieur, le *Reynaert*, tel que Mr. Gräter le donne, fourmille de fautes. Pour les abbréviations (dont il aurait pû épargner l'embarras au lecteur), on dirait presque que l'éditeur n'en entend pas trop bien l'usage. Au moins il s'y trompe quelquefois, tout comme il se trompe en confondant les *i*, *u*, *n* et *m*. Je ne parlerai pas de ces passages que vous venez de corriger dans notre exemplaire; je lui pardonne même qu'il écrive *onghenouch* pour *ongeuouch* vs. 3390 et autres semblables; mais comment a-t-il pu imprimer *coiiiier* pour *commer*, *criiiie* pour *crune?* Comment peut-il mettre *omē* pour *omme* au lieu de *ōme;* la marque de l'*m* ou de l'*n* n'étant jamais emploiée, que pour l'ajouter dans la même syllabe, et n'étant nullement inchoative? Comment

ēē pour *een?* Comment *spc*^{a} et *sp"c* (vs. 3257, 1070) au lieu de *sp*^{a}*c; lieii* au lieu de *lieu*', c'est à dire *liever?* Comment a-t-il pu négliger la différence d'emploi de l'*y* et de l'*ij*, qui se trouvent confondus quelquesois dans son édition? C'est bien singulier aussi, que dans un MS., où l'orthographie est si pure (car il se sait remarquer par ce chef, et c'est une preuve de l'ancienneté de l'écriture) il y ait des fautes comme *rach* pour *lach* et pareilles. Et il serait à souhaiter qu'on pût s'informer sûrement, si c'est là véritablement le cas. Je dis la même chose de l'*au* pour *ou;* qui pourrait bien n'être dû qu'au copiste de Mr. Gräter. Car, quoique le dialecte Flamand admette ce diphtongue, et que ce dialecte s'y montre dans bien des endroits, l'*ou* Hollandais s'y lit assez réguliérement. L'*u* au lieu de l'*i* en *lust* donne encore des soupçons, v. 117, 1033, 2045. - V. 2391 on lit *list*, v. 2617 *lest*, l'un et l'autre selon l'usage du 13me siéle. Il serait important de vérisier tout cela avant de passer à une nouvelle édition.

D'ailleurs, le peu d'observations que Mr. Gräter a hasardées (vous l'avez remarqué, Monsieur,) ne prouvent que trop son manque de savoir dans l'ancienne langue des Païs-Bas, pour qu'on regrette qu'il ne les ait pas multipliées. Ses méprises page 292 et 322 (ajoutez-y sa parenthèse en vs. 66) apprêtent à rire, à ceux mêmes qui n'en savent pas beaucoup. J'en suis fâché pour un savant aussi distingué. En cas de méprises rien ne doit étonner, lorsqu'il s'agit d'un idiôme étranger, mais on était à même de consulter des gens

du païs, et il n'y a personne qui n'aurait redressé ces travers. J'ai noté plus de 150 endroits où la leçon est dépravée; il y aura dans cela (je veux le croire) quantité de fautes d'impression, mais celles-ci n'excusent point le grand nombre de passages où Mr. Gräter a mal lu, ou bien négligé de rectisier les erreurs du MS. Lorsqu'on trouve toujours *vernaert*, on a peine d'imputer cette erreur à l'imprimeur; et que celui qui écrit les MS. ait constamment méconnu le mot de *vervaert* (l'un des plus communs dans la langue), c'est une impossibilité. Vous avez remarqué d'autres erreurs, Monsieur, et je ne puis qu'admirer votre pénétration et votre génie. Pour la plus grande partie de vos émendations (toutes remplies d'une sagacité, et d'une érudition judicieuse autant qu'étendue) il n'y a pas moyen de les contester. Un très petit nombre pourrait fournir matière à quelque discussion, si cela vous sait plaisir. En attendant je tâcherai de répondre à quelques points de doute que vous aviez l'air de me proposer par vos *??* mis en marge du texte.

Vs. 101. *Wislen eere*. Il faut lire *wijlen eere*, jadis, autrefois. Cette phrase adverbiale est très communc dans nos anciens auteurs du 13me au 15me siècle. On l'a corrompu en *weleer*, comme on écrit à présent. A - S. hpilon, aliquando, olim.

La faute est à l'éditeur, d'avoir pris *j* pour *s*, tout comme il a pris *ci* pour *a* en vs. 115, où il met *ghesaet* pour *ghesciet*. De même il a pris *k* pour *lr* vs. 176, 542, 766, où il met *sullren* pour *sulken*. On tombe aisément dans cette bévue, lorsqu'on n'en-

tend pas les mots. Dans l'Athénée de Casaubon le *k* est toujours marqué *lz;* et dans l'ancienne écriture des Hollandais sa forme est **k**. C'est la même chose d'*eethe* au lieu d'*eecke* v. 858, comme vous l'observiez; et de *ghestichte* au lieu de *ghedichte*, c'est à dire *dru* (dicht op één) où le *d* a été pris pour *st.* Voyez vs. 811. J'attribue tout cela à Mr. Gräter, et peut-être à tort. La faute peut avoir subsisté déjà dans le MS., mais c'était à lui de s'en appercevoir et d'en avertir. J'ajouterai encore vs. 1006, où il a imprimé *niene* pour *mene* s. *men hem*, et 2154, *mi* pour *nu*. Le *Rachterlike* pour *Lachterlike* (honteusement) de vs. 1382 n'appartient pas à cette cathégorie.

Vs. 395. *saghe* est assez connu en féminin pour *sorcière*, mais anciennement on l'appliquait aux deux sexes.

Vs. 452. *engiene*. C'est art, artifice. Le mot est français et reçu dans notre langue par ceux du 13me siècle. On l'emploie à la fois pour *machine* (werktuig) et pour *art* (kunst). '*By sduvels engiene*.' Maerl.

Vs. 539. *tart*, imparfait du verbe *terden* ou *tarden* en dialecte flamand. Le Hollandais dit constamment *treden*, marcher; *hy trad*, il marcha.

Vs. 568. *coiiiier*. Lisez *commer*, *comer*, disette, chagrin. Ainsi vs. 946, *criiiie* l. *crune*.

vs. 570. *hel* n'est pas mehr, mais *anders*. *El*, adjectis, signifie autre, et cet *el* fait le pronom *elc*, qui n'est qu'une contraction d'*ellijc*.

De même vs. 3236 ‘dit waren die woerde eñ *niet hel*.’ C'est *niet anders*. Mr. Gräter y met **nz** au lieu de **niz** mais on trouve cela dans les MSS.
Vs. 575. *Onwaert hebben*. C'est mépriser (verachten). On dit de même *leed hebben*, haïr; *lief hebben*, aimer.
Vs. 618. vij. *hamen*. Le dialecte Hollandais dit *amen*. Een *aam*. C'est un tonneau d'une certaine capacité; mesure de liquides.
Le mot de *hamen* vs. 970 n'y appartient pas. *Hame* y est ce qu'on prononce *hamme*, jambon; anciennement: cuisse, fesses, - OVER *zijn* HAMMEN *sitten*, c'est OP *zijn hurken zitten*, ou bien OP *zijn g..zitten*.
Vs. 744. *lier*, wange. Ce mot se rencontre très souvent dans les ouvrages du 13me jusques au 15me siècle, mais il est depuis tombé en oubli; et dans les MS. postérieurs à cet âge, on l'a supprimé régulièrement. (Voyez p. ex. Bartholomeus Engelschman.)
Vs. 758. *suut* m'est ici très suspect, et ne donne aucun sens tolérable. Peut-être que l'auteur a écrit *sunt*, depuis, *mox*.
Vs. 824. *Wasser*, c'est *y était* ou *en était*. Présentement on écrirait *was daar* ou *was er*.
Vs. 1055. Vous me permettrez, Monsieur, d'observer ici, que *lijden* est simplement *passer*, *transire*, *door* of *voorbygaan*.

Vs. 1078. *lijve*. Je ne doute presque que l'on ne doive lire ici *lije*, ce qui est la même chose que *liet*, *lied*, chanson. *Eer die lije wert ghelesen*, c'est avant que la chanson fut finie. *Eer het liedtjen uit was*. On dit: *een liedtjen lesen*, et *een liedtjen singen*.
Vs. 1229. *strec*. laqueus. Présentement on dit *stric*. - Vs. 2029 on lit *stroc*; c'est le même mot. L'*e* clair se confond ainsi dans notre ancienne langue avec l'*o* clair. Ainsi l'on a écrit *wech* et *woch* indifféremment. Vous y proposez *strop*; mais ce mot ne s'accorde pas avec l'article *dat* qui précède.
Vs. 1411. *Gaerdeline*, c'est: roedekens, spitsjens, petites verges, pointes dont on garnit les cloisons des jardins; *pikes* en Anglais; il dit cela des *dents*.
Vs. 1445. *diet*. 3me personne du verbe *diën* (baten). Le sens est: 'Tu dois renoncer à tout larcin et à toute rapine, ou (la confession) *ne te servira de rien*, *ne te sera d'aucun profit*, **wird dir nichts helfen**. Mais il faut lire: '*Often diet hu niet een loof*.' *Often*, c'est à dire *of het en. - Een loof*, c'est *een blad van een boom. - Niet een loof, niet een caf, niet een twint* &c., phrases synonymiques qui répondent au *ne γϱὺ quidem* des Latins.
Vs. 1642. *Worden up*, c'est: *standen up, quamen*

up. Worden et *komen* s'emploient synonymicè, et anciennement ce *worden* servoit en beaucoup de phrases, comme *quijt worden*, abandonner; *inne worden*, se souvenir; *in scine worden*, paraître; *in weenen worden, in vare worden, in wake woren, in stride worden*.

Vs. 1648. *rouken* (dialecte Flamand; le Hollandais écrit *roeken*), c'est *ter harte nemen, in acht nemen* &c. Hine *roekeloos*.

Vs. 1680. *te vierne, te lesene*, c'est comme en A - S. to lufigene &c. La proposition *te* fait ajouter le *e* aux infinitifs, et *vierne* est pour *vierene*, chommer, fêter &c.

Vs. 1913. *Eist*, c'est *es het* ou *is het*, contractè.

Vs. 1942. *Voden, vode* (présentement on dit *vodde*); c'est un nom de mépris, qui dans l'homme ne signisie que *vaurien*. - Quand on l'applique à une fille, c'est ordinairement dans le sens de putain: et c'est bien là sa signification primitive. Wīf, la partie honteuse d'une femme.

Vs. 1982. *no dor met no dor noet*. Ce *met* est sans doute corrumpu de *niet*, qu'on aura écrit nonchalamnient pour *niit*. La phrase *dor* NIJT *of* MINNE est très connue.

Vs. 2138. Je ne crois pas qu'on doive changer *felle. Felle*, c'est avec impétuofité.

Vs. 2297. *Puden* sont proprement des grenouilles: il y a un siècle qu'on disait *puiten*.

Vs. 2459. Au lieu de *carre* il faut lire *catte*, comme vs. 2290 *oec* au lieu d'*oer*.
Vs. 2486. *die blare*, c'est *la bête noire. - blare* c'est proprement une *vache noire;* mais c'est ici une phrase proverbiale pour dire *le rebut*, *de verstotene*.
Vs. 2563. *Quansys*, c'est le mot latin *quasi*. Présentement on écrit: *kwansuis*. Il y en a qui disent *kwanswijs* pour y donner une tournure Hollandaise. Mais la vraie origine est *quasi ceu*. - Ce *quāsys* se prit autrefois pour *by voorbeeld*, *par exemple*.
Vs. 2805. *scaven*, c'est *loopen*. De ce verbe vient le mot de *schavuit*, *vagabond*, *fugitif*.
Vs. 2818 et 3142. *micke:* pieu fourchu.
Vorst; c'est *opperbalk*, *bovenbalk*.
Vs. 2821. *gheninde* et *ghenende;* c'est hardiesse.
Vs. 2870. *ghemicke*, c'est *van pas*, juste. (apti ad pedem.)
Vs. 2914. *ne ware*. Lisez *te ware*. Chéville très usitée dans ces vieux tems.
Vs. 3125. *ten base*. Supposé que la leçon soit bonne, on pourrait dire que *base* est *caleçon*, *chaussure*, et se peut dire des *cuisses*. Quoiqu'il en soit, ce *base* n'a rien de commun avec *baas*, maître. Le *Baeshudig* des notes de Huydecoper est *peeshuidig* (cute tendinosâ sive membranosâ), et l'on peut y rapporter le mot français de *basané*. *Pees*, comme nous disons main-

tenant, n'est qu'une autre prononciation de *base;* et c'est la *fascia lata* (tégument tendineux) qui couvre la partie extérieure de la cuisse et qu'on nomme chez nous *de broek*, ce qui a fait étendre ce nom en l'appliquant à toute la cuisse. Mais je ne crois pas que l'auteur ait écrit *ten base*, à la cuisse. Je lirais plutôt *ten* BRASE, c'est à dire *au* GIBLER, ou *au* REPAS. *Bras* ou *brase* se traduit par *epulatio*, *comessatio*, et on en a formé le verbe *brassen*, *epulari*. Le mot vient de *braën*, *braden*, rôtir. Een *gaerbra* ou *gaerbree*, c'était jadis un lieu où l'on apprêtait les repas, un ordinaire &c., et on en peut dériver le mot français de *cabaret*.

Je serai ravi, Monsieur, si ces petites explications ont l'honneur de vous fatisfaire, ou si elles vous paroissent valoir la peine de m'en dire vos sentimens. Je n'ai pas voulu grossir cette lettre par la citation des passages, dont je pourrais les confirmer, mais si vous les désirez, vous n'avez qu'à parler. Ayez la bonté, je vous en prie, de me marquer si pour répéter l'édition de *Reynaert*, vous avez accès au MS.? C'est là un point essentiel. Pour l'explication des mots et des phrases, pour la suppéditation des exemples &c., je vous ossre tout ce queje pourrais contribuer, et je vous l'offre de coeur et d'âme.

Je ne vous parle point ici des autres écrits qui avec le *Reynaert* constituent ce volume de l'*Odina* &c.

J'y ai trouvé d'excellentes choses. Il y en a, où j'aurais quelques remarques, mais je me borne à ce qui est de ma compétence, en tant que Hollandais.

Vos prosondes observations sur le *Lied* de *Hildebrand* et le *Wessobrunnergebet* m'ont donné infiniment de satisfaction. Je vais les relire et relire encore. Vous me faites l'honneur de me demander mon opinion. Vons n'y pensez pas, Monsieur. Ce n'est pas à moi à m'ériger en censeur vis à vis d'un savant de vos lumières et de votre érudition; mais après avoir relu cet ouvrage, je pourrai peut-être vous demander quelques éclaircissemens, ou bien proposer quelques doutes.

Mr. Tydeman, actuellement Professeur à l'Université de Leyde, vient de me dire, qu'il vous a communiqué quelques extraits que j'avais faits de votre belle recension de la Grammaire Islandaise de R., avec des petites annotations sur quelques objets que vous y touchez. Je pourrais m'en plaindre avec tout autre; mais vis-à-vis de vous, Monsieur, il m'aura rendu service, si cela vous engage à m'ouvrir là-dessus vos idées plus lumineuses. Il me dit encore, que vous auriez envie de voir ma (prétendue) restitution du texte de la Paraphrase Euangélique de Bamberg. Ce n'est qu'un essai, dans lequel je suis bien loin de m'avoir satisfait moi-même; la Copie sur laquelle j'ai dû travailler étant, on ne peut pas plus, mauvaise. La Classe a écrit à Mr. Pougens pour avoir communication du Ms., mais elle ne reçoit point de réponse. Ce manuscrit vous est-il connu, Monsieur? et pourriez vous m'en procurer quelques Extraits

d'une certaine étendue. Ce serait un service essentiel rendu à notre Académie. De mon coté je ne fais point mystère des efforts infructueux que j'ai hazardés (et qui paraissent ne devoir pas avoir de suite), en cas que vous désiriez les examiner.

Sans doute, Monfieur, le vs. 309 du *Reinaert* ne vous sera pas échappé, ou *Pinte* et *Sproete* se trouvent comme noms propres de poule. - Le premier se rapporte visiblement à *pintade;* et *sproete* est encore, *tachée*. Le mot de *sproete* se dit particulièrement chez nous de ces petites taches brunes que le soleil suscite dans une peau trop tendre, principalement dans le visage. Aussi n'a t-on pas besoin de chercher le mot de *pinte* dans quelque autre langue dont il serait pris. *Pinte* se dit anciennement pour *punte*, *stip*. Et nous voilà de nouveau ramenés aux tachures.

Mais il faut finir, et ma lettre n'est déjà que trop longue. Permettez que je m'affranchisse de tout compliment, et venillez agréer l'assurance de l'estime et de l'amitié sincère que je vous porte,

T.T.

BILDERDIJK.

6.

Amsterdam, ce 28 Novembre 1815.

Monsieur, et très respectable Ami!

Doit-on s'excuser d'avoir rempli le devoir d'un ami de sa Patrie, et d'y avoir sacrisié, ou plutôt post-

posé des bienséances quelconques, des convenances, et des rapports de particulier? En vérité, mon très cher ami, j'en ai fait autant vis-à-vis de vous, et de tant d'autres personnes savantes et respectables, et s'il fallait des pardons pour cela, je serais bien embarrassé de reprendre mes correspondances interrompues ou négligées. A Dieu ne plaise au moins, que vous croiez en avoir besoin auprès de moi! De part et d'autre nous avons agi en bon Allemand, en bon Hollandais, et jam sumus ergo pares. Félicitons nous l'un l'autre, de la liberté reconquise, et de nous avoir prouvés dignes de nos ayeux! Nous voilà rendus à nos études, et tout est dit! -

Votre agréable dépêche (aimable à tout égard) datée du 5 mai et conductoire des deux exemplaires de l'*Irmenstrasse und Irmensaule* ne m'est parvenue que dans le mois de Septembre; et quoique je vous devais mes remercimens personnels, je n'ai pas voulu les séparer de ceux de l'Institut, auquel je n'ai eu l'opportunité de porter votre hommage que depuis quelques jours, tant on est ici occupé par l'effet de la longue stagnation que les affaires politiques ont fait éprouver à celles des Lettres. Car, il faut l'avouer, il n'y a aucun de nous qui n'avoit abandonné tout pour servir la cause commune de l'humanité. Enfin, j'ai offert l'exemplaire et la dédicace, et je suis chargé de vous témoigner la sensibilité de notre Corps littéraire et scientisique, et de vous faire agréer sa reconnaissance pour cette preuve marquante que vous vouliez bien nous donner d'une estime et d'une con-

sidération que jusqu'ici nous n'avons pû nous attirer par nos travaux publiés. Croiez, Monsieur, que le mérite de vos ouvrages est reconnu chez nous comme il le faut, et que nous saisirons toujours avec empressement toute occasion qui pourra se présenter de vous prouver combien nous les apprécions. Pour moi, Monsieur, qui me trouve honoré particulièrement par le don d'un de ces exemplaires, je vous prie d'être persuadé que personne ne saurait partager ces sentimens avec plus de ferveur et de sincérité. Comme à vos succès, Monsieur, je ne puis qu'applaudir à vos entreprises, que vous m'annoncez. Sur toutes choses vous me permettrez de vous recommander le *Tooke*, appliqué et genéralifé, comme sans doute vous l'avez voulu me signifier par les mots - -. Ce sera l'un des travaux les plus utiles pour l'avancement de la science des langues. Sur le sujet de l'Anglais *Walter Whiter* je ne pense pas si avantageusement. Son idée manque dans l'exécution et ne me parait pas même assez bien déterminée en soi. Car qu'est ce, par exemple, qu'en rapportant le mot de *haud* au Thême *cp*, il le compose en effet de deux mots, tandis que ce n'est visiblement qu'un simple participe de *ha-ën*, *hawen*, capere, *haben*, *houden*. Je ne puis le citer que de mémoire, car je ne possède point le livre, et il est fort peu connu dans ce païs, mais je l'ai lu, il y a dix ou douze ans; je pourrais donc me tromper, mais j'y crois avoir remarqué bien des Etymologies où il méconnait entièrement la véritable racine, et surtout la marche et l'enchaînement des

mots dans leur propagation dérivative. Et à quoi bon ces Thèmes dinomiques ou trinomiques, qu'il aime tant, et qui ne sont véritablement que des compositions ou plutôt des squelettes de mots composés qu'on se plait d'imaginer faute d'idées simples et exactes. Il faut pardonner à notre Albert Schultens de les avoir introduits en Hébreu, sur le fondement ridicule, qu'on ait absolument besoin de trois lettres pour que la diversité de leur composition puisse former le fonds d'une langue; mais assurément on a tort d'en faire un principe théorétique, puisque tout s'y réduit au plus simple. - Et comment le thème *bl* sigurerait-il *la main*, pour qu'on en déduise le mot de *balaijer*, celui de *blow*, de *box on the air*, et tandis qu'il est clair, que ce thème n'est que l'expression du soufle, *bl*, *vl*, dont *v* (*w*) est la véritable racine primitive, qui se change en *b*; le *l* n'appartenant qu'à la formation distinctive ou spécielle, qui sépare *blehen*, *blow*, de *wehen* ou *waaien;* par la modulation frequentative: *l*.., qui caractérise les verbes itératifs, surtout en Hollandais. - Comment peut-on déduire les mots énergiques et significatifs de *lit* (*lectus*) de *slaap*, de *sopor*, et pareils, de *hand?* Comment *spider* (quasi, comme étant un composé) de *cob*, en tant que son simple ou primitif? Comment peut-on défendre son thème *rt*, et l'application qu'il en fait? Comment justifier la famille qu'il forme de *dam*, digue; qu'il suppose primitif dans la signi fication de *aard*, terre, et dont il dérive *domus*, *tom* (celtique), *dung*, *damnare*, &c. Tandis que par

exemple *dam*, dans ce sens, n'est autre chose que *d'ham* du verbe *hemmen* (terminare, includere); *dung*, que *d'ung* ou *d'ong*, dont *unguentum, unguere*, notre *ongel* &c. &c. Je pourrais ajouter une foule de choses semblables, que vous n'approuveriez pas plus que moi; mais il se pourrait glisser quelque méprise dans mes exemples, et vous connaitrez l'ouvrage beaucoup mieux que je ne pourrais vous le rappeller. Cependant quoiqu'il en soit, je m'imagine que vous auriez plutôt fait en écrivant un Etymologicon tout neuf, qu'en redressant celui de Whiter, de manière à vous contenter vous-même. Le travail que vous y donnerez ne sera jamais perdu; au contraire il sera toujours précieux, mais j'oserais presque parier que vous finirez par le donner indépendamment de l'Auteur Anglais.

Je suis parfaitement de votre avis, Monsieur; il suffit d'un seul mot, pour arriver par la suite d'une dérivation méthodique, à tous les mots possibles de toutes les langues. Et tout récemment encore j'ai démontré cette vérité dans mes leçons domestiques, par l'analyse d'un seul thème vocal considéré dans la diversité de l'application qu'il reçoit, et dont j'ai tiré des milliers de dérivés qui se tiennent tous par la main. Et c'est ce qui tient à une autre thèse, très paradoxe pour la plûpart même de ceux qui se piquent d'Etymologie: savoir que maintes fois l'on peut attribuer deux origines diverses à un même mot, dont l'une et l'autre est également vraie; la différence ne consistant que dans la marche isoleé (pour dire ainsi)

dont on se sert dans l'exposition artificielle, tandis que (réllement et dans le fait) comme les ideés se touchent de tous les points, il en résulte comme des marches curvilignes qui se croisent ou se retrouvent de divers côtés, selon les loix de l'imagination. Je ne voudrais donc pas rejeter toutes les dérivations qui diffèrent essentiellement de celles que je crois devoir adopter. Mais il me paraît de quelque importance pour la science d'établir une certaine marche réglée, comme je l'ai indiqué dans mon Traité du genre des Noms. Et les modifications des participes comme la plupart des terminaisons, je ne les regarde pas comme des idées séparées ou séparément subsistantes, mais simplement comme des nuances des prononciations qui répondent aux modifications de la même idée, et qui ressemblent par leur nature au changement de voyelles, 1'- - des Allemands. Quant aux Etymologies que vous venez de donner dans votre excellente brochure, je les admets toutes, et je vous en pourrais même montrer une bonne partie dans mes adversaria; preuve sûre et convaincante combien nous nous rencontrons sur le principe, quoique ce soient quelquefois des chemins assez différens qui nous mènent au même point. Je considère ce petit traité dont vous regalez la partie savante des Linguistes comme un ouvrage absolu dans son genre. De vouloir en applanir toutes les difficultés à ceux qui n'ont pas le véritable esprit Etymologique, ce serait chose infinie. Avec dix feuilles de plus vous leur créeriez autant de nouvelles que vous leur en auriez levées, et il y au-

roit toujours à recommencer. Il faut se choisir les lecteurs pour lesquels on va écrire, et le *procul*, *procul este profani* doit se supposer au frontispice de tout livre de science, à moins qu'il ne soit purement élémentaire. -

Pour répondre de quelque manière à vos communications, permettez-moi de vous observer à l'égard de *caminus*, *camnio*, *camara* (d'où *kamer*, Holl.) *cama*, Esp., *καμάρα* &c. le peu de chose que j'ai dit dans mon traité Hollandais, dont depuis cinq ans j'ai une nouvelle édition toute préparée, mais qui par des intrigues de Librairie ne rencontre que des empêchemens. C'est le thème *ca*, chaleur, qui s'applique aux objets brûlans, brûlables, et brûlés, et parmi ces derniers specialement à ceux qui sont durcis par le feu, ce dont l'application s'étend insensiblement aux pierres &c., tandis qu'en même tems le thème *ha*, son (sonus) s'applique de même à ces derniers. Mais il n'est pas besoin de dire que ce *ca* et *ha* se confondent. Ils se confondent et se changent véritablement l'un avec l'autre dans une infinité de cas, mais quelquefois ils concourent et s'unissent par le concours de leurs significations différentes, qui se trouvent réunis dans le même objet. Voilà donc un Exemple de deux origines réelles et diverses d'une même famille de mots. - Je n'y comprends point les mots essentiellement différens mais qui se ressemblent de manière à s'y méprendre, comme *verandwoorden* et *verantwoorden*, l'un *tradere*, l'autre *defendere. Ecuyer*, l'un de *scutum;* l'autre d'*equus; étiquette*, l'un de *ἠθικὴ*, l'autre d'*index* &c.

Pag. 29., vous faites mention du mot Westphalien de *helweg*, landstrasze. Je ne puis me dispenser de vous communiquer que chez nous les voituriers nomment du mot de *hal* le fond dur d'un chemin bourbeux où le cheval a peine à fixer le pied. ‘Het *hal* is niet te vinden,’ disent-ils: ‘De paarden trappen tot over de hielen in de derrie, en nog vinden zy geen *hal*.’ ‘Le fond dur d'un chemin ne se trouve pas; les chevaux donnent jusques au-dessus des talons dans la fange, et ne trouvent pas de fond qui consiste.’ Quoique *helgoweg* (tout comme *helgoland*) se pourrait contracter en *helweg*, il se pourrait bien cependant que *helweg* (en tant que *halweg*) appartînt à cette cathégorie qui se rapporte au Latin *callis* et *callus* &c. du thème *ca; chaleur* est dérivativement *endurcissement* comme je viens de dire. Les chaussées se nommaient autrefois chez nous du nom de *harde weg*, *steenweg*. Le nom même de *hoorn*, (*cornu*) me paraît encore y appartenir. Chez nous ce nom n'étant pas exclusivement donné aux cornes, proprement ainsi dites, mais aussi aux bâtons durcis par le feu. *Horensbranden* signifie durcir des bâtons pour châtier quelqu'un; et c'est à cause de cela que l'on dit encore: *daar brandt men horens*, dans le sens: il faut éviter cet endroit, il est périlleux. C'est ainsi qu'en *hoorn* (*cornu*) le thème de *c*, pointe, se rencontre avec celui de dur.

Je vous félicite, Monsieur, de la belle trouvaille que vous venez de faire par rapport aux langues Illyriennes etc. et je me flatte que vous en ferez bien-

tôt notre part à nous et aux autres amateurs. Rien de plus intéressant que ces recherches, qui à mesure qu'on y avance nous découvrent de plus en plus l'unique source primordiale des Langues, et dans ce résultat précieux le rapprochement de toutes les connaissances humaines dans ce grand et sublime problême que le langage nous offre. Mais je n'y entre pas pour le moment.

J'ai l'honneur de vous saluer et de me nommer tout simplement sans faste comme sans réserve,

Tout à Vous,

BILDERDIJK.

XII. Aan een predikant.

WelEerwaarde zeer geleerde Heer!

Het is en zal my altijd aangenaam zijn, uw minzaam en vereerend schrijven te mogen ontfangen en door mededeeling van mijne gedachten U tot eenig nut of dienst te strekken, maar onze briefwisseling moet U niet lastig of belemmerend wezen. Beandwoord my, schrijf my, wanneer en zoo dikwijls het U gevalt of gelegen is, maar maak geene verschooningen over te veel of te weinig, te druk of te zeldzaam, te haastig of te traag. Laten wy, dat bid ik U, dáárboven zijn, en over en weder, als vrienden en als Christenen, elkander niet verdenken van iets dat verschooning zou noodig hebben, noch ook van dit in den ander te kunnen onderstellen. Inderdaad, die excusen zijn slechts als een locus communis voor een exordium goed; maar laten wy alle exordia achter wege!

Ik verheug my oprechtelijk in uw voorgenomen verbintenis (welke ik onderstel ook ten genoegen van uwen Heer Vader te zijn) met eene Vrouw die Gods Voorzienigheid U heeft toegevoerd. Dit gevoel van uw hart blijve U altijd by, en de Hoogste zegen zal

uwe Echt dan ook overschaduwen. Voltrek deze met alle die blijdschap des harten, die men niet kent, dan met God in 't gemoed, en die (men moet het bekennen, helaas!) zoo zeldzaam op aarde geworden is. Ik deel met het mijne daarin door de oprechtste vriendschap, waarin ik van nu af de lieve Bruid by U insluite, als één met U voor de eeuwigheid.

Waarom zouden wy beschroomd zijn, elkander onzen twijfel mede te deelen. Het is daardoor alleen dat wy clkander over en weder nuttig kunnen zijn. Het is ons wederzijds om waarheid te doen, en niets moet of mag ons zoo dier als de waarheid zijn. Openhartig derhalve, en rondborstig! Wien dit stuit, is *sectaris*, *αἱρετικὸς;*, al is hy dan ook rechtzinnig. De ware Christen is vrij van *αἱρεσις* of sectezucht, hy duldt en verdraagt alles wat Christus ten fondament heeft, 't moge dan ook van hout, stroo, of stoppelen gebouwd zijn; hy zal er het onbestaanbare van trachten aan te toonen naar zijne overtuiging, maar hy weet en erkent dat het fondament den stichter behouden zal die het aangenomen en ten zijnen grondslag gelegd heeft; en hy omhelst dien zoo hartlijk als zijnen broeder, door God verkorenen broeder, als hy het den allerrechtzinnigste naar zijn inzicht, doet.

Ik zal uw uitvoerig schrijven betrekkelijk den *Zoenleer* niet voet voor voet opnemen, maar U eerst mijne gedachten over uwe verklaring blootleggen, en dan op uwe vragen en zwarigheden mijne aanmerkingen bybrengen. Dit zal de kortste weg zijn, veellicht ook de duidelijkste, en, vertrouw ik, by U volstaan.

Ik vind (wat dan 't eerste betreft) uwe verklaring, op zich zelfs, als systema in se, niet alleen zeer vernuftig, maar ook zeer samenhangende, welgedacht, en in de Heilige Schrift gegrond. Op een enkelen text te vallen, of een of anderen in te werpen die er niet al te wel mede samenhangt, zou (in dit opzicht) hairklovery zijn. Ik laudeer haar derhalve, geef daar mijne toestemming aan, en omhels haar als (gelijk ik zeide), op zich-zelve staande, waarachtig. - Maar echter is zy verre van my als mensch en als Christen *te voldoen*. Zy stelt my Jezus in het licht niet waar in ik Hem noodig heb te zien, en waar in ik Hem zoodanig aankleve met geheel mijn ziel en bestaan, zoodanig van liefde en dankbaarheid voor Hem doordrongen worde als mijn behoefte en plicht is. - De Duivel is ons een vijandig maar vreemd wezen; zijn ondergang, zijn geheele geschiedenis (om het dus uit te drukken) is belangrijk voor ons, om dat hy zoo groot een invloed op de onze heeft; maar zijne geschiedenis is daarom de onze nog niet, en deze gaat ons *eigenlijk* aan. Jezus is in de eerste een voorwerp van onze verwondering als overwinnaar, en boezemt ons als verwinnaar van onzen Aartsvijand, aandoeningen in, evenredig aan het gevoel dat wy hebben van onze eigen vervlechting in die geschiedenis, en ons belang daarby. Maar dit is (als ik het zoo noemen zal) eene aandoening van erkentenis, uit de tweede hand. Rusland, Zweden, en England hebben Napoleon die ons overweldigd had, binnen de oude grenzen van Frankrijk gedreven; en daardoor zijn wy nu vrij. Dit is

zeer gelukkig voor ons, en wy waren ondankbaar zoo wy er hun geen goed hart voor toedroegen; maar het is toch niet wat wy gevoeld zouden hebben in dien eens.....Gy verstaat my. - Omnis similitudo claudicat. - Maar genoeg dat er eenig punt van overeenstemming is, om te doen gevoelen dat ons opzettelijk vrij te koopen voor Zijn bloed en lijden, ons menschen, ons Christenen, geheel iets anders is, dan onzen Aartsvijand te overwinnen en te beteugelen. - Geen wonder dan dat de Heilige Schrift 't een wel laat doorstralen, maar 't ander ons onmiddelijk voor oogen, en geduurzaam en ten naauwste aan 't hart legt!

Dit toch behoeft geen betoog voor wie en de schriften der Apostelen, en die der Profeten des O. Testaments, en de Mozaïsche Kerkdienst kent. Alles loopt in dit ééne punt uit, als het eenige dat wy eigenlijk moeten weten, voor oogen hebben, in alles erkennen en in het gemoed dragen. Ja, zoo ik de Paradijsbelofte afzondere en eenige Dichterlijke of profetische voorstellen daarlate, is er tot aan Jezus omwandeling toe, weinig of geen rechtstreeksche of opzetlijke melding van den Aartsvijand, anders dan die men met vele opmerking, vlijt, en vergelijking, uit den Bijbel by een zoeken moet, om het door U voorgestelde systema duidelijk genoeg te ontdekken.

Het is dan zekerlijk niet het ware, het vruchtbare inzicht voor ons hart. En hier op koomt het aan. Want de eigenlijke kennis des verstands is koud; men kan met den Duivel weten en gelooven, dat God

is, dat een Heiland daar is, en sidderen; als Jacobus zegt.

Gy vraagt my het *hoe?* den *modus*, de *explicatie*, hoe hebben wy de vergiffenis door Jezus bloed: en ons stamelen (want meer is het niet wanneer wy van daden uit Gods wijsheid voortgevloeid, spreken) daarover voldoet U niet: maar van mijne zijde vraag ik en op mijne beurt: *Hoe* heeft het *afslaan van alle aanvallen* door den Duivel op Jezus gedaan, - hoe heeft zijn *lijden tot de dood*, den Duivel zoodanig kunnen overmeesteren dat hy daardoor voor ons niet meer te vreezen zij?

En ik doe er een tweede vraag by: Is sedert Jezus lijden de Duivel ZOODANIG overwonnen, dat wy van hem niet meer te vreezen hebben, en is de bede, *verlost ons van den boze* (en dus ook het *Uw koninkrijke kome*) vervallen? - Zoo niet, zoo is met dat overwinnen voor ons nog niet genoeg gedaan; en daar moet nog iets by komen, 't geen de zaak van eenvoudig, meer gecompliqueert maakt.

En nog tot een derde: Is er geene eigenwillige, eigenaartige zonde in ons, buiten 's Duivels ingeving en beheersching? Of is deze minder schuldig en verdoemelijk, dan die hy ons dwingt, dringt, of aanzoekt te begaan? - Zoo zy er is, en voor God verdoemelijk is, wat baat ons dan (toch verloren zondaars zijnde) die triomf op den Duivel?

Paulus leert my de geheele wapenrusting Gods aan te doen, om te bestaan tegen de vorsten, geweldenaars der wareld, geestelijke boosheden in de lucht. -

Paulus stelt ons het vleesch, ons lichaamlijk zijn, ons zijn zoo als het thands is, waarin het lichaamlijke, het zintuiglijke ons eigenlijk IK aantrekt en overweldigt, als onzen vijand voor, dien wy te bestrijden hebben even als den bozen geest, den Verzoeker. Laten wy dit niet verwarren of wy loopen gevaar naar het Manicheïsmus te vervallen.

De invloeden van Hemel en Hel hebben determineerende krachten op ons naar mate de een of de andere óverweegt. Het zij zoo! Maar echter wy zijn een derde tusschen die beide, en ten minste waar de invloeden van wederzijde gelijk zijn, zijn onze determinatien, 't geen men noemt *spontané*, of vrij. Ik zeg 't geen men dus noemt, want eigenlijk hebben wy van het woord *vrij* geen positif denkbeeld, en het is even van dien aart als dat van *uitgebreidheid*. Doch het koomt hier op dat punt niet aan. Genoeg dat wy, al ware de Hel weggenomen, nog niet geheel Hemel zouden zijn. Adam was het zelfs voor den val niet. Adam kon dus zondigen, ook zonder den Duivel, en zoo is het ten minste dan nu nog dat wy zondigen kunnen, en wy weten dat wy 't doen, uit eigen wil. Inderdaad, men moet, daar men aan den eenen kant den Duivel geheel wegdrijven wil als niet bestaande, hem aan den anderen kant niet alles opleggen en zich geheel zuiver houden of blooten speelbal des Duivels maken door een blind noodlot, zonder er zelf oorzaak van te zijn.

Dit alles zult gy, mijn lieve Vriend, my gereedelijk toestaan, maar misschien vat gy niet genoeg-

zaam dat dit tegen uwe verklaring dient. - Het dient ook in der daad tegen uw stelsel niet, als stelsel op zich zelfs beschouwd (ik zeide dit reeds), maar het dient tegen dit stelsel, beschouwd als *verklaring van het geen Jezus dood en lijden ons is* en zijn moet. De zon is de bron van warmte voor allen; maar van licht, alleen voor den ziende. Warmte en licht zijn aan elkander verknocht, maar toch niet hetzelfde.

Nog iets! Uw verklaring vervalt voor al wie eens geen Duivel, of geen geesten buiten God (en misschien 's menschen ziel) aannemen. Zy geeft dus aan een metafyziek begrip het Christendom op; doet het afhangen van dat begrip. En het is een begrip van iets buiten ons, waarvan gy het doet afhangen; een begrip, in zekeren zin speculatif. Hoe gevaarlijk dan, dit te willen in de plaats stellen aan eene verklaring die alleen het zelfgevoel onzer onlochenbare zedelijke onvolkomenheid en (derhalve) doemwaardigheid onderstelt!

Zoo veel dan van dit eerste punt, 't geen wy voor het overige beter mondeling bepraten zouden, dan in een enkelen brief naar eisch overwegen. Ik koom tot uwe vragen en zwarigheden omtrent het Leerstuk van den Zoenleer.

Gy noemt ze *onoplosselijke zwarigheden van velen die* DOORDENKEN, *en willen* BEGRIJPEN *om te gelooven*. Gy vergist U in deze qualisicatie. De combinatie die zy inhoudt weêrspreekt zich-zelve. Die *begrijpen wil* om te gelooven, *denkt* niet *door*. Hy is dwaas die het *begrijpen* tot een grond van *gelooven*

maakt. Het gelooven onderstelt geen begrijpen, maar NIET *begrijpen;* en het leerstuk is een voorwerp van geloof. Het behoeft als zoodanig wel niet ON *begrijpelijk* te zijn, maar voorzeker althands behoeft het niet WEL *begrijpelijk* te wezen. En die *begrijpen* wil, wil niet *gelooven*.

En zie daar het geheele verval des Christendoms en van alle Godsdienst in zijn bron! Men wil begrijpen, men wil weten, niet gelooven. Onze eeuw heeft dit tot een regel, tot een plicht gesteld, tot een kenteeken van verstand, 't welk alleen den mensch zijne eigene grootheid waardig maakt en hem tot hooger verheft. En op de Hoogescholen waar zy zichzelven, hunne vatbaarheden en bestemming, recht moesten leeren kunnen en waardeeren, en dus leeren dat zy niets begrijpen kunnen, maar alleen eenige apparentien met elkanderen vergelijken, wordt door het onderwijs dat zy ontfangen, en de wijze waarop het gegeven wordt, deze *trek tot begrijpen* meer en meer gekoesterd en met den *waan van begrijpen* versterkt; en een leeftijd te loorstellingen van het verstand, met de te nut making daarvan, is noodig, eer men van dat onding, *begrijpen*, wil afzien. Dit is inderdaad, de zwaarste vloek die op ons geslacht ligt, en die dat wil - waagt (ik wil ditmaal niet sterker spreken) oneindig!

Immers weten wy in 't lichaamlijke, dat wy zien, tasten enz. niets, begrijpen wy er niets in, en al wat wy handelen, berust op een aannemen van schijnbaarheden, die wy ons overtuigen kunnen, dat valsch

zijn; al onze redeneeringen berusten desgelijks op assumptien die wy ons overtuigen kunnen, wanneer wy slechts willen, valsch te zijn; en met die fraaie hebbelijkheid van het valsche voor waar en wezendlijk aan te nemen, en die fraaie middelen die wy hebben om over iets te redeneeren, matigen wy ons aan te willen begrijpen wat God doet, hoe Hy doet, of Hy wel dan kwalijk doet. Wat ongerijmdheid!

Geen leerstuk ter zaligheid is om begrepen te worden, maar om geloofd te worden. En de Godsdienst is inderdaad geen Filozosische maar een Historische kennis, gegrond op het gezag van die de Openbaring gegeven heeft. Ongelukkig daarom, die eerst begrijpt eer hy gelooft, zelfs zoo hy wel begrijpt! Maar ik wil hier niet dieper in treden. Genoeg dat Jezus *geloof* vordert. Het *begrijpen* te geven hangt aan den Geest die uit Hem is.

Het is hierom dat Leibnitz zeer wel zegt, dat men geene geopenbaarde waarheid (buiten die der identique propositien) demonstreeren kan; maar men kan, volgens hem, zeer wel de waarheid tegen alle aanvallen handhaven, en dit is en moet dan ook genoeg zijn. Zien wy derhalve die *onoplosbare* zwarigheden.

Of zy *onoplosbaar* zijn, dit doet zekerlijk niet ter zake. Wat *onbegrepen* is moet zekerlijk zoo lang het onbegrepen is, onderhevig zijn aan zwarigheden of bedenkingen die niet op te lossen zijn. Dit volgt uit elkander; maar dit is geen reden om te verwerpen, zelfs niet om te twijfelen. Maar het koomt er op aan of men toonen kan dat het leerstuk met zich-zel-

ven of met zekere en wel begrepen waarheden in wederspraak sta.

In de zwarigheden door U opgegeven, zoo min als in nog andere die my ooit voorgekomen zijn, vind ik dit zeker niet. Ik zal de eersten kortelijk aanstippen, anderen behooren tot ons bestek niet.

1°, 'Het lijden en sterven van Jezus wordt toegeschreven aan de liefde van God voor de zondige wareld.' - Te recht. Wat anders is de verzoening dan een weldaad aan den verzoend wordende? En kan de weldaad anders dan in de liefde rusten?

'Maar God KON de straf kwijtschelden zonder straf.' - Ik ontken dat Hy 't *kon*, en mijn bewijs is, dat Hy het *niet doet*. God kan, oneindig volmaakt zijnde, niet anders dan Hy doet. Ook is de overtuiging daarvan by alle volken uit de algemeene Openbaring gesproten, en kenbaar uit hunne leerstellingen, offeranden, enz., enz.

'Maar God kan het indien de zondaar wederkeert.' - Zegt God dit in een onderstelling dat er geen slachtoffer Jezus Christus voor de zonde des zondaars is, dan hebt gy gelijk, en het geheele Euangelie is logentaal. - Doch zegt Hy het in samenhang met Zijn besluiten en beramingen van die zoen-offerande, dan ligt er geen tegenwerping in. Men kieze!

2°, 'Jezus Christus door God gestraft wordende in onze plaats, zoo is er geen dadelijke liefde van Hem tot het menschdom, in zijn lijden.' - Zeker is het liefde en weldaad, de straf voor den schuldige op zich te nemen.

‘Maar dan is er geen liefde van God tot Zijn Zoon, of ten minste was zy er niet gedurende zijn leven dat geheel lijden was.’ - Men bewijze my die consequentie. Of liever men onderneme slechts om haar in een regelmatig argument te brengen, en ik zal U niet behoeven te beandwoorden.

3°, ‘Hoe strookt de straf onzer zonden aan Jezus Christus met Gods rechtvaardigheid en heiligheid.’ - Op het *hoe* behoeft men zich niet *in te laten* als boven gezegd is. Maar men wil zeggen: ‘het straffen onzer zonden aan Jezus Christus strijdt met Gods rechtvaardigheid en heiligheid.’ - Met de Heiligheid zeker niet, want deze eischt de straf. Dat is reeds elders getoond. Maar de Rechtvaardigheid dan? ‘Deze laat niet toe dat A misdoet en B straf lijdt.’ - Het is zoo in onze menschlijke individueele beschouwing; maar waarom niet? Of wat is Rechtvaardigheid? Men leze na wat ik daarover gezegd heb in mijne Nieuwe Mengelingen, Eerste Deel, en merke dan duidelijk aan, wat men daar in niet kan toestemmen, of welke consequentie men niet juist vindt, en ik zal trachten nader te voldoen. Nu zal ik slechts herhalen wat ik daar gezegd heb.

Echter heb ik nog veel meer en geheel iets anders te zeggen dan daar gezegd is, maar dit kan niet aangenomen worden, en wellicht niet gevat, dan van de genen die mijne verklaring over de Erfzonde kunnen aannemen. By die kan ik het individueele van het menschdom, de identiteit van ons allen met Adam; en van Jezus, den tweeden Adam, met het geheele

menschlijke geslacht voor zoo verre het zich met Hem vereenigen laat, openleggen, en zelfs de menschelijke begrippen van Rechtvaardigheid daar mede vereenigen. Ik onthou my hiervan om dat ik niet weet, of mijne verklaring van den leer der Erfzonde ook by U misschien als by zeer vele anderen, zelfs zeer weldenkenden, geheel weggesmeten wordt. Nog iets echter: *die schuldig is* en die *schuldig zijn zal* is dit niet een by God, voor Wien geen verleden, tegenwoordig, of toekomend bestaat, maar alles in een anderen zin dan by ons *tegenwoordig* is? Zoo ja, is de zaak afgedaan, want gy hebt my reeds toegegeven dat de mensch met Jezus door het geloof werkelijk één wordt. - Is dit zoo, zoo heeft God den mensch die gelooft, in Jezus, en in Jezus den schuldigen mensch gestrast. Hier is, mijns inziens, geen tegenspreken tegen; of het zeggen, dat het geloof ons met Jezus vereenigt, is enkel praat in den wind, en zonder beteekenis of meening. Dus begrijpt men ook eenvoudigst, hoe het geloof in Jezus ons zijne rechtvaardigheid geeft, door éénwording naamlijk. - Maar deze vereeniging zich recht voorstellen kan alleen die gelooft; en daarom is het alleen de geloovige die het stuk van de verzoening recht begrijpen kan. Hierom ook wordt het ware geloof doorgaans door een soort van wanhoop, immers een soort van radeloozen afschrik van zichzelven voorafgegaan. Begreep men de verzoening, hoe gaarne geloofde men! Maar het zou geen recht geloof zijn, zoo men die vereeniging met Jezus die het inheeft, en waarvan het volkomen be-

grip der verzoening afhangt, zonder het te bezitten, bevatten kon.

Gy ziet, mijn Heer, dat ik uwe bygebrachte texten daar laat, als alle bewijzende wat gy er meê wilt bewijzen. Maar ik moet U echter staande houden by de plaats van Ezechiël XVIII, 19-23, als strekkende ter staving van ‘dat God geenen anderen, geenen teêrgeliefden Zoon kan straffen om hetgeen anderen verdiend hebben.’ Deze en meer verzen worden zoo dikwijls kwalijk verstaan dat het wel der moeite waardig is, ze eens in het rechte licht te plaatsen. Zy behooren eigenlijk hier niet t' huis, maar dienen dengenen, die tegen alle openbaring, tegen de ondervinding aller eeuwen nog daaglijks bekrachtigd, en tegen den eenstemmigen leer aller volkeren (Grieken en Romeinen niet uitgezonderd) ontkennen willen dat God de misdrijven der vaderen aan de kinderen straft. - Verre intusschen van die ontkenning ter ondersteuning te strekken, bevestigt het geheele Kapittel, dien door alle tijden heen gevestigden leer dien zy aanranden, en waaraan gy ook niet gunstig schijnt. De woorden van vs. 19 ‘*draagt de zoon de ongerechtigheid zijns vaders niet?*’ zijn een tegenwerping die het Joodsche volk in den mond gelegd wordt tegen God, en genomen uit Gods eigen wet en bedreigingen, en het overige der aanhaling staat in den zelfden zin als het geheele Kapittel, waar het op aan koomt. En welke is die zin?

Dat geheele XVIIIe Kapittel behelst een scherpe bestraffing in de figuur van eene uitdaging (een défi)

door God aan het volk gedaan, en koomt kortelijk hier op neêr:

‘Gy zegt, wy zijn toch zoo heel boos niet, maar onze ongelukken zijn veroorzaakt door het gedrag onzer Vaderen; die zijn misdadig geweest, dien hadt gy, profeet, bekeering en betering moeten voorpreeken, maar ons niet; wy lijden onschuldig,’ vs. 2.

Deze blindheid en zelfontschuldiging weêrspreekt God met een figuurlijke voorstelling, en Hy zegt in zin en substantie: ‘Meent gy zoo heilig te zijn? Welaan dan, ik verander nu eens van maatregel. Van nu aan wil ik niemand meer straffen om zijns vaders zonde, maar ieder om zijn eigen: die nu braaf handelt dien zal 't wel gaan. - Weest nu braaf! Waar zijt gy? Toont het!’ vs. 3-18.

Nu doet de Profeet het Joodsche volk andwoorden en tegenwerpen: ‘Hoe! dat gaat niet aan. Het is eenmaal zoo ingesteld by God, dat de zoon voor 's vaders zonde lijdt?’ - Een bloote tergiversatie, om dat zy niet willen braaf zijn en liever zich-zelven toegeven in boosheden dan gelukkig zijn.

Waarop God dan op nieuw op hen aandringt. v. 19^{b}, 20. ‘Immers! Neen zeker, 't is my ernst, de zoon zal nu niet meer voor zijn vader lijden, even als omgekeerd de vader niet voor zijn zoon,’ en hy voegt er dan by v. 21 en volgg.: ‘Nog meer, ook de godlooze-zelf zal, bekeert hy zich slechts, even zoo zijn of hy nooit gezondigd had. Koomt dan nu en weest braaf.’

V. 25 en v. 29 zijn op nieuw tegenwerpingen van het volk dat het *défi* hun gedaan altijd ontduiken wil en zegt: Gy meent het niet, Heere.

Is nu in deze dialogische voorstelling, die een bloote onderstelling is waarin God voorgesteld wordt als van Zijne ingestelde orde en wet afgaande om het volk te overtuigen, en het volk Hem zegt: ‘neen, Gy meent het niet’, om dat het niet overtuigd wil wezen, iets af te leiden, tegen Gods stellige en plechtige orakels? Zekerlijk niets ter wareld, mijn Heer. En ik hou my verzekerd, dat gy met my instemmen zult, dat zy die er bewijzen voor Gods wezendlijk doen of laten uit meenen te putten, de plaats misbruiken uit onkunde of onoplettendheid op den samenhang. - Doch ik ga voort.

4°. ‘Zal die beschouwing by de brandende liefde tot Jezus niet een haat tegen God zijn?’ - liefde tot den Zoon, en haat tot den Vader, die *één* zijn! Wy hebben immers over het punt der Drieëenheid geen geschil meer! - En die Eenheid eens daar gelaten. Die liefde kan niet ontstaan dan door het geloof in Jezus, dit erkent gy met zoo vele woorden in uwen brief, en dit geloof vereenigt U met Jezus, hoe kunt gy dan jegens God gevoelens koesteren strijdig met die van Jezus? In der daad dit hangt niet te samen.

En waar over haat tegen den Vader? ‘Om dat die zonder voldoening niet vergeeft en Jezus mishandelt.’ - Maar gy hebt my reeds toegestaan dat die verzoening een weldaad jegens U en geene verongelijking jegens Jezus is. -

‘Maar zou een aardsch vader zoo handelen?’ Vergeef het my zoo ik U zeggen moet dat de vraag merè blasphematoir is, en U niet ontslipt zou zijn zoo gy ze overdacht hadt. Zy is met den echten Arminiaanschen stempel gemerkt dien Vondels *decrctum horribile* draagt. Wilt gy 't echter, zoo zal ik ze U beandwoorden.

5°. Gy vindt dat eenige plaatsen niet uit den Zoenleer verklaard kunnen worden. Wat zwarigheid? En waarom zouden zy het? Die van Gen. III. stelt Christus voor als Verpletter van de slang, den duivel. Maar wie heeft ooit getwijfeld of Hy daar voorgesteld wierd als onze Verzoener? Genoeg is het immers dat de Verzoener de Verpletteraar van de slang, deze de Verzoener is, en het verzoenen tevens met het verpletteren van de slang gepaard gaat in eene daad. Dit zoo zijnde, wat wonder dat terwijl elders het een gemeld wordt, het ander weêr elders wordt gemeld. Maar gelijk men het een erkent moet men 't ander niet verwerpen, en althands dat gene niet dat ons onmiddelijk raakt en, als ik zoo even zeide, ons zoo gedurig en opzetlijk zelfs in de geheele Mozaïsche eerdienst afgeschaduwd en vertegenwoordigd wordt.

[1813 of 1814.]

XIII. Aan Mr. Anton Reinhard Falck, te 's Gravenhage.

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer!

De edelmoedige kieschheid waarmede de weldoener zich tracht te omhullen ontdekt hem zijns ondanks by die zijn karakter doordrongen. Ik gevoel, wat ik aan uwe goedheid, aan uwe deelneming in mijn lot, aan uwe hartlijkheid, en tevens aan uwen vermogenden invloed verschuldigd ben, en neem de vrijheid U mijne innige dankerkentenis te betuigen. Dit was eene behoefte van mijn hart; zoo dra ik het vriendlijk en welkom geschenk Zijner Koninklijke Hoogheid in Hoogstdeszelfs my zoo vleiende letteren ontfing; en Gy zult my vergeven, zoo ik om my-zelven te bevredigen, hiermede uwe zoo gewichtige bezigheden verstore. Vergun my, HoogEdelgeboren Heer, dat ik U tevens verzoeke, den hierby ingesloten' (eene eenvoudige dankzegging) aan den weldadigen Vorst, door U

aan my herinnerd en van mijnen toestand onderricht, te overhandigen, en my met de oprechtste gevoelens van hoogachting en verplichting, teekene,

Hoog Edelgeboren Gestrenge Heer,

U HoogEdelgeb. Gestr.
Ootmoedige en onderdanige dienaar,
BILDERDIJK.

Amsterdam, den 14^{n} January 1814.

XIV. Aan Julius Willem Bilderdijk, in 's lands zeedienst.

1.

Uw schrijven van den 19^{n} dezer is eerst heden vrij laat besteld geworden: wy hopen echter, mijn Zoon, dat deze en het geen uwe Moeder U met den Beurtman, volgens uw verzoek, overzendt, nog voor uw afzeilen te Medenblik aan zal komen en U geworden. By haren brief kan ik niet nalaten eenige weinige regels van mijne hand te voegen. Ik verheug my dat gy welvaart; en dank den Almachtige daarvoor, die alles bestuurt, en van Wien-alleen alles goeds afdaalt. Hou Hem steeds voor oogen, mijn kind; en vergeet nooit wat gy uwen Zaligmaker, uwen Koning, en uw Vaderland, verschuldigd zijt. Vervul altijd uw plicht, en wijk daar nimmer een hairbreed van af; zoo zult gy de rust des gewetens smaken, en die zoete zelfvoldoening van het hart, die alleen aan de braafheid van den oprechten Christen verknocht is, en

uwe Ouders zullen gelukkig zijn, dat zy een Zoon hebben die zijne Afkomst waardig is.

Wy verwachten niets anders van U, mijn Zoon, en bidden God, dat Hy U sterke, behoede, en zegene op de loopbaan, die gy verkozen hebt in te gaan, en die U tot eer en roem zal geleiden, indien gy met ijver en getrouwheid voortgaat, gelijk gy met moed en lust begonnen hebt. - Vaarwel; ontfang den vaderlijken zegen, die U verzellen zal; en reis met God, die nooit iemand verlaat dan die Hem verliet, en die U met eer en genoegen weder in onze armen zal brengen. Amen! - Nogmaals vaarwel! en gedenk, dat gy de hoop zijt, aan wie het geluk des levens hangt van

Uw tederbeminnenden Vader,
BILDERDIJK.
Amsterdam, 22 Juny 1815.

2.

Mijn waarde Zoon!

Op het oogenblik ontfangen wy uw beide brieven van den 9^{n} en 10^{n} te gelijk, die ons met uw te rug komst in Texel en het bericht van uwe gezondheid verheugen, maar waaruit wy met leedwezen vernemen, dat gy naar Hellevoet moet. Gy schrijft van een vroeger bericht by 't welke gy ons van een geweldige storm gemeld hadt, maar deze brief is ons niet ter hand gekomen. Wy danken God voor uw behoud tot dus verre, en verlangen U weêr te om-

helzen. Lodewijk spreekt altijd van Broeder Julius en wenscht dagelijks dat deze hem een zoet kind zal vinden en prijzen. Het geld zal naar uw begeerte ontfangen worden, dat het voor U gereed ligt: meld slechts waar en hoe het U te doen toekomen; en zoo dra uw plicht het toelaat, vlieg in de armen van uwe ouders die naar U uitgestrekt zijn. - Schrijf ons in-middels zoo dikwijls gy kunt, tot wegneming van de ongerustheid en het ongeduld, die ons byblijven zullen tot wy U of hier ontfangen mogen of ten minste te Hellevoet aan Land weten. - Uw brief van de kust van Hitland is ons voor omtrent zes weken geworden en verheugde ons. - Vaar voort, U braaf en voorbeeldig te gedragen; vrees God; en draag zorg voor uw gezondheid, zoo veel van U afhangt. - zijn hier nog al redelijk, maar Mama is bedroefd, dat gy niet direct uit Texel t' huis kunt komen. Ik wenschte 't niet minder, zoo het zijn kon; maar mag dat niet zijn, en kunt gy daar geene vergunning toe bekomen, zoo moet de plicht ook hierin als in alles, eene onkreukbare wet zijn, waartegen men zelss niet morren mag. - Vaarwel, mijn dierbeminde Zoon, God zij verder met U! ons hart vliegt tot U over, in deze regelen! Vaarwel!

Uw beminnende Vader,
BILDERDIJK.

Amsterdam, 11 Septr 1815.

P.S. Ik sluit hier een briefjen van ƒ 20 - en nog een van ƒ 10 - in, of gy misschien daar geld voor kondt krijgen. Zoo niet, scheurt gy ze maar in stukken.

Wanneer gy ze uitgeeft, doe het niet, dan voor contant geld, en zonder verlies, ten ware een kleinigheid. Maar volstrekt niet, op hoop dat men U geld zal geven.

Wanneer men er U geld voor geeft, schrijft gy er achter op: *Voor my aan N.N.* (zoo als de man heeten mag,) en daaronder teekent gy uw naam. Zonder dit zou het niet betaald kunnen worden.

3.

Schoon ik het hoofd van pijn en duizeling naauwlijks op kan houden, kon ik echter niet nalaten, mijn lieve Zoon, eenige regels met die uwer Moeder te laten afgaan. Uw afreis is zekerlijk naby, en wellicht is dit de laatste gelegenheid die ik heb om U te schrijven. Ik vertrouw, niet noodig te hebben dat ik U tot Godvrucht en braafheid vermane; deze plichten geloof ik dat in uw hart geworteld zijn, en ik bid God, dat Hy er U by beware en in versterke. Doe gy het zelfde mijn kind, want niets goeds is er in ons menschen, dan van Hem, en het is de Goddelijke genade alleen die ons bewaart, in het zedelijke zoo wel als in alles; en niemand moet of mag op zichzelven betrouwen, maar alleen op God, die Almachtig en tevens oncindig goed is, en wiens voorzienigheid over ons waakt. Geef uw lot uw lot in Zijne handen, laat uw hart altijd aan Hem denken, en leef als in Zijne tegenwoordigheid, zoo zult gy nooit opzettelijk

misdoen, en in alle gevaren gerust zijn. Wat gy geniet, geniet het als geschenk van Hem en met dankbaarheid jegens Hem; en veracht of verwaarloos ook niets, want dit is, God in Zijne gaven verachten. Misbruik ook Zijne weldaden niet; want dit is Hem honen; maar wees blijmoedig in alles, en toon uwen evenmensch liefde, deelneming, en behulpzaamheid. Zoo zult gy van anderen bemind, en in uw hart gelukkig zijn. Handel altijd en in alles oprecht, en uit plichtbesef, en heb geene byoogmerken in 't geen gy doet. God zorgt voor hem, die zijn plicht doet en het overige aan God overlaat. Hang het zuivere Christendom aan met geheel uw hart. Geen ander heil, geen andere troost is er in leven of sterven, dan in Jezus Christus, die voor onze zonden geleden en ons met God verzoend heeft. Lees het Euangelie vlijtig. De dwaasheid der halfgeleerden van dezen tijd, die zich Filozofen noemen, is belachlijk voor die de zaken wel onderzoekt. Geloof hierin uw Vader, die dit heeft kunnen doen en onbevooroordeeld gedaan heeft. Uwe omstandigheden laten het U niet toe, en dit behoeft ook niet. Stel tegen de spotternijen en wedersprekingen die U mochten voorkomen van ingebeelde betweters, de bevinding van een Vader, die U lief heeft, en de waarheid altijd heeft voorgestaan. En heb God en uw naasten lief. Die dit oprecht en van harte doet, en God bidt om waarheid, die zal niet verleid worden, maar het geloof en de overtuiging van Gods verzoenende genade in het hart ontfangen: en de Zaligmaker heeft getuigd, dat die Zijne bevelen

doet, Hem ook kennen en in Hem gelooven zal. Dit woord is onfeilbaar en heeft nooit gemist, en moet, in alle oogenblikken van twijselmoedigheid, vastheid en vertrouwen geven. Laat U derhalve nooit omzetten of van den rechten weg afbrengen. - Gods zegen zij U boven alles dierbaar; en laat hy U altijd genoeg zijn: bid daarom, en niet om byzonderheden, waarin de menschen geluk of genoegen stellen. In dien zegen-alleen is geluk en genoegen; zonder dien is alles ongeluk en kwelling. Vergeet dit nooit, mijn kind, en God zal U als by de hand geleiden waar gy ook gaat, en U 't noodige en nuttige mildelijk toedeelen. Hy zal U niet verlaten, mijn Zoon, verlaat Hem niet. Hiervan is uw Vader verzekerd en hierop sterft hy gerust. - Gy van uwe zijde vergeet hem niet, en denk dat waar gy zijt, de geest van uw Vader U byblijft en God voor U bidt. Verheug hem dan ook, door wel te doen en zijne lessen niet te verachten.

Vaarwel, mijn dierbare Zoon, doe nooit iets het geen uwe afkomst onwaardig is, wees braaf, wees Christen, en alle plichten zullen U licht vallen, en haar vervulling uw hoogste genoegen zijn! Vaarwel, nogmaals! en ontfang den zegen van uwen tederhartigen Vader,

BILDERDIJK.

Amsterdam, 5 Novr 1816.

4[1]**.**

Lieve Zoon,

Ons hart dankt God voor de vertroostende tijdingen die wy uit uwe drie brieven van den 8^{n} January, den 29^{n} derzelfde maand, en 15^{n} Maart geschept hebben. De zorg van het ouderlijk hart, en de wellust, waarmeê de narichten van een braaf kind het vervullen, zijn U onbekend, mijn Zoon; doch moogt gy de laatsten eenmaal zoo ondervinden, als wy die thands smaken uit verschillende narichten die tot ons gekomen zijn van uw braaf, ijverig en voorbeeldig gedrag! Ga zoo voort, en blijf altijfd U-zelven gelijk, den stam, waar gy uit gesproten zijt, waardig, en laat U nooit door eenige menschelijke beweegredenen van het rechte pad van Godvrucht, eer, en rechtschapenheid afleiden. De zegen des Allerhoogsten, welken wy niet nalaten dagelijks over U af te smeeken, is op dien weg en geen anderen. Uw Vader is zeer zwak en lijdt veel; maar, levende of dood, zijn geest is met U, en verheugt zich dat gy welvaart en weldoet; dit is, U zijnen Zoon en Erfgenaam der voorouderlijke deugden betoonen, die uw geslacht altijd eigen gebleven zijn. Rijkdom of uiterlijke eer is niets, mijn kind. Uw Vader heeft beide altijd veracht; maar God zal ze U verdubbeld toevoegen, wanneer gy ze niet zoekt ten koste van de striktste braafheid of edel-

(1) Aan boord van het schip: *Hoop en Fortuin*, Kapitein Gordon.

moed. Houd aan met ons te schrijven zoo dikwijls de gelegenheid zich opdoet, en denk altijd aan ons, maar vooral aan den Alwetenden en overal-tegenwoordigen God, voor wien geen gedachte zelfs die in den mensch opkomt verborgen is, en die nooit iemand verlaat, dan die Hem verliet. Bid Hem met vertrouwen in den naam van onzen gezegenden Heiland, en gy zult niets ontbeeren wat U nuttig is. - In het denkbeeld, dat gy de haven, waar deze brief heengezonden wordt, aan mocht doen, schrijf ik U. Ontsang er den zegen uws beminnenden en tederhartigen Vaders in, wien alles op aarde wel is, mits het U en uw lieven Broeder Lodewijk welga! Vaarwel!
-

BILDERDIJK.
Amsterdam, den 23 Maart 1817.

XV.[1] Aan prof. A. ten Broecke Hoekstra, te Leuven.

1.

WelEdele Gestrenge Heer, *veelgeachte Vriend*,

Tweemaal zijt gy tot mijnent geweest, en te vergeefsch. De eerste reis lag ik juist in een toeval van flaauwte, daar ik sedert eenigen tijd weêr aan onderhevig ben, en, de laatste, was ik aan 't Instituut in het werk, waar ik U gaarne ontfangen had, had men 't U gemeld. Ik dank U voor uw fraaie Verhandeling waarvan ik 't eene Exemplaar ter eerster Vergadering onzer Klasse zal inleveren (t.w. op den 19^{n} dezer). Intusschen feliciteer ik U, zoo het felicitatie waardig is, met uwe verkiezing tot Korrespondent. Leden zijn er nog niet weêr gekozen, sedert dat ik Secretaris ben gemaakt, maar men wacht dat eenige

(1) De Eerste dezer Brieven was op Haarlem, de Tweede op Dokkum geadresseerd, de toenmalige woonplaatsen van den Heer Hoekstra.

leden *rustend* zullen worden, en dus vacatuur maken. In twee jaren tijds zal dit zeker voorvallen, maar hoe veel vroeger is onzeker.

Doch men meldt my iets, beter de congratulatie waardig. Dat gy naamlijk in een vorige post en waardigheid hersteld zijt. Welke, weet ik niet, en het is misschien vreemdschijnend dat ik het niet weet, maar gelief te begrijpen dat ik niemand zie dan op de Instituutsvergaderingen, en geenerlei papieren lees, en dus van wat in de wareld omgaat, onkundig blijf. Onkunde, die my een behoefte is in mijnen verzwakten toestand, maar onder duizend onaangename ook wel eens van een enkele aangename kennisneming berooft! Schrijf my dit, bid ik, en voeg daarby, of die post van dien aart is, dat zy uw verblijf te Haarlem in den weg sta; want in dien zin sprak men daarvan, en ik schaamde my, uw vriend zijnde, dit niet te weten, en daardoor aan onze vriendschap te doen twijselen.

't Geen gy my laatstelijk meldde, van wel genegen te zijn om in 't Zuidelijke een Professoraat in de taal te bekleeden, heb ik dadelijk getracht ten nutte te wenden, en ook zeer goede dispositien gevonden om het U aan te doen bieden; maar men hong aan de zwarigheid, dat aldaar Katholyken verlangd wierden. - Dit schijnt echter illusie, immers dit verlangen kan daar niet universeel zijn, want ik ben voor weinig dagen door Vlamingen gepolsd, of ik 't zou willen aannemen; en heb er my niet op geëxpliceerd, om dat, kwam het aanbod aan my, dit die zwarig-

heid voor U en ieder notoir zou doen verdwijnen. - Is nu misschien, schoon de wijze, waarop men er van sprak, dit niet kan doen denken, de nieuwe post of qualiteit, het Professoraat; geluk er mede, en het zal my hoogst aangenaam zijn 't mijne daaraan toegebracht te hebben. Is het iets anders, geluk even zeer! en verzekering mijner hartlijke deelneming in alles goeds!

Het heest my nog niet kunnen gebeuren, U te komen zien, schoon ik eens, ja tweemaal, daartoe op reis ben gegaan. Verdenk toch mijn goeden wil niet; 't is mijne zwakheid van hoofd, die 't persoonlijk beletsel is en dan met nietige, doch voor my onoverkoomlijke obstakelen samenloopt. Kan ik, zoo doe ik het nog: maar kom my toch weder bezoeken, en laat U door deze herhaalde te loorstellingen niet afschrikken, bid ik.

Met dit laatste jaar heb ik oneindig geleden, en ben boven alle begrip in alle vermogens verminderd. En het schijnt, dat hoe meer ik rust en stilte, en liefhebberystudie noodig heb, het gewoel en de onrust al grooter en grooter wordt. Ik verlang vurig naar het eind, dat zich schijnt voor te bereiden.

Vergun my eene aanmerking. Eene plaats in uwe uittreksels heeft my het idée te rug geroepen van het overoud en verouderd gebruik van het hulpwoord *laten* in den zin van *doen. Ik* LAT *haasten*, *wandelen* &c. *I* DO *haste*, *walk. Ich* THU *eilen*, *spatzieren* &c. Hebt gy daar ook eenige aanteekeningen over? Ik kan de mijnen niet vinden. En is de pas-

sage op uw pag. 13: *Nu lat si heistieren her*, wel iets anders dan dit zelfde hulpwoord voor *heistieret si?* - Gy weet, dat het *laten wy* (waarvoor de Siegenbeekianen *laat ons* (sine nos) zeggen) niets anders dan een overblijfsel in subjunctivo van dat gebruik is.

Indien het niet door U mocht opgemerkt zijn, wees zoo goed, by het lezen en excerpeeren, op dit punt eens te denken, het koomt my voor, in verscheiden betrekkingen, van belang te zijn; maar het faalt my (na 't verlies mijner vroegere aanteekeningen) aan plaatsen in genoegzaam aantal en blijkbaarheid van zin.

Ik kon den officieelen brief niet laten vertrekken zonder eenen gemeenzamen, hartlijk en inceremonieel sprekende; en dezen ook niet zonder den officieelen, die ruim een maand vertragen moest, om redenen U mondeling te melden. Nog zijn de stukken, U als Korrespondent te zenden, niet in gereedheid, daar er eenige ontbreken en herdrukt moeten worden, anderen geheel vernieuwd ten gevolge der nieuwe organisatie. Intusschen meld ik U het recht van bywoning aller Vergaderingen zoo van het Algemeen Instiruut als van de Klasse, en dat wy den 19^{n} aanstaande by een komen, en - maar dit mag ik niet melden, anders zou ik hierby voegen, dat dan een byzonder object van onze taalkunde behandeld moet worden, waarin *magnis animis* gestreden wordt, en, Raporteurs verdeeld geweest zijnde, de Vergadering beslissen moet ‘of Rome, dan Karthaag, de wareld moet gebiên.’ Ik zeide ter vorige Vergadering, dat de eer des Instituuts en de Nationale reputatie daar-

aan hangt. En wezendlijk, ik begrijp het zoo, hoe vreemd het ook luiden moog. Maar dit alles inter nos.

Ik teeken met betuiging mijner hartlijke vriendschap en verzoek om de voortduring der uwe, zonder plichtpleging,

T.

BILDERDIJK.

Amst., 7 Septr 1816.

NB. Wy vergaderen regelmatig alle veertien dagen op Donderdag avond te 7 uren (dat is van 7 tot 9 uren.) Dus 19 Septr. 3 en 17 en 31 Octr. enz. de feestdagen uitgezonderd.

2.

WelEdelgeboren Gestrenge Heer, *veelgeachte Vriend!*

Hoezeer sedert ons laatste onderhoud altijd geweldig lijdende en meestal bedlegerig, het geen my het schrijven (vooral door de ondraaglijke hoofdpijn, halve blindheid, en beving) ten uiterste moeilijk maakt, kan ik my echter het genoegen niet weigeren, van U voor uwe beide lieve en hoogstbelangrijke brieven die my gisteren en heden ter hand kwamen dank te zeggen. Mijn hoofd laat niet toe, den inhoud hier stuksgewijze op te vatten, maar daar is zeer veel schoons en nieuws in uw Voorstellen, waarvan by gelegenheid nader! - *Vitulare* is zekerlijk van het huppelen en dartelen der jonge welpen, zoo als wy *kalverliefde* hebben, van het *likken* onophoudelijk der kalveren

ontleend. *Vitula* zal wel diminutivum van *vitus*, *a*, zijn, en kan met het oud Hoogduitsch wende (vrolijkheid) in verband staan, dat juist niet *we*, het thema van *waaien*, *weken*, *bewegen*, *wech* &c. behoeft te zijn, maar eigenaartig 't gevoel van vreugde, van groote lust, te kennen geeft, waarvan de kitteling 't water in den mond brengt. 't Is dus levendiger dan de kitteling in de keel, die *gaudium*, *joije*, *juichen* &c. voortbrengt. 't Onderscheid is dat het eene *we* blazing, 't andere *welling* is, dat ook ons *weelde*, *weelderig*, *weeldekind* (voor *amasia*) geeft. - Wat ons *kalf* betreft, dit is alle *welp*, hinc *reekalf* zoo wel als *reebok*, *zeekalf* &c., als wy te samen eens zijn. *Caballus* ook.

't Instrument *vitula* is my geheel iets vreemds, en een allergewichtigste ontdekking. Maar waar heeft de sukkel Van der Schueren het van daan gehaald? Zijn gezag op zich-zelfs is niets of zeer weinig. Is het wel iets anders dan *vedel*, *fidel*, waarmeê ook *viola* verwant kan zijn? Ik zeg *kan* zijn: want ik geloof dit laatste van *φίαλα*, fles met dubbele buik, welke naderhand verplat is maar altijd nog de gedaante behoudt. Men bespande ze oudtijds van rondsom met snaren, en ik heb er dus nog gezien, die zoo veel snaren hadden als de oude harp, en op een voet stonden, volmaakt als een fles. Is dit instrument waarlijk *vitula* genoemd geworden, zoo kan men dit *kalf* vertaald hebben, en al schoon het ook by de Duitschers zoo niet heten mocht, uit domheid of onkunde van de zaak, aldus in de romans aangenomen.

Dat *kalbe* de Christenkerk beteekenen moet is my nog niet klaar. De vier dieren waarvan men de afbeeldingen als attributen der Euangelisten heeft aangenomen, zijn zekerlijk uit de viervormige Cherubim des Ouden Testaments vergeleken met de vier *ζῶα* om den throon in Joannes gezicht. Waarom echter zal het *kalf* meer de Christenkerk verbeelden of te kennen geven dan *de leeuw*, de triomfeerende Leeuw van Juda, waarby Christus vergeleken wordt even zoo wel als by een *lam*. Welk laatste beeld algemeen is, waar zijn lijden en dood de hoofdzaak in 't idee is, en nooit een of of kalf?

Misschien is het van dat het woord *Cherub*-zelf een *kalf* beteekent, waarom ook de Israëlieten in de woestijne, en naderhand Jeroboäm, een *kalf* tot voorwerp van de eerdienst namen, en dat de Joodsche geleerdheid in dien tijd (en dus de Joden en hun begrippen) zeer veel invloeiden op de niet uit eigen oogen ziende monniken en monachale schrijvers; in 't Oosten vooral, van waar toch dat alles tot ons gekomen is. Ik laat daar, of Jeroboäms kalf wel een kalfsbeeld, en niet veel eer een namaaksel van de cherubs in den tempel was, op en onder wier vleugelen de Schechina verscheen en de ark des verbonds schuilde. Zoo ten minste koomt het my voor, dat het geen afgod, maar een aanduiding van een plaats ter aanbidding van GOD was; waarom ook geloovige Koningen deze beelden duldden terwijl zy de beeldendienst uitroeiden, en de profeeten dit vergrijp niet als asval, maar als bloot vergrijp tegen

de ingestelde dienst (*contraventie* en geen *fraude*) bestraften.

Hoe 't zij, dat *calbe* blijft my duister, en ik denk dat het veellicht nog een geheel andere beteekenis hebbe dan wy ons nu voor mogen stellen. Maar van alle hypothesis ter explicatie is het als van 't Copernicaansche systema mundi: Si nil habes rectius istis, - his utere mecum. En in zoo verre neem ik het met U aan.

Wat *onverlaet* betreft, dit houde ik voor 't blote negativum van *verlaet*, waarvan wy nog hebben *toeverlaat* (plaats van zekerheid) en *verlaat*, afsluiting van een waterstroom. *Ondoen* is *laten*, en *ondoen* is *openen*, zoo is *laten* openen (hinc *aderlaten*, wijn *laten*, tappen); en *ver* is hier 't contrarians; hinc *verlaten*, sluiten en te rust stellen: *zich verlaten*, berusten, betrouwen. Een *verlaat* of *toeverlaat* is een berusting of vertrouwen gevende plaats of persoon; *onverlaat*, een onbetrouwlijke. Ik denk dus niet dat het met *unflat* iets gemeens heeft.

NB. *Wijn* VER*laten* is *wijn* VER*tappen*, en 't VER is hier het praesix van mutatie of herhaling: een tweede en latere beteekenis even als *weder* ('t geen 't zelfde is) primariè *tegen* beteekent, en vervolgens *op nieuw*.

Dissel en *distel* acht ik voor my ook ten eenenmaal vreemd aan elkaâr. In *distel* is *el* de adjectivale terminatie als in *edel*, *verstandel*, *netel* &c. en 't grondwoord *dust*, stof. 't Is eigenlijk het zoogenoemd kaarsjen, dat de kinderen zich vermaken met uit te blazen. *Verwaaien* als stof, en als de distel, is eenerlei.

Dissel daartegen is van 't thema *di* ('t zelfde met *twee*) splijting, deeling, snijding, unde *dis*, *δια*, *disch*, *discus*, dat is afgesneden (afgezaagde) plank, schijf. Hinc *dissel*, activè, instrumentum scindendi, nog by de boommakers dus genoemd; oudtijds *bijl* (men zeide ook *disselbijl* voor sijne bijl); en passivè dat *gesneden*, *gedisseld* is. Hier van nu *disselboom*. 't Mag activè zijn, als eerst van de ploegstaart gebruikt, een snijdend ding; of passivè, want van ouds was de disselboom der wagenen fraai uitgesneden, en dit een algemeene pracht.

Stelboom is zeer goed op zich zelf, als *steelboom*, van *steel*, en *steel* is van *staan* en eenzelvig met *stal*. Maar ik geloof niet dat het artykel *de* of *die* als het met een nomen samensmelt ('t geen veel gebeurd is) een accent krijgen kan. Een *stal* is een hooge (staande) maat, als waar men in Amsterdam de noten in meet. *Stelen* is grijpen, van *steel* sc. greep, tweede beteekenis van het woord om dat men een bloem, druiftros, en zoo ook artisicieele dingen by den stengel of steel vat, waarvan men een *steelkonvoor*, *steelpan* &c. heeft. - De radix *ra*, *manus*, is my nooit genoegzaam bewezen; maar 't thema *ra* is strekken, en daar van *ra*, lat (in de scheepstakelaadje over), en daarvan *raing*, contractè *raam*, 't zelfde met *sponning*, dat is *spanning*, van *spannen*, itidem strekken.

Flat is primariè, ni fallor, *flatus*, *crepitus ventris*, et sic *spurcities* &c., en *un* is geen negatif *un* of *on*, denk ik, maar een intensitivum, als in 't Latijn, *infractus*, *incurvus*, *intendo* en by ons, *in-net*, *in-*

goed, 't zelfde als *door. Flat* is byna 't zelfde als *klid*, *klad*, *klak* &c.

Zie daar een party ideen, die ik kortheids halve zoo maar *apodictic*è, en *dictatoriè* uitstote, maar niet te min gaarne voor beter geve, en U bidde te proeven. Uit de botsing kan licht voortkomen.

Heb voorts dank, byzonderen dank, voor uw allerliefst Friesch versjen, waarmeê ik my hartlijk vereenige! Maar de koekoeken zijn ons de baas, en eens een lichaam van koekoeken gemaakt zijnde, daar misschien een enkele sperwer of valk door mag loopen, zie ik in de transformatie weinig schijn van hoop. *Transeant cum caeteris*, plach mijn Professor Pestel te zeggen. Ik voeg er by *Di meliora duint!* Maar hier ligt de knoop!

Dit schreef ik gisteren in dolle pijn en tamelijke maat van ijlhoofdigheid. Ik ben heden niet beter, maar verplicht om den brief t' huis te houden, of zoo maar af te zenden. Ik verkies het laatste om U, onder hartlijke aanbeveling van my worm in uwe voortdurende vriendschap, van de welmeenende en warme gevoelens te verzekeren waarmede ik 't my een byzonder genoegen en eervolle onderscheiding reken, my te mogen noemen,

WelEdelgeboren Gestrenge Heer, *zeer geëerde Vriend*,
UWEG. Dv. Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Amsterdam, 10 Febr. 1817.

P.S. Vergeef dit geklad toch van mijne trillende hand.

Wees zoo goed de qualiteit van Secretaris &c. van 't opschrift te laten; het mocht verwarring maken, daar ik ze neêrgelegd heb. Vale.

3.

Hooggeachte Vriend!

Uw vorige heeft my zeer ongesteld gevonden, en de warmte die wy hier etlijke weken moesten doorstaan en nog duurt, Heeft my geheel geäbîmeerd. Het is my niet mooglijk geweest, U te schrijven, dan in enkele tusschendagen, die ik dan in de *spes credula quae melius cras fore semper ait*, liet voorby gaan; en dit te meer, om dat mijn hart zeer wenschte, U te komen bezoeken. Doch ik geloof niet dat ik dit najaar doorworstele; en het is met mijne vrouw weinig of niet beter gesteld, dan met my. De laatste slag in het overlijden van onzen zoon Julius verpletterde ons, om niet weder op te staan. Gy ontfangt hier nevens eene kleine nagedachtenis van dat onvergeetbare kind. Gedenk er ook my aan: want het zal wel het laatste zijn, dat uit mijn pen gevloeid zal wezen, schoon er nog 't een en ander op de pers is, reeds vroeger begonnen te drukken.

Men heeft my weder een of twee Collegien gevraagd, die ik toegezegd heb zoo ik in staat zou zijn. Maar ik stel 't my niet voor. De moordende Herfstmaand is op handen, wier invloed my steeds allernadeeligst was. Het voorgevoel heeft my dikwijls be-

drogen van eene nabyzijnde dood. Doch zeker! is niet te ontkennen, dat in mijnen toestand alle kansen tegen my zijn; en wat heb ik ook aan zulk een leven als 't mijne! Immers noch de *res publicae*, noch de *privatae* laten my de kalmte van geest die het eenige is, waar ik waarde aan hecht; en zelfs kan ik niet meer schrijven, by gebrek van mijne gedachten te kunnen vestigen. Niet, dat ik met Gods bedeeling niet te vreden ben (immers ik tracht het te zijn), maar hetgeen ik zou willen, is in deze wareld niet te hebben. - En nu daar ik zelfs niet meer lezen kan, zonder pijnlijkheid van oogen en hersenen, wat blijft my overig? Waarlijk:

> ‘Si quis deus, En ego, dicat,
> Jam faciam quod expetis -’

als Horatius zegt, ik zou niet weten wat te vragen, want niets is er te bedenken dat my deze wareld zou kunnen veraangenamen. Ik heb er, recht uit gezegd, nooit plaisir in gehad, en sints lang ben ik my-zelven tot last.

Ik heb my gevleid, U in de vacantie nog eens hier te zien. Kan dit, het zal my byzonder aangenaam wezen. Zoo niet, ontfang het schriftelijk vaarwel van iemand die zich als stervend beschouwd, maar met oprechte hartelijkheid levend of stervend uw Vriend is en blijft, en zonder compliment zich teekent,

den Uwe,
BILDERDIJK.
Leyden, Augustus 1819.

XVI. aan Gerrit van Lennep, te Brussel.

WelEdele Heer,

Het is reeds eenige weken, dat ik schrijvens van UWED. ontsing, waarop ik door de belemmeringen van Collegien, tweemaal verhuizen, en herhaalde instortingen van ziekten, verhinderd werd U te andwoorden met dien spoed, die het scheen dat daarby verwacht werd. Sedert heeft my de Heer Prof. Tydeman daarover aangesproken, en ik kan niet nalaten, aan zijne aanmaning en uw aanzoek in zoo verre te beandwoorden, dat ik het stilzwijgen asbreke, dat ik liever bewaren zou.

Ik geloos niet, WelEdele Heer, dat mijn leven het Algemeen zoo veel belang in kan boezemen, dat het uwen of iemands tijd waardig is, daar het minst van op het papier te brengen. Maar al ware het ook nog zoo belangrijk, vermeene ik dat niemand my vergen kan, my-zelven te herinneren al wat ik tot mijn rust en verademing heb getracht te vergeten en ook werk-

lijk ten grootsten deele meen vergeten te hebben. Hetgeen ik beleefde, is niet van dien aart, dat er het *quondam meminisse juvabit* op slaat, ten zij in een beter wareld, waar wy op deze zullen nederzien als op nietigheden die geene aandacht verdienen. En zoo ik my hier reeds volkomen tot deze verheffen kon, gevoelt gy dat men het toch niet van my verwachten moet.

Zekerlijk in het geheel niet passende in het tijdperk en onder tijdgenooten als ik gevonden hebbe, weet ik ook niet waarom men my in een woordenboek daarby plaatsen wil: en men zal zonder mijnen naam het Deel wel vol krijgen, vooral daar de B een zeer rijke letter is.

Dat ik ook weinig eer stelle in de *distinctie* van een Levensbeschrijving, kan ook ieder begrijpen die weet wat de Biographische manie onzer eeuw nog daaglijks oplevert; en ik acht de beste onderscheiding in onze dagen, buiten alle onderscheiding te blijven, dan die van mijne eigene individualiteit, welke men denkelijk my niet lang meer betwisten zal.

Wanneer ik geboren ben, heeft mijn Vader (zekerlijk ter goeder trouw) opgeteekend, maar die aanteekening behoort onder al 't geen men my in 1795 ontnomen heeft, (of zy onder de archiven van de Hooge Regeering van dien tijd beruste, weet ik niet, maar geloof het niet waarschijnelijk); en ik heb my nooit bekommerd om dat punt te onderzoeken: dit ging mijn Vader aan. - Wanneer ik gestorven zal zijn, zal ik moeten afwachten, en er dan even wei-

nig van weten; En al wat tusschen beide is, was aan mijn leven te veel. Dit is al wat ik UWelEd. meêdeelen kan, en ik bid U daarmede genoegen te nemen.

Ik heb de eer met alle consideratie, en onder dankzegging voor die men my wel heeft willen betoonen, te zijn,

WelEdele Heer,
UWelEd. Ootm. Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, den 28 November 1817.

P.S. Mijne Egâ dankt UWelEd. desgelijks, en meent dat de levensbeschrijving van een vrouw zoo lang zy leeft, een zeer onvoeglijk ding is. Mag ik hier nog byvoegen dat het reeds meer dan een jaar is, dat ik het Lidmaatschap van het Instituut neêrgelegd heb; waarom ik U bidde, my die hoedanigheid niet meer op de brieven te willen toeschrijven.

XVII. Aan Franciscus Schluymer, te Amsterdam[1].

1.

Mijn waarde Vriend!

Uw vriendelijke brief van den 14^{en} dezer werd gisteren tot mijnent door den jongen Heer Bergman overgegeven, en ik haast my, U te betuigen hoe aangenaam hy ons was, mijne lieve Vrouw zoo wel als my-zelven. Heb dank voor uw gulhartigen zegenwensch, en ontfang ook den onzen, die uit de oprechtste zucht voortspruit. De Algoede God behoede, beware U, en zegene U! schenke uwen ouderdom rust en genoegen, en voor alles (want wat is al 't overige?) die kalmte van 't hart, waarin Zijne Algenoegzaamheid zich uitstort, dan zelfs, als ons alles ontbreekt, en die meer is dan alle wareldschatten. Tot lijden zijn wy allen op deze wareld; en geluk-

(1) De Eerste brief was op Utrecht geaddresseerd.

kig, die lijden en getroost worden! Deze troost, mijn lieve Vriend, zij uw deel! zij het mijne! en dan, in leven of sterven, zijn wy gelukkig.

Wykennen uw rechtschapen hart, mijn goede Schluymer, en stellen prijs op uw vriendschap. U de onze te betoonen, is ons een innig en oprecht genoegen; en mochten wy in staat gesteld worden uw lot te verzachten, en U in een zoete onafhanklijkheid te stellen, het zou ons een der schoonste dagen van ons leven zijn. 't Viel ons hard, U te zien vertrekken zonder bepaald uitzicht, maar wy konden U niet dan onze wenschen meêgeven; wy herhaalden die steeds, en het is ons thands een genoegen, te vernemen, dat gy het nog al *tamelijk goed* hebt gehad. - Wat ons betreft, wy sukkelen geweldig, en onze Lodewijk heeft intusschen de *mazelen* gehad, doch is er (den Hemel zij dank!) gelukkig door geworsteld. Wy hebben met November een huis gevonden op de Garenmarkt, waar wy nu eenigzins (doch niet veel) ruimer wonen, en het naar ons genoegen is. Het andere staat leeg, ten onzen laste.

Dat het ons lief zal zijn, U weder te zien, behoeft niet gemeld. Schrijf ons inmiddels dikwijls, en geloof my oprechtelijk innig, en onder den hartlijksten groet van ons beide,

Uwen hartlijken Dr. en Vriend,

BILDERDIJK.

Leyden, den 17^{n} January 1818.

2.

Waarde Vriend!

Wy hebben in de laatste 16 maanden, tot onzent zeer veel geleden, en meer dan ik staat ben U uit te drukken, door aanhoudende ziekten zoo van mijne dierbare wederhelft als my-zelven. Thands zelss is mijne geweldig verzwakte Egade verplicht hare kamer, zoo al niet het bed, te houden; en ik ben in een verval van geest- en lichaamskrachten dat my naauwlijks toelaat dezen aan U te schrijven, daar ik na veel bloedverlies uit het hoosd weêr eenigzins verademe. Ik gevoel dat mijn einde naby is en elken dag, ieder uur my het laatste gerekend moet worden. Intusschen, mijn waarde Vriend, heb ik het geluk van dit blijmoedig te gemoet te zien in dankbare onderwerping aan den wil onzes Hemelschen Vaders in het vertrouwen op den Goddelijken Verlosser, wiens Geest ook U (dit bidden wy) naby moge zijn! - Recht aangenaam is ons uwe hartelijke bries, en blijk van uw vriendhoudend aandenken, zoo wel als het verslag van uwen nog zoo bloeienden ouderdom, en de voortdurende betrekkingen met ware en oprechte vrienden die U dien veraangenamen. Geniet dien by aanhoudendheid, en wees daarby verzekerd van onze oprechte deelneming. Wy groeten U allen met oprechte teêrhartigheid; inzonderheid mede onze dierbare Lodewijk, wien gy recht groot geworden zoudt zien, en die ons een onuitsprekelijke zegen van God

is. - Heb dank voor uwen lieven Nieuwjaarswensch en ontfang den onzen. Moge dit jaar U alzins gezegend zijn uiterlijk en innerlijk naar de wegen der Goddelijke Voorzienigheid, die over ons waakt en ons aller lot zoo vrijmachtig als genadig bepaalt en bestuurt! Wy bevelen ons voorts ook dezerzijds in uwe vriendschap en toegenegenheid, en verzekeren U van de aanhoudendheid onzer liefde en hartelijkheid, waarin ik teeken,

UWEd. Dw. Dienaar en Vriend,
BILDERDIJK.
Haarlem, den eersten January 1828.

3.

Mijn Heer en waarde Vriend,

Na zoo langen tijd van UE niet gehoord of vernomen te hebben, was ons uw vriendelijk schrijven recht aangenaam, vooral daar en stijl en schrist nog geene kennelijke blijken dragen van eenig verval of byzondere verzwakking van hand of van hoofd. Van harte verheugen wy ons daarin, en uit 's harten grond reciproceeren wy UEd. de innige zegenwenschen ons toegedacht! De Algoedheid verlenge uwen dus verr' bloeienden ouderdom in voortdurende gezondheid, kracht, en genoegen, en behoede U voor de verscheidenerlei kwalen en ongemakken, die de hooge jaren dikwijls verzellen, en waar in ik voor my ook meer en meer deele; en van welke ik inzonderheid

meest door 't verlies van memorie gekweld ben, hetgeen my tot alle studie onbekwaam maakt. Wy hebbeń ook voor het overige dit afgeloopen jaar veel aan ziekten geleden, en ik voor my, beschouwe dit nieuw ingetredene als eene bloote toegift voor my. Intusschen verheugen wy ons in uwe voortdurende vriendschap, daar wy van onze zijde oprechtelijk aan beandwoorden. Ontfang daar de verzekering van, met ons aller vriendengroet, en geloof my steeds

UWEd. Dv. Dienr. en altijd oprechte Vriend,
BILDERDIJK.
Haarlem, 2 January 1829.

4.

Mijn Heer en waarde Vriend!

Aangenaam is het ons een lettertjen van U te ontfangen, zoo vol hartelijkheid, en blijk gevende van uwe welvarende staat van gezondheid. Moge die UE steeds byblijven en van alle genoegens verzeld gaan! Wat ons betreft, uitgezonderd onzen lieven Lodewijk, die (den Algoede zij dank!) zich wel bevindt, lijden wy hier geweldig aan ziekten, en velerlei ongesteldheden; en is mijn hoofd onbegrijplijk verzwakt, zoo dat ik volstrekt niets meer vermag en in eene werkloosheid ben vervallen die my recht bitter valt. Zie daar 't weinige wat ik op uw vriendelijken brief kan andwoorden. Op herstel vorm ik geenerlei uitzicht, doch verwacht het aannaderend einde dezes

levens dat my steeds zoo kommervol was, in de hoop op dat betere, door den eenigen Heiland bereid voor hen die Hem aannemen, en waarin wy als oprechte Christenen elkander mogen hopen weder te vinden van alle onze aardsche kwelling bevrijd.

Heb dank voor uw lief en hartelijk schrijven, en ontfang den oprechten groet en heilwensch van ons allen, waarmede ik teeken,

UE. hartlijken Vriend en Dienaar,
BILDERDIJK.
Haarlem, 25 Jany 1829.

XVIII. Aan Jan van Walré, te Haarlem.

1.

WelEdele Heer, *veelgeachte Kunstbroeder en Kunstvriend!*

Het zou onheusch zijn, op uwen hartlijken, vertrouwelijken, maar veel te vleienden brief niet terstond en zonder uitstel te andwoorden. Ik laat de uitdrukkingen uwer welmeenende goedwilligheid (waar ik alzins gevoelig voor ben, en die ik my niet aanmatige, noch verder dan als blijken van vriendschap mag aantrekken) daar, en zal my tot het onderwerp van uw schrijven bepalen.

Ik heb altijd veel achting voor Bingley gehad, even als voor zijn voorganger Corver, en geloof dat er niet licht iemand by ons op zal staan, die hem op de hielen treedt. Doch ik ken hem weinig. In de Haag ben ik zeldzaam, in Amsterdam na 1778 volstrekt niet in het geval geweest van het Tooneel te bezoeken, en

ken dus (recht uit gezegd) het spelen van dezen Hoofdacteur niet, even weinig als ik dat van de beroemde Wattier k n, die ik ('t geen U verwonderen zal) zelfs nooit op het Tooneel gezien heb dan eens in 1788 of 1789 te 's Gravenhage, in den Rol van de Vrouw naar de wareld, waaruit ik haar zekerlijk niet kon leeren kennen. - Volhandigheid in mijne Advocatie wanneer ik den Practijk oefende, en toeval waardoor ik nooit aantrof dat zy speelde; Gebrek aan brood (in den volsten zin van 't woord) toen ik uit Duitschland te rug gekeerd was, dat my niet slechts alle lieshebbery maar zelfs lichaamsbenoodigdheden ontzei; en, sints men te Amsterdam my den vrijen toegang gaf, aanhoudende toevallen van een uitgeput lichaam 't geen my geen 3 of 4 malen in een winter veroorloofde uit te gaan, heeft hiertoe moeten samenloopen. - Met het hart derhalve geheel afgetrokken van dit kunstvak, en volstrekte uitdoving van de laatste vonk van die zucht die er my in vroeger tijd voor ontvlamde, gevoelt gy licht, mijn waarde Vriend, dat ik nu op mijn ouden en afgeleefden dag, niet geschikt ben om den gloed daarvoor te vatten, die het geen gy voorstelt, vereischen zou. - Laauw water kunt gy overal vinden, en echte godendrank schuilt er in dat vaatjen niet meer, maar is lang uitgeloopen.

Niemand kan 't ook minder uit het hart wellen, dan my, al dat goeds en schoons te verkonden, dat uw plan (en met recht) vordert. Veeleer zou ik (moest ik naar mijn gevoel te werk gaan) den geest

van den overledenen (en dien van Corver mooglijk daarby) uit de rust doen optreden als een andere schim van Darius by Eschylus, om den nablijveren hun laauwheid, domheid, ongevoeligheid &c. &c. te verwijten, en met het Hollandsch Tooneel, geheel het verbasterd en onthollandscht volk zijn aandruischenden val (onder bliksem en donder) te doen verkondigen, dien men zich op den hals haalt; den tempel der Dichtkunst ingestort toonen en van vleêrmuizen en nachtuilen vervuld, met Siegenbeeksche speldeboekjens aan de vlerken en Adelungs Hoogduitsche Grammatica tusschen de tanden of poten. Want wat kan er toch van worden, met de heerschende domheid.....Maar genoeg hiervan!

Wat uwe schets betreft. Zy is zeer goed en zelss *brillant:* maar, mijn beste Vriend, zy is toch slechts een voorbygaand gelegenheids tooneelstuk; en zou er niet iets van te maken zijn, dat als Nationaal altijd genoegen doen kon, en dus blijvend zijn? Wat dunkt U?

Maar ik moet afbreken. - Uw brief is my (daar ik uit de stad ben geweest) niet voor heden ter hand gekomen, en ik wil U naar mijn andwoord te minder doen wachten, daar het (tot mijn leedwezen, want mijn hart wenschte U dienst en genoegen te doen) zoo geheel onvoldoende is. - '*Als de vonk U treft*,' schrijst gy my. - Trof hy, kon hy tressen, ja, dan.....! Maar de zwam is verdord en uitgedroogd, en vat niet meer. Beklaag den armen, asgeleefden, uitgeputten, en vervallen Grij-

zaart; doch doe hem het recht van hem in oprechtheid te gelooven
Uwen hartelijken Vriend en Dienaar,
BILDERDIJK.

Leyden, 4 Septr 1818.

2.

WelEdele Heer, *veelgeachte Vriend!*

Heden, op den eersten dag na het eindigen der Vacantie, daar alle Kollegien weder beginnen, en ik tot over de ooren in 't werk, en met het beramen van nieuwe lessen en het vinden van uren daartoe heen en weder geslingerd wordt (kon het slimmer?) ontfang ik uw geëerden en aangenamen, met het daarby gevoegde Dichtwerk(1). Ik heb het, en met wezendlijk genoegen, gelezen, en ook herlezen, en wat liet my in deze beslommering, de tijd meerder toe, daar het werk van dien aart is, dat het niet opgehouden kan of mag worden, en uw schipper het af koomt halen? - Heb dank voor het vertrouwen dat gy wel in my stellen wilt. In der daad gy hebt U meesterlijk gekweten; en, schoon ik ook den tijd daartoe had, ik zou geene gelegenheid voor het *in*- of *tusschenkrabbelen* weten, waartoe gy my of verzoekt of verlof geeft. Eenige enkele zeer kleine bedenkingen op een woord of drie mocht ik kunnen maken, en die heb ik met

(1) Gedachtenis-offer aan Ward Bingley.

potlood (licht weg te wrijven) boven de regels te kennen gegeven, in onderwerping aan des Autheurs oordeel, dat by my altijd verr' boven den Criticus staat, dewijl geen twee personen volkomen het zelfde standpunt kunnen hebben, waar uit zy zien, en het koloriet der uitdrukking iets individueels in elk dichter is, en geen tweede hand toelaat, zonder gevaar van de harmonie des geheels te schenden. Ik-zelf beklaag altijd de inschikkelijkheid die ik in mijne eerste verzen, voor de aanmerkingen van anderen gehad heb; want schoon daar zeer goede onder waren, zy hebben altijd het geheel van den stijl gebroken, en een verbeterde plaats heeft het Dichtstuk genoegzaam altijd bedorven. Wat gaf ik niet om mijn drie eerste prijsvaerzen weder te zien, zoo als zy naar den prijs dongen! En veellicht had de jongen op uw teekenschool, met zijn: ‘meester, bederf het toch niet’, niet geheel ongelijk. Ten minste ik heb zoo, wel eens gezien dat in het teekenen naar het model, de meester die naast zijn leerling zat, in de teekening van dezen, een deel van het lichaam zoo verbeterde als hy meester 't zag, het geen met het onveranderde gedeelte dier teekening niet samen kon gaan, en dus, wel *bederven* heeten mocht.

Maar gy vraagt mijn vertrouwelijk advis, en dit is het groote. - Gy hebt reden en volle recht om (gelijk gy het uitdrukt, mijn Vriend) met de kinderen uwer luimen wel te vreden te zijn (ik laat er het *redelijk* van af), dat gy er byvoegt, en der zedigheid toebehoort); en ook van dit laatste. Het is zeer

wel gedacht, en, boven al wat men van het onderwerp zou hebben mogen verwachten ('t geen het *con amore* alleen er aan geven kon) meesterlijk en met eene waardigheid die verhessend is, uitgevoerd. En ik schouw het vrij van al zulke *leemten* of *gebreken*, die (gelijk gy het uitdrukt) het zouden moeten te rug doen houden, of, verhelping vorderen. Uitdrukking, versificatie en taal zijn juist en kiesch, en het is den Dichter en zijn voorwerp alzins waardig.

Zie daar, mijn veelgeachte Vriend, mijn oprecht gevoelen: zend het stuk gerust en *bonis avibus* in zee, en heb er alle mooglijk genoegen van! Ik dank U voor de vertrouwlijke mededeeling en het genoegen der herhaalde lecture die ik er van genomen heb, en teeken, met alle gevoelens van vriendschap en hartelijkheid, sans façon,

T.T.

BILDERDIJK.

Leyden, den 15^{en} Septr 1818, onder 't schrijven den 16^{en} geworden.

Ook de welmeenende groet mijner Egâ!

3.

Waarde Vriend!

Van tijd tot tijd nam ik my voor, U te Haarlem een bezoek te brengen. Dit is verijdeld, en zal het (naar mijn toestand zich aan laat zien) ook wel blijven. Intusschen voldeed ik gaarne aan de my opge-

legde verplichtingen; en onder deze ligt my ook de nadere verklaring van uwen *Runischen Almanakstok* op het hart. Gy boodt eenmaal aan, my dien ter volkomene beschouwing over te zenden, en ik wees dit af omdat ik ten dien einde dacht over te komen; maar, daar dit vervalt, ben ik wel verplicht het aanbod aan te nemen. Immers *ad patres* te gaan zonder mijn woord eer te doen, zou my spijten. Wilt ge my derhalve, deze uwe zeldzaamheid, wel ingewikkeld of ingepakt, met een vertrouwden schipper of wie het zij, voor eenige dagen overzenden, het zal my genoegen zijn; en uiterlijk binnen acht dagen keert zy U gaaf, en met verslag mijner bevinding te rug. Ik heb thands den tijd en niets byzonders in 't hoofd, waar ik door verhinderd worde.

Neem dit aan als een verzoek, of als eene plichtvervulling van mijne zijde, en wees hartelijk gegroet van

Uwen steeds afnemenden Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 18 Maart 1822.

4.

Waarde Vriend!

Kort was mijn brief vertrokken, wanneer ik door mijne Egâ uit den Courant verwittigd werd van uw bitter verlies, en gy zult my het recht wel doen van te geloven dat ik (hiervan bewust geweest zijnde)

het hart niet gehad zou hebben om U in deze diepe droesheid met zoo iets lastig te vallen. Vergeef my dit *contretemps*, en vertrouw, dat ik weet wat het zegge, een verlies als het uwe te lijden. Innig neem ik er deel in, en bid U de troost van den Almachtige toe, die het zoo vreeslijk gescheurde vaderhart zoo dringend behoeft! Wy zijn beide (mijne Vrouw als ik) daar dieper van getroffen dan ik uit kan drukken. - God beware uwe overige familie en vermenigvuldige Zijn zegen over die, ter zalving van de gapende wond! By ondervinding weet ik dat zy niet te heelen is.

Ik dank U voor den my gezonden *Almanach;* want dit is uw stok, en niets anders, gelijk my op 't eerste gezicht bleek. En wel een Roomsche, (geen IJslandsche als ik my verbeeldde dat zy zijn zou,) met de heilige dagen door figuren uitgedrukt die zeer kennelijk zijn. De letters zijn de volgreeks van het IJslandsche Alsabeth dat de orde van *f u d a r k h* in plaats van ons *a b c d e f g* houdt, en als deze in onze oude almanakken de dagen der week in hunne opvolging teekent, waarvan wy nog den *zondagsletter* hebben. De letters zijn zelfs niet echt Runisch of IJslandsch maar van een later tijd, en die soort welke men Angelsax-Runisch noemt. Het jaar begint niet met den 21 Novr als by de oude IJslanders of Noren, maar met onzen 1^{n} January; en ik kan zeker aantoonen dat het stuk niet ouder dan de 15^{e} eeuw kan zijn. - Zie daar wat my dadelijk in het oog viel. Nader explicatie en ten aanzien der details zal ik te rug houden tot ik die van den Heer van Breu-

gel gezien zal hebben, die de mijne zeker geheel overtollig zal maken.

Ik was dezen stok in der daad geheel vergeten, maar daar ik eene vertaling van een stuk uit de oude Scandinavische Edda maakte om in een nieuwen Dichtbondel te plaatsen die heden avond naar de pers gaat, zoo herinnerde my dit aan de oude Noordsche tijdberekening, en zoo aan deze uwe zeldzaamheid, waarin ik iets zeer ouds, als overblijfsel van 't echte Nationale diens overschranderen en wijzen Volkstams hoopte te vinden. Het is dus in zekeren zin: *pro thesauro carbones*, voor my. Doch niet te min staat het stuk als zeldzaamheid op een hoogen prijs, en het is my zeer aangenaam, het nog nader te mogen beschouwen. Ik behoude 't derhalve onder uw welnemen, tot ik het geschrift van den Heere van Breugel gezien zal hebben, en daarmeê vergeleken[(1)].

Uw schrijven heeft my verkwikt als een blijk dragende van uwen Christelijken moed en gelatenheid. Ga voort, beur U op, en zoek in bezigheden die aftrekking die meer en beter dan verstrooiing is en ons altijd nuttig, ook dan zelfs wanneer zy tot geene groote resultaten schijnt heen te leiden.

(1) Het nader Verslag over dezen Stok vindt men in de Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, IV, 193. Zie ook den Konst- en Letterbode voor 1822, N° 45, en de verklaring van den Heer van Breugel, in Ns. 14, 15, 16, en 17.
De Almanakstok-zelf is thands geplaatst in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden in de Haag, Kamer 5, en op den Catalogu3 aldaar vermeld, p. 110.

Wees voor het overige verzekerd van mijne oprechte vriendschap, en geloof my met alle de gevoelens daaraan verknocht, van harte

den Uwe,
BILDERDIJK.
Leyden, 31 Maart 1822.

P.S. Ik sukkel steeds voort en mijne Egâ is in zeer ontrustende omstandigheden.

5.

Hartlijk geliefde Vriend!

Immers zult gy 't met my eens zijn, dat deze tytel tusschen ons beter klinkt dan uw *WelEdelgeboren*, *hooggeschat*, en al wat van dien aart is, en geen vonkjen van verwarming meêbrengt. - Kort en goed. - Heb dank voor uwe mededeeling van den welgemeenden groet van ons-beider vriend, en (bid ik) sluit den mijnen aan hem wederkeerig by uw schrijven in. Ik ben hem nog schuldig 't geen gy meent reeds door my betaald te zijn en vrees zelfs, nolens volens daar een banquerout aan te zullen maken, zoo ledig is mijn hersenkas tegenwoordig.

Wat het Spaansch betreft, ik heb het nooit *gesproken*, en (als in meer talen) bezit er de pronunciatie niet van, dan voor zoo veel men ze uit de boeken kan opmaken, 't geen niet dan zeer onvolkomen is. - Kon ik U in dit of in wat het zijn mocht, van dienst zijn, het zou my verheugen; doch de *optativus* is een slechte *modus* in de verba. -

Wat dan? - Neem het bloote *Imperative* VALE voor lief, en geloof my in den stelligen *Indicativus*

den Uwe,
4 Aug. 1829.
BILDERDIJK.

6.

Waarde Vriend!

De hierby te rug gaande penning is een Kleefsche munt van 1400; waarop nog zichtbaar zijn de wapens van *Teisterbant* (door Kleef gevoerd als uit dien stam zijnde) en van *Mark*.

Het omschrist is DUX CLIVENSIS ET CO*mes* MARK.

Aan de andere zijde: ANNO DOMI*ni* M.CCCCI·XI*s*. ('t laatste is *elf schellingen*,) 't geen met onze zesthalf overeenkomt.

Hiermede gelieve UWEd. zich te vergenoegen, daar mijn verduisterd gezicht my niet toelaat daar meer in te zien. Wees hartelijk gegroet en geloof my weêrkeerig

T.T.
24 Aug. 1829.
BILDERDIJK.

XIX. Aan Hendrik Harmen Klijn, te Amsterdam.

1.

Veelgeliefde en geachte Vriend!

Met diepe aandoening heb ik, mijn waarde Vriend, uwen voortresselijken nieuwen Dichtbondel[1] en hartlijke letteren daarby, ontfangen. Gy doet my recht, wanneer gy aan mijne deelneming niet twijfelt. Toen U de zoo jammerlijke slag overkwam, schokte hy my boven alle uitdrukking; en niets dan de staat van verplettering, waar in die tijding my neêrwierp, belette my U die deelneming ook te betoonen. Sedert bleef my het gewicht dezer ramp neêrgeprest houden, als trof my daar 't voorgevoel in van 't geen my zoo ijslijk naby was. Uwe klachten, uwe tranen, uwe jammeren, zijn sedert geheel de onze geworden. Wy hebben ze gelezen, herlezen, ver-

(1) Gedichten van H.H. Klijn, Tweede deel.

zwolgen, en met stroomen van nieuwe tranen begeleid; en ook tot nog, zelfs niet anders gelezen dan die. U troosten, U schrijven-zelfs kon ik niet, eer die sombere koude, die de uitputting der smart na zich sleept, eenigzins daar was. Thands doe ik het, maar om tranen met tranen, zuchten met zuchten, onder ons te verwisselen en samen te mengen. Gy ontfangt hier nevens, met mijnen dank voor uw aandenken, voor uw lief boekgeschenk, en voor uw vriendhoudenden brief, een klein bondeltjen verzen[1] op den onvergeetbaren, en (ik mag't zeggen) onvergelijkelijken Zoon, die de hoop, het uitzicht, de steun onzes levens was, en alles voor het kleine kind moest en wilde zijn, dat thands ons eenige is! Zy hebben ons in het schreien, waaraan zy lucht gaven, verlicht, ja in der daad troost opgeweld; mochten zy 't ook U en uwe dierbare Egade doen kunnen! Want ik gevoel, hoe zeer gy die noodig hebt en moet hebben, en wy smeeken ze voor U-beide als voor ons. - Ik voeg er nog een versjen by, dat gy welhaast in een nieuwen Dichtbondel[2] zult zien verschijnen, en waarop 't eerste dezer rouwzangen slaat. Eene uitboezeming juist gedurende de ziekte die hem, zal ik zeggen wegsleepte, of ons wederom naderby bracht? Ik zend het U in het klad: want tot overschrijven heb ik geen kracht, en gy vergt het my zekerlijk

(1) Ter nagedachtenis van Julius Willem Bilderdijk.
(2) Het bedoelde dichtstuk, *Vaderlijke Zucht* getyteld, is geplaatst in de Nieuwe Dichtschakeering, I, 115.

niet. - Ik geloof, dat gy de stukjens mijner Egade met genoegen lezen zult. Wat de mijne behelzen, weet ik zelf niet, en het schemeren mijner oogen door de aandoening zoo dra ik ze daar op sla, zoo wel als de mijmering waarin dit my oogenbliklijk verzinken doet, belet my volstrekt, ze over te lezen. Zy mogen dus zijn wat zy zijn, ik stel er niets in, doch de zachte vrouwelijke ziel mijner Wederhelft is onuitputtelijk in den balsem dien zy my stort. - Vaarwel, mijn Vriend! want ik begin reeds te raaskallen. Vaarwel, meld my nu en dan eens, dat gy mijn Vriend zijt, gelijk ik U steeds gevonden heb, en geloof dat ik uit grond mijns harten, de uwe ben. Groet ook uwen braven Heer Broeder van my, en wees met uwe Troosteresse in 't leven ook van de mijne gegroet. - Ik teeken met de innigste hartelijkheid, liefde, en erkentenis,

Waarde en veelgeachte Vriend,

Uw oprechte d.v. Vriend en Medebedroesde,
BILDERDIJK.
Leyden, 22 Augustus 1819.

P.S. Verschoon toch mijn kladschrift.

2.

Veelgeliefde Vriend!

Ik kan niet nalaten de gelegenheid aan te grijpen om U dadelijk mijn innigen en gevoeligen dank te betuigen voor uw recht welkom boekgeschenk van

voortreflijke verzen[1]; want schoon ik het, als gy licht na kunt gaan, nog niet doorlezen heb, heeft het my reeds verscheiden uren verkwikking gegeven. In der daad, gy verheft er U in tot een vlucht, een zuiverheid van versificatie, en een echt Dichterlijke athmosseer, om het dus uit te drukken, die hoogst ongemeen is, zonder iets van die zoetheid en dat streelende, dat U altijd eigen was, te verliezen. God zegene uwe met de jaren dus stijgende krachten!

Voor my, ik neem allergeweldigst af, en de allerontrustendste toestand mijner onvergelijkelijke Gade, die God waarlijk uit mijn hart genomen en als den hoogsten zegen hergeven heeft, slaat my te grond. Mijn borstkwaal is zeer gelenigd, waartoe uwe bruine suikerplaatjens my veel baat gedaan hebben; alhoewel men daarmeê zich niet voorstellen moet dat zy niet eensklaps weder opbarste. Meer echter nog staat my een beroerte te wachten, die ik door geene voorbehoedsels zie af te weeren, en waarvan ik de voorbereidsels in vele teekenen reeds sedert geruimen tijd ontware. Het verdrietelijkste daarby is, dat ik niet meer arbeiden kan, en wat is het leven zonder dit? - Doch wat zoude ik my beklagen. Zich-zelven te ontsterven eer men sterft, is ook een weldaad van den Allerhoogste, en gelijk ik my van jongs af altijd aan den adem van Zijne Voorzienigheid overgaf en geheel mijn leven daarop voortdreef zonder eenig plan, koers, of oogmerk; of eenigen

(1) Nieuwe Gedichten van H.H. Klijn, Eerste deel.

windstreek, storm, of onweêr in aanschouw te nemen, kan ik ook nu 't overig eindtjen der reis afdrijven, en (valt er niets anders te doen) inslapen. Mijn zwak lichaam heeft my lang gediend, en nooit vierde ik het; thands weigert het en wil zijn wil hebben. 't Ruste derhalve; maar die rust is my de slimste onrust, om dat mijn geest rusteloos is.

Ware Amsterdam naderby, ik kwam er eenige bezoeken doen en één der eerste zou by U zijn. Maar daar zou een geweldige zweepslag noodig zijn, om het neêrgezegen vrachtpaard tot zoo verr' op te drijven en in beweging te brengen. Koomt gy van uwen kant in Leyden, zoo vergeet niet dat ik vlak over onzen Vriend Kemper wone.

Wees hartelijk van ons beide gegroet, en geloof my, met gevoel van verplichting, erkentenis, en waarachtige verkleefdheid,

Uwen oprechten Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 21 Febr. 1822.

P.S. 't Beven van mijn zwakke hand,
De onzin van mijn dos verstand,
Wachten die toegevenheid
Die geen vriend een' vriend ontzeit.

3.

Waarde Vriend!

Hoezeer ik uit uwen vorigen begrijpen moet dat de inhoud U niet geheel en al smaken zal, kan ik

echter niet nalaten U dit IIIe Deel mijner Krekelzangen ten blijk mijner hartlijkheid te doen toekomen, en met mijnen oprechten groet te verzellen. Ik hoop dat gy met die U waard zijn, steeds welvaart, en wel vertrouwen zult dat ik steeds ben en blijve

Uw welmeenende Vriend en dank verplichte Dienaar,
BILDERDIJK.
Leyden, 23 Aug^{s} 1823.

4.

Waarde Vriend!

Aangenaam was my het Dichtgeschenk(1) en de lieve brief van uw hand, kortlings ontfangen, en op welke ik met gelijktijdige toezending van een Vierde deel Nieuwe Verscheidenheden en een nieuwen Dichtbondel dacht te andwoorden; doch daar het ontfangen der Exemplaren van het een en ander vertraagt, kan ik niet van my verkrijgen, mijn hartlijke dankzegging daar naar op te houden. Ik betuig U dien dank welmeenend, en deel met een warm hart (hoe koud anders geworden voor alles wat buiten mijne naauwste betrekking is) in uwe zoo treurige zielsgestemdheid als in deze uwe lettervrucht ademt. Uwe dieptreffende en ongeneesbare verliezen verscheuren my 't hart, en wat gy nu weder aan den goedhartigen en warmgevoelenden Kemper verloren hebt, is een nieuwe

(1) Nieuwe Gedichten van H.H. Klijn, Tweede doel.

wond in 't lijdend gemoed. Wat zullen wy, mijn Vriend! Het lijden, het dulden is ons lot op aarde, en zalig hy die gevoelt *dat*, en *waarom*, en *waartoe* het hem opgelegd is! Dit gevoel geeft ons meer dan een Socratisch voorgevoel van onsterflijkheid, en God schenke 't ons door Zijne Genade in het zaligmakend geloof aan onzen verzoenenden Heiland! Zoo zal ons treuren met eene blijmoedigheid verzeld gaan, die een voorsmaak des Hemels is. De twee, drie stukjens die ik tot nog in uw bondel gelezen heb, als de Nieuwjaarsgroet, de Kindsheid, op 't voorlezen van een Lofrede op een Romein, hebben my zeer bevallen, en ik twijsel niet of ik mag het van de overige desgelijks verwachten. Wat my betreft, ik verzwak geweldig zoo ten aanzien van geest als lichaam; en daar ik niet werkloos kan zijn, is dit een vermoeiend en pijnigend lijden. Doch, gewis zal het niet van zeer langen duur zijn, daar dit verval daaglijks toeneemt; en ik zie met stille berusting dus 't eind te gemoet, zonder het of te wenschen of te vreezen, 't geen deze mijne aardsche bestemming bepalen zal. - Zonder er ongevoelig voor te zijn, heb ik echter nooit roem gezocht of er prijs op gesteld, en de naspraak of veroordeeling van menschen heb ik altijd beneden my geacht, en nooit toegelaten dat zy invloed op my had. Dus heb ik de wareld doorgewandeld, eerampten, eerteekenen, voordeelige betrekkingen, enz. versmaad en afgewezen, vrijheid van ziel en gedrag boven alles gesteld, en deze in den plicht gegrond. Uw karakter was buigzamer, maar

in zucht voor waarheid en menschlievendheid waren wy eens, en waardeerden elkander. Doen wy dit tot het einde onzer loopbaan, en mistrouwen wy deze eenstemmigheid niet in elkander. Voor my, ik betuige, my steeds met oprechtheid des harten te noemen

Uw Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 10 Xber 1825.

5.

Waarde Vriend!

Zie hier weder een nieuw boekdeeltjen van uwen ouden Vriend, die lang gehoopt had, U eens te zien, waartoe gy voorlang hem hoop gaaft: want de sukkelende paai kan niet meer van huis. Of het uwe lezing kan trekken of verdienen, weet ik niet; maar ten minste behoort het by 't overige dat gy van hem hebt. Ik hoop dat gy een goede gezondheid blijft genieten en in vergenoeging voortleeft; voor my ik neem geweldig af, en heb waarlijk als mijn tytel zegt den Voet in 't graf, en zie mijn eind als van dag tot dag naderen, en met genoegen in 't uitzicht. - De Algoedheid zij met U. Vaarwel en herinner U somtijds aan

Uw ouden Vriend,
BILDERDIJK.

Haarlem, den 9 Septr 1827.

6.

Waarde Vriend!

Met uitnemend genoegen ontsing ik gisteren uw dichtwerkjen over Zwitserland, en verheugde my dadelijk in de uitnemende krachtige en welluidende verzen, die zoo schoon zijn als er ooit in onze taal zijn opgeleverd. Heb dank voor het boekgeschenk als zoodanig, en voor het genoegen my door zulk eene poëzy ten onthaal geschonken. Ontfang tevens den hartlijken groet van ons-allen, en geloof my met het innigst gevoel van vriendschap en achting (wat ook by anderen een grooter of kleiner verschil van begrippen moge uitwerken, waarom dwazen elkander haten en dweepige naauwgezetheid den een den ander doet schuwen) altijd en onveranderlijk

Uw oprechten en verplichten Vriend,
BILDERDIJK.
Haarlem, 24 April 1828.

7.

Ja, mijn waarde Vriend, gy gevoelt met weinigen, zeer weinigen (ook van die gelijken slag ondervonden) wat ijslijkheid voor het hart het in heeft alles wat het leven draaglijk maakt in een Wederhelft te verliezen. Maar zulk een verlies in een hoogen ouderdom als de mijne is, in den vervallen toestand van hoofd en lichaam -! Ach, dit gaat alle begrip en

verbeelding te boven. Dank echter zij der Algoedheid, die den bezwijkende ondersteunt door de genade des Evangeliums, en tevens door de tedere troost van een dierbaar en ouderlievend kind dat met my lijdt en zijne tranen met de mijne vermengt!

Ik ken uw goed en edel hart, en de waarde uwer vriendschap; lijden wy te samen en smeeken wy om troost tot Hem die eens alle tranen van weemoed zal droogen en afwisschen; en Wiens bestuur, al doorzien wy het niet, onberispelijk is.

Heb dank voor uw lieven brief! Hy was my dierbaar, want hy gaf my tranen, die ik in verstomde en versteenende smart nog niet zoo had kunnen uitstorten als nu. Hoe mijn lang verzwakt en steeds afnemend gestel meer en meer bezwijkt, kunt gy nagaan.

Wat er nu van my worden moet, weet de Almachtige-alleen. Ik dank Hem, hier Vrienden te vinden, die met mijn Zoon alles wat vooreerst te regelen is en geweest is, bezorgen, en verder moet ik met Abraham zeggen: *de Heer zal 't voorzien*.

Dit, lieve Vriend, kan ik U melden, die ik weet dat deel in mijn ongeluk neemt. Schrijf my soms eenen andermaal, dat gy U eenigermate de bitterheid van mijn lot voorstelt en mijn Vriend blijft. Mijn Vriend, zeg ik, die my beklaagt; en aan mijne verknochtheid niet twijfelt, als innig

De Uwe,
BILDERDIJK.

In diepe verwarring van geest,
Haarlem, 27 Apr. 1830.

8.

Waarde en veelgeachte Vriend!

Uw recht aangenaam boekgeschenk[1] en het blijk dat gy my in mijne verregaande verzwakking nog niet gants vergeet, heeft my in dit verval zeer getroffen. Heb er dank voor, van uit het binnenst van mijn geschokt hart, maar dat door uwe vriendschaphoudende regels verkwikt werd. Ja, gewis denk ik aan U en aan de vroegere vereeniging onzer harten, die wat my betreft, nog onveranderd dezelfde bleef. - Ik neem dagelijks af en by het verval zoo van geestals lichaamsvermogens waarin ik niet meer kenbaar voor my-zelven ben, is het mijn eenig genoegen nog eenmaal aan mijne oude vrienden te denken en hen voort te zien bloeien, en gevoelens voortplanten, waarin wy steeds zoo eenstemmig deelden. Vergeef dit gekrabbel van den uit- en afgeleefden grijzaart, wien het op den rand van het gapende graf nog zoet is in deze weinige regels U van de welmeenendheid te verzekeren waarmede hy zich met de bevende hand nog teekent,

de Uwe,
BILDERDIJK.
Haarlem, 4 Xber 1830.

(1) Gedichten aan het Vaderland gewijd.

XX. Aan Michiel de Haas, te 's Gravenhage.

1.

Mijn Heer,

Zoo aangenaam als het my is, wanneer ik nog iets van een ouden bekende verneem, die met my voor de goede zaak ijverde en leed, zoo smartelijk valt het my daarby, in een toestand vervallen te zijn, waarin ik zoo goed als levende dood ben, en door zwakheid van hoofd onmachtig, om niet alleen iemand of raad of hulp te bewijzen, maar zelfs eenigzins te woord te staan. Voor verscheiden jaren reeds heeft dit my verplicht, de advocatie geheel te laten varen, en my aan alles te onttrekken wat eenigen omgang met menschen vereischt. Ja zelfs, wordt aan mijn huis niemand by my toegelaten tot eenig gesprek, sedert de noodlottige gevolgen, die het minste gewoel voor my heeft, my tot de volstrektste afzondering en stilte verbonden. Mijne gezondheid is bovendien zeer kwijnend, en alles loopt met my zichtbaar naar 't einde. Uit uw schrijven maak ik op, dat UE. zich ook over

ondankbaarheid en mishandeling te beklagen heeft: iets dat my in de tegenwoordige dagen niet verwonderen kan, en van rondsom gehoord wordt. Dit doet my leed; maar mijne positie is van dien aart, dat ik geenerlei betrekking meer heb, in dit land noch daar buiten, en in mijne bekrompen middelen my getroosten moet met wat de Hemel my toelegt. Ongelukken, en sterfgevallen van kinderen, hebben my als wezenloos gemaakt; en telkens nieuwe instortingen in mijne onherstelbare kwaal verergeren dit van dag tot dag. Ook zie ik volstrekt niemand; en vooral moet ik my voor aandoeningen bewaren. Hoe kan ik derhalve (ook met het beste hart) UE. van dienst zijn? En wat baat ligt er in eene volstrekt nuttelooze ontroering? Schrijf my liever, indien er (hoe zeer ik dit onmooglijk acht) iets is, waarin ik iets ten uwen nutte zou mogen praesteeren. Want, wat ik vermag, is allen weldenkenden, verongelijkten, en plichtgetrouwen, uit 's harten grond welzijn, troost, en heil toe te wenschen, en dit doe ik oprechtelijk; maar 't is ook al wat ik kan.

Met moeite schrijfik deze, en teeken my ongeveinsd,

Mijn Heer,
UE. Welmeenende Dienr.,
BILDERDIJK.

Leyden, den 5^{n} Augustus 1820.

PS. Daar ik nooit van den eenen tot den anderen dag rekenen kan, of ik niet geheel buiten staat zal zijn en het bed moeten houden, is het my te minder mogelijk, iemand een dag of uur te bestemmen om hem te zien.

2.

Vriend de Haas!

Daar ik papieren van U verwachtte, maakte ik, toen ik uw hand zag, geen haast om het pakjen te openen, en het bleef liggen tot gisteren, en toen schrikte ik van den brief die daarin was. - Ik haastte my, aan een vriend van my in de Hage te schrijven, van wien ik hoop dat gy reeds naricht bekomen zult hebben: want hy zal zeker voldoen aan 't geen ik hem verzocht. - Zoo dit traineeren mocht, ga dan by den Heer *Daniel François*, *op den Lutherschen Burgwal*, en vraag dien Heer, of ZijnEd. ook iets van my vernomen heeft; van zijne byzondere vriendschap voor my ben ik overtuigd.

Dit schreef ik in andwoord op uw brief van heden. - Reeds had ik een andwoord op uw vorigen gereed, om heden met uw pakjen aan U te verzenden. Ik voeg het daarby; misschien kan het U by een of ander mensch van eenig nut zijn, te zien, dat ik hartelijk met U begaan ben. - Tot den ouden Heer van Hogendorp heb ik geen betrekking om U nuttig te kunnen zijn.

Gy vraagt my, wat te doen als een Advocaat een zaak niet wil doorzetten? De practijk is vrij en het zij hy de zaak ongegrond of de doorzetting nutteloos vindt, men kan niets anders dan de papieren van hem te rug verzoeken.

Ik teeken onder wensch van alles goeds,
BILDERDIJK.
Leyden, 5 July 1822.

3.

Vriend de Haas,

Ik heb uwe papieren gelezen met alle die deelneming welke de menschelijkheid en mijne oude bekendheid met uw vurigen ijver voor het Doorluchtige Huis van Oranje iemand van een rechtschapen Christelijk en Vorst- en Vaderlandlievend karakter moest inboezemen; en kon ik meer doen dan U beklagen, ik deed het. Doch de geheele wareld weet, dat ik afgezonderd van alle betrekkingen leve, en in mijne huislijke omstandigheden niet verder bedeeld ben dan by mijnen zieklijken toestand even volstaat tot een decent uiterlijk. Hiervoor dank ik God, en wensch niets meer, dan dat ik ieder even gelukkig mocht weten, of daar aan toebrengen. Aanbevelingen kan ik U niet geven, ondersteuning is even zeer buiten mijn macht; wat zal ik derhalve? Dat gy door uw Joodsche verwanten mishandeld wordt, is natuurlijk; en dat men U als belijder van Jezus Christus of mistrouwt of zelfs onder de genen die den naam van Christenen dragen, belacht en veracht, is in den tegenwoordigen staat van de Kerk en de daar in opgekomen gevoelens niet vreemder, dan dat men met de veldwinnende Jacobijnsche of Liberale begrippen U als echt' en oud' Oranjeman haat en versmaadt. - Ook ik ontmoet haat, en het kan niet anders. - Wat den Koning betreft, God behoede Hem en, daar wy deze Constitutie thands hebben, geve dat er in 't

Land zoo veel brave, wijze, en kundige mannen zijn mogen, als er op deze wijze vereischt worden om het te regeeren! Dit zal zekerlijk ieder met my wenschen, en voor 't overige twyfel ik niet aan het goede hart van Zijne Majesteit, zoo Hy kennis draagt van uw toestand en vroegere diensten: doch ieder vraagt liever gunsten voor zich dan voor anderen.

Het geen gy my meldt van de Erfenis uwer moeder, riekt zeer naar een schelmstuk. Ik ben door een soortgelijk van eene Erfenis eener Tante beroofd, maar waar alles verteerd of opgemaakt is, is met rechten niets te halen. Vergeven wy ook dat, bidden wy God met een Christelijk vertrouwen en doen wy wat van ons afhangt, en wy zullen troost en hulp vinden, waar wy 't allerminst verwachten. By God is altijd redding, en te wanhoopen is misdadig. - Vaarwel en zij Hy met U, die voor alles zorgt, en wiens voorzienigheid boven alles is en de menschlijke kracht en wijsheid te boven gaat!

Ik ben in waarheid
Uw heilwenschende Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, den 5 July 1822.

4.

Vriend de Haas!

In gevolge uw verzoek gaat hiernevens het my gezonden stuk te rug; ik begrijp den grond uwer klachte niet, daar ik den Heer Advocaat Carbasius voor een

eerlijk en gemoedelijk man kenne, die onder my gestudeerd heeft, en my altijd attachement heeft getoond, en van wien ik dus niets onëdelmoedigs onderstellen mag of kan. Doch ik heb zelf wel meer in mijn practijk ondervonden, dat ongelukkigen ongeduldig en misleid worden door hunne opvattingen. Hoe het zij, moet ik daar laten.

Geenerlei gereed geld in huis hebbende, kan ik U niet anders, dan wederom tot den Heer François zenden, aan wien gy het byliggende billiet kunt overgeven. - Briefjens van uwe hand komen hier niet te pas. Had ik het geld by de hand, ik zou het U zenden, en gy zoudt het te rug geven of behouden, naar dat uwe omstandigheid het vervolgens meêbracht. 't Geen ik heb deel ik meê, als ik kan, maar leen het niet uit dan aan God, die het gaf. Ware ik rijk, niemand zou te vergeefs by my aankloppen; maar het heeft God behaagt, my eens in armoede te storten, en daar uit weêr in zoo verre op te heffen, dat ik met bekrompenheid mijn fatsoen houden mag, en Hem zij dank daar voor. Doch overvloed heb ik noch wensch ik; maar ben dus ook buiten staat om met geldschieting (al is zy gering) iemand te helpen. - Uw briefjen gaat derhalve hierby weder te rug.

Ik neem U, uw toevlucht tot my niet kwalijk; maar, mijn lieve man, ik heb rust van geest noodig, en uw klachten doorgrieven my 't hart, zonder eenig nut voor U, en sedert lang leide ik een kluizenaars leven, zonder iemand te zien of te spreken, om dat mijn verzwakt hoofd het niet lijden kan. Ontzie dus

mijn week en aandoenlijk gestel, en daar ik in geenerlei *relatien* sta (de Heer François is mijn eenige vriend) zoo val my, bid ik U, niet geheel nutloos met bezwaren op 't lijf, waar voor ik in mijn toestand geen hulpmiddel of raad heb.

Ik teeken niet te min, met alle welmeenendheid, het eenige dat my overig is,
UE. heilwenschende Vriend,
BILDERDIJK.
Leyden, 10 July 1822.

5.

Vriend de Haas!

Ik heb U gebeden my in mijne zwakheid (waarin ik geenerlei correspondentien houden of my met geenerlei zaken bemoeien kan) met geene klachten meer lastig te vallen. Ik ben sints lang vreemdeling in deze wareld, weet niets van 't geen er omgaat, en leef opgesloten zonder iemand tot my toe te laten. Ik heb U echter gesproken uit oude Oranjezucht en herinnering aan den oprechten ijver welken gy in der tijd voor de goede zaak getoond hebt, maar gy hebt daar geen gebruik van gemaakt, en mijn hoofd en hart lijden onder die beslommering. Ik ben ook niet in staat U uit uwe verlegenheden te redden, of daar 't zij met raad, 't zij met giften, hulp in te bewijzen.

Nogmaals derhalve! stoor mijn rust, die ik op mijn ouden dag zoo noodig heb, niet verder, en neem dit weinige dan nog aan, als mededeeling van

't geen de Algoede God geeft, die voor U en voor my, en voor ons allen zorgen zal, bidden wy Hem slechts in oprecht geloof. Ik kan niet meer. Zegene Hy U in Zijne genade, zegene Hy ons allen. - Ik kan 's Konings doen of laten niet beoordeelen; maar zijn wy Oranjelieden geweest uit Vaderlandsliefde, godvrucht, en dankbaarheid voor het Vorstelijk huis, zoo moeten wy ook getroost zijn in 't geen wy verricht hebben, al lijden wy door den staat van zaken. Vaarwel, zegene God U dit weinige, Zijn zegen kan een kleinigheid groot maken; Hy voege er al het noodige by, en inzonderheid rust van het hart, en gelatenheid in het ongeluk dat Hy over ons gehengt, en dat niet dient dan om ons tot Hem te rug te brengen uit de dagelijksche afdwalingen. Bid daar om, gelijk ik daar om bidde voor U en voor my, in den naam van onzen Goddelijken Zaligmaker! Nogmaals vaarwel! en blijve 't hierby!

Ik teeken als
Uw heilwenschende schoon onmachtige Vriend,

Leyden, 18 Novr 1822.
B.

6.

Spreek nooit van wedergeven. Dien God in staat stelt om aan iemand te leenen, dien stelt Hy ook in staat om te geven, en wat is dit anders dan aan God die het gaf, te rug geven? Hier toe ben ik ook bereid, wanneer ik 't slechts heb. Maar geloof my, ik

heb niet meer dan mijne behoefte in mijne omstandigheden volstrekt vordert. Ook dit is nog niets, men kan in die behoefte dikwijls iets bekrimpen, en wie doet dit niet gaarne om zijn noodlijdenden evenmensch te helpen? Maar mijn toestand brengt meê, dat ik nooit meer geld in huis heb, dan van tijd tot tijd volstrekt noodig is. Onder deze schikking heb ik my eenmaal gebracht, en zy is my heilzaam en billijk. Gy vraagt my 8 Gl.; ik heb ze niet, maar heb om ze uit te maken een gedeelte daarvan moeten leenen, en gelukkig dat ik 't kon! Zie daar dan dit geld. Gy vroegt het my in den naam van God. In dien naam zend ik het U, en Hy zegene U deze kleinigheid! 't Is het Zijne, het mijne niet. Dank Hem en niet my. -

Maar ik bid, pijnig my niet meer, door klachten over een leed 't geen ik niet wegnemen, en zelfs veelal niet verzachten kan. Dit grieft my boven alle verbeelding. - Vaarwel, God zij met U en redde U verder! Betrouw op Hem en doe wat de plicht medebrengt, en Hy zal U dan ook niet verlaten. Nogmaals vaarwel. Gy kent mijn schrift, en dus behoeft hier mijn naam niet bygevoegd.